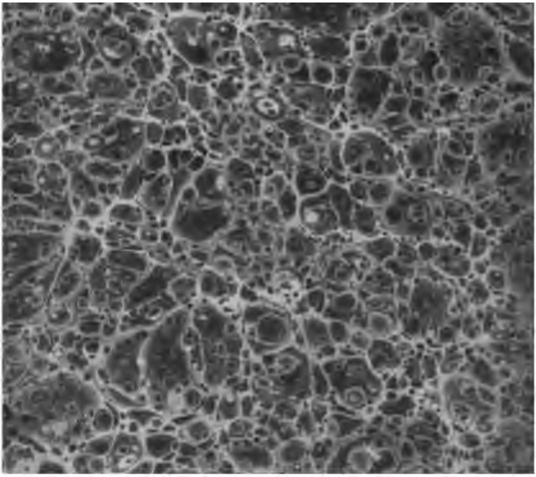

Ex Libris

C. CORNELII TACITI

OPERA.

TOMUS I.

C. CORNELII TACITI
OPERA,

EX EDITIONE

JER. JAC. OBERLINI,

SEDULÂ RECENSIONE ACCURATA:

QUIBUS ACCESSERUNT

GABRIELIS BROTERII
SUPPLEMENTA,

CUM LOCUPLETI INDICE.

TOMUS I.

LONDINI:

SUMTIBUS RODWELL ET MARTIN;
LAW ET WHITTAKER; J. BOOKER; BALDWIN,
CRADOCK, ET JOY; WALKER ET EDWARDS;
J. ROBINSON; ET R. REYNOLDS.
EXCUDIT S. HAMILTON.

1817

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER PRIMUS.

I. Urbem Romam a principio reges habuêre. Libertatem et consulatum L. Brutus instituit. Dictaturæ ad tempus sumebantur: neque decemviralis potestas ultra biennium, neque tribunorum militum consulare jus diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio; et Pompeii Crassique potentia cito in Cæsarem, Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessêre; qui cuncta, discordiis civilibus fessa, nomine *Principis* sub imperium accepit. Sed veteris populi Rom. prospera vel adversa claris scriptoribus memorata sunt; temporibusque Augusti dicendis non defuêre decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur. Tiberii Caiique et Claudii ac Neronis res, florentibus ipsis, ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt. Inde consilium mihi, pauca de Augusto et extrema tradere, mox Tiberii principatum, et cætera; sine irâ et studio, quorum causas procul habeo.

II. Postquam, Bruto et Cassio cæsis, nulla jam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus, ex-

utoque Lepido, interfecto Antonio, ne Julianis q dem partibus, nisi Cæsar, dux reliquus; posito Tri*umviri* nomine, consulem se ferens, et ad tuendam plebem tribunicio jure contentum; ubi militem donis populum annonâ, cunctos dulcedine otii pellexit, *in*surgere paulatim, munia senatûs, magistratuum, *le*gum in se trahere, nullo adversante; cum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent, cæteri nobilium, quantò quis servitio promtior, opibus et honoribus extollerentur, ac novis ex rebus aucti tuta et præsentia, quam vetera et periculosa, mallent. Neque provinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto senatûs populique imperio, ob certamina potentium, et avaritiam magistratuum; invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecuniâ, turbabantur.

III. Cæterum Augustus, subsidia dominationi, Claudium Marcellum, sororis filium, admodum adolescentem, pontificatu et curuli ædilitate; M. Agrippam, ignobilem loco, bonum militiâ et victoriæ socium, geminatis consulatibus extulit; mox, defuncto Marcello, generum sumsit: Tiberium Neronem et Claudium Drusum, privignos, imperatoriis nominibus auxit, integrâ etiam tum domo suâ: nam genitos Agrippâ, Caium ac Lucium, in familiam Cæsarum induxerat; nec dum positâ puerili prætextâ, *Principes Juventutis* appellari, destinari consules, specie recusantis flagrantissime cupiverat. Ut Agrippa vitâ concessit, L. Cæsarem, euntem ad Hispanienses exercitus, Caium, remeantem Armeniâ et vulnere invalidum, mors fato propera, vel novercæ Liviæ dolus, abstulit; Drusoque pridem exstincto, Nero solus e privignis erat: illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors tribuniciæ potestatis assumitur, omnesque per exercitus ostentatur; non *obscuris, ut antea,* matris artibus, sed palam hortatu: *nam senem Augustum* devinxerat adeo, uti nepotem *unicum, Agrippam* Postumum, in insulam Planasiam

projiceret, rudem sane bonarum artium, et robore corporis stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum. At, hercule, Germanicum, Druso ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit, adscirique per adoptionem a Tiberio jussit; quamquam esset in domo Tiberii filius juvenis; sed quo pluribus munimentis insisteret. Bellum eâ tempestate nullum, nisi adversus Germanos, supererat; abolendæ magis infamiæ, ob amissum cum Quintilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperii, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ; eadem magistratuum vocabula: juniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati: quotusquisque reliquus, qui rempublicam vidisset?

IV. Igitur verso civitatis statu, nihil usquam prisci et integri moris: omnes, exutâ æqualitate, jussa principis adspectare; nullâ in præsens formidine, dum Augustus ætate validus seque et domum et pacem sustentavit. Postquam provecta jam senectus ægro et corpore fatigabatur, aderatque finis et spes novæ; pauci bona libertatis incassum disserere: plures bellum pavescere, alii cupere: pars multo maxima imminentes dominos variis rumoribus differebant: Trucem Agrippam, et ignominiâ accensum, non ætate neque rerum experientiâ tantæ moli parem: Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello, sed vetere atque insitâ Claudiæ familiæ superbiâ; multaque indicia sævitiæ, quamquam premantur, erumpere. Hunc et primâ ab infantiâ eductum in domo regnatrice: congestos juveni consulatus, triumphos: ne iis quidem annis, quibus Rhodi, specie secessûs, exsulem egerit, aliquid quam iram et simulationem et secretas libidines meditatum. Accedere matrem muliebri impotentiâ: serviendum feminæ, duobusque insuper adolescentibus, qui rempublicam interim premant, quandoque distrahant.

Anno U.C. 767. J.C. 14.

V. Hæc atque talia agitantibus, gravescere vale-

tudo Augusti: et quidam scelus uxoris suspectabat. Quippe rumor incesserat, paucos ante menses Augustum, electis consciis, et comite uno Fabio Maximo, Planasiam vectum advisendum Agrippam: multas illic utrimque lacrymas et signa caritatis; spemque ex eo, fore ut juvenis penatibus avi redderetur: quod Maximum uxori Marciæ aperuisse, illam Liviæ gnarum id Cæsari: neque multo post exstincto Maximo, (dubium an quæsitâ morte) auditos in funere ejus Marciæ gemitus, semet incusantis, quod causa exitii marito fuisset. Utcumque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius, properis matris literis accitur: neque satis compertum est spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit: acribus namque custodiis domum et vias sepserat Livia: lætique interdum nunti vulgabantur, donec, provisis quæ tempus monebat simul excessisse Augustum et rerum potiri Neronem fama eadem tulit.

VI. Primum facinus novi principatûs fuit Postumi Agrippæ cædes; quem ignarum inermumque quamvis firmatus animo centurio ægre confecit. Nihil de eâ re Tiberius apud senatum disseruit: patris jussa simulabat, quibus præscripsisset tribuno, custodiæ apposito, ne cunctaretur Agrippam morte afficere quandoque ipse supremum diem explevisset. Multa sine dubio sævaque Augustus de moribus adolescentis questus, ut exsilium ejus senatûs-consulto sanciretur, perfecerat: cæterum in nullius unquam suorum necem duravit; neque mortem nepoti pro securitate privigni illatam, credibile erat. Propius vero, Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti et invisi juvenis cædem festinavisse. Nuntianti centurioni, ut mos militiæ, factum esse, quod imperâsset, neque imperâsse sese, et rationem facti reddendam apud senatum, respondit. Quod postquam Sallustius Crispus, particeps secretorum, (is ad tribunum miserat codicillos) comperit; metuens,

reus subderetur, juxta periculoso, ficta
meret, monuit Liviam, ne arcana domû
amicorum, ministeria militum vulgare
Tiberius vim principatûs resolveret, cun
tum vocando: eam conditionem esse in
non aliter ratio constet, quam si uni redda

VII. At Romæ ruere in servitium coı
tres, eques: quanto quis illustrior, tanto ı
ac festinantes, vultuque composito, ne læı
principis, neu tristiores primordio, lacrymas,
questus, adulatione miscebant. Sex. Pom
Sex. Appuleius Coss. primi in verba Tiberii
juravêre: apudque eos Seius Strabo et C. Tı
ille prætoriarum cohortium præfectus, hic aı
mox senatus, milesque et populus: nam T
cuncta per consules incipiebat, tamquam vet
publicâ et ambiguus imperandi: ne edictum q
quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciæ
tatis præscriptione posuit, sub Augusto acc
Verba edicti fuêre pauca, et sensu permodesto:
honoribus parentis consulturum: neque absced
corpore: idque unum ex publicis muneribus u
pare. Sed, defuncto Augusto, signum prætoriis
hortibus, ut imperator, dederat: excubiæ, arma,
tera aulæ: miles in forum, miles in curiam con
batur: literas ad exercitus, tamquam adepto pri
patu, misit; nusquam cunctabundus, nisi cum in
natu loqueretur. Causa præcipua ex formidine
Germanicus, in cujus manu tot legiones, imm
sociorum auxilia, mirus apud populum favor, ha
imperium quam exspectare mallet. Dabat et fa
ut vocatus electusque potius a republicâ vider
quam per uxorium ambitum et senili adoptione ir
sisse. Postea cognitum est, ad introspiciendas e
procerum voluntates inductam dubitationem
verba, vultus, in crimen detorquens, recondet

VIII. Nihil primo senatûs die agi pass
supremis Augusti; cujus testamentum, il

virgines Vestæ, Tiberium et Liviam hæredes habuit. Livia in familiam Juliam nomenque Augustæ assumebatur: in spem secundam, nepotes pronepotesque: tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed jactantiâ gloriâque ad posteros. Legata non ultra civilem modum, nisi quod populo et plebi CCCCXXXV, prætoriarum cohortium militibus singula nummûm millia, legionariis CCC, cohortibus civium Romanorum CCCCC nummos viritim dedit. Tum consultatum de honoribus; ex quîs maxime insignes visi; ut portâ Triumphali duceretur funus, Gallus Asinius; ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur, L. Arruntius censuêre. Addebat Messala Valerius, renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii: interrogatusque a Tiberio, num se mandante eam sententiam promsisset? sponte dixisse, respondit; neque in iis, quæ ad rempublicam pertinerent, consilio, nisi suo, usurum, vel cum periculo offensionis. Ea sola species adulandi supererat. Conclamant patres, corpus ad rogum humeris senatorum ferendum. Remisit Cæsar arroganti moderatione; populumque edicto monuit, ne, ut quondam nimiis studiis funus divi Julii turbâssent, ita Augustum in foro potius quam in Campo Martis, sede destinatâ, cremari vellent. Die funeris milites velut præsidio stetêre, multum irridentibus, qui ipsi viderant, quique a parentibus acceperant, diem illum crudi adhuc servitii, et libertatis improspere repetitæ, cum occisus dictator Cæsar aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur: nunc senem principem, longâ potentiâ, provisis etiam hæredum in rempublicam opibus, auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura ejus quieta foret.

IX. Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus: quod idem dies accepti quondam *imperii princeps*, et vitæ supremus: quod Nolæ in *domo et cubiculo*, in quo pater ejus Octavius, vitam *finivisset*. *Numerus* etiam consulatuum celebraba-

tur, quo Valerium Corvum et C. Marium simul æquaverat: continuata per septem et triginta annos tribunicia potestas: nomen Imperatoris semel atque vicies partum; aliaque honorum multiplicata aut nova. At apud prudentes vita ejus varie extollebatur, arguebaturve. Hi, pietate erga parentem et necessitudine reipublicæ, in quâ nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quæ neque parari possent neque haberi per bonas artes: multa Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido concessisse: postquam hic socordiâ senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur. Non regno tamen, neque dictaturâ, sed Principis nomine constitutam rempublicam: mari Oceano aut amnibus longinquis septum imperium: legiones, provincias, classes, cuncta inter se connexa: jus apud cives, modestiam apud socios: urbem ipsam magnifico ornatu: pauca admodum vi tractata, quo cæteris quies esset.

X. Dicebatur contra, pietatem erga parentem et tempora reipublicæ obtentui sumta: cæterum cupidine dominandi concitos per largitionem veteranos, paratum ab adolescente privato exercitum, corruptas consulis legiones, simulatam Pompeianarum gratiam partium: mox ubi decreto patrum fasces et jus prætoris invaserit, cæsis Hirtio et Pansâ, (sive hostis illos, seu Pansam venenum vulneri affusum, sui milites Hirtium, et machinator doli Cæsar abstulerat) utriusque copias occupavisse: extortum invito senatu consulatum; armaque, quæ in Antonium acceperit, contra rempublicam versa: proscriptionem civium, divisiones agrorum, ne ipsis quidem, qui cepêre, laudatas. Sane Cassii et Brutorum exitus paternis inimicitiis datos (quamquam fas sit, privata odia publicis utilitatibus remittere); sed Pompeium imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiæ, deceptos: post, Antonium, Tarentino Brundisinoque fœdere et nuptiis sororis illectum, subdolæ affinitatis pœnas morte ex

solvisse. Pacem sine dubio posthæc, verum cruentam: Lollianas, Varianasque clades; interfectos Romæ Varrones, Egnatios, Julos. Nec domesticis abstinebatur. Abducta Neroni uxor: et consulti per ludibrium pontifices, an concepto, necdum edito partu, rite nuberet: Q. Tedii et Vedii Pollionis luxus: postremo Livia, gravis in rempublicam mater, gravis domui Cæsarum noverca. Nihil deorum honoribus relictum, cum se templis et effigie numinum per flamines et sacerdotes coli vellet: ne Tiberium quidem caritate aut reipublicæ curâ successorem adscitum; sed, quoniam arrogantiam sævitiamque ejus introspexerit, comparatione deterrimâ sibi gloriam quæsivisse. Etenim Augustus, paucis ante annis, cum Tiberio tribuniciam potestatem a patribus rursum postularet, quamquam honorâ oratione, quædam de habitu cultuque et institutis ejus jecerat, quæ, velut excusando, exprobraret.

XI. Cæterum sepulturâ more perfectâ, templum et cœlestes religiones decernuntur. Versæ inde ad Tiberium preces. Et ille varie disserebat: de magnitudine imperii, suâ modestiâ; solam divi Augusti mentem tantæ molis capacem; se, in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quam arduum, quam subjectum fortunæ regendi cuncta onus; proinde, in civitate tot illustribus viris subnixâ, non ad unum omnia deferrent: plures facilius munia reipublicæ sociatis laboribus exsecuturos. Plus in oratione tali dignitatis quam fidei erat: Tiberioque, etiam in rebus quas non occuleret, seu naturâ sive assuetudine, suspensa semper et obscura verba: tunc vero nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur. At patres, quibus unus metus, si intelligere viderentur, in questus, lacrymas, vota effundi; ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere: cum proferri libellum recitarique jussit. Opes publicæ continebantur: quantum civium sociorumque in armis: quot

classes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, et necessitates ac largitiones; quæ cuncta suâ manu perscripserat Augustus: addideratque consilium coërcendi intra terminos imperii, incertum, metu, an per invidiam.

XII. Inter quæ senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius, se, ut non toti reipublicæ parem, ita, quæcumque pars sibi mandaretur, ejus tutelam suscepturum. Tum Asinius Gallus, "Interrogo," inquit, "Cæsar, quam partem reipublicæ mandari tibi velis?" Perculsus improvisâ interrogatione, paulum reticuit: dein, collecto animo, respondit: Nequaquam decorum pudori suo, legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet. Rursum Gallus (etenim vultu offensionem conjectaverat) non idcirco interrogatum, ait, ut divideret, quæ separari nequirent; sed ut suâ confessione argueretur, unum esse reipublicæ corpus, atque unius animo regendum. Addidit laudem de Augusto, Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quæque in togâ per tot annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo iram ejus lenivit, pridem invisus, tamquam (ductâ in matrimonium Vipsaniâ, M. Agrippæ filiâ, quæ quondam Tiberii uxor fuerat) plus quam civilia agitaret, Pollionisque Asinii patris ferociam retineret.

XIII. Post quæ L. Arruntius, haud multum discrepans a Galli oratione, perinde offendit; quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira; sed divitem, promtum, artibus egregiis et pari famâ publice, suspectabat. Quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque, M. Lepidum dixerat *capacem, sed adspernantem; Gallum Asinium avidum, et minorem; L. Arruntium* non indignum, et, si casus *daretur, ausurum.* De prioribus consentitur: pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidêre: omnesque,

præter Lepidum, variis mox criminibus, struente Tiberio, circumventi sunt. Etiam Q. Haterius et Mamercus Scaurus suspicacem animum perstrinxêre: Haterius, cum dixisset, "Quousque patieris, Cæsar, non adesse caput reipublicæ?" Scaurus, quia dixerat, spem esse ex eo, non irritas fore senatûs preces, quod relationi consulum jure tribuniciæ potestatis non intercessisset. In Haterium statim invectus est; Scaurum cui implacabilius irascebatur, silentio transmisit: fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit paulatim, non ut fateretur suscipi a se imperium, sed ut negare et rogari desineret. Constat, Haterium, cum deprecandi causâ Palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum, quia Tiberius, casu an manibus ejus impeditus, prociderat. Neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, ejusque curatissimis precibus protegeretur.

XIV. Multa patrum et in Augustam adulatio. Alii *Parentem*, alii *Matrem patriæ* appellandam; plerique, ut nomini Cæsaris adscriberetur *Juliæ filius*, censebant. Ille, moderandos feminarum honores, dictitans, eâdemque se temperantiâ usurum in iis, quæ sibi tribuerentur: cæterum anxius invidiâ, et muliebre fastigium in deminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est; aramque adoptionis, et alia hujuscemodi, prohibuit. At Germanico Cæsari proconsulare imperium petivit: missique legati, qui deferrent, simul mœstitiam ejus ob excessum Augusti solarentur. Quo minus idem pro Druso postularetur, ea causa, quod designatus consul Drusus præsensque erat. Candidatos præturæ duodecim nominavit, numerum ab Augusto traditum: et, hortante senatu, ut augeret, jurejurando obstrinxit se, non excessurum.

XV. Tum primum e Campo comitia ad patres *translata sunt:* nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio *principis*, quædam tamen studiis tribuum fie-

bant: neque populus ademtum jus questus est, nisi inani rumore: et senatus, largitionibus ac precibus sordidis exsolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quam quatuor candidatos commendaret, sine repulsâ et ambitu designandos. Inter quæ tribuni plebei petivêre, ut proprio sumtu ederent ludos, qui, de nomine Augusti, fastis additi, Augustales vocarentur: sed decreta pecunia ex ærario, utque per Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. Mox celebratio annua ad prætorem translata, cui inter cives et peregrinos jurisdictio evenisset.

XVI. Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas legiones seditio incessit; nullis novis causis, nisi quod mutatus princeps licentiam turbarum, et ex civili bello spem præmiorum ostendebat. Castris æstivis tres simul legiones habebantur, præsidente Junio Blæso; qui, fine Augusti et initiis Tiberii auditis, ob justitium aut gaudium intermiserat solita munia. Eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cujusque sermonibus præbere aures, denique luxum et otium cupere, disciplinam et laborem adspernari. Erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax linguâ, et miscere cœtus histrionali studio doctus. Is imperitos animos, et, quænam post Augustum militiæ conditio, ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in vesperam die, et, dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare. Postremo, promtis jam et aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat:

XVII. Cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis, in modum servorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi novum et nutantem adhuc principem precibus vel armis adirent? satis per tot annos ignaviâ peccatum, quod tricena aut quadragena stipendia senes, et plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent: ne dimissis quidem finem

esse militiæ, sed apud vexillum retentos, alio vocabulo eosdem labores perferre: ac si quis tot casus vitâ superaverit, trahi adhuc diversas in terras, ubi, per nomen agrorum, uligines paludum vel inculta montium accipiant. Enimvero militiam ipsam gravem, infructuosam: denis in diem assibus animam et corpus æstimari: hinc vestem, arma, tentoria, hinc sævitiam centurionum et vacationes munerum redimi: at, hercule, verbera et vulnera, duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox aut sterilem pacem sempiterna: nec aliud levamentum, quam si certis sub legibus militia iniretur; ut singulos denarios mererent; sextusdecimus stipendii annus finem afferret; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecuniâ solveretur. An prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non obtrectari a se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentes e contuberniis hostem adspici.

XVIII. Adstrepebat vulgus, diversis incitamentis: hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina et nudum corpus exprobrantes: postremo eo furoris venêre, ut tres legiones miscere in unam agitaverint: depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant, alio vertunt, atque unà tres aquilas et signa cohortium locant: simul congerunt cæspites, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. Properantibus Blæsus advenit, increpabatque ac retinebat singulos, clamitans: "Meâ potius cæde imbuite manus; leviore flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore desciscitis. Aut incolumis fidem legionum retinebo, aut jugulatus pœnitentiam accelerabo."

XIX. Aggerebatur nihilominus cæspes, jamque *pectori usque* accreverat, cum tandem pervicaciâ victi *inceptum omisêre*. Blæsus multâ dicendi arte, *Non per seditionem* et turbas desideria militum ad

Cæsarem ferenda, ait: neque veteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos a divo Augusto tam nova petivisse: et parum in tempore incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint; cur, contra morem obsequii, contra fas disciplinæ, vim meditentur? decernerent legatos, seque coram mandata darent. Acclamavêre, ut filius Blæsi tribunus legatione eâ fungeretur, peteretque militibus missionem ab sedecim annis: cætera mandaturos, ubi prima provenissent. Profecto juvene, modicum otium: sed superbire miles, quod filius legati, orator publicæ causæ, satis ostenderet, necessitate expressa, quæ per modestiam non obtinuissent.

XX. Interea manipuli, ante cœptam seditionem Nauportum missi ob itinera et pontes et alios usus, postquam turbatum in castris accepêre, vexilla convellunt; direptisque proximis vicis, ipsoque Nauporto, quod municipii instar erat, retinentes centuriones irrisu et contumeliis, postremo verberibus insectantur: præcipuâ in Aufidienum Rufum, præfectum castrorum, irâ, quem dereptum vehiculo, sarcinis gravant, aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes, an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret? Quippe Rufus, diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam duramque militiam revocabat, vetus operis ac laboris, et eo immitior, quia toleraverat.

XXI. Horum adventu redintegratur seditio, et vagi circumjecta populabantur. Blæsus paucos, maxime prædâ onustos, ad terrorem cæterorum affici verberibus, claudi carcere jubet: nam etiam tum legato a centurionibus et optimo quoque manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prensare circumstantium genua, ciere modo nomina singulorum, *modo centuriam quisque*, cujus manipularis erat, co*hortem, legionem*, Eadem omnibus imminere, clami*tantes; simul* probra in legatum cumulant, cœlum ac

deos obtestantur; nihil reliqui faciunt, quo minus invidiam, misericordiam, metum, et iras permoverent. Accurritur ab universis, et, carcere effracto, solvunt vincula, desertoresque ac rerum capitalium damnatos sibi jam miscent.

XXII. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces, et Vibulenus quidam, gregarius miles, ante tribunal Blæsi allevatus circumstantium humeris, apud turbatos, et, quid pararet, intentos, "Vos quidem," inquit, "his innocentibus et miserrimis lucem et spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem, missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proximâ jugulavit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. Responde, Blæse, ubi cadaver abjeceris? Ne hostes quidem sepulturâ invident. Cum osculis, cum lacrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube; dum interfectos, nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, hi sepeliant."

XXIII. Incendebat hæc fletu, et pectus atque os manibus verberans: mox disjectis, quorum per humeros sustinebatur, præceps et singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiæque concivit, ut pars militum gladiatores, qui e servitio Blæsi erant, pars cæteram ejusdem familiam vincirent, alii ad quærendum corpus effunderentur: ac, ni propere, neque corpus ullum reperiri, et servos, adhibitis cruciatibus, abnuere cædem, neque illi fuisse unquam fratrem, pernotuisset, haud multum ab exitio legati aberant. Tribunos tamen ac præfectum castrorum extrusère: sarcinæ fugientium direptæ: et centurio Lucillius interficitur, cui, militaribus facetiis, vocabulum *Cedo alteram* indiderant; quia, fractâ vite in tergo militis, alteram clarâ voce ac rursus aliam poscebat. Cæteros latebræ texère; uno retento Clemente Julio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus, ob promtum ingenium. Quin ipsæ

inter se legiones octava et quintadecuma ferrum parabant; dum centurionem, cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, quintadecumani tuentur; ni miles nonanus preces, et, adversum adspernantes, minas interjecisset.

XXIV. Hæc audita, quamquam abstrusum et tristissima quæque maxime occultantem, Tiberium perpulêre, ut Drusum filium cum primoribus civitatis duabusque prætoriis cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis; ex re consulturum: et cohortes delecto milite supra solitum firmatæ. Additur magna pars prætoriani equitis, et robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant: simul prætorii præfectus, Ælius Sejanus, collega Straboni patri suo datus, magnâ apud Tiberium auctoritate, rector juveni, et cæteris periculorum præmiorumque ostentator. Druso propinquanti, quasi per officium, obviæ fuêre legiones, non lætæ, ut assolet, neque insignibus fulgentes, sed illuvie deformi, et vultu, quamquam mœstitiam imitarentur, contumaciæ propiores.

XXV. Postquam vallum introiit, portas stationibus firmant: globos armatorum certis castrorum locis opperiri jubent: cæteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. Stabat Drusus, silentium manu poscens: illi, quoties oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere; rursum, viso Cæsare, trepidare: murmur incertum: atrox clamor, et repente quies: diversis animorum motibus, pavebant terrebantque. Tandem, interrupto tumultu, literas patris recitat, in quîs perscriptum erat: *Præcipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset: ubi primum a luctu requiêsset animus, acturum apud patres de postulatis eorum: misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet, quæ statim tribui possent: cætera senatui servanda, quem neque gratiæ neque severitatis expertem haberi par esset.*

XXVI. Responsum est a concione, mandata Cle-

menti centurioni, quæ perferret. Is orditur de missione a sedecim annis; de præmiis finitæ militiæ; ut denarius diurnum stipendium foret; ne veterani sub vexillo haberentur. Ad ea Drusus cum arbitrium senatûs et patris obtenderet, clamore turbatur: Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque allevandis laboribus, denique nullâ benefaciendi licentiâ? at, hercule, verbera et necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum: easdem artes Drusum retulisse. Nunquamne ad se nisi filios familiarum venturos? Novum id plane, quod imperator sola militis commoda ad senatum rejiciat. Eumdem ergo senatum consulendum, quoties supplicia aut prœlia indicantur: an præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse?

XXVII. Postremo deserunt tribunal: ut quis prætorianorum militum amicorumve Cæsaris occurreret, manus intentantes, causam discordiæ et initium armorum: maxime infensi Cn. Lentulo, quod is, ante alios ætate et gloriâ belli, firmare Drusum credebatur, et illa militiæ flagitia primus adspernari. Nec multo post, digredientem cum Cæsare, ac, provisu periculi, hiberna castra repetentem, circumsistunt, rogitantes, quo pergeret? ad imperatorem an ad patres? ut illic quoque commodis legionum adversaretur? Simul ingruunt, saxa jaciunt: jamque lapidis ictu cruentus, et exitii certus, accursu multitudinis, quæ cum Druso advenerat, protectus est.

XXVIII. Noctem minacem et in scelus erupturam fors lenivit: nam luna claro repente cœlo visa languescere. Id miles, rationis ignarus, omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris assimulans, prospereque cessura, quæ pergerent, si fulgor et claritudo deæ redderetur. Igitur æris sono, tubarum cornuumque concentu strepere: prout splendidior obscuriorve, lætari aut mœrere; et postquam ortæ nubes offecêre visui, creditumque conditam tenebris, ut sunt mobiles ad superstitionem per-

culsæ semel mentes, sibi æternum laborem portendi, sua facinora aversari deos, lamentantur. Utendum inclinatione eâ Cæsar, et, quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria jubet. Accitur centurio Clemens, et si alii bonis artibus grati in vulgus: ii vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum intendunt. "Quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius et Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique, pro Neronibus et Drusis, imperium populi Rom. capessent? Quin potius, ut novissimi in culpam, ita primi ad pœnitentiam sumus? Tarda sunt, quæ in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias." Commotis per hæc mentibus, et inter se suspectis, tironem a veterano, legionem a legione dissociant. Tum redire paulatim amor obsequii: omittunt portas; signa, unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt.

XXIX. Drusus, orto die et vocatâ concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenitâ, incusat priora, probat præsentia: negat se terrore et minis vinci; flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, ut placatus legionum preces exciperet. Orantibus, rursum idem Blæsus, et L. Apronius, eques Romanus e cohorte Drusi, Justusque Catonius, primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cum alii, opperiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem, censerent: alii, fortioribus remediis agendum: nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant: ubi pertimuerint, impune contemni: dum superstitio urgeat, adjiciendos ex duce metus, sublatis seditionis auctoribus. Promtum ad asperiora ingenium Druso erat: vocatos Vibulenum et Percennium interfici jubet. Tradunt plerique, intra ta-

bernaculum ducis obrutos: alii, corpora extra vallum abjecta ostentui.

XXX. Tum, ut quisque præcipuus turbator, conquisiti; et pars, extra castra palantes, a centurionibus aut prætoriarum cohortium militibus cæsi: quosdam ipsi manipuli, documentum fidei, tradidêre. Auxerat militum curas præmatura hiems, imbribus continuis, adeoque sævis, ut non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quæ turbine atque undâ raptabantur. Durabat et formido cœlestis iræ, nec frustra adversus impios hebescere siderâ, ruere tempestates: non aliud malorum levamentum, quam, si linquerent castra infausta temerataque, et, soluti piaculo, suis quisque hibernis redderentur. Primum octava, dein quintadecuma legio rediêre. Nonanus, opperiendas Tiberii epistolas, clamitaverat; mox, desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte prævenit: et Drusus, non exspectato legatorum regressu, quia præsentia satis consederant, in urbem rediit.

XXXI. Iisdem ferme diebus, iisdem causis Germanicæ legiones turbatæ, quanto plures, tanto violentius: et magnâ spe, fore ut Germanicus Cæsar imperium alterius pati nequiret, daretque se legionibus, vi suâ cuncta tracturis. Duo apud ripam Rheni exercitus erant: cui nomen superiori, sub C. Silio legato; inferiorem A. Cæcina curabat. Regimen summæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambiguâ fortunam seditionis alienæ speculabantur: inferioris exercitûs miles in rabiem prolapsus est, orto ab unaetvicesimanis quintanisque initio, et tractis primâ quoque ac vicesimâ legionibus: nam iisdem æstivis in finibus Ubiorum habebantur per otium aut levia munia. Igitur, audito fine Augusti, *vernacula* multitudo, nuper acto in urbe *delectu, lasciviæ* sueta, laborum intolerans, impellere

cæterorum rudes animos: Venisse tempus, quo veterani maturam missionem, juvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent, sævitiamque centurionum ulciscerentur. Non unus hæc, ut Pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures, alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: Suâ in manu sitam rem Romanam; suis victoriis augeri rempublicam; in suum cognomentum adscisci imperatores.

XXXII. Nec legatus obviam ibat: quippe plurium vecordia constantiam exemerat. Repente lymphati destrictis gladiis in centuriones invadunt (ea vetustissima militaribus odiis materies, et sæviendi principium): prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adæquarent. Tum convulsos laniatosque, et partim exanimos, ante vallum aut in amnem Rhenum projiciunt. Septimius cum perfugisset ad tribunal, pedibusque Cæcinæ advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, tum adolescens et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultrà, non castrorum præfectus jus obtinuit: vigilias, stationes, et si qua alia præsens usus indixerat, ipsi partiebantur. Id, militares animos altius conjectantibus, præcipuum indicium magni atque implacabilis motûs, quod neque disjecti, nec paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent; tantâ æqualitate et constantiâ, ut regi crederes.

XXXIII. Interea Germanico, per Gallias, ut diximus, census accipienti, excessisse Augustum, affertur. Neptem ejus Agrippinam in matrimonio, pluresque ex eâ liberos, habebat. Ipse Druso, fratre *Tiberii, genitus*, Augustæ nepos: sed anxius occultis *in se patrui* aviæque odiis, quorum causæ acriores, *quia iniquæ*: quippe Drusi magna apud populum

Rom. memoria; credebaturque, si rerum potitus foret, libertatem redditurus; unde in Germanicum favor, et spes eadem. Nam juveni civile ingenium, mira comitas, et diversa a Tiberii sermone, vultu, arrogantibus et obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Liviæ in Agrippinam stimulis; atque ipsa Agrippina paulo commotior, nisi quod castitate et mariti amore quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

XXXIV. Sed Germanicus, quanto summæ spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos et Belgarum civitates in verba ejus adigit. Dehinc, audito legionum tumultu, raptim profectus, obvias extra castra habuit, dejectis in terram oculis, velut pœnitentiâ. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri cœpêre: et quidam, prensâ manu ejus, per speciem exosculandi, inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata senio membra ostendebant. Assistentem concionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos jubet; sic melius audituros responsum: vexilla præferri, ut id saltem discerneret cohortes. Tarde obtemperavêre. Tunc, a veneratione Augusti orsus, flexit ad victorias triumphosque Tiberii, præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset. Italiæ inde consensum, Galliarum fidem extollit; nil usquam turbidum, aut discors.

XXXV. Silentio hæc vel murmure modico audita sunt. Ut seditionem attigit, Ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinæ decus? quonam tribunos, quo centuriones exegissent? rogitans; nudant universi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant: mox indiscretis vocibus pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum, ac propriis nominibus incusant vallum, fossas, pabuli, materiæ, lignorum aggestus, et si qua alia ex necessitate aut adversus otium castrorum quæruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur; qui tricena aut supra

stipendia numerantes, mederetur fessis, neu mortem in iisdem laboribus, sed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem requiem, orabant. Fuêre etiam, qui legatam a divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus; et, si vellet imperium, promtos ostentavêre. Tum vero, quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit. Opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille, moriturum potius, quam fidem exueret, clamitans, ferrum a latere deripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi attinuissent. Extrema et conglobata inter se pars concionis, ac, vix credibile dictu, quidam singuli, propius incedentes, feriret, hortabantur; et miles, nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, acutiorem esse. Sævum id, malique moris, etiam furentibus visum: ac spatium fuit, quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur.

XXXVI. Consultatum ibi de remedio: etenim nuntiabatur, parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eamdem traherent: destinatum excidio Ubiorum oppidum: imbutasque prædâ manus in direptionem Galliarum erupturas. Augebat metum gnarus Romanæ seditionis, et, si omitteretur ripa, invasurus hostis; at, si auxilia et socii adversum abscedentes legiones armarentur, civile bellum suscipi: periculosa severitas; flagitiosa largitio; seu nihil militi, sive omnia concederentur, in ancipiti respublica. Igitur, volutatis inter se rationibus, placitum, ut epistolæ, nomine principis, scriberentur: missionem dari vicena stipendia meritis; exauctorari, qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, cæterorum immunes, nisi propulsandi hostis: legata, quæ petiverant, exsolvi, duplicarique.

XXXVII. Sensit miles, in tempus conficta, statimque flagitavit. Missio per tribunos maturatur: largitio differebatur in hiberna cujusque. Non abscessêre quintani unaetvicesimanique, donec iisdem in

æstivis, contractâ ex viatico amicorum ipsiusque Cæsaris pecuniâ, persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in civitatem Ubiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci, de imperatore rapti, inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus, superiorem ad exercitum profectus, secundam et tertiamdecumam et sextamdecumam legiones, nihil cunctatas, sacramento adigit. Quartadecumani paulum dubitaverant: pecunia et missio quamvis non flagitantibus oblata est.

XXXVIII. At in Chaücis cœptavêre seditionem præsidium agitantes vexillarii discordium legionum, et præsenti duorum militum supplicio paulum repressi sunt. Jusserat id Mennius, castrorum præfectus, bono magis exemplo, quam concesso jure: deinde, intumescente motu, profugus repertusque, postquam intutæ latebræ, præsidium ab audaciâ mutuatur: non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari. Simul exterritis, qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, et, si quis agmine decessisset, pro desertore fore, clamitans, reduxit in hiberna turbidos et nihil ausos.

XXXIX. Interea legati ab senatu, regressum jam apud Aram Ubiorum Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones, prima atque vicesima, veteranique, nuper missi sub vexillo, hiemabant. Pavidos et conscientiâ vecordes intrat metus, venisse patrum jussu, qui irrita facerent, quæ per seditionem expresserant: utque mos vulgo, quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum, consulatu functum, principem legationis, auctorem senatûs-consulti incusant: et nocte concubiâ vexillum, in domo Germanici situm, flagitare occipiunt: concursuque ad januam facto, moliuntur fores; extractum cubili Cæsarem tradere vexillum, intento mortis metu, subigunt: mox, vagi per vias, obvios habuêre legatos, auditâ consternatione, ad Germanicum tendentes. Ingerunt contu-

melias: cædem parant; Planco maxime, quem dignitas fugâ impediverat: neque aliud periclitanti subsidium, quam castra primæ legionis: illic signa et aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac, ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, (rarum etiam inter hostes) legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo altaria deûm commaculavisset. Luce demum, postquam dux et miles et facta noscebantur, ingressus castra Germanicus perduci ad se Plancum imperat, recipitque in tribunal. Tum fatalem increpans rabiem, neque militum, sed deûm irâ resurgere, cur venerint legati, aperit: jus legationis, atque ipsius Planci gravem et immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio, facunde miseratur; attonitâque magis, quam quietâ concione, legatos, præsidio auxiliarium equitum, dimittit.

XL. Eo in metu arguere Germanicum omnes, quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia, et contra rebelles auxilium. Satis superque missione et pecuniâ et mollibus consultis peccatum: vel, si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam conjugem, inter furentes, et omnis humani juris violatores, haberet? illos saltem avo et reipublicæ redderet. Diu cunctatus, adspernantem uxorem, cum se divo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula testaretur, postremo uterum ejus et communem filium, multo cum fletu, complexus, ut abiret, perpulit. Incedebat muliebre et miserabile agmen, profuga ducis uxor, parvulum sinu filium gerens: lamentantes circum amicorum conjuges, quæ simul trahebantur: nec minus tristes, qui manebant.

XLI. Non florentis Cæsaris, neque suis in castris, sed velut in urbe victâ, facies, gemitusque ac planctus, etiam militum aures oraque advertêre. Progrediuntur contuberniis: Quis ille flebilis sonus? quod *tam triste? feminas* illustres—non centurionem ad *tutelam, non militem,* nihil imperatoriæ uxoris, aut

comitatûs soliti—pergere ad Treveros, et externæ fidei. Pudor inde et miseratio, et patris Agrippæ, Augusti avi, memoria: socer Drusus; ipsa insigni fecunditate, præclarâ pudicitiâ: jam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æque flexit, quam invidia in Treveros: orant, obsistunt, rediret, maneret, pars Agrippinæ occursantes, plurimi ad Germanicum regressi: isque, ut erat recens dolore et irâ, apud circumfusos ita cœpit:

XLII. "Non mihi uxor aut filius patre et republicâ cariores sunt: sed illum quidem sua majestas, imperium Romanum cæteri exercitus defendent. Conjugem et liberos meos, quos pro gloriâ vestrâ libens ad exitium offerrem, nunc procul a furentibus summoveo, ut, quidquid istuc sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur; neve occisus Augusti pronepos, interfecta Tiberii nurus, nocentiores vos faciat. Quid enim per hos dies inausum intemeratumve vobis? Quod nomen huic cœtui dabo? Militesne appellem? qui filium imperatoris vestri vallo et armis circumsedistis. An cives? quibus tam projecta senatûs auctoritas. Hostium quoque jus, et sacra legationis, et fas gentium, rupistis. Divus Julius seditionem exercitûs verbo uno compescuit, *Quirites* vocando, qui sacramentum ejus detrectabant. Divus Augustus vultu et adspectu Actiacas legiones exterruit: nos, ut nondum eosdem, ita ex illis ortos, si Hispaniæ Syriæve miles adspernaretur, tamen mirum et indignum erat. Primane et vicesima legiones, illa signis a Tiberio acceptis, tu tot prœliorum socia, tot præmiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis! Hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis e provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non missione, non pecuniâ satiatos: hîc tantum in-

terfici centuriones, ejici tribunos, includi legatos: infecta sanguine castra, flumina: meque precariam animam inter infensos trahere?

XLIII. "Cur enim, primo concionis die, ferrum illud, quod pectori meo infigere parabam, detraxistis? O improvidi amici! melius et amantius ille, qui gladium offerebat. Cecidissem certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius: legissetis ducem, qui meam quidem mortem impunitam sineret, Vari tamen et trium legionum ulcisceretur. Neque enim dii sinant, ut Belgarum, quamquam offerentium, decus istud et claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse Germaniæ populos! Tua, dive Auguste, cœlo recepta mens, tua, pater Druse, imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos jam pudor et gloria intrat, eluant hanc maculam, irasque civiles in exitium hostibus vertant. Vos quoque, quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos senatui, obsequium Imperatori, si mihi conjugem et filium redditis, discedite a contactu, ac dividite turbidos: id stabile ad pœnitentiam, id fidei vinculum erit."

XLIV. Supplices ad hæc, et vera exprobrari fatentes, orabant, puniret noxios, ignosceret lapsis, et duceret in hostem: revocaretur conjux, rediret legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur. Reditum Agrippinæ excusavit, ob imminentem partum et hiemem: venturum filium: cætera ipsi exsequerentur. Discurrunt mutati, et seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primæ, C. Cetronium, qui judicium et pœnas de singulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones, destrictis gladiis: reus in suggestu per tribunum ostendebatur: si nocentem acclamaverant, præceps datus trucidabatur: et gaudebat cædibus miles, tamquam *semet absolveret*: nec Cæsar arcebat, quando, nullo *ipsius jussu*, penes eosdem sævitia facti et invidia *erat*. *Secuti* exemplum veterani, haud multo post

in Rætiam mittuntur, specie defendendæ provinciæ, ob imminentes Suevos; cæterum, ut avellerentur castris, trucibus adhuc, non minus asperitate remedii quam sceleris memoriâ. Centurionatum inde egit: citatus ab imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenue in prœliis fecisset; et cui erant dona militaria, edebat. Si tribuni, si legio industriam innocentiamque approbaverant, retinebat ordines: ubi avaritiam, aut crudelitatem, consensu objectavissent, solvebatur militiâ.

XLV. Sic compositis præsentibus, haud minor moles supererat, ob ferociam quintæ et unaetvicesimæ legionum, sexagesimum apud lapidem (loco Vetera nomen est) hibernantium: nam primi seditionem cœptaverant: atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum: nec pœnâ commilitonum exterriti nec pœnitentiâ conversi, iras retinebant. Igitur Cæsar arma, classem, socios demittere Rheno parat, si imperium detrectetur, bello certaturus.

XLVI. At Romæ nondum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, et legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium, quod, dum patres et plebem, invalida et inermia, cunctatione fictâ ludificetur, dissideat interim miles, neque duorum adolescentium nondum adultâ auctoritate comprimi queat: ire ipsum et opponere majestatem imperatoriam debuisse, cessuris, ubi principem longâ experientiâ, eumdemque severitatis et munificentiæ summum vidissent. An Augustum, fessâ ætate, toties in Germanias commeare potuisse; Tiberium, vigentem annis, sedere in senatu, verba patrum cavillantem? Satis prospectum urbanæ servituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint.

XLVII. Immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare. Multa quippe et diversa angebant: validior per Germaniam exerci-

tus: propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiæ imminens: quos igitur anteferret? ac, ne postpositi contumeliâ incenderentur. At per filios pariter adiri, majestate salvâ; cui major e longinquo reverentia: simul adolescentibus excusatum, quædam ad patrem rejicere: resistentesque Germanico aut Druso posse a se mitigari, vel infringi: quod aliud subsidium, si imperatorem sprevissent? Cæterum, ut jam jamque iturus, legit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves: mox hiemem aut negotia varie causatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit.

XLVIII. At Germanicus, quamquam contracto exercitu, et paratâ in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, præmittit literas ad Cæcinam, venire se validâ manu, ac, ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscuâ cæde. Eas Cæcina aquiliferis signiferisque, et quod maxime castrorum sincerum erat, occulte recitat, utque cunctos infamiæ, se ipsos morti eximant, hortatur: nam in pace causas et merita spectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxta cadere. Illi, tentatis, quos idoneos rebantur, postquam majorem legionum partem in officio vident, de sententiâ legati, statuunt tempus, quo fœdissimum quemque et seditioni promtum ferro invadant. Tunc, signo inter se dato, irrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, nisi consciis, noscente, quod cædis initium, quis finis.

XLIX. Diversa omnium, quæ unquam accidêre, civilium armorum facies: non prœlio, non adversis e castris, sed iisdem e cubilibus, quos simul vescentes dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela: clamor, vulnera, sanguis palam: causa in occulto: cætera fors regit: et quidam bonorum cæsi, postquam, intellecto, in quos sæviretur, pessimi quoque arma rapuerant: neque legatus aut tribunus moderator adfuit: permissa vulgo licentia atque ultio

et satietas. Mox ingressus castra Germanicus, non medicinam illud, plurimis cum lacrymis, sed cladem appellans, cremari corpora jubet. Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hostem, piaculum furoris: nec aliter posse placari commilitonum manes, quam, si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem militum Cæsar, junctoque ponte transmittit duodecim millia e legionibus, sex et viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum eâ seditione intemerata modestia fuit.

L. Læti, neque procul, Germani agitabant, dum justitio, ob amissum Augustum, post discordiis attinemur. At Romanus agmine propero silvam Cæsiam, limitemque a Tiberio cœptum, scindit; castra in limite locat; frontem ac tergum vallo, latera concædibus munit. Inde saltus obscuros permeat, consultatque, ex duobus itineribus breve et solitum sequatur, an impeditius et intentatum, eoque hostibus incautum. Delectâ longiore viâ, cætera accelerantur: etenim attulerant exploratores, festam eam Germanis noctem, ac sollennibus epulis ludicram. Cæcina cum expeditis cohortibus præire, et obstantia silvarum amoliri jubetur: legiones modico intervallo sequuntur. Juvit nox sideribus illustris: ventumque ad vicos Marsorum, et circumdatæ stationes, stratis etiam tum per cubilia, propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis: adeo cuncta incuriâ disjecta erant: neque belli timor; ac ne pax quidem, nisi languida et soluta, inter temulentos.

LI. Cæsar avidas legiones, quo latior populatio foret, quatuor in cûneos dispertit: quinquaginta millium spatium ferro flammisque pervastat: non sexus, non ætas miserationem attulit; profana simul et sacra, et celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfanæ vocabant, solo æquantur: sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos, aut palantes ceciderant. Excivit ea cædes Bructeros, Tubantes, Usipetes; saltusque, per quos exercitui regressu

insedêre: quod gnarum duci; incessitque itineri et prœlio: pars equitum et auxiliariæ cohortes ducebant: mox prima legio: et mediis impedimentis, sinistrum latus unaetvicesimani, dextrum quintani clausêre: vicesima legio terga firmavit: post cæteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti: dein latera et frontem modice assultantes, totâ vi novissimos incurrêre: turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, cum Cæsar advectus ad vicesimanos, voce magnâ, hoc illud tempus obliterandæ seditionis, clamitabat: pergerent, properarent culpam in decus vertere. Exarsêre animis, unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta, cæduntque: simul primi agminis copiæ evasêre silvas, castraque communivêre. Quietum inde iter: fidensque recentibus ac priorum oblitus miles in hibernis locatur.

LII. Nuntiata ea Tiberium lætitiâ curâque affecêre: gaudebat, oppressam seditionem: sed, quod largiendis pecuniis et missione festinatâ favorem militum quæsivisset, bellicâ quoque Germanici gloriâ, angebatur. Retulit tamen ad senatum de rebus gestis, multaque de virtute ejus memoravit, magis in speciem verbis adornata, quam ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum et finem Illyrici motûs laudavit, sed intentior, et fidâ oratione: cunctaque, quæ Germanicus indulserat, servavit etiam apud Pannonicos exercitus.

LIII. Eodem anno Julia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandateriâ insulâ, mox oppido Reginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii, florentibus Caio et Lucio Cæsaribus, spreveratque, ut imparem; nec alia tam intima Tiberio causa, cur Rhodum abscederet. Imperium adeptus, extorrem, infamem, et, post interfectum Postumum Agrippam, omnis spei egenam, inopiâ ac tabe longâ peremit, obscuram fore necem longinquitate exsilii ratus.

Par causa sævitiæ in Sempronium Gracchum, qui familiâ nobili, sollers ingenio et prave facundus, eamdem Juliam in matrimonio M. Agrippæ temeraverat. Nec is libidini finis: traditam Tiberio, pervicax adulter contumaciâ et odiis in maritum accendebat: literæque, quas Julia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, a Graccho compositæ credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quatuordecim annis exsilium toleravit. Tunc milites, ad cædem missi, invenêre in prominenti litoris, nihil lætum opperientem: quorum adventu, breve tempus petivit, ut suprema mandata uxori Alliariæ per literas daret: cervicemque percussoribus obtulit, constantiâ mortis haud indignus Sempronio nomine; vitâ degeneraverat. Quidam non Româ eos milites, sed ab L. Asprenate, proconsule Africæ, missos tradidêre, auctore Tiberio, qui famam cædis posse in Asprenatem verti frustra speraverat.

LIV. Idem annus novas cærimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio; ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat: sorte ducti e primoribus civitatis unus et viginti: Tiberius Drususque et Claudius et Germanicus adjiciuntur. Ludos Augustales tunc primum cœptos turbavit discordia, ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat, effuso in amorem Bathylli: neque ipse abhorrebat talibus studiis; et civile rebatur, misceri voluptatibus vulgi. Alia Tiberio morum via: sed populum, per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.

U. C. 768.
J. C. 15.

LV. Druso Cæsare, C. Norbano Coss. decernitur Germanico triumphus, manente bello; quod, quamquam in æstatem summâ ope parabat, initio veris et repentino in Cattos excursu præcepit: nam spes incesserat, dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidiâ in nos aut fide. Arminius turba-

tor Germaniæ; Segestes, parari rebellionem, sæpe alias, et supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit: suasitque Varo, ut se et Arminium et cæteros proceres vinciret; nihil ausuram plebem, principibus amotis: atque ipsi tempus fore, quo crimina et innoxios discerneret. Sed Varus fato et vi Arminii cecidit. Segestes, quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam ejus, alii pactam, rapuerat. Gener invisus, inimici soceri: quæque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant.

LVI. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, et tumultuarias catervas Germanorum cis Rhenum colentium, Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit: positoque castello super vestigia paterni præsidii, in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum et fluminum relicto: nam (rarum illi cœlo) siccitate et amnibus modicis, inoffensum iter properaverat; imbresque et fluminum auctus regredienti metuebantur. Sed Cattis adeo improvisus advenit, ut, quod imbecillum ætate ac sexu, statim captum aut trucidatum sit. Juventus flumen Adranam nando transmiserat, Romanosque, pontem cœptantes, arcebant: dein tormentis sagittisque pulsi, tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui, omissis pagis vicisque, in silvas disperguntur. Cæsar, incenso Mattio, (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum; non auso hoste terga abeuntium lacessere; quod illi moris, quoties astu magis quam per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis juvare Cattos; sed exterruit Cæcina, huc illuc ferens arma; et Marsos, congredi ausos, prospero prœlio cohibuit.

LVII. Neque multo post legati a Segeste venerant, auxilium orantes adversus vim popularium, a

quîs circumsedebatur; validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. Nam barbaris, quanto quis audaciâ promtus, tanto magis fidus, rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum: sed juvenis conscientiâ cunctabatur: quippe anno, quo Germaniæ descivêre, sacerdos apud Aram Ubiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata; benigneque exceptus, cum præsidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obsidentes; et ereptus Segestes magnâ cum propinquorum et clientium manu. Inerant feminæ nobiles: inter quas uxor Arminii, eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrymas, neque voce supplex, compressis intra sinum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur et spolia Varianæ cladis, plerisque eorum, qui tum in deditionem veniebant, prædæ data: simul Segestes ipse, ingens visu, et memoriâ bonæ societatis impavidus. Verba ejus in hunc modum fuere:

LVIII. "Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei et constantiæ dies: ex quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi: neque odio patriæ, (quippe proditores etiam iis, quos anteponunt, invisi sunt) verum quia Romanis Germanisque idem conducere, et pacem quam bellum probabam. Ergo raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis vestri, Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci: dilatus segnitiâ ducis, quia parum præsidii in legibus erat, ut me et Arminium et conscios vinciret, flagitavi. Testis illa nox, mihi utinam potius novissima! Quæ secuta sunt, defleri magis, quam defendi *possunt: cæterum* et injeci catenas Arminio, et a *factione ejus injectas* perpessus sum. Atque ubi *primum tui copia*, vetera novis et quieta turbidis ante-

habeo: neque ob præmium, sed ut me perfidiâ exsolvam; simul genti Germanorum idoneus conciliator, si pœnitentiam quam perniciem maluerit. Pro juventâ et errore filii veniam precor: filiam necessitate huc adductam, fateor: tuum erit consultare, utrum prævaleat, quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita est." Cæsar, clementi responso, liberis propinquisque ejus incolumitatem, ipsi sedem vetere in provinciâ pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque Imperatoris, auctore Tiberio, accepit. Arminii uxor virilis sexûs stirpem edidit: educatus Ravennæ puer, quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo.

LIX. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium, super insitam violentiam, rapta uxor, subjectus servitio uxoris uterus, vecordem agebant: volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Cæsarem poscens: neque probris temperabat: Egregium patrem! magnum imperatorem! fortem exercitum! quorum tot manus unam mulierculam avexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim se proditione, neque adversus feminas gravidas, sed palam adversus armatos bellum tractare: cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ diis patriis suspenderit. Coleret Segestes victam ripam: redderet filio sacerdotium: hominem Germanos nunquam satis excusaturos, quod inter Albim et Rhenum virgas et secures et togam viderint. Aliis gentibus, ignorantiâ imperii Romani, inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando exuerint, irritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille delectus Tiberius, ne imperitum adolescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. *Si patriam*, parentes, antiqua mallent, quam *dominos et colonias* novas; Arminium potius, glo-

riæ ac libertatis, quam Segestem, flagitiosæ servitutis ducem, sequerentur.

LX. Conciti per hæc non modo Cherusci, sed conterminæ gentes: tractusque in partes Inguiomerus, Arminii patruus, veteri apud Romanos auctoritate: unde major Cæsari metus: et, ne bellum mole unâ ingrueret, Cæcinam, cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros, ad flumen Amisiam mittit: equitem Pedo præfectus finibus Frisiorum ducit: ipse impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit; simulque pedes, eques, classis, apud prædictum amnem convenêre. Chaüci, cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentes expeditâ cum manu L. Stertinius, missu Germanici, fudit; interque cædem et prædam reperit undevicesimæ legionis aquilam, cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum; quantumque Amisiam et Luppiam amnes inter, vastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiæ Vari legionumque insepultæ dicebantur.

LXI. Igitur cupido Cæsarem invadit, solvendi suprema militibus ducique; permoto ad miserationem omni, qui aderat, exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum et sortem hominum. Præmisso Cæcinâ, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque et aggeres humido paludum et fallacibus campis imponeret, incedunt mœstos locos, visuque ac memoriâ deformes. Prima Vari castra, lato ambitu, et dimensis principiis, trium legionum manus ostentabant: dein, semiruto vallo, humili fossâ, accisæ jam reliquiæ consedisse intelligebantur: medio campi albentia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disjecta vel aggerata: adjacebant fragmina telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora: lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactaverant: et cladis ejus superstites, pugnam aut vincula elapsi,

referebant, hîc cecidisse legatos; illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextrâ et suo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius, quot patibula captivis, quæ scrobes; utque signis et aquilis per superbiam illuserit.

LXII. Igitur Romanus, qui aderat, exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente, alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes, ut conjunctos, ut consanguineos, auctâ in hostem irâ, mœsti simul et infensi condebant. Primum exstruendo tumulo cæspitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, et præsentibus doloris socius: quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti, sive exercitum imagine cæsorum insepultorumque tardatum ad prœlia et formidolosiorem hostium credebat; neque imperatorem, auguratu et vetustissimis cærimoniis præditum, attrectare feralia debuisse.

LXIII. Sed Germanicus, cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites, campumque, quem hostis insederat, eripi jubet. Arminius colligi suos et propinquare silvis monitos, vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. Tunc novâ acie turbatus eques; missæque subsidiariæ cohortes, et fugientium agmine impulsæ, auxerant consternationem: trudebanturque in paludem, gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Cæsar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia militi: et manibus æquis abscessum. Mox, reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat, reportat: pars equitum litore Oceani petere Rhenum jussa: Cæcina, qui suum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, Pontes Longos quam maturrime superare. *Angustus is trames* vastas inter paludes, et quondam *a L. Domitio* aggeratus: cætera limosa, tenacia *gravi cœno*, aut rivis incerta erant; circum silvæ,

paulatim acclives; quas tum Arminius implevit, compendiis viarum et cito agmine onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Cæcinæ dubitanti, quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simulque propulsaret hostem, castra metari in loco placuit; ut opus, et alii prœlium inciperent.

LXIV. Barbari perfringere stationes, seque inferre munitoribus nisi, lacessunt, circumgrediuntur, occursant: miscetur operantium bellantiumque clamor: et cuncta pariter Romanis adversa; locus uligine profundâ, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus; corpora gravia loricis: neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruscis sueta apud paludes prœlia; procera membra; hastæ ingentes ad vulnera facienda quamvis procul. Nox demum inclinantes jam legiones adversæ pugnæ exemit. Germani, ob prospera indefessi, ne tum quidem sumtâ quiete, quantum aquarum circum surgentibus jugis oritur, vertêre in subjecta; mersâque humo, et obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat; secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus. Igitur futura volvens, non aliud reperit, quam ut hostem silvis coërceret, donec saucii, quantumque gravioris agminis, anteirent; nam medio montium et paludum porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri, unaetvicesima in lævum; primani ducendum ad agmen; vicesimanus adversum secuturos.

LXV. Nox per diversa inquies; cum barbari festis epulis, læto cantu aut truci sonore subjecta vallium ac resultantes saltus complerent; apud Romanos invalidi ignes, interruptæ voces, atque ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles: ducemque terruit dira quies: nam * *Quintilium* Varum, sanguine oblitum et paludibus *emersum*, cernere et audire visus est, velut vocan-

tem, non tamen obsecutus, et manum intendentis repulisse. Cœptâ luce, missæ in latera legiones, metu an contumaciâ, locum deserûere; capto propere campo, humentia ultra. Neque tamen Arminius, quamquam libero incursu, statim prorupit: sed, ut hæsêre cœno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore, sibi quisque properus et lentæ adversum imperia aures, irrumpere Germanos jubet, clamitans, "En Varus, et eodem iterum fato victæ legiones!" Simul hæc, et cum delectis scindit agmen, equisque maxime vulnera ingerit: illi, sanguine suo et lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus, disjicere obvios, proterere jacentes. Plurimus circa aquilas labor, quæ neque adversum ferri ingruentia tela, neque figi limosâ humo poterant. Cæcina, dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus, circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset: juvit hostium aviditas, omissâ cæde, prædam sectantium; enisæque legiones, vesperascente die, in aperta et solida. Neque is miseriarum finis: struendum vallum, petendus agger: amissa magnâ ex parte, per quæ egeritur humus, aut exciditur cæspes; non tentoria manipulis, non fomenta sauciis: infectos cœno aut cruore cibos dividentes, funestas tenebras, et tot hominum millibus unum jam reliquum diem lamentabantur.

LXVI. Forte equus, abruptis vinculis vagus, et clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit: tanta inde consternatio, irrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas; quarum decumana maxime petebatur, aversa hosti, et fugientibus tutior. Cæcina, comperto, vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate neque precibus, ne manu quidem, obsistere aut retinere militem quiret, projectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus *legati eundum* erat, clausit viam: simul *tribuni et centuriones* falsum pavorem docuerunt.

LXVII. *Tunc* contractos in principia, jussosque

dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet: Unam in armis salutem: sed ea consilio temperanda, manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succederent: mox undique erumpendum: illâ eruptione ad Rhenum perveniri. Quod si fugerent, plures silvas, profundas magis paludes, sævitiam hostium superesse; at victoribus decus, gloriam: quæ domi cara, quæ in castris honesta, memorat: reticuit de adversis. Equos dehinc, orsus a suis, legatorum tribunorumque, nullâ ambitione, fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hostem invaderent.

LXVIII. Haud minus inquies Germanus spe, cupidine, et diversis ducum sententiis agebat; Arminio, sinerent egredi, egressosque rursum per humida et impedita circumvenirent, suadente; atrociora Inguiomero, et læta barbaris, ut vallum armis ambirent: promtam expugnationem, plures captivos, incorruptam prædam fore. Igitur ortâ die proruunt fossas, injiciunt crates, summa valli prensant, raro super milite, et quasi ob metum defixo. Postquam hæsêre munimentis, datur cohortibus signum, cornuaque ac tubæ concinuêre: exin clamore et impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, non hîc silvas, nec paludes, sed æquis locis æquos deos. Hosti, facile excidium et paucos ac semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto majora offunduntur; cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus, pugnam deseruêre: vulgus trucidatum est, donec ira et dies permansit. Nocte demum reversæ legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoriâ habuêre.

LXIX. Pervaserat interim circumventi exercitûs fama, et infesto Germanorum agmine Gallias peti: ac, ni Agrippina impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent.

sed femina ingens animi munia ducis per eos dies induit; militibusque, ut quis inops aut saucius, vestem et fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius, Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes et grates reversis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit: non enim simplices eas curas, nec adversus externos militem quæri: nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem tentet; tamquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat, Cæsaremque Caligulam appellari velit. Potiorem jam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces: compressam a muliere seditionem, cui nomen Principis obsistere non quiverit. Accendebat hæc onerabatque Sejanus, peritiâ morum Tiberii, odia in longum jaciens, quæ reconderet, auctaque promeret.

LXX. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, secundam et quartam decimam, itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret, vel reciproco sideret. Vitellius primum iter siccâ humo aut modice allabente æstu quietum habuit: mox impulsu aquilonis, simul sidere æquinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen: et opplebantur terræ: eadem freto, litori, campis facies: neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia a profundis. Sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus jumenta, sarcinæ: corpora exanima interfluunt, occursant: permiscentur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disjecti, aut obruti. Non vox et mutui hortatus juvabant, adversante undâ: nihil strenuus ab ignavo, sapiens ab imprudenti, consilia a casu differre: cuncta pari violentiâ involvebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit. Pernoctavêre sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore; haud minus miserabiles, quam quos hostis circumsidet:

quippe illis etiam honestæ mortis usus; his inglorium exitium. Lux reddidit terram; penetratumque ad amnem Unsingim, quo Cæsar classe contenderat: impositæ deinde legiones, vagante famâ submersas: nec fides salutis, antequam Cæsarem exercitumque reducem vidêre.

LXXI. Jam Stertinius, ad accipiendum in deditionem Segimerum, fratrem Segestis, præmissus, ipsum et filium ejus in civitatem Ubiorum perduxerat: data utrique venia; facile Segimero, cunctantius fillo: quia Quintilii Vari corpus illusisse dicebatur. Cæterum ad supplenda exercitûs damna certavêre Galliæ, Hispaniæ, Italia; quod cuique promtum, arma, equos, aurum, offerentes: quorum laudato studio Germanicus, armis modo et equis ad bellum sumtis, propriâ pecuniâ militem juvit: utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios, facta singulorum extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloriâ, cunctos alloquio et curâ, sibique et prœlio firmabat.

LXXII. Decreta eo anno triumphalia insignia A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico gestas. Nomen Patris patriæ Tiberius, a populo sæpius ingestum, repudiavit; neque in acta sua jurari, quamquam censente senatu, permisit: Cuncta mortalium incerta; quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictitans. Non tamen ideo faciebat fidem civilis animi: nam legem majestatis reduxerat; cui nomen apud veteres idem, sed alia in judicium veniebant: si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gestâ republicâ majestatem populi Romani minuisset: facta arguebantur; dicta impune erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis, specie legis ejus, tractavit, commotus Cassii Severi libidine, quâ viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat: mox Tiberius, consultante Pompeio Macro, prætore, an judicia majestatis redderentur? exercendas leges

esse, respondit. Hunc quoque asperavêre carmina, incertis auctoribus vulgata, in sævitiam superbiamque ejus, et discordem cum matre animum.

LXXIII. Haud pigebit referre in Falanio et Rubrio, modicis equitibus Romanis, prætentata crimina; ut, quibus initiis, quantâ Tiberii arte, gravissimum exitium irrepserit, dein repressum sit, postremo arserit, cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio objiciebat accusator, quod inter cultores Augusti, qui per omnes domos, in modum collegiorum, habebantur, Cassium quemdam, mimum corpore infamem, adscivisset; quodque, venditis hortis, statuam Augusti simul mancipâsset. Rubrio crimini dabatur violatum perjurio numen Augusti. Quæ ubi Tiberio notuêre, scripsit consulibus: non ideo decretum patri suo cœlum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum, inter alios ejusdem artis, interesse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrâsset. Nec contra religiones fieri, quod effigies ejus, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum et domuum accedant. Jusjurandum perinde æstimandum, quam si Jovem fefellisset: deorum injurias diis curæ.

LXXIV. Nec multo post, Granium Marcellum, prætorem Bithyniæ, quæstor ipsius, Cæpio Crispinus, majestatis postulavit, subscribente Romano Hispone; qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum et audaciæ hominum fecerunt: nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis sævitiæ principis arrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti, ex pauperibus divites, ex contemtis metuendi, perniciem aliis ac postremum sibi invenêre. Sed Marcellum insimulabat, sinistros de Tiberio sermones habuisse: *inevitabile crimen*, cum ex moribus principis fœdissima *quæque deligeret* accusator, objectaretque reo: nam, *quia vera erant*, etiam dicta credebantur. Addidit

Hispo, statuam Marcelli altius quam Cæsarum sitam: et aliâ in statuâ, amputato capite Augusti, effigiem Tiberii inditam: ad quod exarsit adeo, ut, ruptâ taciturnitate, proclamaret, se quoque in eâ causâ laturum sententiam palam et juratum; quo cæteris eadem necessitas fieret. Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, "Quo," inquit, "loco censebis, Cæsar? si primus, habebo quod sequar: si post omnes, vereor, ne imprudens dissentiam." Permotus his, quantoque incautius effervenerat, pœnitentiâ patiens, tulit, absolvi reum criminibus majestatis: de pecuniis repetundis ad recuperatores itum est.

LXXV. Nec patrum cognitionibus satiatus, judiciis assidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret; multaque eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta: sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quæ Pius Aurelius, senator, questus, mole publicæ viæ ductuque aquarum labefactas ædes suas, auxilium patrum invocabat. Resistentibus ærarii prætoribus, subvenit Cæsar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum cæteras exueret. Propertio Celeri, prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertiûm largitus est, satis comperto, paternas ei angustias esse. Tentantes eadem alios probare causam senatui jussit, cupidine severitatis, in his etiam, quæ rite faceret, acerbus: unde cæteri silentium et paupertatem confessioni et beneficio præposuêre.

LXXVI. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat: relabentem secuta est ædificiorum et hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, ut libri Sibyllini adirentur. Renuit Tiberius, perinde divina humanaque obtegens. Sed remedium coërcendi fluminis Ateio Capitoni, et L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam, onera deprecantes, levari in præsens proconsulari imperio,

tradique Cæsari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus præsedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens: quod vulgo formidolosum, et pater arguisse dicebatur. Cur abstinuerit spectaculo ipse, varie trahebant: alii tædio cœtûs, quidam tristitiâ ingenii, et metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Non crediderim, ad ostentandam sævitiam, movendasque populi offensiones, concessam filio materiem; quamquam id quoque dictum est.

LXXVII. At theatri licentia, proximo priore anno cœpta, gravius tum erupit, occisis non modo e plebe, sed militibus et centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magistratus et dissensionem vulgi prohibent. Actum de eâ seditione apud patres, dicebanturque sententiæ, ut prætoribus jus virgarum in histriones esset. Intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui præbebat. Valuit tamen intercessio, quia divus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat, neque fas Tiberio infringere dicta ejus. De modo lucaris, et adversus lasciviam fautorum, multa decernuntur: ex quîs maxime insignia: ne domos pantomimorum senator introiret; ne egredientes in publicum equites Romani cingerent; aut alibi quam in theatro spectarentur; et spectantium immodestiam exsilio multandi potestas prætoribus fieret.

LXXVIII. Templum ut in coloniâ Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum; datumque in omnes provincias exemplum. Centesimam rerum venalium, post bella civilia institutam, deprecante populo, edixit Tiberius, militare ærarium eo subsidio niti: simul imparem oneri rempublicam, nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur. *Ita proximæ* seditionis male consulta, quibus sedecim *stipendiorum* finem expresserant, abolita in posterum.

LXXIX. Actum deinde in senatu ab Arruntio et Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina et lacus, per quos augescit: auditæque municipiorum et coloniarum legationes: orantibus Florentinis, ne Clanis, solito alveo demotus, in amnem Arnum transferretur, idque ipsis perniciem afferret. Congruentia his Interamnates disseruêre: pessum ituros fecundissimos Italiæ campos, si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus, superstagnavisset. Nec Reatini silebant, Velinum lacum, quâ in Narem effunditur, obstrui recusantes: quippe in adjacentia erupturum: optime rebus mortalium consuluisse naturam, quæ sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit: spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra et lucos et aras patriis amnibus dicaverint: quin ipsum Tiberim nolle, prorsus accolis fluviis orbatum, minore gloriâ fluere. Seu preces coloniarum, seu difficultas operum, sive superstitio valuit, ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat.

LXXX. Prorogatur Poppæo Sabino provincia Mœsia, additis Achaïâ ac Macedoniâ. Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus aut jurisdictionibus habere. Causæ variæ traduntur: alii tædio novæ curæ semel placita pro æternis servavisse; quidam invidiâ, ne plures fruerentur: sunt qui existiment, ut callidum ejus ingenium, ita anxium judicium: neque enim eminentes virtutes sectabatur, et rursum vitia oderat: ex optimis periculum sibi, a pessimis dedecus publicum metuebat: quâ hæsitatione postremo eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus.

LXXXI. De comitiis consularibus, quæ tum primum, illo principe, ac deinceps fuêre, vix quidquam *firmare ausim*: adeo diversa non modo apud auctores, *sed in ipsius orationibus* reperiuntur. Modo, sub *tractis candidatorum* nominibus, originem cujusqu

et vitam et stipendia descripsit, ut, qui forent, intelligeretur: aliquando, eà quoque significatione subtractâ, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est: plerumque eos tantum apud se professos, disseruit, quorum nomina consulibus edidisset: posse et alios profiteri, si gratiæ aut meritis confiderent: speciosa verbis, re inania, aut subdola; quantoque majore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius servitium.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER SECUNDUS.

U.C. 769.
J.C. 16.

I. SISENNÂ Statilio Tauro, L. Libone Coss. mota Orientis regna provinciæque Romanæ, initio apud Parthos orto; qui petitum Româ acceptumque regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum adspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus a Phraate. Nam Phraates, quamquam depulisset exercitus ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat, partemque prolis firmandæ amicitiæ miserat; haud perinde nostri metu, quam fidei popularium diffisus.

II. Post finem Phraatis et sequentium regum, ob internas cædes venêre in Urbem legati a primoribus Parthis, qui Vononem, vetustissimum liberorum ejus, accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar, auxitque opibus: et accepêre barbari lætantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit pudor, degeneravisse Parthos: petitum alio ex orbe regem, hostium artibus *infectum*: jam inter provincias Romanas solium Arsacidarum haberi, darique. Ubi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium; si man-

cipium Cæsaris, tot per annos servitutem perpessum, Parthis imperitet? Accendebat dedignantes et ipse, diversus a majorum institutis; raro venatu, segni equorum curâ; quoties per urbes incederet, lecticæ gestamine, fastuque erga patrias epulas. Irridebantur et Græci comites, ac vilissima utensilium annulo clausa: sed promti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; et quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis et honestis.

III. Igitur Artabanus, Arsacidarum e sanguine, apud Dahas adultus, excitur, primoque congressu fusus, reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum et Romanas opes infida, ob scelus Antonii, qui Artavasden, regem Armeniorum, specie amicitiæ illectum, dein catenis oneratum, postremo interfecerat. Ejus filius Artaxias, memoriâ patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est: occiso Artaxiâ per dolum propinquorum, datus a Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quamquam sociatis, more externo, in matrimonium regnumque. Dein jussu Augusti impositus Artavasdes, et non sine clade nostrâ dejectus.

IV. Tum C. Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem, origine Medum, ob insignem corporis formam et præclarum animum, volentibus Armeniis præfecit. Ariobarzane morte fortuitâ absumto, stirpem ejus haud toleravêre: tentatoque feminæ imperio, cui nomen Erato, eâque brevi pulsâ, incerti solutique, et magis sine domino quam in libertate, profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed ubi minitari Artabanus, et parum subsidii in Armeniis, vel, si nostrâ vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat; rector Syriæ, Creticus *Silanus*, excitum custodiâ circumdat, manente

luxu et regio nomine: quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus.

V. Cæterum Tiberio haud ingratum accidit, turbari res Orientis; ut eâ specie Germanicum suetis legionibus abstraheret, novisque provinciis impositum, dolo simul et casibus objectaret. At ille, quanto acriora in eum studia militum, et aversa patrui voluntas, celerandæ victoriæ intentior, tractare prœliorum vias, et quæ sibi tertium jam annum belligeranti sæva vel prospera evenissent: Fundi Germanos acie et justis locis: juvari silvis, paludibus, brevi æstate et præmaturâ hieme: suum militem haud perinde vulneribus, quam spatiis itinerum, damno armorum affici: fessas Gallias ministrandis equis: longum impedimentorum agmen opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. At, si mare intretur, promtam ipsis possessionem, et hostibus ignotam: simul bellum maturius incipi, legionesque et commeatus pariter vehi: integrum equitem equosque per ora et alveos fluminum mediâ in Germaniâ fore.

VI. Igitur huc intendit: missis ad census Galliarum P. Vitellio et C. Antio, Silius et Anteius et Cæcina fabricandæ classi præponuntur. Mille naves sufficere visæ, properatæque: aliæ breves, angustâ puppi prorâque, et lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, ut sine noxâ siderent: plures appositis utrimque gubernaculis, converso ut repente remigio hinc vel illinc appellerent: multæ pontibus stratæ, super quas tormenta veherentur, simul aptæ ferendis equis aut commeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. Insula Batavorum, in quam convenirent, prædicta, ob faciles appulsus, accipiendisque copiis et transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri *Batavi velut in duos* amnes dividitur, servatque no-

men et violentiam cursûs, quâ Germaniam prævehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior et placidior et affluens; verso cognomento Vahalem accolæ dicunt; mox id quoque vocabulum mutat Mosâ flumine, ejusque immenso ore eumdem in Oceanum effunditur.

VII. Sed Cæsar, dum adiguntur naves, Silium legatum cum expeditâ manu irruptionem in Cattos facere jubet: ipse, audito castellum Luppiæ flumini appositum obsideri, sex legiones eo duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quam ut modicam prædam, et Arpi, principis Cattorum, conjugem filiamque raperet: neque Cæsari copiam pugnæ obsessores fecêre, ad famam adventûs ejus dilapsi: tumulum tamen, nuper Varianis legionibus structum, et veterem aram Druso sitam, disjecerant. Restituit aram; honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit: tumulum iterare haud visum: et cuncta inter castellum Alisonem ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita.

VIII. Jamque classis advenerat, cum, præmisso commeatu, et distributis in legiones ac socios navibus, fossam, cui Drusianæ nomen, ingressus, precatusque Drusum patrem, ut se, eadem ausum, libens placatusque exemplo ac memoriâ consiliorum atque operum juvaret; lacus inde et Oceanum usque ad Amisiam flumen secundâ navigatione pervehitur. Classis Amisiæ relicta, lævo amne; erratumque in eo, quod non subvexit; transposuit militem, dextras in terras iturum: ita plures dies efficiendis pontibus absumti. Et eques quidem ac legiones prima æstuaria, nondum accrescente undâ, intrepidi transiêre: postremum auxiliorum agmen, Batavique in parte eâ, dum insultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati, et quidam hausti sunt. Metanti castra Cæsari Angrivariorum defectio a tergo nuntiatur: missus illico Stertinius cum equite et armaturâ levi, igne et cædibus perfidiam ultus est.

IX. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat: ejus in ripâ cum cæteris primoribus Arminius adstitit, quæsitoque, an Cæsar venisset? postquam adesse responsum est, ut liceret cum fratre colloqui, oravit. Erat is in exercitu, cognomento Flavius, insignis fide, et amisso per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tiberio: tum permissum; progressusque salutatur ab Arminio; qui, amotis stipatoribus, ut sagittarii, nostrâ pro ripâ dispositi, abscederent, postulat; et postquam digressi, unde ea deformitas oris? interrogat fratrem. Illo locum et prœlium referente; quodnam præmium recepisset? exquirit. Flavius aucta stipendia, torquem et coronam aliaque militaria dona memorat; irridente Arminio vilia servitii pretia.

X. Exin diversi ordiuntur: hic magnitudinem Romanam, opes Cæsaris, et victis graves pœnas; in deditionem venienti paratam clementiam; neque conjugem et filium ejus hostiliter haberi: ille fas patriæ, libertatem avitam, penetrales Germaniæ deos, matrem precum sociam; ne propinquorum et affinium, denique gentis suæ desertor et proditor, quam imperator esse mallet. Paulatim inde ad jurgia prolapsi, quo minus pugnam consererent, ne flumine quidem interjecto cohibebantur, ni Stertinius accurrens, plenum iræ, armaque et equum poscentem Flavium attinuisset. Cernebatur contra minitabundus Arminius, prœliumque denuntians: nam pleraque Latino sermone interjaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset.

XI. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar, nisi pontibus præsidiisque impositis, dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado transmittit. Præfuêre Stertinius, et e numero primipilarium Æmilius, distantibus locis invecti, ut hostem diducerent. Quâ celerrimus amnis, Cariovalda, dux Batavorum, erupit: eum Cherusci, fugam simulantes, in planitiem saltibus circum-

jectam traxêre: dein coorti et undique effusi, trudunt adversos, instant cedentibus, collectosque in orbem, pars congressi, quidam eminus proturbant. Cariovalda, diu sustentatâ hostium sævitiâ, hortatus suos, ut ingruentes catervas globo frangerent; atque ipse in densissimos irrumpens, congestis telis, et suffosso equo, labitur, ac multi nobilium circa: cæteros vis sua aut equites, cum Stertinio Æmilioque subvenientes, periculo exemêre.

XII. Cæsar, transgressus Visurgim, indicio perfugæ cognoscit, delectum ab Arminio locum pugnæ: convenisse et alias nationes in silvam Herculi sacram, ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem. Habita indici fides; et cernebantur ignes: suggressique propius speculatores, audiri fremitum equorum, immensique et inconditi agminis murmur, attulêre. Igitur, propinquo summæ rei discrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, secum agitabat: Tribunos et centuriones læta sæpius quam comperta nuntiare; libertorum servilia ingenia; amicis inesse adulationem; si concio vocetur, illic quoque, quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere: penitus noscendas mentes, cum secreti et incustoditi, inter militares cibos, spem aut metum proferrent.

XIII. Nocte cœptâ, egressus augurali, per occulta et vigilibus ignara, comite uno, contectus humeros ferinâ pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis, fruiturque famâ sui: cum hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, comitatem, per seria, per jocos eumdem animum, laudibus ferrent, reddendamque gratiam in acie, faterentur: simul, perfidos et ruptores pacis ultioni et gloriæ mactandos. Inter quæ unus hostium, Latinæ linguæ sciens, acto ad vallum equo, voce magnâ, conjuges et agros et *stipendii in dies*, donec bellaretur, sestertios centenos, *si quis transfugisset*, Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras: veniret dies,

daretur pugna; sumturum militem Germanorum agros, tracturum conjuges: accipere omen, et matrimonia ac pecunias hostium prædæ destinare. Tertiâ ferme vigiliâ assultatum est castris, sine conjectu teli, postquam crebras pro munimentis cohortes, et nihil remissum, sensêre.

XIV. Nox eadem lætam Germanico quietem tulit: viditque se operatum, et sanguine sacro respersâ prætextâ, pulchriorem aliam manibus aviæ Augustæ accepisse. Auctus omine, addicentibus auspiciis, vocat concionem, et, quæ sapientiâ prævisa, aptaque imminenti pugnæ, disserit: Non campos modo militi Romano ad prœlium bonos, sed, si ratio adsit, silvas et saltus: nec enim immensa barbarorum scuta, enormes hastas, inter truncos arborum et enata humo virgulta perinde haberi, quam pila et gladios et hærentia corpori tegmina: denserent ictus; ora mucronibus quærerent: non loricam Germano, non galeam; ne scuta quidem ferro, nervove firmata, sed viminum textus, sed tenues, fucatas colore, tabulas: primam utcumque aciem hastatam; cæteris præusta aut brevia tela. Jam corpus, ut visu torvum et ad brevem impetum validum, sic nullâ vulnerum patientiâ: sine pudore flagitii, sine curâ ducum, abire, fugere: pavidos adversis, inter secunda non divini, non humani juris memores. Si tædio viarum ac maris finem cupiant, hac acie parari: propiorem jam Albim, quam Rhenum; neque bellum ultra; modo se, patris patruique vestigia prementem, iisdem in terris victorem sisterent. Orationem ducis secutus militum ardor: signumque pugnæ datum.

XV. Nec Arminius aut cæteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari: Hos esse Romanos, Variani exercitûs fugacissimos, qui, ne bellum tolerarent, seditionem induerint: quorum pars onusta *vulneribus terga*, pars fluctibus et procellis fractos *artus, infensis* rursum hostibus, adversis Diis objiciant, *nullâ* boni spe: classem quippe et avia Oceani

quæsita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed, ubi miscuerint manus, inane victis ventorum remorumve subsidium. Meminissent modo avaritiæ, crudelitatis, superbiæ: aliud sibi reliquum, quam tenere libertatem, aut mori ante servitium?

XVI. Sic accensos et prœlium poscentes in campum, cui Idistaviso nomen, deducunt. Is medius inter Visurgim et colles, ut ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuatur: pone tergum insurgebat silva, editis in altum ramis, et purâ humo inter arborum truncos. Campum et prima silvarum barbara acies tenuit: soli Cherusci juga insedêre, ut prœliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli Germanique in fronte: post quos pedites sagittarii: dein quatuor legiones, et cum duabus prætoriis cohortibus ac delecto equite Cæsar: exin totidem aliæ legiones et levis armatura, cum equite sagittario, cæteræque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem assisteret.

XVII. Visis Cheruscorum catervis, quæ per ferociam proruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum cæteris turmis circumgredi, tergaque invadere jubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquilæ, petere silvas et intrare visæ, imperatorem advertêre: exclamat, Irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum numina. Simul pedestris acies infertur, et præmissus eques postremos ac latera impulit: mirumque dictu, duo hostium agmina, diversâ fugâ, qui silvam tenuerant, in aperta, qui campis adstiterant, in silvam ruebant: medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur: inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere sustentabat pugnam: incubueratque sagittariis, illâ rupturus, ni Rætorum Vindelicorumque et Gallicæ cohortes signa objecissent. Nisu tamen corporis et impetu equi pervasit, oblitus

faciem suo cruore, ne nosceretur. Quidam, agnitum a Chaücis, inter auxilia Romana agentibus, emissumque tradiderunt. Virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit: cæteri passim trucidati: et plerosque, tranare Visurgim conantes, injecta tela, aut vis fluminis, postremo moles ruentium et incidentes ripæ operuêre. Quidam turpi fugâ in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis, per ludibrium figebantur: alios prorutæ arbores afflixêre. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit.

XVIII. Quintâ ab horâ diei ad noctem cæsi hostes decem millia passuum cadaveribus atque armis opplevêre; repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles in loco prœlii Tiberium imperatorem salutavit, struxitque aggerem, et in modum tropæorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit.

XIX. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quam ea species, dolore et irâ affecit: qui modo abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, juventus, senes agmen Romanum repente incursant, turbant: postremo deligunt locum, flumine et silvis clausum, arctâ intus planitie et humidâ: silvas quoque profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo a Cherusci dirimerentur. Hîc pedes adstitit: equitem propinquis lucis texêre, ut ingressis silvam legionibus a tergo foret.

XX. Nihil ex his Cæsari incognitum: consilia, locos, promta, occulta noverat; astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem campumque: peditum aciem ita struxit, ut pars æquo in silvam aditu incederet, pars objectum aggerem eniteretur: quod arduum, sibi, cætera legatis permisit. Quibus plana evenerant, facile irrupêre: quîs impugnandus agger, ut si

succederent, gravibus superne ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem comminus pugnam, remotisque paulum legionibus, funditores libratoresque excutere tela et proturbare hostem jubet. Missæ e tormentis hastæ, quantoque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus dejecti. Primus Cæsar cum prætoriis cohortibus, capto vallo, dedit impetum in silvas: collato illic gradu certatum. Hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoriâ.

XXI. Nec minor Germanis animus; sed genere pugnæ et armorum superabantur; cum ingens multitudo arctis locis prælongas hastas non protenderet, non colligeret, neque assultibus et velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad prœlium: contra miles, cui scutum pectori appressum, et insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret: impromto jam Arminio, ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin et Inguiomerum, totâ volitantem acie, fortuna magis, quam virtus, deserebat: et Germanicus, quo magis agnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatque, insisterent cædibus: nil opus captivis, solam internecionem gentis finem bello fore. Jamque sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris: cæteræ ad noctem cruore hostium satiatæ sunt: equites ambigue certavêre.

XXII. Laudatis pro concione victoribus, Cæsar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: Debellatis inter Rhenum Albimque nationibus exercitum Tiberii Cæsaris ea monimenta Marti et Jovi et Augusto sacravisse. De se nihil addit, metu invidiæ, an ratus, conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionem properavissent: atque illi supplices, nihil abnuendo, *veniam omnium* accepêre.

XXIII. Sed, æstate jam adultâ, legionum aliæ iti-

nere terrestri in hibernacula remissæ: plures Cæsar classi impositas per flumen Amisiam Oceano invexit. Ac primo placidum æquor mille navium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effusa grando, simul variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus, et casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive juvat, officia prudentium corrumpebat. Omne dehinc cœlum et mare omne in austrum cessit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, et rigore vicini septemtrionis horridior, rapuit disjecitque naves in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptis vel per occulta vada infestas; quibus paulum ægreque vitatis, postquam mutabat æstus, eodemque, quo ventus, ferebat; non adhærere ancoris, non exhaurire irrumpentes undas poterant: equi, jumenta, sarcinæ, etiam arma præcipitantur, quo levarentur alvei, manantes per latera, et fluctu superurgente.

XXIV. Quanto violentior cætero mari Oceanus, et truculentiâ cœli præstat Germania, tantum illa clades novitate et magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, aut ita vasto et profundo, ut credatur novissimum ac sine terris, mare. Pars navium haustæ sunt; plures apud insulas longius sitas ejectæ: milesque, nullo illic hominum cultu, fame absumtus, nisi quos corpora equorum, eodem elisa, toleraverant. Sola Germanici triremis Chaücorum terram appulit, quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos et prominentes oras, cum se tanti exitii reum clamitaret, vix cohibuêre amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu et secundante vento, claudæ naves raro remigio, aut intentis vestibus, et quædam a validioribus tractæ, revertêre: quas raptim refectas misit, ut scrutarentur *insulas*. Collecti eâ curâ plerique: multos Angrivarii nuper in fidem accepti, redemtos ab interioribus reddidêre: quidam in Britanniam rapti, et remissi a

regulis. Ut quis ex longinquo revenerat, miracula narrabant, vim turbinum, et inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum et belluarum formas; visa, sive ex metu credita.

XXV. Sed fama classis amissæ, ut Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coërcendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Cattos imperat: ipse majoribus copiis Marsos irrumpit; quorum dux Malovendus, nuper in deditionem acceptus, propinquo luco defossam Varianæ legionis aquilam modico præsidio servari, indicat. Missa extemplo manus, quæ hostem a fronte eliceret; alii, qui, terga circumgressi, recluderent humum: et utrisque adfuit fortuna. Eo promtior Cæsar pergit introrsus, populatur, exscindit non ausum congredi hostem, aut, sicubi restiterat, statim pulsum; nec unquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe invictos, et nullis casibus superabiles Romanos prædicabant, qui, perditâ classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora, eâdem virtute, pari ferociâ, et veluti aucti numero irrupissent.

XXVI. Reductus inde in hiberna miles, lætus animi, quod adversa maris expeditione prosperâ pensavisset. Addidit munificentiam Cæsar, quantum quis damni professus erat, exsolvendo. Nec dubium habebatur, labare hostes, petendæque pacis consilia sumere, et, si proxima æstas adjiceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, rediret ad decretum triumphum, satis jam eventuum, satis casuum: prospera illi et magna prœlia: eorum quoque meminisset, quæ venti et fluctus, nullâ ducis culpâ, gravia tamen et sæva damna intulissent. Se novies a D. Augusto in Germaniam missum plura consilio, quam vi perfecisse: sic Sugambros in deditionem *acceptos: sic* Suevos regemque Maroboduum *pace obstrictum:* posse et Cheruscos, cæterasque *rebellium gentes,* quando Romanæ ultioni consultum

esset, internis discordiis relinqui. Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acrius modestiam ejus aggreditur, alterum consulatum offerendo, cujus munia præsens obiret: simul annectebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriæ, qui, nullo dum alio hoste, non nisi apud Germanias assequi nomen imperatorium, et deportare lauream posset. Haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea, seque per invidiam parto jam decori abstrahi intelligeret.

XXVII. Sub idem tempus e familiâ Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. Ejus negotii initium, ordinem, finem curatius disseram; quia tum primum reperta sunt, quæ per tot annos rempubl. exedêre. Firmius Catus, senator, ex intimâ Libonis amicitiâ, juvenem improvidum, et facilem inanibus, ad Chaldæorum promissa, magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit: dum proavum Pompeium, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti conjux fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum ostentat: hortaturque ad luxum et æs alienum, socius libidinum et necessitatum, quo pluribus indiciis illigaret.

XXVIII. Ut satis testium, et, qui servi eadem noscerent, reperit, aditum ad principem postulat, demonstrato crimine et reo, per Flaccum Vescularium, equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Cæsar indicium haud adspernatus, congressus abnuit: posse enim, eodem Flacco internuntio, sermones commeare. Atque interim Libonem ornat præturâ, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat); cunctaque ejus dicta factaque, cum prohibere posset, scire malebat; donec Junius quidam, tentatus, ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem *indicium* detulit. Celebre inter accusatores Trionis *ingenium* erat, avidumque famæ malæ. Statim corripit reum; adit consules; senatûs cognitionem pos-

cit: et vocantur patres, addito, consultandum super re magnâ et atroci.

XXIX. Libo interim, veste mutatâ, cum primoribus feminis circumire domos, orare affines, vocem adversum pericula poscere; abnuentibus cunctis, cum diversa prætenderent, eâdem formidine. Die senatûs, metu et ægritudine fessus, sive, ut tradidêre quidam, simulato morbo, lecticâ delatus ad fores curiæ, innisusque fratri, et manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto ejus vultu excipitur. Mox libellos et auctores recitat Cæsar, ita moderans, ne lenire, neve asperare crimina videretur.

XXX. Accesserant, præter Trionem et Catum accusatores, Fonteius Agrippa et C. Vibius, certabantque, cui jus perorandi in reum daretur; donec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent, et Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina objecturum professus, protulit libellos, vecordes adeo, ut consultaverit Libo, an habiturus foret opes, quîs viam Appiam Brundisium usque pecuniâ operiret. Inerant et alia hujuscemodi, stolida, vana; si mollius acciperes, miseranda. Uni tamen libello manu Libonis nominibus Cæsarum aut senatorum additas atroces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, agnoscentes servos per tormenta interrogari placuit. Et, quia vetere senatûs-consulto quæstio in caput domini prohibebatur, callidus et novi juris repertor, Tiberius, mancipari singulos actori publico jubet; scilicet, ut in Libonem ex servis, salvo senatûs-consulto, quæreretur. Ob quæ posterum diem reus petivit: domumque digressus, extremas preces P. Quirino propinquo suo ad principem mandavit. Responsum est, ut senatum rogaret.

XXXI. Cingebatur interim milite domus; strepebant etiam in vestibulo, ut audiri, ut adspici possent: cum Libo, *ipsis*, quas in novissimam voluptatem adhibuerat, *epulis* excruciatus, vocare percussorem,

prensare servorum dextras, inserere gladium: atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus appositum mensâ lumen, feralibus jam sibi tenebris, duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum collabentis accurrêre liberti: et, cæde visâ, miles abstitit. Accusatio tamen apud patres asseveratione eâdem peracta, juravitque Tiberius, petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset.

XXXII. Bona inter accusatores dividuntur: et præturæ extra ordinem datæ his, qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messalinus, ne imago Libonis exsequias posterorum comitaretur, censuit: Cn. Lentulus, ne quis Scribonius cognomentum Drusi assumeret: supplicationum dies Pomponii Flacci sententiâ constituti: dona Jovi, Marti, Concordiæ, utque iduum Septembrium dies, quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur, L. P. et Gallus Asinius, et Papius Mutilus, et L. Apronius decrevêre: quorum auctoritates adulationesque retuli, ut sciretur, vetus id in republ. malum. Facta et de mathematicis magisque Italiâ pellendis senatûs-consulta: quorum e numero L. Pituanius saxo dejectus est: in P. Marcium consules, extra portam Esquilinam, cum classicum canere jussissent, more prisco advertêre.

XXXIII. Proximo senatûs die multa in luxum civitatis dicta a Q. Haterio, consulari, Octavio Frontone, præturâ functo: decretumque ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent: ne vestis serica viros fœdaret. Excessit Fronto, ac postulavit modum argento, supellectili, familiæ. Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid e republ. crederent, loco sententiæ promere. Contra Gallus Asinius disseruit: Auctu imperii adolevisse etiam privatas opes; idque non novum, sed e vetustissimis moribus: aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam; et *cuncta ad rempubl.* referri; quâ tenui, angustas civium domos; postquam eo magnificentiæ venerit,

gliscere singulos: neque in familiâ et argento, quæque ad usum parentur, nimium aliquid, aut modicum, nisi ex fortunâ possidentis: distinctos senatûs et equitum census, non, quia diversi naturâ, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent, taliaque ad requiem animi, aut salubritatem corporum parentur: nisi forte clarissimo cuique plures curas, majora pericula subeunda; delenimentis curarum et periculorum carendum esse. Facilem assensum Gallo, sub nominibus honestis, confessio vitiorum et similitudo audientium dedit. Adjecerat et Tiberius, non id tempus censuræ: nec, si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem.

XXXIV. Inter quæ L. Piso ambitum fori, corrupta judicia, sævitiam oratorum accusationes minitantium increpans, abire se et cedere urbe, victurum in aliquo abdito et longinquo rure, testabatur: simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius; et, quamquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque ejus impulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocatâ in jus Urgulaniâ, quam supra leges amicitia Augustæ extulerat: nec aut Urgulania obtemperavit, in domum Cæsaris, spreto Pisone, vecta; aut ille abstitit, quamquam Augusta se violari et imminui quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus, ut, se iturum ad prætoris tribunal, adfuturum Urgulaniæ, diceret, processit Palatio, procul sequi jussis militibus. Spectabatur, occursante populo, compositus ore, et sermonibus variis tempus atque iter ducens; donec, propinquis Pisonem frustra coërcentibus, deferri Augusta pecuniam, quæ petebatur, juberet. Isque finis rei; ex quâ neque Piso inglorius, et Cæsar majore famâ fuit. Cæterum Urgulaniæ potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in causâ *quâdam*, *quæ* apud senatum tractabatur, venire *dedignaretur*: missus est prætor, qui domi interroga-

ret: cum, virgines Vestales in foro et judicio audiri, quoties testimonium dicerent, vetus mos fuerit.

XXXV. Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret, Cn. Pisonis et Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, quamquam afuturum se dixerat Cæsar, ob id magis agendum, censebat, et, absente principe, senatum et equites posse sua munia sustinere, decorum reipubl. fore. Gallus, quia speciem libertatis Piso præceperat, nihil satis illustre, aut ex dignitate Populi Romani, nisi coram et sub oculis Cæsaris: eoque conventum Italiæ et affluentes provincias præsentiæ ejus servanda, dicebat. Audiente hæc Tiberio ac silente, magnis utrimque contentionibus acta: sed res dilatæ.

XXXVI. Et certamen Gallo adversus Cæsarem exortum est: nam censuit, in quinquennium magistratuum comitia habenda: utque legionum legati, qui ante præturam eâ militiâ fungebantur, jam tum prætores destinarentur: princeps duodecim candidatos in annos singulos nominaret. Haud dubium erat, eam sententiam altius penetrare, et arcana imperii tentari. Tiberius tamen, quasi augeretur potestas ejus, disseruit: Grave moderationi suæ, tot eligere, tot differre: vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab his, qui ultra quinquennium projiciantur! unde prospici posse, quæ cuique tam longo temporis spatio mens, domus, fortuna? superbire homines etiam annuâ designatione: quid, si honorem per quinquennium agitent? quinquiplicari prorsus magistratus, subverti leges, quæ sua spatia exercendæ candidatorum industriæ, quærendisque aut potiundis honoribus statuerint.

XXXVII. Favorabili in speciem oratione vim imperii tenuit. Censusque quorumdam senatorum *juvit*: quo magis mirum fuit, quod preces M. Hortali, nobilis juvenis, in paupertate manifestâ, superbius accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii, il-

lectus a D. Augusto liberalitate decies sestertii, ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. Igitur, quatuor filiis ante limen curiæ adstantibus, loco sententiæ, cum in Palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens, ad hunc modum cœpit: "Patres conscripti, hos, quorum numerum et pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat: simul majores mei meruerant, ut posteros haberent: nam ego, qui non pecuniam, non studia populi, neque eloquentiam, gentile domûs nostræ bonum, varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent: jussus ab imperatore, uxorem duxi. En stirps et progenies tot consulum, tot dictatorum! nec ad invidiam ista, sed conciliandæ misericordiæ, refero. Assequentur, florente te, Cæsar, quos dederis, honores: interim Q. Hortensii pronepotes, D. Augusti alumnos, ab inopiâ defende."

XXXVIII. Inclinatio senatûs incitamentum Tiberio fuit, quo promtius adversaretur, his ferme verbis usus: "Si quantum pauperum est venire huc, et liberis suis petere pecunias cœperint, singuli nunquam exsatiabuntur, respubl. deficiet: nec sane ideo a majoribus concessum est, egredi aliquando relationem, et, quod in commune conducat, loco sententiæ proferre, ut privata negotia, res familiares nostras hîc augeamus, cum invidiâ senatûs et principum, sive indulserint largitionem, sive abnuerint: non enim preces sunt istuc, sed efflagitatio, intempestiva quidem et improvisa, cum aliis de rebus convenerint patres, consurgere, et numero atque ætate liberûm suorum urgere modestiam senatûs, eamdem vim in me transmittere, ac velut perfringere ærarium; quod, si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit. Dedit tibi, Hortale, D. Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec eâ lege, ut semper daretur.

Languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus aut spes; et securi omnes aliena subsidia exspectabunt, sibi ignavi, nobis graves." Hæc atque talia, quamquam cum assensu audita ab his, quibus omnia principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur excepêre: sensitque Tiberius: et, cum paulum reticuisset, Hortalo se respondisse ait: cæterum, si patribus videretur, daturum liberis ejus ducena sestertia singulis, qui sexûs virilis essent. Egêre alii grates; siluit Hortalus, pavore, an avitæ nobilitatis, etiam inter angustias fortunæ, retinens: neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

XXXIX. Eodem anno, mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus rempubl. perculisset. Postumi Agrippæ servus, nomine Clemens, comperto fine Augusti, pergere in insulam Planasiam, et fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non servili animo, concepit. Ausa ejus impedivit tarditas onerariæ navis: atque interim patratâ cæde, ad majora et magis præcipitia conversus, furatur cineres, vectusque Cosam, Etruriæ promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret: nam ætate et formâ haud dissimili in dominum erat. Tum, per idoneos et secreti ejus socios, crebrescit vivere Agrippam, occultis primum sermonibus, ut vetita solent, mox vago rumore apud imperitissimi cujusque promtas aures, aut rursum apud turbidos, eoque nova cupientes. Atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam adspici, neque diutius iisdem locis: sed, quia veritas visu et morâ, falsa festinatione et incertis valescunt, relinquebat famam aut præveniebat.

XL. Vulgabatur interim per Italiam, servatum *munere Deûm* Agrippam: credebatur Romæ: jamque *Ostiam* invectum multitudo ingens, jam in urbe

clandestini cœtus celebrabant: cum Tiberium anceps cura distrahere, vine militum servum suum coërceret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret: modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metûs, reputabat. Postremo dat negotium Sallustio Crispo: ille e clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) deligit, atque hortatur, simulatâ conscientiâ adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula polliceantur. Exsequuntur, ut jussum erat: dein speculati noctem incustoditam, acceptâ idoneâ manu, vinctum, clauso ore, in Palatium traxêre: percontanti Tiberio, Quomodo Agrippa factus esset? respondisse fertur, "Quomodo tu Cæsar." Ut ederet socios, subigi non potuit: nec Tiberius pœnam ejus palam ausus, in secretâ Palatii parte interfici jussit, corpusque clam auferri: et, quamquam multi e domo principis, equitesque ac senatores, sustentâsse opibus, juvisse consiliis dicerentur, haud quæsitum.

XLI. Fine anni arcus, propter ædem Saturni, ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberii; et ædes Fortis Fortunæ Tiberim juxta in hortis, quos Cæsar dictator Populo Rom. legaverat; sacrarium genti Juliæ, effigiesque D. Augusto apud Bovillas, dicantur. C. Cæcilio, L. Pomponio Coss. Germanicus Cæsar A. D. VII. Kal. Junias triumphavit de Cheruscis Cattisque, et Angrivariis, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt: vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, prœliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. Augebat intuentium visus eximia ipsius species, currusque quinque liberis onustus: sed suberat occulta formido reputantibus, haud prosperum in Druso, patre ejus, favorem vulgi: avunculum ejusdem, Marcellum, flagrantibus plebis studiis intra juventam ereptum: breves et infaustos Populi Romani amores.

U. C. 770.
J. C. 17.

XLII. Cæterum Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi sestertios viritim dedit, seque collegam consulatui ejus destinavit: nec ideo sinceræ caritatis fidem assecutus, amoliri juvenem specie honoris statuit; struxitque causas, aut forte oblatas arripuit. Rex Archelaüs quinquagesimum annum Cappadociâ potiebatur; invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluisset: nec id Archelaüs per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus; quia, florente C. Cæsare missoque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur. Ut, versâ Cæsarum sobole, imperium adeptus est, elicit Archelaüm matris literis, quæ, non dissimulatis filii offensionibus, clementiam offerebat, si ad precandum veniret. Ille ignarus doli, vel, si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properat: exceptusque immiti a principe, et mox accusatus in senatu; non ob crimina, quæ fingebantur, sed angore, simul fessus senio, et quia regibus æqua, nedum infima, insolita sunt, finem vitæ, sponte an fato, implevit. Regnum in provinciam redactum est, fructibusque ejus levari posse centesimæ vectigal professus Cæsar, ducentesimam in posterum statuit. Per idem tempus, Antiocho Commagenorum, Philopatore Cilicum, regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus: et provinciæ, Syria atque Judæa, fessæ oneribus, deminutionem tributi orabant.

XLIII. Igitur hæc, et de Armeniâ quæ supra memoravi, apud patres disseruit: nec posse motum Orientem nisi Germanici sapientiâ componi: nam suam ætatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse. Tunc decreto patrum permissæ Germanico provinciæ, quæ mari dividuntur, majusque imperium, quoquo adîsset, quam his qui sorte aut missu principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syriâ Creticum *Silanum*, per affinitatem connexum Germanico, quia *Silani filia* Neroni, vetustissimo liberorum ejus, pacta

erat: præfeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum et obsequii ignarum, insitâ ferociâ a patre Pisone, qui, civili bello, resurgentes in Africâ partes acerrimo ministerio adversus Cæsarem juvit: mox Brutum et Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur, delatum ab Augusto consulatum accipere. Sed, præter paternos spiritus, uxoris quoque Plancinæ nobilitate et opibus accendebatur: vix Tiberio concedere: liberos ejus, ut multum infra, despectare: nec dubium habebat, se delectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coërcendas. Credidêre quidam, data et a Tiberio occulta mandata: et Plancinam haud dubie Augusta monuit muliebri æmulatione Agrippinam insectandi: divisa namque et discors aula erat, tacitis in Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius, ut proprium et sui sanguinis, Drusum fovebat: Germanico alienatio patrui amorem apud cæteros auxerat; et quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens: contra Druso proavus eques Romanus Pomponius Atticus, dedecere Claudiorum imagines videbatur: et conjux Germanici, Agrippina, fecunditate ac famâ Liviam, uxorem Drusi, præcellebat: sed fratres egregie concordes, et proximorum certaminibus inconcussi.

XLIV. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiæ, studiaque exercitûs pararet; simul juvenem, urbano luxu lascivientem, melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi prætendebantur, auxilium adversus Cheruscos orantes: nam discessu Romanorum, ac vacui externo metu, gentis assuetudine, et tum æmulatione gloriæ, arma in se verterant. Vis nationum, virtus ducum in æquo: sed Maroboduum regis nomen invisum apud populares; Arminium, pro libertate bellantem, favor habebat.

XLV. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Arminii miles, sumsêre bellum; sed e regno etiam Marobodui Suevæ gentes, Semnones ac Langobardi, defecêre ad eum: quibus additis, præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientium ad Maroboduum perfugisset; non aliam ob causam, quam quia fratris filio juveni patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies, pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus, aut disjectas per catervas: quippe, longâ adversum nos militiâ, insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius, equo collustrans cuncta, ut quosque advectus erat, Recuperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc et tela Romanis derepta in manibus multorum, ostentabat: contra fugacem Maroboduum appellans, prœliorum expertem, Hercyniæ latebris defensum, ac mox per dona et legationes petivisse fœdus; proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, haud minus infensis animis exturbandum, quam Varum Quintilium interfecerint. Meminissent modo tot prœliorum; quorum eventu, et ad postremum ejectis Romanis, satis probatum, penes utros summa belli fuerit.

XLVI. Neque Maroboduus jactantiâ sui, aut probris in hostem abstinebat: sed Inguiomerum tenens, Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta, quæ prospere ceciderint, testabatur: vecordem Arminium, et rerum nescium, alienam gloriam in se trahere, quoniam tres vacuas legiones, et ducem fraudis ignarum, perfidiâ deceperit, magnâ cum clade Germaniæ et ignominiâ suâ; cum conjux, cum filius ejus servitium adhuc tolerent. At se, duodecim legionibus petitum, duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam servavisse: mox conditionibus æquis discessum: neque pœnitere, quod ipsorum in manu sit, integrum adversum Romanos bellum, an pacem incruentam malint. His vocibus instinctos exercitus propriæ quoque causæ stimulabant: cum a

Cheruscis Langobardisque, pro antiquo decore, aut recenti libertate; et contra, augendæ dominationi certaretur. Non alias majore mole concursum, neque ambiguo magis eventu, fusis utrimque dextris cornibus. Sperabaturque rursum pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum perculsi fuit: et transfugiis paulatim nudatus, in Marcomannos concessit, misitque legatos ad Tiberium, oraturos auxilia. Responsum est, non jure eum adversus Cheruscos arma Romana invocare, qui pugnantes in eumdem hostem Romanos nullâ ope juvisset. Missus tamen Drusus, ut retulimus, pacis firmator.

XLVII. Eodem anno duodecim celebres Asiæ urbes collapsæ nocturno motu terræ; quo improvisior graviorque pestis fuit: neque solitum in tali casu effugium subveniebat, in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. Sedisse immensos montes: visa in arduo, quæ plana fuerint: effulsisse inter ruinam ignes, memorant. Asperrima in Sardianos lues plurimum in eosdem misericordiæ traxit: nam centies sestertiûm pollicitus Cæsar, et, quantum ærario aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Sipylo proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Ægeatas, Apollonidenses, quique Mosteni ac Macedones Hyrcani vocantur, et Hierocæsaream, Myrinam, Cymen, Tmolum, levari idem in tempus tributis, mittique ex senatu placuit, qui præsentia spectaret refoveretque. Delectus est M. Aletus e prætoriis, ne, consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares et ex eo impedimentum oriretur.

XLVIII. Magnificam in publicum largitionem auxit Cæsar haud minus gratâ liberalitate, quod bona Æmiliæ Musæ, locupletis intestatæ, petita in fiscum, Æmilio Lepido, cujus e domo videbatur, et *Patulei divitis equitis* Romani hæreditatem, quamquam *ipse hæres* in parte legeretur, tradidit M. Ser-

vilio, quem prioribus, neque suspectis, tabulis scriptum compererat; nobilitatem utriusque pecuniâ juvandam, præfatus. Neque hæreditatem cujusquam adiit, nisi cum amicitiâ meruisset: ignotos et aliis infensos, eoque principem nuncupantes, procul arcebat. Cæterum, ut honestam innocentium paupertatem levavit, ita prodigos et ob flagitia egentes, Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit senatu, aut sponte cedere passus est.

XLIX. Iisdem temporibus Deûm ædes, vetustate aut igni abolitas, cœptasque ab Augusto dedicavit, Libero Liberæque et Cereri juxta circum maximum, quam A. Postumius dictator voverat: eodemque in loco ædem Floræ, ab Lucio et Marco Publiciis, ædilibus, constitutam: et Jano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius struxerat, qui primus rem Romanam prospere mari gessit, triumphumque navalem de Pœnis meruit. Spei ædes a Germanico sacratur: hanc Atilius voverat eodem bello.

L. Adolescebat interea lex majestatis: et Apuleiam Variliam, sororis Augusti neptem, quia probrosis sermonibus D. Augustum ac Tiberium et matrem ejus illusisset, Cæsarique connexa adulterio teneretur, majestatis delator arcessebat. De adulterio satis caveri lege Juliâ, visum: majestatis crimen distingui, Cæsar postulavit; damnarique, si qua de Augusto irreligiose dixisset: in se jacta nolle ad cognitionem vocari. Interrogatus a consule, quid de his censeret, quæ de matre ejus locuta secus argueretur, reticuit: dein, proximo senatûs die, illius quoque nomine oravit, ne cui verba, in eam quoquo modo habita, crimini forent: liberavitque Apuleiam lege majestatis: adulterii graviorem pœnam deprecatus, ut, exemplo majorum, propinquis suis ultra ducentesimum lapidem removeretur, suasit. Adultero, Manlio, Italiâ atque Africâ interdictum est.

LI. De prætore, in locum Vipsanii Galli, quem

mors abstulerat, subrogando, certàmen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romæ erant) Haterium Agrippam, propinquum Germanici, fovebant: contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat. Lætabatur Tiberius, cum inter filios ejus et leges senatus disceptaret: victa est sine dubio lex; sed neque statim et paucis suffràgiis: quomodo, etiam cum valerent, leges vincebantur.

LII. Eodem anno cœptum in Africâ bellum, duce hostium Tacfarinate: is natione Numida in castris Romanis auxiliaria stipendia meritus, mox desertor, vagos primum et latrociniis suetos ad prædam et raptus congregare: dein, more militiæ, per vexilla et turmas componere: postremo non inconditæ turbæ, sed Musulanorum dux haberi. Valida ea gens et solitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit: dux et his Mazippa: divisusque exercitus; ut Tacfarinas lectos viros, et Romanum in modum armatos, castris attineret, disciplinâ et imperiis suesceret; Mazippa levi cum copiâ incendia et cædes et terrorem circumferret: compulerantque Cinithios, haud spernendam nationem, in eadem; cum Furius Camillus, proconsul Africæ, legionem, et quod sub signis sociorum, in unum conductos, ad hostem duxit: modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares: sed nihil æque cavebatur, quam ne bellum metu eluderent: spe victoriæ inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes duæque alæ in cornibus locantur. Nec Tacfarinas pugnam detrectavit. Fusi Numidæ, multosque post annos Furio nomini partum decus militiæ: nam post illum recuperatorem urbis, filiumque ejus Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memoramus, bellorum expers habebatur: eo pronior Tibe-

rius res gestas apud senatum celebravit: et decrevêre patres triumphalia insignia; quod Camillo, ob modestiam vitæ, impune fuit.

U.C. 771. J.C. 18. LIII. Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum iterum consules habuit: sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achaïæ Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram, viso fratre Druso, in Delmatiâ agente, Hadriatici ac mox Ionii maris adversam navigationem perpessus. Igitur paucos dies insumsit reficiendæ classi: simul sinus, Actiacâ victoriâ inclytos, et sacratas ab Augusto manubias castraque Antonii, cum recordatione majorum suorum adiit: namque ei, ut memoravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant; magnaque illic imago tristium lætorumque. Hinc ventum Athenas, fœderique sociæ et vetustæ urbis datum, ut uno lictore uteretur. Excepêre Græci quæsitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque præferentes, quo plus dignationis adulatio haberet.

LIV. Petitâ inde Eubœâ, transmisit Lesbum; ubi Agrippina novissimo partu Juliam edidit: tum extrema Asiæ, Perinthumque ac Byzantium, Thracias urbes, mox Propontidis angustias et os Ponticum intrat, cupidine veteres locos et famâ celebratos noscendi; pariterque provincias, internis certaminibus aut magistratuum injuriis fessas, refovebat: atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem obvii aquilones depulêre. Igitur ab Ilio, quæque ibi varietate fortunæ et nostri origine veneranda, relegit Asiam, appellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Delphos, sed certis e familiis, et ferme Mileto accitus, sacerdos numerum modo consultantium et nomina audit: tum in specum degressus, haustâ fontis arcani aquâ, ignarus plerumque literarum et carminum, edit responsa versibus compositis super rebus, q---

quis mente concepit: et ferebatur Germanico per ambages, ut mos oraculis, maturum exitium cecinisse.

LV. At Cn. Piso, quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium, turbido incessu exterritam, oratione sævâ increpat, oblique Germanicum perstringens, quod, contra decus Romani nominis, non Athenienses, tot cladibus exstinctos, sed colluviem illam nationum, comitate nimiâ coluisset: hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus D. Augustum socios. Etiam vetera objectabat, quæ in Macedones improspere, violenter in suos fecissent: offensus urbi propriâ quoque irâ; quia Theophilum quemdam, Areo judicio falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin navigatione celeri per Cycladas, et compendia maris, assequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium, quibus insectationibus petitus foret: sed tantâ mansuetudine agebat, ut, cum orta tempestas raperet in abrupta, possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremes, quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, et vix diei moram perpessus, linquit Germanicum, prævenitque: et, postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium juvando, cum veteres centuriones, severos tribunos, demoveret, locaque eorum clientibus suis vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis profectus est, ut sermone vulgi parens legionum haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat; sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse; in Agrippinam, in Germanicum contumelias jacere; quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promtis, quod, haud invito imperatore ea fieri, occultus *rumor incedebat.*

LVI. Nota hæc Germanico; sed prævertî ad

Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus hominum ingeniis et situ terrarum, quo, nostris provinciis late prætenta, penitus ad Medos porrigitur; maximisque imperiis interjecti, et sæpius discordes sunt, adversus Romanos odio et in Parthum invidiâ. Regem illâ tempestate non habebant, amoto Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem, Polemonis regis Pontici filium, quod is, primâ ab infantiâ, instituta et cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, et quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque juxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxatâ, approbantibus nobilibus, circumfusâ multitudine, insigne regium capiti ejus imposuit: cæteri venerantes regem, Artaxiam consalutavêre; quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. At Cappadoces, in formam provinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepêre: et quædam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. Commagenis Q. Servæus præponitur, tum primum ad jus prætoris translatis.

LVII. Cunctaque socialia prospere composita non ideo lætum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui, jussus partem legionum ipse aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. Cyrri demum, apud hiberna decimæ legionis, convenêre, firmato vultu, Piso adversus metum, Germanicus, ne minari crederetur: et erat, ut retuli, clementior: sed amici, accendendis offensionibus callidi, intendere vera, aggerere falsa, ipsumque et Plancinam et filios variis modis criminari: postremo, paucis familiarium adhibitis, sermo cœptus a Cæsare; qualem ira et dissimulatio gignit: responsum a Pisone precibus contumacibus; discesseruntque apertis odiis: postque rarus in tribunali Cæsaris Piso, et, si quando assideret, atrox ac dissentire manifestus. Vox quoque ejus audita est in convivio, cum apud regem Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere

Caesari et Agrippinae, leves Pisoni et caeteris offerrentur: Principis Romani, non Parthi regis filio, eas epulas dari: abjecitque simul coronam, et multa in luxum addidit, quae Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen.

LVIII. Inter quae ab rege Parthorum Artabano legati venêre. Miserat amicitiam ac foedus memoraturos, et cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet: petere interim, ne Vonones in Syriâ haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret. Ad ea Germanicus, de societate Romanorum Parthorumque magnifice; de adventu regis et cultu sui, cum decore ac modestiâ respondit. Vonones Pompeiopolim, Ciliciae maritimam urbem, amotus est: datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliae Pisonis, cui gratissimus erat ob plurima officia et dona, quibus Plancinam devinxerat.

LIX. M. Silano, L. Norbano Coss., Germanicus Ægyptum proficiscitur, cognoscendae antiquitatis: sed cura provinciae praetendebatur: levavitque apertis horreis pretia frugum: multaque in vulgus grata usurpavit: sine milite incedere, pedibus intectis et pari cum Graecis amictu, P. Scipionis aemulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Poenorum bello, accepimus. Tiberius, cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, quod, contra instituta Augusti, non sponte principis, Alexandriam introisset: nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Ægyptum; ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam claustraque terrae ac maris, quamvis levi praesidio adversum ingentes exercitus, insedisset.

U. C. 772.
J. C. 19.

LX. Sed Germanicus, nondum comperto, profectionem eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus

oppido a Canopo. Condidêre id Spartani, ob sepultum illic rectorem navis, Canopum; quâ tempestate Menelaüs, Græciam repetens, diversum ad mare terramque Libyam dejectus. Inde proximum amnis os dicatum Herculi, quem indigenæ ortum apud se, et antiquissimum perhibent, eosque, qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum ejus adscitos: mox visit veterum Thebarum magna vestigia: et manebant structis molibus literæ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ: jussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat, habitâsse quondam septingenta millia ætate militari: atque eo cum exercitu regem Rhamsen Libyâ, Æthiopiâ, Medisque et Persis et Bactriano ac Scythâ potitum; quasque terras Syri Armeniique et contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare, imperio tenuisse. Legebantur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri, numerus armorum equorumque, et dona templis, ebur, atque odores, quasque copias frumenti et omnium utensilium quæque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc vi Parthorum aut potentiâ Romanâ jubentur.

LXI. Cæterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum: quorum præcipua fuêre Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens: disjectasque inter et vix pervias arenas, instar montium eductæ pyramides, certamine et opibus regum: lacusque effossâ humo, superfluentis Nili receptacula; atque alibi angustiæ et profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad mare patescit.

LXII. Dum ea æstas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quæsivit, *illiciens* Germanos ad discordias; utque fracto jam *Maroboduo* usque in exitium insisteretur. Erat inter *Gotones* nobilis juvenis nomine Catualda, pro-

fugus olim vi Marobodui, et tunc, dubiis rebus ejus, ultionem ausus. Is validâ manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem, irrumpit regiam castellumque juxta situm. Veteres illic Suevorum prædæ, et nostris e provinciis lixæ ac negotiatores reperti; quos jus commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriæ, suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit.

LXIII. Maroboduo undique deserto non aliud subsidium, quam misericordia Cæsaris, fuit. Transgressus Danubium, quâ Noricam provinciam præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoriâ prioris fortunæ: nam multis nationibus, clarissimum quondam regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam prætulisse. Responsum a Cæsare, tutam ei honoratamque sedem in Italiâ fore, si maneret: sin rebus ejus aliud conduceret, abiturum fide, quâ venisset. Cæterum apud senatum disseruit, non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum aut Antiochum populo Romano perinde metuendos fuisse. Exstat oratio, quâ magnitudinem viri, violentiam subjectarum ei gentium, et quam propinquus Italiæ hostis; suaque in destruendo eo consilia extulit. Et Maroboduus quidem Ravennæ habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum, ostentabatur: sed non excessit Italiâ per duodeviginti annos; consenuitque, multum imminutâ claritate, ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium. Pulsus haud multo post Hermundurorum opibus, et Vibilio duce: receptusque Forum Julium, Narbonensis Galliæ coloniam, mittitur. Barbari utrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra, inter flumina Marum et Cusum, locantur, dato rege *Vannio*, gentis Quadorum.

LXIV. Simul nuntiato, regem Artaxiam Armeniis *a Germanico* datum, decrevêre patres, ut Ger-

manicus atque Drusus ovantes urbem introirent. Structi et arcus, circum latera templi Martis Ultoris, cum effigie Cæsarum; lætiore Tiberio, quia pacem sapientiâ firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporin quoque, Thraciæ regem, astu aggreditur. Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat: quo defuncto, Augustus partem Thracum Rhescuporidi, fratri ejus, partem filio Cotyi permisit. In eâ divisione arva et urbes et vicina Græcis Cotyi; quod incultum, ferox, annexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorumque regum ingenia, illi mite et amœnum, huic atrox, avidum, et societatis impatiens erat. Sed primo subdolâ concordiâ egêre: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, et resistenti vim facere; cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat: enimvero, auditâ mutatione principis, immittere latronum globos, exscindere castella, causas bello.

LXV. Nihil æque Tiberium anxium habebat, quam, ne composita turbarentur: deligit centurionem, qui nuntiaret regibus, ne armis disceptarent: statimque a Cotye dimissa sunt, quæ paraverat, auxilia. Rhescuporis fictâ modestiâ postulat, eumdem in locum coiretur: posse de controversiis colloquio transigi: nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cum alter facilitate, alter fraude, cuncta inter se concederent acciperentque. Rhescuporis, sanciendo (ut dictitabat) fœderi, convivium adjicit: tractâque in multam noctem lætitiâ, per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, et, postquam dolum intellexerat, sacra regni, ejusdem familiæ Deos, et hospitales mensas obtestantem, catenis onerat: Thraciâque omni potitus scripsit ad Tiberium, structas sibi insidias, præventum insidiatorem: simul *bellum adversus* Basternas Scythasque prætendens, *novis peditum* et equitum copiis sese firmabat.

LXVI. Molliter rescriptum, si fraus abesset,

posse eum innocentiæ fidere: cæterum neque se neque senatum, nisi cognitâ causâ, jus et injuriam discreturos: proinde, tradito Cotye, veniret, transferretque invidiam criminis. Eas literas Latinius Pandus, proprætor Mœsiæ, cum militibus, quîs Cotys traderetur, in Thraciam misit. Rhescuporis, inter metum et iram cunctatus, maluit patrati quam incepti facinoris reus esse: occidi Cotyn jubet, mortemque sponte sumtam ementitur. Nec tamen Cæsar placitas semel artes mutavit; sed, defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem stipendiis et arctâ cum rege amicitiâ, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Mœsiæ præfecit.

LXVII. Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamvis ambiguum et scelera sua reputantem, perpulit, ut præsidia Romana intraret. Circumdata hinc regi, specie honoris, valida manus: tribunique et centuriones, monendo, suadendo, et, quanto longius abscedebatur, apertiore custodiâ, postremo gnarum necessitatis in Urbem traxêre. Accusatus in senatu ab uxore Cotyis, damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque nondum adultis, Trebellienus Rufus, præturâ functus, datur, qui regnum interim tractaret, exemplo, quo majores Marcum Lepidum, Ptolemæi liberis tutorem, in Ægyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic, fugam tentans, an ficto crimine, interficitur.

LXVIII. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus, effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque, et consanguineum sibi regem Scytharum, conatus est. Specie venandi, omissis maritimis locis, avia saltuum petiit: mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cujus pontes accolæ ruperant, au-

ditâ regis fugâ; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripâ fluminis a Vibio Frontone, præfecto equitum, vincitur: mox Remmius evocatus, priori custodiæ regis appositus, quasi per iram, gladio eum transigit: unde major fides, conscientiâ sceleris et metu indicii mortem Vononi illatam.

LXIX. At Germanicus, Ægypto remeans, cuncta, quæ apud legiones aut urbes jusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit: hinc graves in Pisonem contumeliæ; nec minus acerba, quæ ab illo in Cæsarem tentabantur. Dein Piso abire Syriâ statuit: mox adversâ Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, votaque pro incolumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem apparatum, festam Antiochensium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinem, quæ rursum Germanico acciderat. Sævam vim morbi augebat persuasio veneni, a Pisone accepti: et reperiebantur solo ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina et devotiones, et nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres, ac tabe obliti, aliaque maleficia, quîs creditur animas numinibus infernis sacrari: simul missi a Pisone incusabantur, ut valetudinis adversa rimantes.

LXX. Ea Germanico haud minus irâ, quam per metum accepta; si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret; quid deinde miserrimæ conjugi? quid infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia: festinare et urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat: sed non usque eo defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem mansura. Componit epistolas, quîs amicitiam ei renuntiabat. Addunt plerique, jussum provinciâ decedere: nec Piso moratus ultra, naves solvit; moderabaturque cursui, quo propius regrederetur, si mors Germanici Syriam aperuisset.

LXXI. Cæsar, paulisper ad spem erectus, dein,

fesso corpore, ubi finis aderat, assistentes amicos in hunc modum alloquitur: "Si fato concederem, justus mihi dolor, etiam adversus Deos, esset, quod me parentibus, liberis, patriæ, intra juventam præmaturo exitu raperent; nunc, scelere Pisonis et Plancinæ interceptus, ultimas preces pectoribus vestris relinquo: referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus, miserrimam vitam pessimâ morte finierim. Si quos spes meæ, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat; illacrymabunt, quondam florentem, et tot bellorum superstitem, muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignavo questu; sed, quæ voluerit, meminisse, quæ mandaverit, exsequi: flebunt Germanicum etiam ignoti: vindicabitis vos, si me potius, quam fortunam meam fovebatis. Ostendite populo Romano D. Augusti neptem, eamdemque conjugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit: fingentibusque scelesta mandata aut non credent homines, aut non ignoscent." Juravêre amici, dextram morientis contingentes, spiritum ante, quam ultionem, amissuros.

LXXII. Tum, ad uxorem versus, per memoriam sui, per communes liberos oravit, exueret ferociam, sævienti fortunæ submitteret animum; neu regressa in Urbem æmulatione potentiæ validiores irritaret. Hæc palam, et alia secreto; per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post exstinguitur, ingenti luctu provinciæ et circumjacentium populorum. Indoluêre exteræ nationes regesque: tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes: visuque et auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem et gravitatem summæ fortunæ retineret, invidiam et arrogantiam effugerat.

LXXIII. Funus sine imaginibus et pompâ, per *laudes et memoriam* virtutum ejus celebre fuit. Et

erant, qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adæquarent. Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis, externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus prœliatorem; etiam si temeritas abfuerit, præpeditusque sit, perculsas tot victoriis Germanias servitio premere. Quod si solus arbiter rerum, si jure et nomine regio fuisset, tanto promtius assecuturum gloriam militiæ, quantum clementiâ, temperantiâ, cæteris bonis artibus præstitisset. Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturæ destinabatur, prætuleritne veneficii signa, parum constitit: nam, ut quis misericordiâ in Germanicum, et præsumtâ suspicione aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.

LXXIV. Consultatum inde inter legatos, quique alii senatorum aderant, quisnam Syriæ præficeretur: et, cæteris modice nisis, inter Vibium Marsum et Cn. Sentium diu quæsitum: dein Marsus seniori et acrius tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficiis eâ in provinciâ, et Plancinæ percaram, nomine Martinam, in Urbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio, cæterisque, qui crimina et accusationem, tamquam adversus receptos jam reos, instruebant.

LXXV. At Agrippina, quamquam defessa luctu et corpore ægro, omnium tamen, quæ ultionem morarentur, intolerans, adscendit classem cum cineribus Germanici et liberis; miserantibus cunctis, quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio, inter venerantes gratantesque adspici solita, *tunc ferales* reliquias sinu ferret, incerta ultionis, an-*xia sui, et infelici* fecunditate fortunæ toties obnoxia. *Pisonem interim* apud Coum insulam nuntius asse-

quitur, excessisse Germanicum. Quo intemperanter accepto, cædit victimas, adit templa; neque ipse gaudium moderans, et magis insolescente Plancinâ, quæ luctum amissæ sororis tum primum læto cultu mutavit.

LXXVI. Affluebant centuriones, monebantque, promta illi legionum studia: repeteret provinciam, non jure ablatam, et vacuam. Igitur, quid agendum, consultanti, M. Piso filius properandum in Urbem, censebat: nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspiciones imbecillas, aut inania famæ pertimescenda: discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non pœnâ: et ademtione provinciæ satisfactum inimicis. Quod si regrederetur, obsistente Sentio, civile bellum incipi: nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria, et penitus infixus in Cæsares amor prævaleret.

LXXVII. Contra Domitius Celer, ex intimâ ejus amicitiâ, disseruit: Utendum eventu. Pisonem, non Sentium, Syriæ præpositum: huic fasces et jus prætoris, huic legiones datas: si quid hostile ingruat, quam justius arma oppositurum, qui legati auctoritatem, et propria mandata acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant: plerumque innocentes recenti invidiæ impares. At, si teneat exercitum, augeat vires, multa, quæ provideri non possint, fortuito in melius casura. "An festinamus, cum Germanici cineribus appellere, ut te inauditum et indefensum planctus Agrippinæ, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi Augustæ conscientia; est Cæsaris favor, sed in occulto: et periise Germanicum nulli jactantius mœrent, quam qui maxime lætantur."

LXXVIII. Haud magnâ mole Piso, promtus ferocibus, in sententiam trahitur: missisque ad Tiberium epistolis incusat Germanicum luxûs et superbiæ; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret,

curam exercitûs eâdem fide, quâ tenuerit, repetivisse. Simul Domitium, impositum triremi, vitare litorum oram, præterque insulas lato mari pergere in Syriam jubet: concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas; trajectisque in continentem navibus vexillum tironum in Syriam euntium intercipit. Regulis Cilicum, ut se auxiliis juvarent, scribit; haud ignavo ad ministeria belli juvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.

LXXIX. Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes, obviis navibus, quæ Agrippinam vehebant, utrimque infensi, arma primo expediêre: dein, mutuâ formidine, non ultra jurgium processum est: Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, Romam ad dicendam causam veniret. Ille eludens respondit, adfuturum, ubi prætor, qui de veneficiis quæreret, reo atque accusatoribus diem prædixisset. Interim Domitius Laodiceam, urbem Syriæ, appulsus, cum hiberna sextæ legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio legato prævenitur. Id Sentius Pisoni per literas aperit, monetque, ne castra corruptoribus, ne provinciam bello tentet: quosque Germanici memores, aut inimicis ejus adversos cognoverat, contrahit; magnitudinem imperatoris identidem ingerens, et rempublicam armis peti: ducitque validam manum, et prœlio paratam.

LXXX. Nec Piso, quamquam cœpta secus cadebant, omisit tutissima e præsentibus, sed castellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen Celenderis, occupat. Nam admixtis desertoribus, et tirone nuper intercepto, suisque et Plancinæ servitiis, auxilia Cilicum, quæ reguli miserant, in numerum legionis composuerat. Cæsarisque se legatum, testabatur, provinciâ, quam is dedisset, arceri, non a legionibus, earum quippe accitu venire, sed a Sentio, privatum *odium falsis* criminibus tegente. Consisterent in *acie, non pug*naturis militibus, ubi Pisonem, ab ipsis

parentem quondam appellatum, si jure ageretur, potiorem, si armis, non invalidum, vidissent. Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo et derupto; nam cætera mari cinguntur. Contra veterani, ordinibus ac subsidiis instructi: hinc militum, inde locorum asperitas: sed non animus, non spes, ne tela quidem, nisi agrestia, ad subitum usum properata. Ut venêre in manus, non ultra dubitatum, quam dum Romanæ cohortes in æquum eniterentur: vertunt terga Cilices, seque castello claudunt.

LXXXI. Interim Piso classem, haud procul opperientem, adpugnare frustra tentavit: regressusque, et pro muris, modo semet afflictando, modo singulos nomine ciens, præmiis vocans, seditionem cœptabat; adeoque commoverat, ut signifer legionis sextæ signum ad eum transtulerit. Tum Sentius occanere cornua tubasque, et peti aggerem, erigi scalas jussit, ac promtissimum quemque succedere; alios tormentis hastas, saxa, et faces ingerere. Tandem victâ pertinaciâ Piso oravit, uti traditis armis maneret in castello, dum Cæsar, cui Syriam permitteret, consulitur. Non receptæ conditiones: nec aliud, quam naves et tutum in Urbem iter concessum est.

LXXXII. At Romæ, postquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque, ut ex longinquo, aucta in deterius afferebantur, dolor, ira: et erumpebant questus: Ideo nimirum in extremas terras relegatum: ideo Pisoni permissam provinciam: hoc egisse secretos Augustæ cum Planciná sermones: vera prorsus de Druso seniores locutos: displicere regnantibus civilia filiorum ingenia; neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum æquo jure complecti, redditâ libertate, agitaverint. Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum *magistratuum*, ante senatûs-consultum, sumto justitio, *desererentur* fora, clauderentur domus; passim

silentia et gemitus; nihil compositum in ostentationem: et, quamquam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis mœrebant. Forte negotiatores, vivente adhuc Germanico Syriâ egressi, lætiora de valetudine ejus attulêre: statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt: cursant per urbem: moliuntur templorum fores: juvit credulitatem nox, et promtior inter tenebras affirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent. Et populus quasi rursum ereptum acrius doluit.

LXXXIII. Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique: ut nomen ejus Saliari carmine caneretur: sedes curules sacerdotum Augustalium locis, superque eas querceæ coronæ statuerentur: ludos circenses eburna effigies præiret: neve quis flamen aut augur in locum Germanici, nisi gentis Juliæ, crearetur. Arcus additi Romæ et apud ripam Rheni, et in monte Syriæ Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac mortem ob rempubl. obiisse: sepulcrum Antiochiæ, ubi crematus: tribunal Epidaphnæ, quo in loco vitam finierat. Statuarum, locorumve in quîs colerentur, haud facile quis numerum inierit. Cum censeretur clypeus auro et magnitudine insignis inter auctores eloquentiæ, asseveravit Tiberius, solitum paremque cæteris dicaturum: neque enim eloquentiam fortunâ discerni: et satis illustre, si veteres inter scriptores haberetur. Equester ordo cuneum Germanici appellavit, qui Juniorum dicebatur; instituitque, uti turmæ Idibus Juliis imaginem ejus sequerentur. Pleraque manent: quædam statim omissa sunt, aut vetustas obliteravit.

LXXXIV. Cæterum, recenti adhuc mœstitiâ, soror Germanici, Livia, nupta Druso, duos virilis sexûs simul enixa est: quod, rarum lætumque etiam modicis penatibus, tanto gaudio principem affecit, ut

non temperaverit, quin jactaret apud patres, nulli ante Romanorum ejusdem fastigii viro geminam stirpem editam: nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat. Sed populo, tali in tempore, id quoque dolorem tulit; tamquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis urgeret.

LXXXV. Eodem anno gravibus senatûs decretis libido feminarum coërcita, cautumque, ne quæstum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus eques Rom. fuisset: nam Vistilia, prætoriâ familiâ genita, licentiam stupri apud ædiles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui satis pœnarum adversum impudicas in ipsâ professione flagitii credebant. Exactum et a Titidio Labeone, Vistiliæ marito, cur in uxore delicti manifestâ ultionem legis omisisset? atque illo prætendente, sexaginta dies ad consultandum datos, necdum præterîsse, satis visum de Vistiliâ statuere: eaque in insulam Seriphon abdita est. Actum et de sacris Ægyptiis Judaïcisque pellendis: factumque patrum consultum, ut quatuor millia libertini generis, eâ superstitione infecta, quîs idonea ætas, in insulam Sardiniam veherentur, coërcendis illic latrociniis, et, si ob gravitatem cœli interîssent, vile damnum: cæteri cederent Italiâ, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.

LXXXVI. Post quæ retulit Cæsar, capiendam virginem in locum Occiæ, quæ septem et quinquaginta per annos, summâ sanctimoniâ, Vestalibus sacris præsederat: egitque grates Fonteio Agrippæ et Domitio Pollioni, quod, offerendo filias, de officio in rempubl. certarent. Prælata est Pollionis filia, non ob aliud, quam quod mater ejus in eodem conjugio manebat: nam Agrippa discidio domum imminuerat. Et Cæsar, quamvis posthabitam, decies sestertii dote solatus est.

LXXXVII. Sævitiam annonæ incusante plebe, *statuit frumento* pretium, quod emtor penderet, bi*nosque nummos* se additurum negotiatoribus in singu-

los modios. Neque tamen ob ea Parentis Patriæ, delatum et antea, vocabulum assumsit, acerbeque increpuit eos, qui "*Divinas occupationes*," ipsumque "*Dominum*" dixerant: unde angusta et lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.

LXXXVIII. Reperio apud scriptores senatoresque eorumdem temporum, Adgandestrii, principis Cattorum, lectas in senatu literas, quibus mortem Arminii promittebat, si patrandæ neci venenum mitteretur: responsum esse, non fraude, neque occultis, sed palam et armatum populum Romanum hostes suos ulcisci: quâ gloriâ æquabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantque. Cæterum Arminius, abscedentibus Romanis et pulso Maroboduo, regnum affectans, libertatem popularium adversam habuit; petitusque armis, cum variâ fortunâ certaret, dolo propinquorum cecidit: liberator haud dubie Germaniæ, et qui non primordia populi Rom. sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacessierit: prœliis ambiguus, bello non victus. Septem et triginta annos vitæ, duodecim potentiæ explevit; caniturque adhuc barbaras apud gentes; Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur; Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER TERTIUS.

U. C. 772.
J. C. 19.

I. Nihil intermissâ navigatione hiberni maris, Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriæ contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu, et nescia tolerandi. Interim, adventu ejus audito, intimus quisque amicorum, et plerique militares, ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis e municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundisium; quod naviganti celerrimum fidissimumque appulsu erat. Atque, ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus et proxima maris, sed mœnia ac tecta, quâque longissime prospectari poterat, mœrentium turba, et rogitantium inter se, silentione, an voce aliquâ egredientem exciperent? neque satis constabat, quid pro tempore foret; cum classis paulatim successit, non alacri, *ut assolet*, remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. *Postquam* duobus cum liberis, feralem urnam *tenens*, egressa navi, defixit oculos, idem om-

nium gemitus: neque discerneres, proximos, alienos, virorum feminarumve planctus; nisi quod comitatum Agrippinæ, longo mœrore fessum, obvii et recentes in dolore anteibant.

II. Miserat duas prætorias cohortes Cæsar, addito, ut magistratus Calabriæ Apulique et Campani suprema erga memoriam filii sui munera fungerentur. Igitur tribunorum, centurionumque humeris cineres portabantur; præcedebant incomta signa, versi fasces: atque, ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum sollennia, cremabant: etiam quorum diversa oppida, tamen obvii, et victimas atque aras Diis Manibus statuentes, lacrymis et conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Tarracinam progressus est, cum Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. Consules, M. Valerius et C. Aurelius, (jam enim magistratum occœperant) et senatus, ac magna pars populi, viam complevêre, disjecti, et, ut cuique libitum, flentes: aberat quippe adulatio, gnaris omnibus, lætam Tiberio Germanici mortem male dissimulari.

U.C. 773.
J.C. 20.

III. Tiberius atque Augusta publico abstinuêre, inferius majestate suâ rati, si palam lamentarentur, an, ne, omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur? Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurnâ actorum scripturâ, reperio, ullo insigni officio functam; cum, super Agrippinam et Drusum et Claudium, cæteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine præpediebatur, seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu non toleraverit. Facilius crediderim, Tiberio et Augustâ, qui domo non excedebant, cohibitam, ut par mœror, et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur.

IV. Dies, quo reliquiæ tumulo Augusti infere[illegible]tur, modo per silentium vastus, modo ploratibus

inquies: plena urbis itinera, collucentes per Campum Martis faces. Illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus, concidisse rempubl. nihil spei reliquum, clamitabant; promtius apertiusque, quam ut meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetravit, quam studia hominum accensa in Agrippinam; cum decus patriæ, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen appellarent, versique ad cœlum ac Deos, integram illi sobolem, ac superstitem iniquorum, precarentur.

V. Fuēre, qui publici funeris pompam requirerent, compararentque, quæ in Drusum, patrem Germanici, honora et magnifica Augustus fecisset: ipsum quippe asperrimo hiemis Ticinum usque progressum, neque abscedentem a corpore, simul Urbem intravisse: circumfusas lecto Claudiorum Liviorumque imagines: defletum in foro, laudatum pro Rostris: cuncta a majoribus reperta, aut quæ posteri invenerint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem, et cuicumque nobili debitos, honores contigisse. Sane corpus, ob longinquitatem itinerum, externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors negavisset: non fratres, nisi unius diei viâ, non patruum, saltem portâ tenus, obvium. Ubi illa veterum instituta? propositam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, et laudationes et lacrymas, vel doloris imitamenta?

VI. Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, monuit edicto: Multos illustrium Romanorum ob rempubl. obiisse; neminem tam flagranti desiderio celebratum: idque et sibi et cunctis egregium, si modus adjiceretur: non enim eadem decora principibus viris et imperatori populo, quæ modicis domibus aut civitatibus: convenisse recenti dolori luctum, et ex mœrore solatia: sed referendum jam animum ad firmitudinem, ut quondam D. Julius,

amissâ unicâ filiâ, ut D. Augustus, ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis: quoties populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales, remp. æternam esse: proin repeterent sollennia; et, quia ludorum Megalesium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.

VII. Tum, exuto justitio, reditum ad munia; et Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis spe petendæ e Pisone ultionis, et crebro questu, quod, vagus interim per amœna Asiæ atque Achaïæ, arroganti et subdolâ morâ, scelerum probationes subverteret. Nam vulgatum erat, missam, ut dixi, a Cn. Sentio famosam veneficiis Martinam, subitâ morte Brundisii exstinctam, venenumque nodo crinium ejus occultatum, nec ulla in corpore signa sumti exitii reperta.

VIII. At Piso, præmisso in Urbem filio, datisque mandatis, per quæ principem molliret, ad Drusum pergit: quem haud fratris interitu trucem, quam remoto æmulo æquiorem sibi sperabat. Tiberius, quo integrum judicium ostentaret, exceptum comiter juvenem, suetâ erga filios familiarum nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent, quæ jacerentur, præcipuum in dolore suum locum, respondit; sed malle falsa et inania, nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. Hæc palam, et vitato omni secreto: neque dubitabantur præscripta ei a Tiberio, cum incallidus alioqui et facilis juventâ, senilibus tum artibus uteretur.

IX. Piso, Dalmatico mari transmisso, relictisque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, assequitur legionem, quæ e Pannoniâ in Urbem, dein præsidio Africæ, ducebatur: eaque res agitata rumoribus, ut in agmine atque itinere crebro se militibus ostentavisset. Ab Narniâ, v ...ndæ suspicionis, an, quia pavidis consilia in incer

it, Nare ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, ia navem tumulo Cæsarum appulerat; dieque et â frequenti, magno clientium agmine ipse, femirum comitatu Plancina, et vultu alacres incessêre. uit inter irritamenta invidiæ domus foro imminens, sta ornatu, conviviumque et epulæ, et celebritate oci nihil occultum.

X. Posterâ die Fulcinius Trio Pisonem apud consules postulavit. Contra Vitellius ac Veranius, cæterique, Germanicum comitati, tendebant, nullas esse partes Trioni; neque se accusatores, sed rerum indices et testes, mandata Germanici perlaturos. . Ille, dimissâ ejus causæ delatione, ut priorem vitam accusaret, obtinuit, petitumque est a principe, cognitionem exciperet: quod ne reus quidem abnuebat, studia populi et patrum metuens; contra, Tiberium spernendis rumoribus validum, et conscientiæ matris innexum esse: veraque aut in deterius credita, judice ab uno facilius discerni: odium et invidiam apud multos valere. Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quâque ipse famâ distraheretur. Igitur, paucis familiarium adhibitis, minas accusantium et hinc preces audit, integramque causam ad senatum remittit.

XI. Atque interim Drusus, rediens Illyrico, quamquam patres censuissent, ob receptum Maroboduum, et res priore æstate gestas, ut ovans iniret, prolato honore, urbem intravit. Post quæ reo, L. Arruntium, T. Vinicium, Asinium Gallum, Æserninum Marcellum, Sex. Pompeium patronos petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus et L. Piso et Livineius Regulus adfuêre, arrectâ omni civitate, quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo: sati'n' cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius. Iis haud alias intentior populus, plus sibi in principem occultæ vocis aut suspicacis silentii permisit.

XII. Die senatûs Cæsar orationem habuit meditato temperamento: *Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse, adjutoremque Germanico da-*

a se, auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis. Illic contumaciâ et certaminibus superâsset juvenem, exituque ejus lætatus esset, an scelere exstinxisset, integris animis dijudicandum. Nam, si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem, exuit, ejusdemque morte et luctu meo lætatus est; odero, seponamque a domo meâ, et privatas inimicitias non vi principis ulciscar: sin facinus, in cujuscumque mortalium nece vindicandum, detegitur; vos vero et liberos Germanici, et nos parentes, justis solatiis afficite: simulque illud reputate, turbide et seditiose tractaverit exercitus Piso; quæsita sint per ambitionem studia militum; armis repetita provincia; an falsa hæc in majus vulgaverint accusatores; quorum ego nimiis studiis jure succenseo. Nam quo pertinuit, nudare corpus, et contrectandum vulgi oculis permittere, differrique etiam per externos, tamquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista, et scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum, semperque deflebo: sed neque reum prohibeo, quo minus cuncta proferat, quibus innocentia ejus sublevari, aut, si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit: vosque oro, ne, quia dolori meo causa connexa est, objecta crimina pro approbatis accipiatis. Si quos propinquus sanguis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentiâ et curâ valet, juvate periclitantem: ad eumdem laborem, eamdem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges præstiterimus, quod in curiâ potius, quam in foro, apud senatum, quam apud judices, de morte ejus anquiritur. Cætera pari modestiâ tractentur: nemo Drusi lacrymas, nemo mœstitiam meam spectet, nec, si qua in nos adversa finguntur.

XIII. Exin biduum criminibus objiciendis statuitur, utque, sex dierum spatio interjecto, reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinius vetera et inania orditur: ambitiose avareque habitam Hispaniam: quod neque convictum noxæ reo, si recentia purgaret;

neque defensum absolutioni erat, si teneretur majoribus flagitiis. Post quem Servæus et Veranius et Vitellius, consimili studio, sed multâ eloquentiâ Vitellius, objecêre: odio Germanici, et rerum novarum studio, Pisonem vulgus militum, per licentiam et sociorum injurias, eo usque corrupisse, ut parens legionum a deterrimis appellaretur: contra, in optimum quemque, maxime in comites et amicos Germanici, sævîsse: postremo, ipsum devotionibus et veneno peremisse: sacra hinc et immolationes nefandas ipsius atque Plancinæ: petitam armis remp. utque reus agi posset, acie victum.

XIV. Defensio in cæteris trepidavit: nam neque ambitionem militarem, neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem inficiari poterat: solum veneni crimen visus est diluisse: quod ne accusatores quidem satis firmabant, in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus ejus cibos, arguentes: quippe absurdum videbatur, inter aliena servitia, et tot adstantium visu, ipso Germanico coram, id ausum: offerebatque familiam reus, et ministros in tormenta flagitabat. Sed judices per diversa implacabiles erant: Cæsar, ob bellum provinciæ illatum; senatus, nunquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse: ** scripsissent expostulantes: quod haud minus Tiberius quam Piso abnuêre. Simul populi ante curiam voces audiebantur: non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisset: effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias, ac devellebant, ni jussu principis protectæ repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, et a tribuno prætoriæ cohortis deductus est; vario rumore, custos salutis, an mortis exactor sequeretur.

XV. Eadem Plancinæ invidia, major gratia: eoque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret: atque ipsa, donec mediæ Pisoni spes, sociam se cujuscumque fortunæ, et, si ita ferret, comitem

exitii promittebat. Ut secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari a marito, dividere defensionem cœpit: quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis, durat mentem, senatumque rursum ingreditur: redintegratamque accusationem, infensas patrum voces, adversa et sæva cuncta perpessus, nullo magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, sine irâ, obstinatum clausumque vidit, ne quo affectu perrumperetur. Relatus domum, tamquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit obsignatque, et liberto tradit. Tum solita curando corpori exsequitur: dein, multam post noctem, egressâ cubiculo uxore, operiri fores jussit: et cœptâ luce, perfosso jugulo, jacente humi gladio, repertus est.

XVI. Audire me memini ex senioribus, visum sæpius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit; sed amicos ejus dictitavisse, literas Tiberii et mandata in Germanicum continere: ac destinatum promere apud patres, principemque arguere, ni elusus a Sejano per vana promissa foret: nec illum sponte exstinctum, verum immisso percussore: quorum neutrum asseveraverim: neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad juventam duraverunt. Cæsar, flexo in mœstitiam ore, suam invidiam tali morte quæsitam apud senatum, ** crebrisque interrogationibus exquirit, qualem Piso diem supremum noctemque exegisset. Atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultius respondente, recitat codicillos, a Pisone in hunc ferme modum compositos: "Conspiratione inimicorum, et invidiâ falsi criminis oppressus, quâtenus veritati et innocentiæ meæ nusquam locus est, Deos immortales testor, vixisse me, Cæsar, cùm fide adversum te, neque aliâ in matrem tuam pietate: vosque oro, *liberis meis consulatis*; ex quibus Cn. Piso qualicum*que fortunæ* meæ non est adjunctus, cum omne hoc

tempus in Urbe egerit; M. Piso repetere Syriam dehortatus est: atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri seni cessisset! eo impensius precor, ne meæ pravitatis pœnas innoxius luat. Per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatûs quondam D. Augusto, parenti tuo, probatus, et tibi amicus, nec quidquam post hæc rogaturus, salutem infelicis filii rogo." De Plancinâ nihil addidit.

XVII. Post quæ Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit: patris quippe jussa nec potuisse filium detrectare: simul nobilitatem domûs, etiam ipsius, quoquo modo meriti, gravem casum miseratus. Pro Plancinâ cum pudore et flagitio disseruit, matris preces obtendens: in quam optimi cujusque secreti questus magis ardescebant: Id ergo fas aviæ, interfectricem nepotis adspicere, alloqui, eripere senatui? quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse! Vitellii et Veranii voce defletum Cæsarem; ab imperatore et Augustâ defensam Plancinam! perinde venena, et artes tam feliciter expertas, verteret in Agrippinam, in liberos ejus; egregiamque aviam, ac patruum sanguine miserrimæ domûs exsatiaret. Biduum super hæc, imagine cognitionis, absumtum; urgente Tiberio liberos Pisonis, matrem uti tuerentur. Et, cum accusatores ac testes certatim perorarent, respondente nullo, miseratio, quam invidia, augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta, consul, (nam, referente Cæsare, magistratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pisonis radendum fastis, censuit; partem bonorum publicandam: pars ut Cn. Pisoni filio concederetur, isque prænomen mutaret: M. Piso, exutâ dignitate, et accepto quinquagies sestertio, in decem annos relegaretur, concessâ Plancinæ incolumitate, ob preces Augustæ.

XVIII. Multa ex eâ sententiâ mitigata sunt a principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando

M. Antonii, qui bellum patriæ fecisset, Juli A
qui domum Augusti violâsset, manerent: et
sonem ignominiæ exemit, concessitque ei
bona; satis firmus, ut sæpe memoravi, advers
euniam, et tum pudore absolutæ Plancinæ pla
Atque idem, cum Valerius Messalinus,
aureum in æde Martis Ultoris, Cæcina S
aram Ultioni statuendam, censuissent, prohib
externas ea victorias sacrari, dictitans; do
mala tristitiâ operienda. Addiderat Messalin
berio et Augustæ et Antoniæ et Agrippinæ
que ob vindictam Germanici grates agendas
seratque Claudii mentionem. Et Messalinu
dem L. Asprenas, senatu coram, percontatus
prudens præterisset? ac tum demum nomen
adscriptum est. Mihi, quanto plura recenti
veterum revolvo, tanto magis ludibria rerum
lium cunctis in negotiis obversantur: quippe
spe, veneratione, potius omnes destinabantur i
quam, quem futurum principem fortuna in
tenebat.

XIX. Paucis post diebus Cæsar auctor
fuit, Vitellio atque Veranio et Servæo sacerd
buendi. Fulcinio suffragium ad honores po
monuit, ne facundiam violentiâ præcipitaret.
fuit ulciscendâ Germanici morte, non mod
illos homines, qui tum agebant, etiam secut
poribus vario rumore jactata: adeo maxima
ambigua sunt, dum alii quoque modo audita p

vat, vagis primum populationibus, et ob pernicitatem inultis: dein vicos exscindere, trahere graves prædas: postremo, haud procul Pagidâ flumine, cohortem Romanam circumsedit. Præerat castello Decrius, impiger manu, exercitus militiâ, et illam obsidionem flagitii ratus. Is cohortatus milites, ut copiam pugnæ in aperto facerent, aciem pro castris instruit: primoque impetu pulsâ cohorte, promtus inter tela occursat fugientibus, increpat signiferos, quod inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret: simul excepta vulnera, et, quamquam transfosso oculo, adversum os in hostem intendit; neque prœlium omisit, donec, desertus suis, caderet.

XXI. Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta; magis dedecore suorum, quam gloriâ hostis anxius, raro eâ tempestate et e vetere memoriâ facinore, decimum quemque ignominiosæ cohortis sorte ductos fusti necat. Tantumque severitate profectum, ut vexillum veteranorum, non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, aggressas, fuderint: quo prœlio Rufus Helvius, gregarius miles, servati civis decus retulit; donatusque est ab Apronio torquibus et hastâ. Cæsar addidit civicam coronam, quod non eam quoque Apronius, jure proconsulis, tribuisset, questus magis, quam offensus. Sed Tacfarinas, perculsis Numidis, et obsidia adspernantibus, spargit bellum; ubi instaretur, cedens, ac rursum in terga remeans: et, dum ea ratio barbaro fuit, irritum fessumque Romanum impune ludificabatur: postquam deflexit ad maritimos locos, illigatus prædâ, stativis castris adhærebat: missu patris Apronius Cæsianus, cum equite et cohortibus auxiliariis, quîs velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit, pellitque in deserta.

XXII. At Romæ Lepida, cui, super Æmiliorum decus, *L. Sulla* ac Cn. Pompeius proavi erant, defertur, *simulavisse* partum ex P. Quirino, divite atque

orbo: adjiciebantur adulteria, venena, quæsitumque per Chaldæos in domum Cæsaris; defendente ream Manio Lepido, fratre. Quirinus, post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facile quis dispexerit illâ in cognitione mentem principis: adeo vertit ac miscuit iræ et clementiæ signa: deprecatus primo senatum, ne majestatis crimina tractarentur: mox M. Servilium, e consularibus, aliosque testes illexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat: idemque servos Lepidæ, cum militari custodiâ haberentur, transtulit ad consules; neque per tormenta interrogari passus est de his quæ ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum, consulem designatum, dicendæ primo loco sententiæ: quod alii civile rebantur, ne cæteris assentiendi necessitas fieret: quidam ad sævitiam trahebant; neque enim cessurum, nisi damnandi officio.

XXIII. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili majores suos ciens, ipsumque Pompeium, cujus ea monimenta et adstantes imagines visebantur, tantum misericordiæ permovit, ut, effusi in lacrymas, sæva et detestanda Quirino clamitarent, cujus senectæ atque orbitati, et obscurissimæ domui, destinata quondam uxor L. Cæsari, ac D. Augusto nurus, dederetur. Dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia, itumque in sententiam Rubelli Blandi, a quo aquâ atque igni arcebatur: huic Drusus assensit, quamquam alii mitius censuissent: mox Scauro, qui filiam ex eâ genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius, compertum sibi etiam ex P. Quirini servis, veneno eum a Lepidâ petitum.

XXIV. Illustrium domuum adversa (etenim haud multum distanti tempore Calpurnii Pisonem, Æmilii Lepidam amiserant) solatio affecit D. Silanus, Juniæ familiæ redditus. Casum ejus paucis repetam. Ut

valida D. Augusto in remp. fortuna; ita domi inprospera fuit, ob impudicitiam filiæ ac neptis, quas Urbe depulit, adulterosque earum morte aut fugâ punivit: nam culpam, inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine læsarum religionum ac violatæ majestatis appellando, clementiam majorum, suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cætera illius ætatis, memorabo, si, effectis in quæ tetendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus, in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra foret sævitum, quam ut amicitiâ Cæsaris prohiberetur, exsilium sibi demonstrari intellexit: nec, nisi Tiberio imperitante, deprecari senatum ac principem ausus est, M. Silani fratris potentiâ, qui per insignem nobilitatem et eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram, respondit, se quoque lætari, quod frater ejus e peregrinatione longinquâ revertisset: idque jure licitum, quia non senatûs-consulto, non lege pulsus foret: sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones; neque reditu Silani dissoluta, quæ Augustus voluisset. Fuit posthac in Urbe, neque honores adeptus est.

XXV. Relatum deinde de moderandâ Papiâ Poppæâ, quam senior Augustus, post Julias rogationes, incitandis cœlibum pœnis et augendo ærario sanxerat: nec ideo conjugia et educationes liberûm frequentabantur, prævalidâ orbitate. Cæterum multitudo periclitantium gliscebat, cum omnis domus delatorum interpretationibus subverteretur: utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet, ut de principiis juris, et quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum sit, altius disseram.

XXVI. Vetustissimi mortalium, nullâ adhuc malâ libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœnâ aut coërcitionibus agebant: neque præmiis opus erat, cum honesta suopte ingenio peterentur; et, ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum veta-

bantur. At, postquam exui æqualitas, et pro modestiâ ac pudore ambitio et vis incedebat; provenêre dominationes; multosque apud populos æternum mansêre. Quidam statim, aut postquam regum pertæsum, leges maluerunt. Hæ primo, rudibus hominum animis, simplices erant: maximeque fama celebravit Cretensium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Atheniensibus quæsitiores jam et plures Solon perscripsit. Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat: dein Numa religionibus et divino jure populum devinxit: repertaque quædam a Tullo et Anco: sed præcipuus Servius Tullius sanctor legum fuit, quîs etiam reges obtemperarent.

XXVII. Pulso Tarquinio, adversum patrum factiones multa populus paravit tuendæ libertatis, et firmandæ concordiæ: creatique decemviri, et accitis, quæ usquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, finis æqui juris: nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum et apiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava, per vim latæ sunt. Hinc Gracchi et Saturnini, turbatores plebis; nec minor largitor, nomine senatûs, Drusus; corrupti spe, aut illusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox civili, omissum, quin multa et diversa sciscerentur; donec L. Sulla dictator, abolitis vel conversis prioribus, cum plura addidisset, otium ei rei haud in longum paravit; statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multo post tribunis redditâ licentiâ, quoquo vellent, populum agitandi. Jamque non modo in commune, sed in singulos homines latæ quæstiones: et corruptissimâ republ. plurimæ leges.

XXVIII. Tum Cn. Pompeius tertium consul, corrigendis moribus delectus, et gravior remediis, quam delicta erant, suarumque legum auctor idem ac *subversor*, quæ armis tuebatur, armis amisit. Exin *continua* per viginti annos discordia: non mos, non jus: deterrima quæque impune, ac multa honest

exitio fuêre. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus, potentiæ securus, quæ triumviratu jusserat, abolevit: deditque jura, quîs pace et principe uteremur. Acriora ex eo vincla; inditi custodes; et lege Papiâ Poppæâ præmiis inducti, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret: sed altius penetrabant; Urbemque, et Italiam, et quod usquam civium, corripuerant: multorumque excisi status: et terror omnibus intentabatur; ni Tiberius, statuendo remedio, quinque consularium, quinque e prætoriis, totidem e cætero senatu sorte duxisset, apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum in præsens levamentum fuêre.

XXIX. Per idem tempus Neronem, e liberis Germanici, jam ingressum juventam, commendavit patribus, utque munere capessendi vigintiviratûs solveretur, et quinquennio maturius, quam per leges, quæsturam peteret, non sine irrisu audientium postulavit: prætendebat, sibi atque fratri decreta eadem, petente Augusto: sed neque tum fuisse dubitaverim, qui ejusmodi preces occulti illuderent: ac tamen initia fastigii Cæsaribus erant; magisque in oculis vetus mos, et privignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo adversum nepotem. Additur pontificatus, et, quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum lætæ, quod Germanici stirpem jam puberem adspiciebat. Auctum dehinc gaudium, nuptiis Neronis et Juliæ, Drusi filiæ. Utque hæc secundo rumore, ita adversis animis acceptum, quod filio Claudii socer Sejanus destinaretur: polluisse nobilitatem familiæ videbatur, suspectumque jam nimiæ spei Sejanum ultra extulisse.

XXX. Fine anni concessêre vitâ insignes viri, L. Volusius, et Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa: ipse consulatum intulit, censoriâ etiam potestate legendis equitum *decuriis functus*, opumque, quîs domus illa immensum *viguit, primus* accumulator: Crispum, equestri ortum

loco, C. Sallustius, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit: atque ille, quamquam promto ad capessendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, sine dignitate senatoriâ, multos triumphalium consulariumque potentiâ anteiit: diversus a veterum instituto, per cultum et munditias; copiâque et affluentiâ luxu propior: suberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par, eo acrior, quo somnum et inertiam magis ostentabat. Igitur, incolumi Mæcenate, proximus; mox præcipuus, cui secreta imperatorum innitentur, et interficiendi Postumi Agrippæ conscius, ætate provectâ, speciem magis in amicitiâ principis, quam vim tenuit; idque et Mæcenati acciderat; fato potentiæ, raro sempiternæ, an satias capit, aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos, cum jam nihil reliquum est, quod cupiant.

U.C. 774.
J.C. 21.

XXXI. Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis: nam biennio ante Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neque naturâ tam connexus fuerat. Ejus anni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit, longam et continuam absentiam paulatim meditans; sive ut, amoto patre, Drusus munia consulatûs solus impleret. Ac forte parva res, magnum ad certamen progressa, præbuit juveni materiem apiscendi favoris. Domitius Corbulo, præturâ functus, de L. Sullâ, nobili juvene, questus est apud senatum, quod sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset. Pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus et L. Arruntius aliique Sullæ propinqui nitebantur: certabant orationibus, et memorabantur exempla majorum, qui juventutis irreverentiam gravibus decretis notavissent: donec Drusus apta temperandis animis disseruit: et satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullæ, et oratorum eâ ætate uberrimus erat. Idem Corbulo, plu-

rima per Italiam itinera, fraude mancipum et incuriâ magistratuum, interrupta et impervia, clamitando; exsecutionem ejus negotii libens suscepit: quod haud perinde publice usui habitum, quam exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus et hastâ sæviebat.

XXXII. Neque multo post, missis ad senatum literis, Tiberius, motam rursum Africam incursu Tacfarinatis, docuit; judicioque patrum deligendum pro consule gnarum militiæ, corpore validum, et bello suffecturum: quod initium Sex. Pompeius agitandi adversus M. Lepidum odii nactus, ut socordem, inopem, et majoribus suis dedecorum, eoque etiam Asiæ sorte depellendum, incusavit, adverso senatu, qui Lepidum mitem magis, quam ignavum, paternas ei angustias, et nobilitatem sine probro actam, honori quam ignominiæ habendam ducebat. Igitur missus in Asiam. Et de Africâ decretum, ut Cæsar legeret, cui mandanda foret.

XXXIII. Inter quæ Severus Cæcina censuit, ne quem magistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur; multum ante repetito, concordem sibi conjugem, et sex partus enixam: seque, quæ in publicum statueret, domi servavisse, cohibitâ intra Italiam, quamquam ipse plures per provincias quadraginta stipendia explevisset. Haud enim frustra placitum olim, ne feminæ in socios aut gentes externas traherentur: inesse mulierum comitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, et Romanum agmen ad similitudinem barbari incessûs convertant. Non imbecillum tantum et imparem laboribus sexum, sed, si licentia adsit, sævum, ambitiosum, potestatis avidum: incedere inter milites, habere ad manum centuriones: præsedisse nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum. Cogitarent ipsi, quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus objectari: his statim adhærescere deterrimum quemque provincialium: ab his negotia suscipi, transigi:

duorum egressus coli, duo esse prætoria: pervicacibus magis et impotentibus mulierum jussis; quæ, Oppiis quondam aliisque legibus constrictæ, nunc, vinclis exsolutis, domos, fora, jam et exercitus regerent.

XXXIV. Paucorum hæc assensu audita, plures obturbabant, neque relatum de negotio, neque Cæcinam dignum tantæ rei censorem. Mox Valerius Messalinus, cui parens Messala, ineratque imago paternæ facundiæ, respondit: Multa duritie veterum in melius et lætius mutata: neque enim, ut olim, obsideri Urbem bellis, aut provincias hostiles esse: et pauca feminarum necessitatibus concedi, quæ ne conjugum quidem penates, adeo socios non onerent; cætera promiscua cum marito, nec ullum in eo pacis impedimentum. Bella plane accinctis obeunda: sed revertentibus post laborem, quod honestius, quam uxorium levamentum? At quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. Quid? ipsorum magistratuum nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. Corruptos sæpe pravitatibus uxorum maritos: num ergo omnes cœlibes integros? Placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus reipubl. postulantibus: remissum aliquid postea, et mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam, si femina modum excedat: porro ob unius aut alterius imbecillum animum male eripi maritis consortia rerum secundarum adversarumque. Simul sexum naturâ invalidum deseri, et exponi suo luxu, cupidinibus alienis: vix præsenti custodiâ manere illæsa conjugia: quid fore, si per plures annos, in modum discidii, obliterentur? Sic obviam irent iis, quæ alibi peccarentur, ut flagitiorum Urbis meminissent. Addidit pauca Drusus de matrimonio suo: nam principibus adeunda sæpius longinqua imperii. Quoties D. Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse, comite Liviâ? se

quoque in Illyricum profectum; et, si ita conducat, alias ad gentes iturum, haud semper æquo animo, si uxore carissimâ, et tot communium liberorum parente, divelleretur. Sic Cæcinæ sententia elusa.

XXXV. Et proximi senatûs die, Tiberius, per literas castigatis oblique patribus, quod cuncta curarum ad principem rejicerent, M. Lepidum et Junium Blæsum nominavit, ex quîs proconsul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentius excusante se Lepido, cum valetudinem corporis, ætatem liberûm, nubilem filiam obtenderet: intelligereturque etiam, quod silebat, avunculum esse Sejani Blæsum, atque eo prævalidum. Respondit Blæsus, specie recusantis, sed neque eâdem asseveratione, et consensu adulantium haud jutus est.

XXXVI. Exin promtum, quod multorum intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impune probra et invidiam in bonos excitandi, arreptâ imagine Cæsaris; libertique etiam ac servi, patrono vel domino cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. Igitur C. Cestius, senator, disseruit: Principes quidem instar Deorum esse: sed neque a Diis, nisi justas, supplicum preces audiri, neque quemquam in Capitolium aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges et funditus versas, ubi in foro, in limine curiæ, ab Anniâ Rufillâ, quam fraudis sub judice damnavisset, probra sibi et minæ intendantur, neque ipse audeat jus experiri, ob effigiem imperatoris oppositam. Haud dissimilia alii, et quidam atrociora circumstrepebant; precabanturque Drusum, daret ultionis exemplum, donec accitam convictamque attineri publicâ custodiâ jussit.

XXXVII. Et Considius Æquus, et Cœlius Cursor, equites Rom. quod fictis majestatis criminibus Magium Cæcilianum, prætorem, petivissent, auctore *principe, ac decreto* senatûs, puniti. Utrumque in

laudem Drusi trahebatur: ab eo in urbe, inter cœtus et sermones hominum, obversante, secreta patris mitigari: neque luxus in juvene adeo displicebat: huc potius intenderet, diem editionibus, noctem conviviis traheret, quam solus, et nullis voluptatibus avocatus, mœstam vigilantiam et malas curas exerceret.

XXXVIII. Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant. Et Ancharius Priscus Cæsium Cordum, proconsulem Cretæ, postulaverat repetundis; addito majestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. Cæsar Antistium Veterem, e primoribus Macedoniæ, absolutum adulterii, increpitis judicibus, ad dicendam majestatis causam retraxit, ut turbidum, et Rhescuporidis consiliis permixtum, quâ tempestate, Cotye interfecto, bellum adversus nos volverat. Igitur aquâ et igni interdictum reo, appositumque, ut teneretur insulâ, neque Macedoniæ neque Thraciæ opportunâ. Nam Thracia, diviso imperio in Rhœmetalcen et liberos Cotyis, quîs ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, insolentiâ nostri, discors agebat; neque minus Rhœmetalcen, quam Trebellienum, incusans, popularium injurias inultas sinere. Cœletæ Odrusæque et Dii, validæ nationes, arma cepêre, ducibus diversis, et paribus inter se per ignobilitatem: quæ causa fuit, ne in bellum atrox coalescerent. Pars turbant præsentia; alii montem Hæmum transgrediuntur, ut remotos populos concirent: plurimi ac maxime compositi, regem urbemque Philippopolim, a Macedone Philippo sitam, circumsidunt.

XXXIX. Quæ ubi cognita P. Velleio, (is proximum exercitum præsidebat) alarios equites ac leves cohortium mittit in eos, qui prædabundi, aut assumendis auxiliis, vagabantur. Ipse robur peditum ad exsolvendum obsidium ducit. Simulque cuncta prospere acta: cæsis populatoribus, et dissensione ortâ apud obsidentes, regisque opportunâ eruptione

et adventu legionis: neque aciem aut prœlium dici decuerit, in quo semermes ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine.

XL. Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptavêre; cujus exstimulator acerrimus, inter Treveros Julius Florus, apud Æduos Julius Sacrovir. Nobilitas ambobus et majorum bona facta, eoque Romana civitas olim data, cum id rarum, nec nisi virtuti pretium esset. Ii secretis colloquiis, ferocissimo quoque assumto, aut quibus ob egestatem ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo, componunt, Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula et cœtus seditiosa disserebant, de continuatione tributorum, gravitate fœnoris, sævitiâ ac superbiâ præsidentium: et discordare militem, audito Germanici exitio: egregium resumendæ libertati tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus, nisi quod externum, cogitarent.

XLI. Haud ferme ulla civitas intacta seminibus ejus motûs fuit: sed erupêre primi Andecavi ac Turonii; quorum Andecavos Acilius Aviola, legatus, excitâ cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coërcuit. Turonii legionario milite, quem Visellius Varro, inferioris Germaniæ legatus, miserat, oppressi, eodem Aviolâ duce, et quibusdam Galliarum primoribus; qui tulêre auxilium, quo dissimularent defectionem, magisque in tempore efferrent. Spectatus et Sacrovir, intecto capite, pugnam pro Romanis ciens, ostentandæ, ut ferebat, virtutis: sed captivi, ne incesseretur telis, agnoscendum se præbuisse, arguebant. Consultus super eo Tiberius, adspernatus est indicium, aluitque dubitatione bellum.

XLII. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quæ, conscripta Treveris, militiâ disciplinâque nostrâ habebatur, ut, cæsis negotiatoribus Romanis, bellum inciperet: paucique equitum

corrupti; plures in officio mansêre. Aliud vulgus obaeratorum aut clientium arma cepit: petebantque saltus, quibus nomen Arduenna, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius et C. Silius adversis itineribus objecerant, arcuerunt: præmissusque cum delectâ manu Julius Indus, e civitate eâdem, discors Floro, et ob id navandæ operæ avidior, inconditam multitudinem adhuc disjecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremo, visis militibus, qui effugia insederant, suâ manu cecidit: isque Treverici tumultûs finis.

XLIII. Apud Æduos major moles exorta, quanto civitas opulentior, et comprimendi procul præsidium. Augustodunum, caput gentis, armatis cohortibus Sacrovir occupaverat, et nobilissimam Galliarum sobolem, liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adjungeret; simul arma, occulte fabricata, juventuti dispertit. Quadraginta millia fuêre, quintâ sui parte legionariis armis; cæteri cum venabulis et cultris, quæque alia venantibus tela sunt: adduntur e servitiis gladiaturæ destinati, quibus, more gentico, continuum ferri tegimen, (cruppellarios vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. Augebantur hæ copiæ, vicinarum civitatum, ut nondum apertâ consensione, ita viritim promtis studiis, et certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur; utroque bellum sibi poscente: mox Varro, invalidus senectâ, vigenti Silio concessit.

XLIV. At Romæ, non Treveros modo et Æduos, sed quatuor et sexaginta Galliarum civitates descivisse: assumtos in societatem Germanos: dubias Hispanias: cuncta, ut mos famæ, in majus credita. Optimus quisque, reipubl. curâ, mœrebat: multi odio præsentium, et cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur: increpabantque Tiberium, quod, *in tanto* rerum motu, libellis accusatorum insumeret operam. An Julium Sacrovirum majestatis crimine

reum in senatu fore? exstitisse tandem viros, qui cruentas epistolas armis cohiberent: miseram pacem vel bello bene mutari. Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco neque vultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi, an compererat, modica esse et vulgatis leviora?

XLV. Interim Silius, cum legionibus duabus incedens, præmissâ auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi, et Æduis contermini sociique, in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite: ne suetam requiem, ne spatia noctium opperiretur; viderent modo adversos, et adspicerentur: id satis ad victoriam. Duodecimum apud lapidem Sacrovir copiæque patentibus locis apparuêre: in fronte statuerat ferratos, in cornibus cohortes, a tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare veteres Gallorum glorias, quæque Romanis adversa intulissent: quam decora victoribus libertas: quanto intolerantior servitus iterum victis.

XLVI. Non diu hæc, nec apud lætos: etenim propinquabat legionum acies; inconditique ac militiæ nescii oppidani neque oculis neque auribus satis competebant. Contra Silius, etsi præsumta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen: Pudendum ipsis, quod, Germaniarum victores, adversum Gallos, tamquam in hostem, ducerentur: "una nuper cohors rebellem Turonium, una ala Treverum, paucæ hujus ipsius exercitûs turmæ profligavêre Sequanos: quanto pecuniâ dites et voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Æduos evincite, et fugientibus consulite." Ingens ad ea clamor: et circumfudit eques, frontemque pedites invasêre: nec cunctatum apud latera. Paulum moræ attulêre ferrati, restantibus laminis adversum pila et gladios: sed miles, correptis securibus et dolabris, ut si murum perrumperet, cædere

tegmina et corpora: quidam trudibus aut furcis inertem molem prosternere; jacentesque, nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimes linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein metu deditionis in villam propinquam cum fidissimis pergit. Illic suâ manu, reliqui mutuis ictibus occidêre: incensa super villa omnes cremavit.

XLVII. Tum demum Tiberius, ortum patratumque bellum, senatui scripsit: neque demsit aut addidit vero; sed fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisse: simul causas, cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adjunxit, magnitudinem imperii extollens; neque decorum principibus, si una alterave civitas turbet, omissâ Urbe, unde in omnia regimen: nunc, quia non metu ducatur, iturum, ut præsentia spectaret componeretque. Decrevêre patres vota pro reditu ejus, supplicationesque, et alia decora. Solus Dolabella Cornelius, dum anteire cæteros parat, absurdam in adulationem progressus, censuit, ut ovans e Campaniâ Urbem introiret. Igitur secutæ Cæsaris literæ, quibus se non tam vacuum gloriâ prædicabat, ut, post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in juventâ aut spretos triumphos, jam senior peregrinationis suburbanæ inane præmium peteret.

XLVIII. Sub idem tempus, ut mors Sulpicii Quirini publicis exsequiis frequentaretur, petivit a senatu. Nihil ad veterem et patriciam Sulpiciorum familiam Quirinus pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiæ, et acribus ministeriis, consulatum sub D. Augusto, mox, expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus; datusque rector C. Cæsari, Armeniam obtinenti, Tiberium quoque, Rhodi agentem, coluerat: quod tunc patefecit in senatu: laudatis in se officiis, et incusato M. Lollio, quem, auctorem C. Cæsari pravitatis et discordiarum, arguebat: sed cæ-

teris haud læta memoria Quirini erat, ob intenta, ut memoravi, Lepidæ pericula, sordidamque et præpotentem senectam.

XLIX. Fine anni, C. Lutorium Priscum, equitem Romanum, post celebre carmen, quo Germanici suprema defleverat, pecuniâ donatum a Cæsare, corripuit delator, objectans, ægro Druso composuisse, quod, si exstinctus foret, majore præmio vulgaretur. Id C. Lutorius in domo P. Petronii, socru ejus Vitelliâ coram, multisque illustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Ut delator exstitit, cæteris ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia, nihil se audivisse, asseveravit: sed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit; sententiâque Haterii Agrippæ, consulis designati, indictum reo ultimum supplicium.

L. Contra M. Lepidus in hunc modum exorsus est: "Si, P. C. unum id spectamus, quam nefariâ voce C. Lutorius Priscus mentem suam et aures hominum polluerit, neque carcer, neque laqueus, ne serviles quidem cruciatus, in eum suffecerint: sin flagitia et facinora sine modo sunt, suppliciis ac remediis principis moderatio, majorumque et vestra exempla temperant; et vana a scelestis, dicta a maleficiis differunt; est locus sententiæ, per quam neque huic delictum impune sit, et nos clementiæ simul ac severitatis non pœniteat. Sæpe audivi principem nostrum conquerentem, si quis, sumtâ morte, misericordiam ejus prævenisset: vita Lutorii in integro est; qui neque servatus in periculum reipubl. neque interfectus in exemplum ibit. Studia illi, ut plena vecordiæ, ita inania et fluxa sunt: nec quidquam grave ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor, non virorum animis, sed mulierculärum arrepit: cedat tamen urbe et, bonis amissis, aquâ et igne arceatur. Quod perinde censeo, ac si lege majestatis teneretur."

LI. Solus Lepido Rubellius Blandus e consulari-

bus assensit: cæteri sententiam Agrippæ secuti; ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusavit, cum extolleret pietatem, quamvis modicas principis injurias acriter ulciscentium; deprecaretur tam præcipites verborum pœnas: laudaret Lepidum, neque Agrippam argueret. Igitur factum S.C. ne decreta patrum ante diem decimum ad ærarium deferrentur; idque vitæ spatium damnatis prorogaretur: sed non senatui libertas ad pœnitendum erat; neque Tiberius interjectu temporis mitigabatur.

U.C. 775.
J.C. 22.

LII. C. Sulpicius, D. Haterius Coss. sequuntur: inturbidus externis rebus annus, domi suspectâ severitate adversum luxum, qui immensum proruperat ad cuncta, quîs pecunia prodigitur. Sed alia sumtuum, quamvis graviora, dissimulatis plerumque pretiis, occultabantur; ventris et ganeæ paratus, assiduis sermonibus vulgati, fecerant curam, ne princeps antiquæ parcimoniæ durius adverteret. Nam, incipiente C. Bibulo, cæteri quoque ædiles disseruerant, sperni sumtuariam legem, vetitaque utensilium pretia augeri in dies; nec mediocribus remediis sisti posse: et consulti patres integrum id negotium ad principem distulerant. Sed Tiberius, sæpe apud se pensitato, an coërceri tam profusæ cupidines possent? num coërcitio plus damni in remp. ferret? quam indecorum attrectare, quod non obtineret; vel retentum ignominiam et infamiam virorum illustrium posceret: postremo literas ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit.

LIII. "Cæteris forsitan in rebus, P. C. magis expediat, me coram interrogari et dicere, quid e republ. censeam: in hac relatione, subtrahi oculos meos, melius fuit, ne, denotantibus vobis ora ac metum singulorum, qui pudendi luxûs arguerentur, ipse etiam viderem eos, ac velut deprenderem. Quod si mecum ante viri strenui, ædiles, consilium habuissent,

nescio, an suasurus fuerim, omittere potius prævalida et adulta vitia, quam hoc assequi, ut palam fieret, quibus flagitiis impares essemus. Sed illi quidem officio functi sunt, ut cæteros quoque magistratus sua munia implere velim: mihi autem neque honestum silere neque proloqui expeditum, quia non ædilis, aut prætoris, aut consulis partes sustineo: majus aliquid et excelsius a principe postulatur: et, cum recte factorum sibi quisque gratiam trahant, unius invidiâ ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere, et priscum ad morem recidere aggrediar? villarumne infinita spatia, familiarum numerum et nationes? argenti et auri pondus? æris, tabularumque miracula? promiscuas viris et feminis vestes? atque illa feminarum propria, quîs, lapidum causâ, pecuniæ nostræ ad externas aut hostiles gentes transferuntur?

LIV. "Nec ignoro, in conviviis et circulis incusari ista, et modum posci: sed, si quis legem sanciat, pœnas indicat, iidem illi, civitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem, clamitabunt. Atqui, ne corporis quidem morbos veteres, et diu auctos, nisi per dura et aspera coërceas: corruptus simul et corruptor, æger et flagrans animus, haud levioribus remediis restinguendus est, quam libidinibus ardescit. Tot a majoribus repertæ leges, tot, quas D. Augustus tulit: illæ oblivione, hæ, quod flagitiosius est, contemtu abolitæ, securiorem luxum fecêre: nam, si velis, quod nondum vetitum est, timeas, ne vetere: at, si prohibita impune transcenderis, neque metus ultra, neque pudor est. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur: quia unius urbis cives eramus: ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus: externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra consumere didicimus. Quantulum istud est, de quo ædiles *admonent!* quam, si cætera respicias, in levi *habendum! At*, hercule, nemo refert, quod Italia ex*ternæ opis indiget*, quod vita populi Romani per in-

certa maris et tempestatum quotidie volvitur: ac, nisi provinciarum copiæ et dominis et servitiis et agris subvenerint, nostra nos scilicet nemora nostræque villæ tuebuntur? Hanc, P. C. curam sustinet princeps: hæc omissa funditus remp. trahet. Reliquis intra animum medendum est: nos pudor; pauperes necessitas; divites satias in melius mutet. Aut, si quis ex magistratibus tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut iræ obviam queat; hunc et laudo, et exonerari laborum meorum partem fateor: sin accusare vitia volunt, dein, cum gloriam ejus rei adepti sunt, simultates faciunt, ac mihi relinquunt, credite, P.C. me quoque non esse offensionum avidum; quas cum graves, et plerumque iniquas, pro rep. suscipiam, inanes et irritas, neque mihi aut vobis usui futuras, jure deprecor."

LV. Auditis Cæsaris literis, remissa ædilibus talis cura; luxusque mensæ, a fine Actiaci belli ad ea arma, quîs Ser. Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis sumtibus exerciti, paulatim exolevêre. Causas ejus mutationis quærere libet. Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabebantur: nam etiam tum plebem, socios, regna colere, et coli licitum: ut quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen et clientelas illustrior habebatur: postquam cædibus sævitum, et magnitudo famæ exitio erat, cæteri ad sapientiora convertêre: simul novi homines e municipiis et coloniis atque etiam provinciis, in senatum crebro assumti, domesticam parcimoniam intulerunt: et, quamquam fortunâ, vel industriâ, plerique pecuniosam ad senectam pervenirent, mansit tamen prior animus. Sed præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque: obsequium inde in principem et æmulandi amor, validior quam pœna ex legibus et metus: nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur: nec omnia apud priores me-

liora, sed nostra quoque ætas multa laudis et artium, imitanda posteris, tulit. Verum hæc nobis ** majores certamina ex honesto maneant.

LVI. Tiberius, famâ moderationis partâ, quod ingruentes accusatores represserat, mittit literas ad senatum, quîs potestatem tribuniciam Druso petebat. Id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne Regis aut Dictatoris nomen assumeret, ac tamen appellatione aliquâ cætera imperia præmineret. M. deinde Agrippam socium ejus potestatis; quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, ne successor in incerto foret. Sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur: simul modestiæ Neronis, et suæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo Tiberius Drusum summæ rei admovet; cum, incolumi Germanico, integrum inter duos judicium tenuisset. Sed principio literarum veneratus Deos, ut consilia sua reip. prosperarent, modica de moribus adolescentis, neque in falsum aucta, retulit: esse illi conjugem et tres liberos, eamque ætatem, quâ ipse quondam a D. Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. Neque nunc propere, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem et bis consulem, noti laboris participem sumi.

LVII. Præceperant animis orationem patres: quo quæsitior adulatio fuit: nec tamen repertum, nisi, ut effigies principum, aras Deûm, templa et arcus, aliaque solita, censerent; nisi quod M. Silanus ex contumeliâ consulatûs honorem principibus petivit: dixitque pro sententia, ut publicis privatisve monimentis, ad memoriam temporum, non consulum nomina præscriberentur, sed eorum, qui tribuniciam potestatem gererent. At Q. Haterius cum, ejus diei senatûs-consulta aureis literis figenda in curiâ, censuisset, deridiculo fuit senex, fœdissimæ adulationis tantum infamiâ usurus.

LVIII. Inter quæ, provinciâ Africâ Junio Blæso *prorogatâ, Servius* Maluginensis, flamen Dialis, ut

Asiam sorte haberet, postulavit, frustra vulgatum, dictitans, non licere Dialibus egredi Italiâ: neque aliud jus suum, quam Martialium, Quirinaliumque flaminum: porro, si hi duxissent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris cærimoniarum reperiri. Sæpe pontifices Dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur: duobus et septuaginta annis post Cornelii Merulæ cædem neminem suffectum; neque tamen cessavisse religiones. Quod si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno, quanto facilius abfuturum ad unius anni proconsulare imperium? Privatis olim simultatibus effectum, ut a pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc, Deûm munere, summum pontificum etiam summum hominum esse, non æmulationi, non odio, aut privatis affectionibus obnoxium.

LIX. Adversus quæ cum augur Lentulus aliique varie dissererent, eo decursum est, ut pontificis max. sententiam opperirentur. Tiberius, dilatâ notione de jure flaminis, decretas ob tribuniciam Drusi potestatem cærimonias temperavit; nominatim arguens insolentiam sententiæ, aureasque literas contra patrium morem. Recitatæ et Drusi epistolæ, quamquam ad modestiam flexæ, pro superbissimis accipiuntur: Huc decidisse cuncta, ut ne juvenis quidem, tanto honore accepto, adiret urbis Deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gentile apud solum inciperet? Bellum scilicet, aut diverso terrarum distineri, litora et lacus Campaniæ cum maxime peragrantem. Sic imbui rectorem generis humani: id primum e paternis consiliis discere. Sane gravaretur adspectum civium senex imperator, fessamque ætatem, et actos labores prætenderet: Druso quod, nisi ex arrogantiâ, impedimentum?

LX. Sed Tiberius, vim principatûs sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo.

Crebrescebat enim Græcas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi: complebantur templa pessimis servitiorum: eodem subsidio obærati adversum creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coërcendis seditionibus populi, flagitia hominum, ut cærimonias Deûm, protegentis. Igitur placitum, ut mitterent civitates jura atque legatos. Et quædam, quod falso usurpaverant, sponte omisêre: multæ vetustis superstitionibus aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaque ejus diei species fuit, quo senatus majorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta, ipsorumque numinum religiones introspexit, libero, ut quondam, quid firmaret, mutaretve.

LXI. Primi omnium Ephesii adiêre, memorantes, non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchrium amnem, lucum Ortygiam, ubi Latonam, partu gravidam, et oleæ, quæ tum etiam maneat, adnisam, edidisse ea numina: Deorumque monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic Apollinem, post interfectos Cyclopas, Jovis iram vitavisse. Mox Liberum patrem, bello victorem, supplicibus Amazonum, quæ aram insederant, ignovisse. Auctam hinc, concessu Herculis, cum Lydiâ potiretur, cærimoniam templo: neque Persarum ditione deminutum jus. Post Macedonas, dein nos servavisse.

LXII. Proximi Magnetes L. Scipionis et L. Sullæ constitutis nitebantur; quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulsis, fidem atque virtutem Magnetum decoravêre, uti Dianæ Leucophrynæ perfugium inviolabile foret. Aphrodisienses posthac et Stratonicenses dictatoris Cæsaris, ob vetusta in partes merita, et recens D. Augusti decretum attulêre. Laudati, quod Parthorum irruptionem, nihil mutatâ in populum *Romanum constantiâ*, pertulissent. Sed Aphro-*disiensium civitas* Veneris, Stratonicensium Jovis et

Triviæ religionem tuebantur. Altius Hierocæsarienses exposuêre, Persicam apud se Dianam, delubrum, rege Cyro, dicatum: et memorabantur Perpernæ, Isaurici, multaque alia imperatorum nomina, qui non modo templo, sed duobus millibus passuum eamdem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri auctor Ærias, post filius ejus, Amathus, Veneri Amathusiæ, et Jovi Salaminio Teucer, Telamonis patris irâ profugus, posuissent.

LXIII. Auditæ aliarum quoque civitatum legationes. Quorum copiâ fessi patres, et quia studiis certabatur, consulibus permisêre, ut perspecto jure, et si qua iniquitas involveretur, rem integram rursum ad senatum referrent: consules super eas civitates, quas memoravi, apud Pergamum Æsculapii compertum asylum, retulerunt; cæteros obscuris ob vetustatem initiis niti: nam Smyrnæos oraculum Apollinis, cujus imperio Stratonicidi Veneri templum dicaverint; Tenios ejusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem ædemque jussi sint: propiora Sardianos: Alexandri victoris id donum: neque minus Milesios Dario rege niti; sed cultus numinum utrisque, Dianam aut Apollinem venerandi. Petere et Cretenses simulacro D. Augusti. Factaque senatûsconsulta, quîs, multo cum honore, modus tamen præscribebatur, jussique ipsis in templis figere æra, sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur.

LXIV. Sub idem tempus Juliæ Augustæ valetudo atrox necessitudinem principi fecit festinati in Urbem reditûs; sincerâ adhuc inter matrem filiumque concordiâ, sive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum, haud procul theatro Marcelli, effigiem D. Augusto Julia dicaret, Tiberii nomen suo postscripserat; idque ille credebatur, ut inferius majestate principis, gravi et dissimulatâ offensione abdidisse. Sed tum supplicia Diis, ludique magni ab

senatu decernuntur, quos pontifices et augures et quindecimviri, septemviris simul et sodalibus Augustalibus, ederent. Censuerat L. Apronius, ut feciales quoque iis ludis præsiderent. Contradixit Cæsar, distincto sacerdotiorum jure, et repetitis exemplis: neque enim unquam fecialibus hoc majestatis fuisse: ideo Augustales adjectos, quia proprium ejus domûs sacerdotium esset, pro quâ vota persolverentur.

LXV. Exsequi sententias haud institui, nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore: quod præcipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate et infamiâ metus sit. Cæterum tempora illa adeo infecta, et adulatione sordida fuêre, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes consulares, magna pars eorum, qui præturâ functi, multique etiam pedarii senatores certatim exsurgerent, fœdaque et nimia censerent. Memoriæ proditur, Tiberium, quoties curiâ egrederetur, Græcis verbis in hunc modum eloqui solitum, "O homines ad servitutem paratos!" Scilicet, etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ servientium patientiæ tædebat.

LXVI. Paulatim dehinc, ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum, proconsulem Asiæ, repetundarum a sociis postulatum, Mamercus Scaurus e consularibus, Junius Otho prætor, Brutidius Niger ædilis, simul corripiunt, objectantque violatum Augusti numen, spretam Tiberii majestatem: Mamercus, antiqua exempla jaciens, L. Cottam a Scipione Africano, Ser. Galbam a Catone censorio, P. Rutilium a M. Scauro accusatos. Videlicet Scipio et Cato talia ulciscebantur, aut ille Scaurus, quem proavum suum, opprobrium majorum Mamercus infami operâ dehonestabat! Junio Othoni, literarium ludum exercere, vetus ars fuit: mox Sejani potentiâ senator, obscura initia impudentibus ausis propelle-

bat. Brutidium artibus honestis copiosum, et, si rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum, festinatio exstimulabat, dum æquales, dein superiores, postremo suasmet ipse spes anteire parat; quod multos, etiam bonos, pessum dedit, qui, spretis, quæ tarda cum securitate, præmatura, vel cum exitio, properant.

LXVII. Auxêre numerum accusatorum Gellius Poplicola et M. Paconius; ille quæstor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur, sævitiæ captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa aggerebantur etiam insontibus periculosa; cum, super tot senatores adversos, facundissimis totius Asiæ, eoque ad accusandum delectis, responderet solus, et orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat: non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat: neque refellere, aut eludere dabatur: ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsivisset. Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat: et, ne quis necessariorum juvaret periclitantem, majestatis crimina subdebantur, vinclum et necessitas silendi. Igitur, petito paucorum dierum interjectu, defensionem sui deseruit, ausis ad Cæsarem codicillis, quibus invidiam et preces miscuerat.

LXVIII. Tiberius, quæ in Silanum parabat, quo excusatius sub exemplo acciperentur, libellos D. Augusti de Voleso Messalâ, ejusdem Asiæ proconsule, factumque in eum senatûs-consultum recitari jubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat: ille, multum de clementiâ principis præfatus, aquâ atque igni Silano interdicendum, censuit, ipsumque in insulam Gyarum relegandum. Eadem cæteri, nisi quod Cn. Lentulus, separanda Silani materna bona (quippe aliâ parente geniti) reddendaque filio dixit, annuente *Tiberio*. At Cornelius Dolabella, dum adulationem

longius sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, ne quis vitâ probrosus, et opertus infamiâ, provinciam sortiretur: idque princeps dijudicaret: nam a legibus delicta puniri: quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri, ne peccaretur?

LXIX. Adversum quæ disseruit Cæsar: non quidem sibi ignara, quæ de Silano vulgabantur; sed non ex rumore statuendum: multos in provinciis, contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse: excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum; hebescere alios: neque posse principem suâ scientiâ cuncta complecti: neque expedire, ut ambitione alienâ trahatur. Ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint: sic a majoribus institutum, ut, si anteissent delicta, pœnæ sequerentur. Ne verterent sapienter reperta, et semper placita: satis onerum principibus, satis etiam potentiæ: minui jura, quoties gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propriâ irâ non impelleretur, addidit, insulam Gyarum immitem et sine cultu hominum esse: darent Juniæ familiæ, et viro quondam ordinis ejusdem, ut Cytheram potius concederet: id sororem quoque Silani, Torquatam, priscæ sanctimoniæ virginem, expetere. In hanc sententiam facta discessio.

LXX. Post auditi Cyrenenses; et, accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium, equitem Romanum, majestatis postulatum, quod effigiem principis promiscuum ad usum argenti vertisset, recipi Cæsar inter reos vetuit; palam adspernante Ateio Capitone, quasi per libertatem: non enim debere eripi patribus vim statuendi: neque tantum maleficium impune habendum: sane lentus in suo dolore esset; reip. injurias *ne largiretur.* Intellexit hæc Tiberius, ut erant ma-

gis, quam ut dicebantur: perstititque intercedere. Capito insignitior infamiâ fuit, quod, humani divinique juris sciens, egregium publicum et bonas domi artes dehonestavisset.

LXXI. Incessit dein religio, quonam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Augustæ equites Romani voverant Equestri Fortunæ: nam etsi delubra ejus Deæ multa in Urbe, nullum tamen tali cognomento erat. Repertum est, ædem esse apud Antium, quæ sic nuncuparetur, cunctasque cærimonias Italicis in oppidis, templaque et numinum effigies, juris atque imperii Romani esse: ita donum apud Antium statuitur. Et, quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem, flaminem Dialem, promsit Cæsar, recitavitque decretum pontificum: quoties valetudo adversa flaminem Dialem incessisset, ut, pontificis maximi arbitrio, plus quam binoctium abesset: dum ne diebus publici sacrificii, neu sæpius quam bis eumdem in annum. Quæ, principe Augusto constituta, satis ostendebant, annuam absentiam, et provinciarum administrationem Dialibus non concedi: memorabaturque L. Metelli, pontificis maximi, exemplum, qui Aulum Postumium, flaminem, attinuisset. Ita sors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, collata.

LXXII. Iisdem diebus Lepidus ab senatu petivit, ut basilicam Pauli, Æmilia monimenta, propriâ pecuniâ firmaret ornaretque: erat etiam tum in more publica munificentia: nec Augustus arcuerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuvias, aut exundantes opes, ornatum ad urbis et posterûm gloriam conferre: quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, avitum decus recoluit. At Pompeii theatrum, igne fortuito haustum, Cæsar exstructurum pollicitus est, quod nemo e familiâ restaurando sufficeret; manente tamen nomine Pompeii: simul lau-

dibus Sejanum extulit, tamquam labore vigilantiâque ejus tanta vis unum intra damnum stetisset. Et censuêre patres, effigiem Sejano, quæ apud theatrum Pompeii locaretur. Neque multo post Cæsar, cum Junium Blæsum, proconsulem Africæ, triumphi insignibus attolleret, dare id se, dixit, honori Sejani, cujus ille avunculus erat.

LXXIII. At tamen res Blæsi dignæ decore tali fuêre: nam Tacfarinas, quamquam sæpius depulsus, reparatis per intima Africæ auxiliis, huc arrogantiæ venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, sedemque ultro sibi atque exercitui suo postularet, aut bellum inexplicabile minitaretur. Non alias magis suâ populique Rom. contumeliâ indoluisse Cæsarem ferunt, quam, quod desertor et prædo hostium more ageret. Ne Spartaco quidem, post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret respublica, datum, ut pacto in fidem acciperetur: nedum, pulcherrimo populi Romani fastigio, latro Tacfarinas pace et concessione agrorum redimeretur. Dat negotium Blæso, cæteros quidem ad spem proliceret arma sine noxâ ponendi; ipsius autem ducis quoquo modo potiretur.

LXXIV. Et recepti eâ veniâ plerique: mox adversum artes Tacfarinatis haud dissimili modo belligeratum: nam quia ille, robore exercitûs impar, furandi melior, plures per globos incursaret eluderetque, et insidias simul tentaret, tres incessus, totidem agmina parantur: ex quis Cornelius Scipio legatus præfuit, quâ prædatio in Leptinos, et suffugia Garamantum: alio latere, ne Cirtensium pagi impune traherentur, propriam manum Blæsus filius duxit: medio, cum delectis, castella et munitiones idoneis locis imponens, dux ipse arcta et infensa hostibus cuncta fecerat; quia, quoquo inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, et sæpe a tergo erat:

multique eo modo cæsi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, ut mos fuerat, actâ æstate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris provinciæ componit: sed ut in limine belli, dispositis castellis, per expeditos et solitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat: donec, fratre ejus capto, regressus est, properantius tamen, quam ex utilitate sociorum; relictis, per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit, ut Imperator a legionibus salutaretur; prisco erga duces honore, qui bene gestâ rep. gaudio et impetu victoris exercitûs conclamabantur: erantque plures simul imperatores, nec super cæterorum æqualitatem. Concessit quibusdam et Augustus id vocabulum; ac tunc Tiberius Blæso postremum.

LXXV. Obiêre eo anno viri illustres, Asinius Saloninus, M. Agrippâ et Pollione Asinio avis, fratre Druso, insignis, Cæsarique progener destinatus: et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis civilibus assecutus; sed avo centurione Sullano, patre prætorio. Consulatum ei acceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium, iisdem artibus præcellentem, dignatione ejus magistratûs anteiret: namque illa ætas duo pacis decora simul tulit: sed Labeo incorruptâ libertate, et ob id famâ celebratior: Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod præturam intra stetit, commendatio ex injuriâ; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex invidiâ oriebatur. Et Junia sexagesimo quarto post Philippensem aciem anno, supremum diem explevit, Catone avunculo genita, C. Cassii uxor, M. Bruti soror. Testamentum ejus multo apud vulgum rumore fuit: quia, in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset, Cæsarem omisit: quod civiliter accep-

tum: neque prohibuit, quo minus laudatione pro Rostris cæterisque sollennibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatæ sunt, Manlii, Quintii, aliaque ejusdem nobilitatis nomina: sed præfulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso, quod effigies eorum non visebantur.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER QUARTUS.

U.C. 776.
J.C. 23.

I. C. Asinio, C. Antistio Coss., nonus Tiberio annus erat compositæ reip. florentis domûs: (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cum repente turbare fortuna cœpit: sævire ipse, aut sævientibus vires præbere. Initium et causa penes Ælium Sejanum, cohortibus prætoriis præfectum, cujus de potentiâ supra memoravi: nunc originem, mores, et quo facinore dominationem raptum ierit, expediam. Genitus Vulsiniis, patre Seio Strabone, equite Romano, et primâ juventâ C. Cæsarem, D. Augusti nepotem, sectatus, non sine rumore, Apicio, diviti et prodigo, stuprum veno dedisse; mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios, sibi uni incautum intectumque efficeret: non tam sollertiâ, (quippe iisdem artibus victus est) quam Deûm irâ in rem Romanam, cujus pari exitio viguit ceciditque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax: sui obtegens, in alios criminator: juxta adulatio et superbia: palam compositus pudor, intus summa apiscendi li-

bido, ejusque causâ modo largitio et luxus, sæpius industria ac vigilantia, haud minus noxiæ, quoties parando regno finguntur.

II. Vim præfecturæ, modicam antea, intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque et robore et visu inter se, fiducia ipsis, in cæteros metus crederetur. Prætendebat, lascivire militem diductum: si quid subitum ingruat, majore auxilio pariter subveniri: et severius acturos, si vallum statuatur procul urbis illecebris. Ut perfecta sunt castra, irrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando: simul centuriones ac tribunos ipse deligere. Neque senatorio ambitu abstinebat, clientes suos honoribus aut provinciis ornandi; facili Tiberio atque ita prono, ut socium laborum, non modo in sermonibus, sed apud patres et populum celebraret, colique per theatra et fora effigies ejus, interque principia legionum sineret.

III. Cæterum plena Cæsarum domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis afferebant: et, quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat: placuit tamen occultior via, et a Druso incipere, in quem recenti irâ ferebatur: nam Drusus, impatiens æmuli et animo commotior, orto forte jurgio, intenderat Sejano manus, et contra tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promtissimum visum, ad uxorem ejus Liviam convertere; quæ soror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, ut amore incensus, adulterio pellexit: et, postquam primi flagitii potitus est, (neque femina, amissâ pudicitiâ, alia abnuerit) ad conjugii spem, consortium regni, et necem mariti impulit. Atque illa, cui avunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac majores et posteros municipali adultero fœdabat; ut, pro honestis et præsentibus, flagitiosa et incerta exspectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus, amicus ac medi-

eus Liviæ, specie artis frequens secretis. Pellit domo Sejanus uxorem Apicatam, ex quâ tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia afferebat.

IV. Interim anni principio Drusus, ex Germanici liberis, togam virilem sumsit; quæque fratri ejus Neroni decreverat senatus, repetita. Addidit orationem Cæsar, multâ cum laude filii sui, quod patriâ benevolentiâ in fratris liberos foret: nam Drusus (quamquam arduum sit, eodem loci potentiam et concordiam esse) æquus adolescentibus, aut certe non adversus habebatur. Exin vetus et sæpe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur. Multitudinem veteranorum prætexebat imperator, et delectibus supplendos exercitus: nam voluntarium militem deesse; ac, si suppeditet, non eâdem virtute ac modestiâ agere: quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant: percensuitque cursim numerum legionum, et quas provincias tutarentur. Quod mihi quoque exsequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui socii reges, quanto sit angustius imperitatum.

V. Italiam utroque mari duæ classes, Misenum apud et Ravennam, proximumque Galliæ litus rostratæ naves præsidebant, quas Actiacâ victoriâ captas Augustus in oppidum Forojuliense miserat, valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ, recens perdomitæ, tribus habebantur. Mauros Juba rex acceperat donum populi Romani. Cætera Africæ per duas legiones; parique numero Ægyptus. Dehinc initio ab Syriâ usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coërcita: accolis Ibero Albanoque et aliis regibus, qui magnitudine nostrâ proteguntur adversum externa imperia. Et Thraciam Rhœmetalces ac liberi Cotyis; ripam-

que Danubii legionum duæ in Pannoniâ, duæ in Mœsiâ attinebant: totidem apud Dalmatiam locatis, quæ, positu regionis a tergo illis, ac, si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur: quamquam insideret Urbem proprius miles, tres urbanæ, novem prætoriæ cohortes, Etruriâ ferme Umbriâque delectæ, aut vetere Latio, et coloniis antiquitus Romanis. At apud idonea provinciarum sociæ triremes alæque et auxilia cohortium: neque multo secus in iis virium; sed persequi incertum fuerit, cum, ex usu temporis, huc illuc mearent, gliscerent numero, et aliquando minuerentur.

VI. Congruens crediderim, recensere cæteras quoque reipubl. partes, quibus modis ad eam diem habitæ sint: quando Tiberio mutati in deterius principatûs initium ille annus attulit. Jam primum, publica negotia, et privatorum maxima, apud patres tractabantur: dabaturque primoribus disserere: et in adulationem lapsos cohibebat ipse: mandabatque honores, nobilitatem majorum, claritudinem militiæ, illustres domi artes spectando; ut satis constaret, non alios potiores fuisse. Sua consulibus, sua prætoribus species: minorum quoque magistratuum exercita potestas; legesque, si majestatis quæstio eximeretur, bono in usu. At frumenta et pecuniæ vectigales, cætera publicorum fructuum, societatibus equitum Romanorum agitabantur. Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex famâ mandabat; semelque assumti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annonâ fatigabatur: sed nulla in eo culpa ex principe: quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam iit, quantum impendio diligentiâque poterat. Et, ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera sine avaritiâ aut crudelitate magistratuum tolerarent, providebat: corporum verbera, ademtiones bonorum aberant.

VII. Rari per Italiam Cæsaris agri: modesta ser-

vitia: intra paucos libertos domus: ac, si quando cum privatis disceptaret, forum et jus. Quæ cuncta, non quidem comi viâ, sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam, dum superfuit, mansêre; quia Sejanus, incipiente adhuc potentiâ, bonis consiliis notescere volebat; et ultor metuebatur, non occultus odii, et crebro querens, incolumi filio, adjutorem imperii alium vocari: et quantum superesse, ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia et ministros: exstructa jam, sponte præfecti, castra: datos in manum milites: cerni effigiem ejus in monimentis Cn. Pompeii: communes illi cum familiâ Drusorum fore nepotes: precandam post hæc modestiam, ut contentus esset. Neque raro, neque apud paucos talia jaciebat: et secreta quoque ejus, corruptâ uxore, prodebantur.

VIII. Igitur Sejanus, maturandum ratus, deligit venenum, quo paulatim irrepente, fortuitus morbus assimularetur: id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est. Cæterum Tiberius, per omnes valetudinis ejus dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto, necdum sepulto, curiam ingressus est: consulesque, sede vulgari per speciem mœstitiæ sedentes, honoris locique admonuit; et effusum in lacrymas senatum, victo gemitu, simul oratione continuâ erexit. Non quidem sibi ignarum, posse argui, quod tam recenti dolore subierit oculos senatûs: vix propinquorum alloquia tolerari, vix diem adspici a plerisque lugentium: neque illos imbecillitatis damnandos: se tamen fortiora solatia e complexu reipubl. petivisse. Miseratusque Augustæ extremam senectam, rudem adhuc nepotum et vergentem ætatem suam, ut Germanici liberi, unica præsentium malorum levamenta, inducerentur, petivit. Egressi consules, firmatos alloquio adolescentulos deductosque ante Cæsarem statuunt. Quibus apprehensis, "Patres conscripti, hos,"

inquit, "orbatos parente, tradidi patruo ipsorum, precatusque sum, quamquam esset illi propria soboles, ne secus, quam suum sanguinem, foveret ac tolleret, sibique et posteris conformaret. Erepto Druso, preces ad vos converto, Diisque et patriâ coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis majoribus genitos, suscipite, regite: vestram meamque vicem explete. Hi vobis, Nero et Druse, parentum loco: ita nati estis, ut bona malaque vestra ad rempubl. pertineant."

IX. Magno ea fletu, et mox precationibus faustis, audita: ac, si modum orationi posuisset, misericordiâ sui gloriâque animos audientium impleverat: ad vana, et toties irrisa revolutus, de reddendâ republ. utque consules, seu quis alius, regimen susciperent, vero quoque et honesto fidem demsit. Memoriæ Drusi eadem, quæ in Germanicum, decernuntur, plerisque additis, ut ferme amat posterior adulatio. Funus imaginum pompâ maxime illustre fuit, cum origo Juliæ gentis, Æneas, omnesque Albanorum reges, et conditor urbis Romulus, post Sabina nobilitas, Attus Clausus, cæteræque Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur.

X. In tradendâ morte Drusi, quæ plurimis maximeque fidis auctoribus memorata sunt, retuli: sed non omiserim eorumdem temporum rumorem, validum adeo, ut nondum exolescat: Corruptâ ad scelus Liviâ, Sejanum Lygdi quoque spadonis animum stupro vinxisse: quod is ætate atque formâ carus domino, interque primores ministros erat: deinde, inter conscios ubi locus veneficii tempusque composita sint, eo audaciæ provectum, ut verteret, et, occulto indicio Drusum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem, quæ prima ei, apud filium epulanti, offerretur: eâ fraude tum senem, postquam convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse; atque illo ignaro, et juveniliter hauriente, auctam suspicionem, tamquam metu et

pudore sibimet irrogaret mortem, quam patri struxerat.

XI. Hæc vulgo jactata, super id, quod nullo auctore certo firmantur, promte refutaveris. Quis enim mediocri prudentiâ, nedum Tiberius, tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque suâ manu, et nullo ad pœnitendum regressu? Quin potius ministrum veneni excruciaret, auctorem exquireret; insitâ denique, etiam in extraneos, cunctatione et morâ, adversum unicum, et nullius ante flagitii compertum, uteretur. Sed, quia Sejanus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimiâ caritate in eum Cæsaris, et cæterorum in utrumque odio, quamvis fabulosa et immania credebantur: atrociore semper famâ erga dominantium exitus. Ordo alioqui sceleris, per Apicatam Sejani proditus, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactus est: neque quisquam scriptor tam infensus exstitit, ut Tiberio objectaret, cum omnia alia conquirerent intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris causa fuit, ut, claro sub exemplo, falsas auditiones depellerem, peteremque ab iis, quorum in manus cura nostra venerit, ne divulgata atque incredibilia, avide accepta, veris, neque in miraculum corruptis, antehabeant.

XII. Cæterum, laudante filium pro Rostris Tiberio, senatus populusque habitum ac voces dolentum, simulatione magis, quam libens, induebat: domumque Germanici revirescere, occulti lætabantur. Quod principium favoris, et mater Agrippina, spem male tegens, perniciem acceleravêre. Nam Sejanus, ubi videt, mortem Drusi inultam interfectoribus, sine mœrore publico esse, ferox scelerum, et quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio: neque spargi venenum in tres poterat, egregiâ custodum fide, et pudicitiâ Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam ejus insectari, vetus

Augustæ odium, recentem Liviæ conscientiam exagitare, ut superbam fecunditate, subnixam popularibus studiis inhiare dominationi, apud Cæsarem arguerent. Adque hæc callidis criminatoribus, (inter quos delegerat Julium Postumum, per adulterium Mutiliæ Priscæ inter intimos aviæ, et consiliis suis peridoneum, quia Prisca in animo Augustæ valida) anum, suâpte naturâ potentiæ anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque proximi illiciebantur, pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

XIII. At Tiberius, nihil intermissâ rerum curâ, negotia pro solatiis accipiens, jus civium, preces sociorum tractabat: factaque, auctore eo, senatûs-consulta, ut civitati Cibyraticæ apud Asiam, Ægiensi apud Achaïam, motu terræ labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium. Et Vibius Serenus, proconsul ulterioris Hispaniæ, de vi publicâ damnatus ob atrocitatem morum, in insulam Amorgum deportatur. Carsidius Sacerdos, reus, tamquam frumento hostem Tacfarinatem juvisset, absolvitur; ejusdemque criminis C. Gracchus. Hunc comitem exsilii, admodum infantem, pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus, inter extorres et liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur: neque tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac, ni Ælius Lamia et L. Apronius, qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis, et paternis adversis foret abstractus.

XIV. Is quoque annus legationes Græcarum civitatum habuit; Samiis Junonis, Cois Æsculapii delubro, vetustum asyli jus ut firmaretur, petentibus, Samii decreto Amphictyonum nitebantur, quîs præcipuum fuit rerum omnium judicium, quâ tempestate Græci, conditis per Asiam urbibus, orâ maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas: et accedebat meritum ex loco. Nam cives Romanos templo Æsculapii induxerant, cum, jussu regis Mithri-

datis, apud cunctas Asiæ insulas et urbes, trucidarentur. Variis dehinc et sæpius irritis prætorum questibus, postremo Cæsar de immodestiâ histrionum retulit: multa ab iis in publicum seditiose, fœda per domos tentari: Oscum quondam ludicrum, levissimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum et virium venisse, ut auctoritate patrum coërcendum sit. Pulsi tum histriones Italiâ.

XV. Idem annus alio quoque luctu Cæsarem afficit, alterum ex geminis Drusi liberis exstinguendo: neque minus morte amici. Is fuit Lucilius Longus, omnium illi tristium lætorumque socius, unusque e senatoribus Rhodii secessûs comes. Ita, quamquam novo homini, censorium funus, effigiem apud forum Augusti, publicâ pecuniâ patres decrevêre: apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeo ut procurator Asiæ, Lucilius Capito, accusante provinciâ, causam dixerit, magnâ cum asseveratione principis, non se jus, nisi in servitia et pecunias familiares, dedisse: quod si vim prætoris usurpâsset, manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua: audirent socios. Ita reus, cognito negotio, damnatur. Ob quam ultionem, et quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decrevêre Asiæ urbes templum Tiberio matrique ejus ac senatui. Et permissum statuêre: egitque Nero grates eâ causâ patribus atque avo, lætas inter audientium affectiones, qui, recenti memoriâ Germanici, illum adspici, illum audiri rebantur: aderantque juveni modestia ac forma, principe viro digna, notis in eum Sejani odiis, ob periculum gratiora.

XVI. Sub idem tempus, de flamine Diali, in locum Servii Maluginensis defuncti legendo, simul rogandâ novâ lege disseruit Cæsar. Nam patricios, confarreatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex quîs unus legeretur, vetusto more; neque adesse, ut olim, eam copiam, omissâ confarreandi assuetudine, aut inter paucos retentâ: pluresque ejus rei causas af-

ferebat: potissimam penes incuriam virorum feminarumque: accedere ipsius cærimoniæ difficultates, quæ consulto vitarentur: et quando exiret e jure patrio, qui id flaminium apisceretur, quæque in manum flaminis conveniret. Ita medendum senatûs decreto, aut lege: sicut Augustus quædam ex horridâ illâ antiquitate ad præsentem usum flexisset. Igitur tractatis religionibus, placitum, instituto flaminum nihil demutari. Sed lata lex, quâ flaminica Dialis, sacrorum causâ, in potestate viri, cætera promiscuo feminarum jure ageret: et filius Maluginensis patri suffectus. Utque glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promtior animus foret ad capessendas cærimonias, decretum Corneliæ virgini, quæ in locum Scantiæ capiebatur, HS. XX. et quoties Augusta theatrum introisset, ut sedes inter Vestalium consideret.

U.C. 777. J. C. 24.

XVII. Cornelio Cethego, Visellio Varrone Coss., pontifices, eorumque exemplo cæteri sacerdotes, cum pro incolumitate principis vota susciperent, Neronem quoque et Drusum iisdem Diis commendavêre; non tam caritate juvenum, quam adulatione: quæ moribus corruptis perinde anceps, si nulla, et ubi nimia est. Nam Tiberius, haud unquam domui Germanici mitis, tum vero æquari adolescentes senectæ suæ, impatienter indoluit: accitosque pontifices percontatus est, num id precibus Agrippinæ, aut minis, tribuissent. Et illi quidem, quamquam abnuerent, modice perstricti (etenim pars magna e propinquis ipsius, aut primores civitatis erant): cæterum in senatu oratione monuit in posterum, ne quis mobiles adolescentium animos præmaturis honoribus ad superbiam extolleret. Instabat quippe Sejanus, incusabatque diductam civitatem, ut civili bello: esse, qui *se partium* Agrippinæ vocent; ac, ni resistatur, fore *plures*: neque aliud gliscentis discordiæ remedium, *quam si* unus alterve maxime promti subverterentur.

N 3

XVIII. Quâ causâ C. Silium, et Titium Sabinum aggreditur: amicitia Germanici perniciosa utrique; Silio et, quod ingentis exercitûs septem per annos moderator, partisque apud Germaniam triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto majore mole procideret, plus formidinis in alios dispergebatur. Credebant plerique, auctam offensionem ipsius intemperantiâ, immodice jactantis, suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur: neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset. Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur. Nam beneficia eo usque læta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenêre, pro gratiâ odium redditur.

XIX. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinæ invisa principi. Hos corripi, dilato ad tempus Sabino, placitum: immissusque Varro consul, qui, paternas inimicitias obtendens, odiis Sejani per dedecus suum gratificabatur. Precante reo brevem moram, dum accusator consulatu abiret, adversatus est Cæsar: solitum quippe magistratibus, diem privatis dicere: nec infringendum consulis jus, cujus vigiliis niteretur, ne quod respubl. detrimentum caperet. Proprium id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur multâ asseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul, aut illud respubl. esset, coguntur patres; silente reo, vel, si defensionem cœptaret, non occultante, cujus irâ premeretur. Conscientiâ belli Sacrovir diu dissimulatus, victoria per avaritiam fœdata, et uxor Sosia, arguebantur: nec dubie repetundarum criminibus hærebant: sed cuncta quæstione majestatis exercita, et Silius imminentem damnationem voluntario fine prævertit.

XX. Sævitum tamen in bona, non, ut stipendiariis *pecuniæ* redderentur, quorum nemo repetebat: sed *liberalitas* Augusti avulsa, computatis singillatim,

quæ fisco petebantur: ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exsilium pellitur Asinii Galli sententiâ, qui partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur, censuerat: contra M. Lepidus quartam accusatoribus, secundum necessitudinem legis, cætera liberis concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, gravem et sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab sævis adulationibus aliorum in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate et gratiâ apud Tiberium viguerit. Unde dubitare cogor, fato et sorte nascendi, ut cætera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos: an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque, inter abruptam contumaciam et deforme obsequium, pergere iter, ambitione ac periculis vacuum. At Messâlinus Cotta, haud minus claris majoribus, sed animo diversus, censuit, cavendum senatûs-consulto, ut quamquam insontes magistratus, et culpæ alienæ nescii, provincialibus uxorum criminibus, perinde quam suis, plecterentur.

XXI. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro. Is namque, ut retuli, cessurum se urbe ob factiones accusatorum, in senatu clamitaverat, et, spretâ potentiâ Augustæ, trahere in jus Urgulaniam, domoque principis excire ausus erat. Quæ in præsens Tiberius civiliter habuit: sed in animo, revolvente iras, etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. Pisonem Q. Granius secreti sermonis incusavit, adversum majestatem habiti: adjecitque, in domo ejus venenum esse, eumque gladio accinctum introire curiam: quod, ut atrocius vero, transmissum: cæterorum, quæ multa cumulabantur, receptus est reus; neque peractus, ob mortem opportunam. Relatum et de Cassio Severo exsule, *qui sordidæ* originis, maleficæ vitæ, sed orandi *validus*, per immodicas inimicitias, ut judicio jurati *senatûs* Cretam amoveretur, effecerat: atque illic

eadem actitando, recentia veteraque odia advertit; bonisque exutus, interdicto igni atque aquâ, saxo Seriphio consenuit.

XXII. Per idem tempus Plautius Silvanus, prætor, incertis causis, Aproniam conjugem in præceps jecit: tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio socero, turbatâ mente respondit, tamquam ipse somno gravis atque eo ignarus, et uxor sponte mortem sumsisset. Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum; in quo reluctantis et impulsæ vestigia cernebantur. Refert ad senatum; datisque judicibus, Urgulania, Silvani avia, pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum, quasi principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Urgulaniâ. Reus, frustra tentato ferro, venas præbuit exsolvendas. Mox Numantina, prior uxor ejus, accusata, injecisse carminibus et veneficiis vecordiam marito, insons judicatur.

XXIII. Is demum annus populum Romanum longo adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam priores duces, ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant: jamque tres laureatæ in urbe statuæ, et adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui, Ptolemæo, Jubæ filio, juventâ incurioso, libertos regios, et servilia imperia bello mutaverant. Erat illi prædarum receptor ac socius populandi rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quæ ex longinquo in majus audiebantur: ipsâque e provinciâ, ut quis fortunæ inops, moribus turbidus, promtius ruebant, quia Cæsar, post res a Blæso gestas, quasi nullis jam in Africâ hostibus, reportari nonam legionem jusserat: nec proconsul ejus anni, P. Dolabella, retinere ausus erat, jussa principis magis, quam incerta belli, metuens.

XXIV. Igitur Tacfarinas, disperso rumore, rem *Romanam* aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque *paulatim* Africâ decedere, ac posse reliquos circum-

veniri, si cuncti, quibus libertas servitio potior, incubuissent, auget vires, positisque castris, Thubuscum oppidum circumsidet. At Dolabella, contracto, quod erat militum, terrore nominis Romani, et, quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, primo sui incessu solvit obsidium, locorumque opportuna permunivit: simul principes Musulanorum, defectionem cœptantes, securi percutit. Dein, quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi, nec uno incursu consectandum hostem vagum; excito cum popularibus rege Ptolemæo, quatuor agmina parat, quæ legatis aut tribunis data: et prædatorias manus delecti Maurorum duxêre: ipse consultor aderat omnibus.

XXV. Nec multo post affertur, Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus consedisse; fisos loco, quia vastis circum saltibus claudebatur. Tum expeditæ cohortes alæque, quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, et concentu tubarum ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros; præpeditis Numidarum equis, aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta prœlio provisa: hostibus contra, omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium: sed pecorum modo trahi, occidi, capi. Infensus miles memoriâ laborum, et adversum eludentes optatæ toties pugnæ, se quisque ultione et sanguine explebant. Differtur per manipulos, Tacfarinatem omnes, notum tot prœliis, consectentur: non, nisi duce interfecto, requiem belli fore. At ille, dejectis circum stipatoribus, vinctoque jam filio, et effusis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inultâ morte effugit. Isque finis armis impositus.

XXVI. Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tiberius, *Sejano* tribuens, ne Blæsi, avunculi ejus, laus *obsolesceret*. Sed neque Blæsus ideo illustrior; et

huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insignes captivos, cædem ducis, bellique confecti famam deportârat. Sequebantur et Garamantum legati, raro in urbe visi, quos, Tacfarinate cæso, perculsa gens, nec culpæ nescia, ad satisfaciendum populo Rom. miserat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum studiis, repetitus ex vetusto mos, missusque e senatoribus, qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera, daret, regemque et socium atque amicum appellaret.

XXVII. Eâdem æstate mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultûs T. Curtisius, quondam prætoriæ cohortis miles, primo cœtibus clandestinis, apud Brundisium et circumjecta oppida; mox positis propalam libellis ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus et ferocia servitia: cum, velut munere Deûm, tres biremes appulêre ad usus commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus quæstor, cui provincia, vetere ex more, Cales evenerat. Is, dispositâ classiariorum copiâ, cœptantem cum maxime conjurationem disjecit. Missusque a Cæsare propere Staius, tribunus, cum validâ manu, ducem ipsum, et proximos audaciæ, in Urbem traxit, jam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliscebat immensum, minore in dies plebe ingenuâ.

XXVIII. Iisdem consulibus, miseriarum ac sævitiæ exemplum atrox, reus pater, accusator filius, (nomen utrique Vibius Serenus) in senatum inducti sunt; ab exsilio retractus, illuvieque ac squalore obsitus, et tum catenâ vinctus pater, orante filio. Præparatus adolescens multis munditiis, alacri vultu, structas principi insidias, missos in Galliam concitores belli, index idem et testis dicebat; annectebatque, Cæcilium Cornutum, prætorium, ministravisse pecuniam: qui tædio curarum, et, quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. At contra reus, nihil infracto animo, obversus in filium,

quatere vincula, vocare ultores Deos, ut sibi quidem redderent exsilium, ubi procul tali more ageret, filium autem quandoque supplicia sequerentur. Asseverabatque, innocentem Cornutum et falsa exterritum: idque facile intellectu, si proderentur alii: non enim se cædem principis et res novas uno socio cogitâsse.

XXIX. Tum accusator Cn. Lentulum et Seium Tuberonem nominat; magno pudore Cæsaris, cum primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremæ, Tubero, defecto corpore, tumultûs hostilis et turbandæ reip. arcesserentur. Sed hi quidem statim exemti. In patrem ex servis quæsitum: et quæstio adversa accusatori fuit; qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, robur et saxum, aut parricidarum pœnas minitantium, cessit urbe: ac retractus Ravennâ, exsequi accusationem adigitur; non occultante Tiberio vetus odium adversus exsulem Serenum: nam post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem literis, exprobraverat, suum tantum studium sine fructu fuisse; addideratque quædam contumacius, quam tutum apud aures superbas, et offensioni proniores. Ea Cæsar octo post annos retulit, medium tempus varie arguens; etiam si tormenta, pervicaciâ servorum, contra evenissent.

XXX. Dictis dein sententiis, ut Serenus more majorum puniretur, quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asinius, Gyaro aut Donusâ claudendum, cum censeret, id quoque adspernatus est, egenam aquæ utramque insulam referens, dandosque vitæ usus, cui vita concederetur. Ita Serenus Amorgum reportatur. Et, quia Cornutus suâ manu ceciderat, actum de præmiis accusatorum abolendis, si quis majestatis postulatus, ante perfectum judicium, se ipse vitâ privavisset: ibaturque in eam sententiam, ni durius, contraque morem suum, palam pro accusatoribus, Cæsar, irritas leges, remp. in præcipiti, conquestus esset: *subverterent* potius jura, quam custodes eorum *amoverent*. Sic delatores, genus hominum publico

exitio repertum, et pœnis quidem nunquam satis coërcitum, per præmia eliciebantur.

XXXI. His tam assiduis, tamque mœstis, modica lætitia interjicitur, quod C. Cominium, equitem Romanum, probrosi in se carminis convictum, Cæsar precibus fratris, qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, et quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle: neque enim socordiâ peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbratâ lætitiâ, facta imperatorum celebrentur: quin ipse, compositus alias, et velut eluctantium verborum, solutius promtiusque eloquebatur, quoties subveniret. At P. Suilium, quæstorem quondam Germanici, cum Italiâ arceretur, convictus, pecuniam ob rem judicandam cepisse, amovendum in insulam censuit, tantâ contentione animi, ut et jurando obstringeret, e repub. id esse. Quod aspere acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio: quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, et Claudii principis amicitiâ diu prospere, nunquam bene, usum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, tamquam falsis majestatis criminibus sororem petivisset. Catus, ut retuli, Libonem illexerat insidiis, deinde, indicio perculerat: ejus operæ memor Tiberius, sed alia prætendens, exsilium deprecatus est; quo minus senatu pelleretur, non obstitit.

XXXII. Pleraque eorum, quæ retuli quæque referam, parva forsitan et levia memoratu videri, non nescius sum: sed nemo Annales nostros cum scripturâ eorum contenderit, qui veteres populi Romani res composuêre. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges, aut, si quando ad interna præverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis et optimatium certamina, libero egressu memorabant. Nobis in arcto et inglorius labor. Immota quippe, aut modice lacessita pax, mœstæ Urbis res, et prin-

ceps proferendi imperii incuriosus erat. Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa, primo adspectu levia, ex quîs magnarum sæpe rerum motus oriuntur.

XXXIII. Nam cunctas nationes et urbes populus, aut primores, aut singuli regunt: delecta ex his et consociata reipubl. forma laudari facilius, quam evenire, vel, si evenit, haud diuturna esse potest. Igitur, ut olim, plebe validâ, vel, cum patres pollerent, noscendâ vulgi naturâ, et, quibus modis temperanter haberetur, senatûsque et optimatium ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum et sapientes credebantur: sic, converso statu, neque aliâ re Romanâ, quam si unus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia pauci prudentiâ honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis, discernunt; plures aliorum eventis docentur: cæterum ut profutura, ita minimum oblectationis afferunt: nam situs gentium, varietates prœliorum, clari ducum exitus retinent ac redintegrant legentium animum: nos sæva jussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, et easdem exitu causas conjungimus; obviâ rerum similitudine et satietate. Tum, quod antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cujusquam, Punicas Romanasve acies lætius extuleris: at multorum, qui, Tiberio regente, pœnam vel infamiam subiêre, posteri manent: utque familiæ ipsæ jam exstinctæ sint; reperies, qui, ob similitudinem morum, aliena malefacta sibi objectari putent: etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diversa arguens. Sed ad incœpta redeo.

XXXIV. Cornelio Cosso, Asinio Agrippâ Coss., Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine, quod, editis annalibus, laudatoque M. Bruto, C. Cassium *Romanorum ultimum* dixisset. Accusabant Satrius Secundus et Pinarius Natta, Sejani clientes: id perniciabile reo, et Cæsar truci vultu defensionem accipiens; quam Cremutius, relinquen-

U. C. 778.
J. C. 25.

dæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est: "Verba mea, P. C. arguuntur: adeo factorum innocens sum. Sed neque hæc in principem, aut principis parentem, quos lex majestatis amplectitur: Brutum et Cassium laudavisse dicor: quorum res gestas cum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius, eloquentiæ ac fidei præclarus in primis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut Pompeianum eum Augustus appellaret: neque id amicitiæ eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam latrones et parricidas (quæ nunc vocabula imponuntur) sæpe ut insignes viros, nominat. Asinii Pollionis scripta egregiam eorumdem memoriam tradunt. Messala Corvinus imperatorem suum Cassium prædicabat: et uterque opibusque atque honoribus perviguêre. Marci Ciceronis libro, quo Catonem cœlo æquavit, quid aliud dictator Cæsar, quam rescriptâ oratione, velut apud judices, respondit? Antonii epistolæ, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multâ cum acerbitate habent: carmina Bibaculi et Catulli, referta contumeliis Cæsarum, leguntur: sed ipse D. Julius, ipse D. Augustus, et tulêre ista, et reliquêre; haud facile dixerim, moderatione magis, an sapientiâ: namque spreta exolescunt: si irascare, agnita videntur.

XXXV. "Non attingo Græcos, quorum non modo libertas, etiam libido impunita: aut, si quis advertit, dictis dicta ultus est. Sed maxime solutum et sine obtrectatore fuit, prodere de iis, quos mors odio aut gratiæ exemisset. Num cum armatis Cassio et Bruto, ac Philippenses campos obtinentibus, belli civilis causâ, populum per conciones incendo? an illi quidem, septuagesimum ante annum peremti, quo modo imaginibus suis noscuntur, quas ne victor quidem abolevit, sic partem memoriæ apud scriptores retinent? Suum cuique decus posteritas rependit: nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modo

Cassii et Bruti, sed etiam mei meminerint." Egressus dein senatu, vitam abstinentiâ finivit. Libros per aediles cremandos censuêre patres; sed manserunt, occultati et editi. Quo magis socordiam eorum irridere libet, qui praesenti potentiâ credunt exstingui posse etiam sequentis aevi memoriam: nam contra, punitis ingeniis, gliscit auctoritas: neque aliud externi reges, aut qui eâdem saevitiâ usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperêre.

XXXVI. Caeterum postulandis reis tam continuus annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus, praefectum urbis, Drusum, auspicandi gratiâ tribunal ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium: quod a Caesare palam increpitum, causa exsilii Salviano fuit. Objecta publice Cyzicenis incuria caerimoniarum D. Augusti, additis violentiae criminibus adversum cives Romanos: et amisêre libertatem, quam bello Mithridatis meruerant, circumsessi, nec minus suâ constantiâ, quam praesidio Luculli, pulso rege. At Fonteius Capito, qui proconsul Asiam curaverat, absolvitur, comperto, ficta in eum crimina per Vibium Serenum: neque tamen id Sereno noxae fuit; quem odium publicum tutiorem faciebat; nam, ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat: leves, ignobiles, poenis afficiebantur.

XXXVII. Per idem tempus Hispania ulterior, missis ad senatum legatis, oravit, ut exemplo Asiae delubrum Tiberio matrique ejus exstrueret: quâ occasione Caesar, validus alioqui spernendis honoribus, et respondendum ratus iis, quorum rumore arguebatur in ambitionem flexisse, hujuscemodi orationem coepit. "Scio, P. C. constantiam meam a plerisque desideratam, quod Asiae civitatibus, nuper idem istud petentibus, non sim adversatus: ergo et prioris silentii defensionem, et quid in futurum statuerim, simul aperiam. Cum D. Augustus sibi *atque urbi Romae* templum apud Pergamum sisti non *prohibuisset;* qui omnia facta dictaque ejus vice legis

observem, placitum jam exemplum promtius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatûs adjungebatur. Cæterum, ut semel recepisse veniam habuerit, ita per omnes provincias effigie numinum sacrari, ambitiosum, superbum: et vanescet Augusti honor, si promiscuis adulationibus vulgatur.

XXXVIII. "Ego me, P. C. mortalem esse, et hominum officia fungi; satisque habere, si locum principem impleam, et vos testor, et meminisse posteros volo; qui satis superque memoriæ meæ tribuent, ut majoribus meis dignum, rerum vestrarum providum, constantem in periculis, offensionum pro utilitate publicâ non pavidum, credant. Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies, et mansuræ: nam quæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulcris spernuntur. Proinde socios, cives, et Deos ipsos precor: hos, ut mihi ad finem usque vitæ quietam et intelligentem humani divinique juris mentem duint; illos, ut, quandoque concessero, cum laude et bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei prosequantur." Perstititque posthac secretis etiam sermonibus adspernari talem sui cultum: quod alii modestiam, multi, quia diffideret, quidam, ut degeneris animi, interpretabantur. Optumos quippe mortalium altissima cupere. Sic Herculem et Liberum apud Græcos, Quirinum apud nos, Deûm numero additos. Melius Augustum, qui speraverit. Cætera principibus statim adesse: unum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam: nam contemtu famæ, contemni virtutes.

XXXIX. At Sejanus, nimiâ fortunâ socors, et muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Liviâ, componit ad Cæsarem codicillos: moris quippe tum erat, quamquam præsentem, scripto adire: ejus talis forma fuit: Benevolentiâ patris Augusti, et mox plurimis Tiberii *judiciis* ita insuevisse, ut spes votaque sua non prius *ad Deos*, quam ad principum aures conferret. Neque

fulgorem honorum unquam precatum: excubias ac labores, ut unum e militibus, pro incolumitate imperatoris malle. Attamen, quod pulcherrimum, adeptum, ut conjunctione Cæsaris dignus crederetur: hinc initium spei. Et, quoniam audiverit, Augustum, in collocandâ filiâ, nonnihil etiam de equitibus Romanis consultavisse: ita, si maritus Liviæ quæreretur, haberet in animo amicum, solâ necessitudinis gloriâ usurum: non enim exuere imposita munia: satis æstimare, firmari domum adversum iniquas Agrippinæ offensiones; idque liberorum causâ: nam sibi multum superque vitæ fore, quod tali cum principe explevisset.

XL. Ad ea Tiberius, laudatâ pietate Sejani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cum tempus, tamquam ad integram consultationem, petivisset, adjunxit: Cæteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: principum diversam esse sortem; quibus præcipua rerum ad famam dirigenda: ideo se non illuc decurrere, quod promtum rescriptu: posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum, an in penatibus iisdem tolerandum haberet: esse illi matrem et aviam, propiora consilia: simplicius acturum: de inimicitiis primum Agrippinæ; quas longe acrius arsuras, si matrimonium Liviæ velut in partes domum Cæsarum distraxisset: sic quoque erumpere æmulationem feminarum, eâque discordiâ nepotes suos convelli: quid, si intendatur certamen tali conjugio? "Falleris enim, Sejane, si te mansurum in eodem ordine putas, et Liviam, quæ C. Cæsari, mox Druso, nupta fuerit, eâ mente acturam, ut cum equite Romano senescat. Ego ut sinam, credisne passuros, qui fratrem ejus, qui patrem, majoresque nostros, in summis imperiis vidêre? Vis tu quidem istum intra locum sistere: *sed illi magistratus* et primores, qui, te invito, per-*rumpunt, omnibus*que de rebus consulunt, excessisse *jam pridem* equestre fastigium, longeque antiquæ pa-

tris mei amicitias, non occulti ferunt: perque invidiam tui, me quoque incusant. At enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. Mirum, hercule, si, cum in omnes curas distraheretur, immensumque attolli provideret, quem conjunctione tali super alios extulisset, C. Proculeium, et quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis reipubl. negotiis permixtos. Sed, si dubitatione Augusti movemur, quanto validius est, quod M. Agrippæ, mox mihi collocavit? Atque ego hæc, pro amicitiâ, non occultavi: cæterum neque tuis, neque Liviæ destinatis adversabor. Ipse quid intra animum volutaverim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem, omittam ad præsens referre: id tantum aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istæ tuusque in me animus mereantur; datoque tempore, vel in senatu, vel in concione, non reticebo."

XLI. Rursum Sejanus, non jam de matrimonio, sed altius metuens, tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam deprecatur. Ac ne assiduos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam, aut receptando, facultatem criminantibus præberet; huc flexit, ut Tiberium ad vitam, procul Româ, amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe providebat: suâ in manu aditus, literarumque magnâ ex parte se arbitrum fore, cum per milites commearent: mox Cæsarem, vergente jam senectâ, secretoque loci mollitum, munia imperii facilius transmissurum: et minui sibi invidiam, ademtâ salutantum turbâ; sublatisque inanibus, verâ potentiâ augere. Igitur paulatim negotia urbis, populi accursus, multitudinem affluentium increpat, extollens laudibus quietem et solitudinem; quîs abesse tædia et offensiones, ac præcipua rerum maxime agitari.

XLII. Ac forte habita per illos dies de Votieno *Montano*, celebris ingenii viro, cognitio, cunctantem jam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet patrum

cœtus vocesque, quæ plerumque veræ et graves coram ingerebantur: nam, postulato Votieno, ob contumelias in Cæsarem dictas, testis Æmilius, e militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, et, quamquam inter obstrepentes, magnâ asseveratione nititur, audivit Tiberius probra, quîs per occultum lacerabatur; adeoque perculsus est, ut se vel statim, vel in cognitione purgaturum, clamitaret: precibusque proximorum, adulatione omnium, ægre componeret animum. Et Votienus quidem majestatis pœnis affectus est: Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam, adulterii delatam, cum Vario Ligure, quamquam Lentulus Gætulicus, consul designatus, lege Juliâ damnâsset, exsilio punivit; Apidiumque Merulam, quod in acta D. Augusti non juraverat, albo senatorio erasit.

XLIII. Auditæ dehinc Lacedæmoniorum et Messeniorum legationes, de jure templi Dianæ Limnatidis, quod suis a majoribus, suâque in terrâ dicatum, Lacedæmonii firmabant annalium memoriâ, vatumque carminibus: sed Macedonis Philippi, cum quo bellâssent, armis ademtum, ac post C Cæsaris et M. Antonii sententiâ redditum. Contra Messenii veterem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi protulêre, suoque regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, cessisse: monimentaque ejus rei sculpta saxis et ære prisco manere: quod si vatum, annalium ad testimonia vocentur, plures sibi ac locupletiores esse: neque Philippum potentiâ, sed ex vero statuisse: idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummii judicium: sic Milesios, permisso publice arbitrio, postremo Atidium Geminum, prætorem Achaïæ, decrevisse. Ita secundum Messenios datum. Et Segestani ædem Veneris, montem apud Erycem, vetustate dilapsam, restaurari postulavêre; nota memorantes de origine ejus, et læta Tiberio. Suscepit curam libens, ut consanguineus. Tunc

tractatæ Massiliensium preces, probatumque P
tilii exemplum: namque eum, legibus pulsum, c
sibi Smyrnæi addiderant: quo jure Vulcatius
chus, exsul, in Massilienses receptus, bona sua
eorum, ut patriæ, reliquerat.

XLIV. Obiêre eo anno viri nobiles Cn. Len
et L. Domitius. Lentulo, super consulatum e
umphalia de Gætulis, gloriæ fuerat bene to
paupertas, dein magnæ opes innocenter parat
modeste habitæ. Domitium decoravit pater,
bello maris potens, donec Antonii partibus,
Cæsaris misceretur. Avus Pharsalicâ acie, p
timatibus, ceciderat: ipse delectus, cui minor
nia, Octaviâ genita, in matrimonium daretur.
exercitu flumen Albim transcendit, longius pen
Germaniâ, quam quisquam priorum: easque c
insignia triumphi adeptus est. Obiit et L. Ant
multâ claritudine generis, sed improsperâ:
patre ejus, Iulo Antonio, ob adulterium Juliæ
punito, hunc, admodum adolescentulum, soror
potem, seposuit Augustus in civitatem Massilie
ubi specie studiorum nomen exsilii tegeretur.
bitus tamen supremis honor; ossaque tumulo
viorum illata per decretum senatûs.

XLV. Iisdem consulibus, facinus atrox in
riore Hispaniâ admissum a quodam agresti n
Termestinæ. Is prætorem provinciæ, L. Pis
pace incuriosum, ex improviso in itinere adortu
vulnere in mortem affecit: ac pernicitate equi
fugus, postquam saltuosos locos attigerat, di
equo, per derupta et avia sequentes frustratu
neque diu fefellit: nam, prehenso ductoqu
proximos pagos equo, cujus foret cognitum:
pertus, cum tormentis edere conscios adigeretur
magnâ, sermone patrio, frustra se interrogari
mitavit: assisterent socii, ac spectarent: nulla
tantam doloris fore, ut veritatem eliceret: V
... postero ad quæsitionem retraheretur,

proripuit se custodibus, saxoque caput afflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorum dolo cæsus habetur; qui pecunias, e publico interceptas, acrius, quam ut tolerarent barbari, cogebat.

XLVI. Lentulo Gætulico, C. Calvisio Coss., decreta triumphi insignia Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus, qui montium editis inculti, atque eo ferocius agitabant. Causa motûs, super hominum ingenium, quod pati delectus, et validissimum quemque militiæ nostræ dare adspernabantur; ne regibus quidem parere, nisi ex libidine, soliti, aut, si mitterent auxilia, suos ductores præficere, nec nisi adversum accolas belligerare. Ac tum rumor incesserat, fore, ut disjecti, aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur. Sed, antequam arma inciperent, misêre legatos, amicitiam, obsequiumque memoraturos; et mansura hæc, si nullo novo onere tentarentur: sin, ut victis, servitium indiceretur, esse sibi ferrum et juventutem, et promtum libertati, aut ad mortem, animum. Simul castella, rupibus indita collatosque illuc parentes et conjuges, ostentabant; bellumque impeditum, arduum, cruentum, minitabantur.

U. C. 779. J. C. 26.

XLVII. At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius Labeo e Mœsiâ cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, veniret; additâ præsenti copiâ, ad hostem pergit, compositum jam per angustias saltuum. Quidam audentius apertis in collibus visebantur; quos dux Romanus, acie suggressus, haud ægre pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communitis validâ manu montem occupat, angustum et æquali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata, aut incondita, tuebatur: simul in ferocissimos, qui ante vallum, more gentis, cum carminibus et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. Ii dum

eminus grassabantur, crebra et inulta vulnera fecêre; propius incedentes eruptione subitâ turbati sunt, receptique subsidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promtam ad pericula, nec minus cantuum et armorum tumultu trucem, haud procul instruxerat.

XLVIII. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis affuisse memoravi: iisque permissum vastare, urere, trahere prædas, dum populatio lucem intra sisteretur, noctemque in castris tutam et vigilem capesserent. Id primo servatum: mox versi in luxum, et raptis opulenti, omittere stationes, lasciviâ epularum aut somno et vino procumbere. Igitur hostes, incuriâ eorum compertâ, duo agmina parant: quorum altero populatores invaderentur, alii castra Romana appugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prœlii non acciperet: tenebræ insuper delectæ augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facile pelluntur: Thracum auxilia, repentino incursu territa, cum pars munitionibus adjacerent, plures extra palarentur, tanto infensius cæsi, quanto perfugæ et proditores, ferre arma ad suum patriæque servitium, incusabantur.

XLIX. Posterâ die Sabinus exercitum æquo loco ostendit, si barbari, successu noctis alacres, prœlium auderent: et postquam castello aut conjunctis tumulis non degrediebantur, obsidium cœpit per præsidia, quæ opportune jam muniebat: dein fossam loricamque contexens, quatuor millia passuum ambitu amplexus est: tum paulatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra, arctaque circumdare: et struebatur agger, unde saxa, hastæ, ignes propinquum jam in hostem jacerentur. Sed nihil æque, quam sitis, fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium, uno reliquo fonte uterentur. Simul equi, armenta, ut mos barbaris, juxta clausa, egestate pabuli exanimari: adjacere corpora hominum, quos

vulnera, quos sitis peremerat: pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis malum extremum, discordia, accessit; his deditionem, aliis mortem, et mutuos inter se ictus parantibus: et erant, qui non inultum exitium, sed eruptionem suaderent, neque ignobiles, quamvis diversi sententiis.

L. Verum e ducibus, Dinis, provectus senectâ, et longo usu vim atque clementiam Romanam edoctus, ponenda arma, unum afflictis id remedium, disserebat: primusque se cum conjuge et liberis victori permisit: secuti ætate aut sexu imbecilli, et quibus major vitæ quam gloriæ cupido. At juventus Tarsam inter et Turesim distrahebatur: utrique destinatum, cum libertate occidere: sed Tarsa, properum finem, abrumpendas pariter spes ac metus, clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro: nec defuêre, qui eodem modo oppeterent. Turesis suâ cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro. Igitur firmatæ stationes densioribus globis: et ingruebat nox, nimbo atrox, hostisque, clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitûs, aut simulationem quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia servarent immoti, telisque non in falsum jactis.

LI. Interea barbari catervis decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, præustas sudes, decisa robora jacere; nunc virgultis et cratibus et corporibus exanimis complere fossas: quidam, pontes et scalas ante fabricati, inferre propugnaculis, eaque prensare, detrahere, et adversus resistentes comminus niti; miles contra deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles provolvere. His partæ victoriæ spes, et, si cedant, insignitius flagitium; illis extrema jam salus, et assistentes plerisque matres et conjuges, earumque lamenta addunt animos. Nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna: incerti ictus, vulnera improvisa: suorum atque hostium

ignoratio: et montis anfractu repercussæ, velut a tergo, voces, adeo cuncta miscuerant, ut quædam munimenta Romani, quasi perrupta, omiserint: neque tamen pervasêre hostes, nisi admodum pauci: cæteros, deleto promtissimo quoque aut saucio, appetente jam luce, trusêre in summa castelli; ubi tandem coacta deditio, et proxima sponte incolarum recepta: reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, præmatura montis Hæmi et sæva hiems subvenit.

LII. At Romæ, commotâ principis domo, ut series futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia Pulchra, sobrina ejus, postulatur, accusante Domitio Afro. Is recens præturâ, modicus dignationis, et quoquo facinore properus clarescere, crimen impudicitiæ, adulterum Furnium, veneficia in principem et devotiones objectabat. Agrippina semper atrox, tum et periculo propinquæ accensa, pergit ad Tiberium, ac forte sacrificantem patri reperit: quo initio invidiæ, Non ejusdem, ait, mactare D. Augusto victimas, et posteros ejus insectari: non in effigies mutas divinum spiritum transfusum; sed imaginem veram, cœlesti sanguine ortam, intelligere discrimen, suscipere sordes: frustra Pulchram præscribi, cui sola exitii causa sit, quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiæ, ob eadem afflictæ. Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuêre; correptamque Græco versu admonuit, non ideo lædi, quia non regnaret. Pulchra et Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, divulgato ingenio, et secutâ asseveratione Cæsaris, quâ suo jure disertum eum appellavit: mox capessendis accusationibus, aut reos tutando, prosperiore eloquentiæ quam morum formâ fuit; nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ demsit, dum fessâ mente retinet silentii impatientiam.

LIII. At Agrippina, pervicax iræ, et morbo corporis implicata, cum viseret eam Cæsar, profusis diu

ac per silentium lacrymis, mox invidiam et preces orditur: subveniret solitudini, daret maritum: habilem adhuc juventam sibi, neque aliud probis, quam ex matrimonio, solatium: esse in civitate * * Germanici conjugem ac liberos ejus recipere dignarentur. Sed Cæsar, non ignarus, quantum ex republ. peteretur; ne tamen offensionis aut metûs manifestus foret, sine responso, quamquam instantem, reliquit. Id ego, a scriptoribus annalium non traditum, reperi in commentariis Agrippinæ, filiæ; quæ Neronis principis mater, vitam suam et casus suorum posteris memoravit.

LIV. Cæterum Sejanus mœrentem et improvidam altius perculit, immissis, qui, per speciem amicitiæ, monerent, paratum ei venenum, vitandas soceri epulas. Atque illa, simulationum nescia, cum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos: donec advertit Tiberius, forte, an quia audiverat: idque quo acrius experiretur, poma, ut erant apposita, laudans, nurui suâ manu tradidit. Aucta ex eo suspicio Agrippinæ, et, intacta ore, servis transmisit: nec tamen Tiberii vox coram secuta; sed obversus ad matrem, non mirum, ait, si quid severius in eam statuisset, a quâ veneficii insimularetur. Inde rumor, parari exitium; neque id imperatorem palam audere; secretum ad perpetrandum quæri.

LV. Sed Cæsar, quo famam averteret, adesse frequens senatui, legatosque Asiæ, ambigentes, quânam in civitate templum statueretur, plures per dies audivit. Undecim urbes certabant, pari ambitione, viribus diversæ: neque multum distantia inter se memorabant, de vetustate generis, studio in populum Romanum, per bella Persi et Aristonici aliorumque regum. Verum Hypæpeni, Trallianique, Laodicenis ac Magnetibus simul, transmissi, ut parum validi. Ne *Ilienses quidem*, cum parentem urbis Romæ Trojam *referrent, nisi* antiquitatis gloriâ, pollebant. Paulum

addubitatum, quod Halicarnassii, mille et ducentos per annos, nullo motu terræ mutavisse sedes suas, vivoque in saxo fundamenta templi asseveraverant. Pergamenos (eo ipso nitebantur) æde, Augusto ibi sitâ, satis adeptos creditum. Ephesii Milesiique, hi Apollinis, illi Dianæ cærimoniâ occupavisse civitates visi. Ita Sardianos inter Smyrnæosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitavêre, ut consanguinei: nam Tyrrhenum Lydumque, Atye rege genitos, ob multitudinem divisisse gentem: Lydum patriis in terris resedisse; Tyrrheno datum, novas ut conderet sedes: et ducum e nominibus indita vocabula, illis per Asiam, his in Italiâ: auctamque adhuc Lydorum opulentiam, missis in Græciam populis, cui mox a Pelope nomen: simul literas imperatorum, et icta nobiscum fœdera bello Macedonum, ubertatemque fluminum suorum, temperiem cœli, ac dites circum terras memorabant.

LVI. At Smyrnæi, repetitâ vetustate, seu Tantalus, Jove ortus, illos, sive Theseus, divinâ et ipse stirpe, sive una Amazonum condidisset; transcendêre ad ea, quîs maxime fidebant in populum Romanum officiis, missâ navali copiâ, non modo externa ad bella, sed quæ in Italiâ tolerabantur: seque primos templum urbis Romæ statuisse, M. Porcio consule, magnis quidem jam populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punicâ urbe, et validis per Asiam regibus. Simul L. Sullam testem afferebant, gravissimo in discrimine exercitûs, ob asperitatem hiemis, et penuriam vestis, cum id Smyrnam in concionem nuntiatum foret, omnes, qui adstabant, detraxisse corpori tegmina, nostrisque legionibus misisse. Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulêre: censuitque Vibius Marsus, ut M. Lepido, cui ea provincia obvenerat, super numerum legaretur, qui templi curam susciperet: et quia *Lepidus* ipse deligere, per modestiam, abnuebat, *Valerius* Naso, e prætoriis, sorte missus est.

LVII. Inter quæ, diu meditato prolatoque sæpius consilio, tandem Cæsar in Campaniam, specie dedicandi templa, apud Capuam Jovi, apud Nolam Augusto, sed certus procul Urbe degere. Causam abscessûs, quamquam, secutus plurimos auctorum, ad Sejani artes retuli; quia tamen, cæde ejus patratâ, sex postea annos pari secreto conjunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, sævitiam ac libidinem, cum factis promeret, locis occultantem. Erant, qui crederent, in senectute corporis quoque habitum pudori fuisse: quippe illi prægracilis et incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta: et Rhodi secreto vitare cœtus, recondere voluptates insuêrat. Traditur etiam, matris impotentiâ extrusum, quam dominationis sociam adspernabatur, neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum ejus accepisset. Nam dubitaverat Augustus, Germanicum, sororis nepotem, et cunctis laudatum, rei Romanæ imponere: sed, precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit: idque Augusta exprobrabat, reposcebat.

LVIII. Profectio arcto comitatu fuit: unus senator, consulatu functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia: eques Romanus, præter Sejanum, ex illustribus, Curtius Atticus: cæteri liberalibus studiis præditi, ferme Græci, quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti cœlestium, iis motibus siderum excessisse Româ Tiberium, ut reditus illi negaretur: unde exitii causa multis fuit, properum finem vitæ conjectantibus vulgantibusque: neque enim tam incredibilem casum providebant, ut undecim per annos libens patriâ careret. Mox patuit breve confinium artis et falsi; veraque quam obscuris tegerentur: nam in Urbem non regressurum, haud forte dictum: cæterorum nescii egêre, cum propinquo rure aut litore, et sæpe mœnia Urbis assidens, extremam senectam compleverit.

LIX. Ac forte illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum auxit vana rumoris; præbuitque ipsi materiem, cur amicitiæ constantiæque Sejani magis fideret. Vescebantur in villâ, cui vocabulum Speluncæ, mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in specu: ejus os, lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros: hinc metus in omnes, et fuga eorum qui convivium celebrabant. Sejanus, genu vultuque et manibus super Cæsarem suspensus, opposuit sese incidentibus; atque habitu tali repertus est a militibus, qui subsidio venerant. Major ex eo: et, quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. Assimulabatque indicis partes adversus Germanici stirpem, subditis, qui accusatorum nomina sustinerent, maximeque insectarentur Neronem, proximum successioni, et, quamquam modestâ juventâ, plerumque tamen, quid in præsentiarum conduceret, oblitum, dum a libertis et clientibus, apiscendæ potentiæ properis, exstimulatur, ut erectum et fidentem animi ostenderet: velle id populum Romanum, cupere exercitus; neque ausurum contra Sejanum, qui nunc patientiam senis et segnitiam juvenis juxta insultet.

LX. Hæc atque talia audienti nihil quidem pravæ cogitationis; sed interdum voces procedebant contumaces et inconsultæ; quas appositi custodes exceptas auctasque cum deferrent, neque Neroni defendere daretur, diversæ insuper sollicitudinum formæ oriebantur: nam alius occursum ejus vitare: quidam, salutatione redditâ, statim averti: plerique inceptum sermonem abrumpere: insistentibus contra irridentibusque, qui Sejano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus, aut falsum renidens vultu: seu loqueretur, seu taceret juvenis, crimen ex silentio, ex voce: ne nox quidem secura; cum uxor vigilias, somnos, suspiria matri Liviæ, atque illa Sejano, patefaceret: qui fratrem quoque Neronis, Drusum, traxit in partes, spe objectâ principis loci, si priorem

ætate, et jam labefactum demovisset. Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiæ et solita fratribus odia, accendebatur invidiâ, quod mater Agrippina promtior Neroni erat: neque tamen Sejanus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur; gnarus, præferocem et insidiis magis opportunum.

LXI. Fine anni excessêre insignes viri, Asinius Agrippa, claris majoribus quam vetustis, vitâque non degener; et Q. Haterius, familiâ senatoriâ, eloquentiæ, quoad vixit, celebratæ: monimenta ingenii ejus haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam curâ vigebat: utque aliorum meditatio et labor in posterum valescit, sic Haterii canorum illud et profluens cum ipso simul exstinctum est.

LXII. M. Licinio, L. Calpurnio Coss., ingentium bellorum cladem æquavit malum improvisum: ejus initium simul et finis exstitit. Nam cœpto apud Fidenam amphitheatro, Atilius quidam, libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit; ut qui non abundantiâ pecuniæ, nec municipali ambitione, sed in sordidâ mercede id negotium quæsivisset. Affluxêre avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac muliebre secus, omnis ætas, ob propinquitatem loci effusius: unde gravior pestis fuit, confertâ mole, dein convulsâ, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur; immensamque vim mortalium, spectaculo intentos, aut qui circum adstabant, præceps trahit atque operit. Et illi quidem, quos principium stragis in mortem afflixerat, ut tali sorte, cruciatum effugêre. Miserandi magis, quos, abruptâ parte corporis, nondum vita deseruerat: qui per diem visu, per noctem ululatibus et gemitu, conjuges aut liberos noscebant. Jam cæteri famâ exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari: etiam quorum, diversâ de-

U.C. 780.
J.C. 27.

causâ, amici aut necessarii aberant, pavere tamen: neque dum comperto, quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus.

LXIII. Ut cœpêre dimoveri obruta; concursus ad exanimos, complectentium, osculantium: et sæpe certamen, si confusior facies, et par forma aut ætas, errorem agnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt: cautumque in posterum senatûs-consulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res; neve amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis spectatæ. Atilius in exsilium actus est. Cæterum, sub recentem cladem, patuêre procerum domus, fomenta et medici passim præbiti: fuitque Urbs per illos dies, quamquam mœstâ facie, veterum institutis similis, qui, magna post prœlia, saucios largitione et curâ sustentabant.

LXIV. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia Urbem ultra solitum affecit, deusto monte Cælio: feralemque annum ferebant, et ominibus adversis susceptum principi consilium absentiæ, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes; ni Cæsar obviam îsset, tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæque ei grates apud senatum ab illustribus, famâque apud populum, quia, sine ambitione aut proximorum precibus, ignotos etiam et ultro accitos munificentiâ juverat. Adduntur sententiæ, ut mons Cælius in posterum Augustus appellaretur: quando, cunctis circum flagrantibus, sola Tiberii effigies, sita in domo Junii senatoris, inviolata mansisset. Evenisse id olim Claudiæ Quintæ, ejusque statuam, vim ignium bis elapsam, majores apud ædem Matris Deûm consecravisse; sanctos acceptosque numinibus Claudios: et augendam cærimoniam loco, in quo tantum in principem honorem Dii ostenderint.

LXV. Haud fuerit absurdum tradere, montem *eum antiquitus* Querquetulanum cognomento fuisse, *quod talis* silvæ frequens fecundusque erat: mox

Cælium appellitatum a Cæle Vibennâ, qui dux gentis Etruscæ, cum auxilium appellatum ductavisset, sedem eam acceperat a Tarquinio Prisco; seu quis alius regum dedit: nam scriptores in eo dissentiunt: cætera non ambigua sunt; magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitâsse; unde Tuscum vicum, e vocabulo advenarum, dictum.

LXVI. Sed, ut studia procerum et largitio principis adversum casus solatium tulerant, ita accusatorum major in dies et infestior vis sine levamento grassabatur: corripueratque Varum Quintilium, divitem et Cæsari propinquum, Domitius Afer, Claudiæ Pulchræ, matris ejus, condemnator; nullo mirante, quod, diu egens, et parto nuper præmio male usus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam socium delationis exstitisse, miraculo erat, quia claris majoribus, et Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen senatus, et opperiendum imperatorem censuit: quod unum urgentium malorum suffugium in tempus erat.

LXVII. At Cæsar, dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, ne quis quietem ejus irrumperet, concursusque oppidanorum, disposito milite, prohiberentur; perosus tamen municipia et colonias, omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorii dijunctam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, et vix modicis navigiis pauca subsidia: neque appulerit quisquam, nisi gnaro custode. Cœli temperies hieme mitis, objectu montis, quo sæva ventorum arcentur: æstas in Favonium obversa, et aperto circum pelago peramœna: prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreasque Telebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus et moli-

bus insederat; quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultos in luxus et malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum et credendi temeritas, quam Sejanus augere etiam in Urbe suetus, acrius turbabat, non jam occultis adversum Agrippinam et Neronem insidiis: quîs additus miles, nuntios, introitus, aperta, secreta, velut in annales referebat: ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem D. Augusti amplecti, populumque ac senatum auxilio vocare: eaque, spreta ab illis, velut pararent, objiciebantur.

U.C. 781. J.C. 28.

LXVIII. Junio Silano et Silio Nervâ Coss., fœdum anni principium incessit, tracto in carcerem illustri equite Romano, Titio Sabino, ob amicitiam Germanici: neque enim omiserat conjugem liberosque ejus percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes, unus; eoque apud bonos laudatus, et gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petitius Rufus, M. Opsius, præturâ functi, aggrediuntur, cupidine consulatûs; ad quem non nisi per Sejanum aditus; neque Sejani voluntas nisi scelere quærebatur. Compositum inter ipsos, ut Latiaris, qui modico usu Sabinum contingebat, strueret dolum, cæteri testes adessent: deinde accusationem inciperent. Igitur Latiaris jacere fortuitos primum sermones; mox laudare constantiam, quod non, ut cæteri, florentis domûs amicus, afflictam deseruisset: simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. Et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrymas, junxit questus; audentius jam onerat Sejanum, sævitiam, superbiam, spes ejus: ne in Tiberium quidem convicio abstinet. Iique sermones, tamquam vetita miscuissent, speciem arctæ amicitiæ facere: ac jam ultro Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores suos, quasi ad fidissimum, deferre.

LXIX. Consultant, quos memoravi, quonam modo ea plurium auditu acciperentur: nam loco, in quem coibatur, servanda solitudinis facies; et, si pone fores assisterent, metui visus, sonitus, aut forte ortæ suspiciones erant. Tectum inter et laquearia tres senatores, haud minus turpi latebrâ, quam detestandâ fraude, sese abstrudunt; foraminibus et rimis aurem admovent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum et in cubiculum trahit; præteritaque et instantia, quorum affatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille et diutius, quanto mœsta, ubi semel prorupêre, difficilius reticentur. Properata inde accusatio, missisque ad Cæsarem literis, ordinem fraudis, suumque ipsi dedecus narravêre. Non alias magis anxia et pavens civitas, egens adversum proximos: congressus, colloquia, notæ ignotæque aures, vitari: etiam muta atque inanima, tectum et parietes circumspectabantur.

LXX. Sed Cæsar, sollennia incipientis anni, Kal. Januariis, epistolâ precatus, vertit in Sabinum, corruptos quosdam libertorum, et petitum se, arguens; ultionemque haud obscure poscebat: nec mora, quin decerneretur: et trahebatur damnatus: quantum, obductâ veste et adstrictis faucibus, niti poterat, clamitans, sic inchoari annum, has Sejano victimas cadere. Quo intendisset oculos, quo verba acciderent, fuga, vastitas: deseri itinera, fora: et quidam regrediebantur, ostentabantque se rursum, id ipsum paventes, quod timuissent. Quem enim diem vacuum pœnâ, ubi inter sacra et vota, quo tempore verbis etiam profanis abstineri mos esset, vincla et laqueus inducantur? non imprudentem Tiberium tantam invidiam adiisse: quæsitum meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus novi magistratus, quo modo delubra et altaria, sic carcerem recludant. Secutæ insuper literæ, grates agentis, quod hominem *infensum reipubl.* punivissent; adjecto, trepidam

sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, nullo nominatim compellato: neque tamen dubitabatur, in Neronem et Agrippinam intendi.

LXXI. Ni mihi destinatum foret, suum quæque in annum referre, avebat animus anteire, statimque memorare exitus, quos Latinius atque Opsius, cæterique flagitii ejus repertores, habuêre, non modò postquam C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio; qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, et oblatis in eamdem operam recentibus, veteres et prægraves afflixit: verum has atque alias sontium pœnas, in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cujus liberorum Agrippina matertera erat, petendum a principe, ut metus suos senatui fateretur, amoverique sineret. Nullam æque Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis, quam dissimulationem, diligebat: eo ægrius accepit, recludi, quæ premeret: sed mitigavit Sejanus, non Galli amore, verum ut cunctationes principis opperiretur: gnarus, lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta conjungere. Per idem tempus Julia mortem obiit, quam neptem Augustus, convictam adulterii, damnaverat, projeceratque in insulam Trimerum, haud procul Apulis litoribus. Illic viginti annis exsilium toleravit, Augustæ ope sustentata; quæ, florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga afflictos palam ostentabat.

LXXII. Eodem anno Frisii, transrhenanus populus, pacem exuêre; nostrâ magis avaritiâ, quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus jusserat modicum, pro angustiâ rerum, ut, in usus militares, coria boum penderent; non intentâ cujusquam curâ, quæ firmitudo, quæ mensura; donec Olennius, e primipilaribus, regendis Frisiis impositus, terga urorum delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quîs ingentium belluarum feraces

saltus, modica domi armenta sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora conjugum aut liberorum, servitio tradebant. Hinc ira et questus: et, postquam non subveniebat, remedium ex bello: rapti, qui tributo aderant, milites, et patibulo affixi. Olennius infensos fugâ prævenit, receptus castello, cui nomen Flevum: et haud spernenda illic civium sociorumque manus litora Oceani præsidebat.

LXXIII. Quod ubi L. Apronio inferioris Germaniæ proprætori cognitum, vexilla legionum e superiore provinciâ, peditumque et equitum auxiliarium delectos, accivit; ac simul utrumque exercitum, Rheno devectum, Frisiis intulit; soluto jam castelli obsidio, et ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus et pontibus, traducendo graviori agmini, firmat: atque interim, repertis vadis, alam Canninefatem, et quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet: qui jam acie compositi, pellunt turmas sociales, equitesque legionum, subsidio missos. Tum tres leves cohortes, ac rursum duæ; dein tempore interjecto, alarius eques immissus; satis validi, si simul incubuissent: per intervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis, et pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni, legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum, tradit: atque ille, dubiâ suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis, vim legionum implorabat. Prorumpunt quintani ante alios, et, acri pugnâ hoste pulso, recipiunt cohortes alasque, fessas vulneribus. Neque dux Romanus ultum iit, aut corpora humavit; quamquam multi tribunorum præfectorumque, et insignes centuriones cecidissent. Mox compertum a transfugis, nongentos Romanorum, apud lucum, quem Baduhennæ vocant, pugnâ in posterum extractâ, confectos: et aliam quadringentorum manum, occupatâ *Cruptoricis*, quondam stipendiarii, villâ, postquam *proditio* metuebatur, mutuis ictibus procubuisse.

LXXIV. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen; dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque senatûs in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita, quamquam diversis super rebus consulerentur, aram Clementiæ, aram Amicitiæ, effigiesque circum Cæsaris ac Sejani censuêre: crebrisque precibus efflagitabant, visendi sui copiam facerent. Non illi tamen in Urbem, aut propinqua Urbi degressi sunt: satis visum, omittere insulam, et in proximo Campaniæ adspici. Eo venire patres, eques, magna pars plebis, anxii erga Sejanum, cujus durior congressus, atque eo per ambitum, et societate consiliorum parabatur. Satis constabat, auctam ei arrogantiam, fœdum illud in propatulo servitium spectanti: quippe Romæ sueti discursus; et magnitudine urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat: ibi, campo aut litore jacentes nullo discrimine, noctem ac diem, juxta gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur: donec id quoque vetitum: et revenêre in Urbem trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat: quidam male alacres; quibus infaustæ amicitiæ gravis exitus imminebat.

LXXV. Cæterum Tiberius neptem Agrippinam, Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in Urbe celebrari nuptias jussit. In Domitio, super vetustatem generis, propinquum Cæsaribus sanguinem delegerat: nam is Aviam Octaviam, et per eam Augustum avunculum præferebat.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER QUINTUS.

U.C. 782.
J.C. 29.

I. Rubellio et Fufio Coss., quorum utrique Geminus cognomentum erat, Julia Augusta mortem obiit, ætate extremâ, nobilitatis per Claudiam familiam, et adoptione Liviorum Juliorumque, clarissimæ. Primum ei matrimonium et liberi fuêre cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumviros pactâ, in Urbem rediit. Exin Cæsar cupidine formæ aufert marito, incertum an invitam; adeo properus, ut, ne spatio quidem ad enitendum dato, penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac sobolem edidit; sed, sanguini Augusti, per conjunctionem Agrippinæ et Germanici annexa, communes pronepotes habuit. Sanctitate domûs priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater impotens, uxor facilis, et cum artibus mariti, simulatione filii, bene composita. Funus ejus modicum, testamentum diu irritum fuit: laudata est pro Rostris a C. Cæsare pronepote, qui *mox rerum potitus* est.

II. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis

defuisset, nihil mutatâ amœnitate vitæ, magnitudinem negotiorum per literas excusavit: honoresque memoriæ ejus ab senatu large decretos, quasi per modestiam, imminuit, paucis admodum receptis, et addito, ne cœlestis religio decerneretur; sic ipsam maluisse. Quin et parte ejusdem epistolæ increpuit amicitias muliebres, Fufium consulem oblique perstringens. Is gratiâ Augustæ floruerat, aptus alliciendis feminarum animis; dicax idem, et Tiberium acerbis facetiis irridere solitus, quarum apud præpotentes in longum memoria est.

III. Cæterum ex eo prærupta jam et urgens dominatio: nam, incolumi Augustâ, erat adhuc perfugium; quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium, neque Sejanus audebat auctoritati parentis anteire: tunc, velut frenis exsoluti, proruperunt: missæque in Agrippinam ac Neronem literæ, quas pridem allatas, et cohibitas ab Augustâ, credidit vulgus: haud enim multum post mortem ejus recitatæ sunt. Verba inerant quæsitâ asperitate: sed non arma, non rerum novarum studium; amores juvenum, et impudicitiam nepoti objectabat: in nurum ne id quidem confingere ausus, arrogantiam oris et contumacem animum incusavit, magno senatûs pavore ac silentio; donec pauci, quîs nulla ex honesto spes, (et publica mala singulis in occasionem gratiæ trahuntur) ut referretur, postulavêre, promtissimo Cottâ Messalino, cum atroci sententiâ: sed aliis a primoribus, maximeque a magistratibus, trepidabatur: quippe Tiberius, etsi infense invectus, cætera ambigua reliquerat.

IV. Fuit in senatu Junius Rusticus, componendis patrum actis delectus a Cæsare, eoque meditationes ejus introspicere creditus: is, fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiæ dederat) seu pravâ sollertiâ, dum, imminentium oblitus, incerta pavet, inserere se dubitantibus, ac monere consules, ne relationem inciperent: disserebatque, brevibus

momentis summa verti posse, quandoque Germanis ** titium pœnitentiæ senis. Simul populus, effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumsistit curiam, festisque in Cæsarem ominibus, falsas literas, et principe invito exitium domui ejus intendi, clamitat: ita nihil triste illo die patratum. Ferebantur etiam, sub nominibus consularium, fictæ in Sejanum sententiæ; exercentibus plerisque per occultum, atque eo procacius, libidinem ingeniorum: unde illi ira violentior, et materies criminandi: spretum dolorem principis ab senatu: descivisse populum: audiri jam et legi novas conciones, nova patrum consulta: quid reliquum, nisi ut caperent ferrum? et, quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent?

V. Igitur Cæsar, repetitis adversum nepotem et nurum probris, increpitâque per edictum plebe, questus apud patres, quod fraude unius senatoris imperatoria majestas elusa publice foret: integra tamen sibi cuncta postulavit: nec ultra deliberatum, quo minus, non quidem extrema decernerent, (id enim vetitum) sed, paratos ad ultionem, vi principis impediri testarentur; * * * * * * * *

Supplementum, auctore Gabriele Brotier.

[olim ad servitutem proni, nunc projecti.

[Sejanus, hac principis et senatûs inclinatione factus audacior, nisi tamen intestinis discordiis grassaretur, semper invalidus, ad atrociora adspirabat. Casus, an consilium, easdem adversum Germanici stirpem, quibus ipsum Tiberii sanguinem fuerat aggressus, artes obtulit. Drusus enim, L. Othonis filiæ quondam pactus, uxorem accepit Æmiliam Lepidam, generis nobilitate insignem, ingenii pravitate fœdam, marito discordem, Cæsaris odio, Sejani ambitione exitiabiliorem.

[*In tantâ* regnatricis domûs confusione, non defer-

buit publica accusandi rabies: acrius etiam exarsit. Princeps, naturâ immitis, et, defunctâ matre, truculentus, ut sævitiam diu coërcitam exsereret, omnes Juliæ amicitias et familiaritates afflixit; eique intimum equestris ordinis virum, quo pœnæ infamiâ diuturniorem terrorem faceret, cæterosque, quæ imminerent, doceret, in antliam condemnavit. Violentior quoque Sejani, dicteriis fictisque sententiis illusi, ira; præmiis irritata vestigatorum et accusatorum aviditas, præclaros quosque et in civitate præstantes corripuit, civilique bello gravius confecit. Excipiebatur lætantium risus, querentium dolor, jocantium simplicitas, ipse ebriorum sermo. Nihil erat tutum: omnis sæviendi placebat occasio: unusque reorum omnium eventus, aut mors propera, aut turpe supplicium.

[Cum Romana civitas in sui internecionem ita fureret, scelus unum, sed in plura scelera et portentosa mala erupturum, patravêre Hierosolyma. Pontius Pilatus, quem Cæsar Judææ procuratorem fecerat, non vecors, imbellis tamen, Jesum Christum, novæ religionis auctorem, a Judæis pervicacius accusatum, nullius criminis compertum, morte affecit. Diffissa saxa, concussa terra, sol cassus lumine, ejus cædem ulcisci et innocentiam testari visa: ipse, effracto sepulcro, adstantibus custodibus, redivivus ac integer egressus, magnum fuit numinis argumentum; Tiberiumque omnibus intentum advertit, religionem non infixit.

[Princeps, in pacis curas fixus, inturbidum fovebat imperium. Idque majore felicitate incertum an industriâ, assecutus, ut dum Urbem luctu fatigaret, provincias diffusâ in omnes terrarum orbis partes tranquillitate recrearet; præmiorum parcus, injuriarum vindex acerrimus, præcellentis virtutis raro invidus, semper metuens: ducibus magistratibusque usus non optimis, sed bonis, a quibus sibi minor gloriæ, at major dominationis spes.

[M. Vinicio et L. Cassio consulibus, Tiberius, atrox odii, tandem in Agrippinæ et nepotum pœnas duravit. Asseverabat Sejanus, impunitate gliscere reorum animos, non jam verbis, sed factis pudendisque libidinibus grassari: patres, milites corrumpi: Neronem principem ostentari; Tiberium Capreis, Agrippinam Romæ dominari. Cæsar, iræ non retinens, ubi dominationis anceps, duces, exercitus firmat, ad senatum scribit, doloribus animum suum lacerari, abstruso pectus flagrare incendio; se ex nuru, ex nepote dolere, indignari, erubescere: deos, imperii custodes, obtestari, ut in majestatis reos, meritas, et a patribus negatas, pœnas immittant. U.C. 783. J.C. 30.

[Territi senatores, mala sibi imminentia deprecentur, an in Agrippinæ et Neronis cædem ruant dubii, paventes consultant, et atroci senatûs-consulto in eorum damnationem conspirant; inito tamen consilio, suspensis et ambiguis literis pertentandum principem: Se ejus doloribus anxios, periculis exanimos, scelera exhorrescere: ad ultionem paratissimos, non retardari nisi principis jussu, qui integra sibi cuncta postulavit, et imperatoriæ majestatis dignitate, quæ non festinatis, sed lentis suppliciis vindicatur. In Cæsaris discrimine non modo reorum pœnâ, at retectis et oppressis eorum consiliis, consulendum.

[Tiberius, his literis obsequii patrum certus, centuriones mittit, qui Agrippinam in Pandatariam insulam, Neronem in Pontiam, catenatos projiciant. Accusationum fama, pœnæ celeritas, populum in subitis incertum, in adversis pavidum, percellit. Agrippina, sui conscia, injuriæ impatiens, trahenti obnititur, in principis convicia erumpit, exuere ferociam, et sævienti fortunæ submittere animum nescia: centurio, ad acerbissima secreto exstimulatus, os ejus verberat, *oculum* excutit, tantâque audaciâ accusationibus *fidem, animis terrorem* addit. Malorum invicta, for*tunâ major,* ipsâ vulneris indignitate lætatur Agrip-

pina, gnara vel in sceleribus modum esse, potentiamque Sejani, in insanas atrocitates effrenam, esse ruinæ proximam.

[At ille, successu scelerum superbus, Drusum aggreditur: eumque ut pervertat, Æmiliam Lepidam stupris sibi illigatam, affinitatis et dominationis spe ad fœdas accusatricis partes excitat. Femina, quanto in libidinem projectior, tanto audacior, adit principem; plurimis in Agrippinam, in Neronem criminationibus, vetera odia, recentes iras inflammat: tum iisdem sceleribus Drusum innectit; ætate tamen imparem, sibique junctum thalamo paululum excusat, ut magis urgeat. Indefensus juvenis statim in Urbem amovetur.

[Satis principi, non satis Sejano consultum: animum injuriâ exacerbatum, Tiberii pœnitentiam metuit; duoque imperii munimenta superesse invidet. Cassium Longinum, consulem, venali magistratu sordidum, ad novam Drusi accusationem subornat. Juvenem, pœnâ ferociorem, res novas moliri, et malevolorum civium gratiam populari ambitu aucupari, ad senatum retulit, Cæsarique scripsit consul. Nepotem, mitiore pœnâ indignum, in imâ Palatii parte claudi; acri custodiâ cingi: omniaque ejus facta et dicta excipi, describi, sibique mitti, a principe rescriptum.

[Imperatoriam dignitatem senili capite, et imbelli juventâ subnixam, tandem in se totam inclinare Sejanus eo effusius gaudebat, quod spes suas certus ipse pasceret, securus senesceret Tiberius. Ut suspicacem ejus animum magis adhuc obfirmet, sapientiâ principis oppressam ambitionem, dominationem assertam, firmatam hæreditatem, perennem imperii tranquillitatem, ei gratulatur. Cæsar, laudibus spernendis validus, ingenii tamen et dominationis commendationem lætus excepit; maximâque parte in Sejanum cessit, dictitans, se ejus vigilantiâ defendi, consiliis juvari, recreari obsequiis: in illo præ-

cipuum esse imperii levamentum, senectæ suæ præsidium. Verbis honores addit, ut, qui usu necessarius, dignitate emineat.

[Tum ruere omnes in Sejani venerationem: legationibus, gratulationibus, votis studia ostentat senatus, equester ordo, populus Romanus, plebs ipsa, novarum rerum intemperans. In foro, in templis, in privatis ædibus, ponuntur ejus statuæ: passim fumant altaria: dies ejus natalis celebratur: per Tiberii ac Sejani fortunam juratur: princeps et amicus principis diis commendantur, honoribus æquales, appellatione vix dispares.

[Adblandientis fortunæ magna accessêre subsidia, Asinius Gallus et Lentulus Gætulicus. Ille, patre et uxore incertum an sobole clarior, Sejanum sectari, patrum obsequia appromittere, tanto acrius, quod ob causas supra memoratas Tiberio esset invisus. Hic, legionum superioris Germaniæ legatus, Sejani affinitatem ambire; ipso principe conscio, obtinere, et exercitus, in quorum cognomentum adsciscebantur imperatores, pignus præmiumque affinitatis, ostentare. Nunquam summæ rei propior fuit Sejanus: at quo altior, eo magis in lubrico; eniti valuit, assequi non potuit. Cum callidum Tiberii ingenium haud alias magis innotuerit, nihilque ad memoriam, ad exemplum illustrius habeant annales, id diligentius exsequar.

[Tiberius, gravescente ætate, libidinum immodicus, principatûs tamen minime incuriosus, ipsis etiam vitiis ad occulenda consilia tutandamque dominationem utebatur. Specie quidem iners summam rerum Sejano permittebat: sed nunquam fuit oculatior, ut virum introspiceret, quem socium dignitatis volebat, eversorem verebatur. Inclinatum ad suspicionem animum advertit Gætulici affinitas, firmavit Asinii studium: et arte plurimâ, ipsa timoris causa in diu *meditatam Asinii* ruinam cessit; ita tamen, ut fides,

si Sejano inesset, cresceret, perfidia, si qua foret, retardaretur.

[Igitur cum Asinius Sejanum novis honoribus cumulandum censuisset, et annuentibus patribus, Campaniam, ut Cæsarem hac super re consuleret, esset profectus; perlatæ Romam principis literæ, quibus turbatorem Asinium, in Agrippinâ adulterum, suo Syriaco male contentum, et Sejani amicitiam principi invidentem, accusat: eum statim corripi; consulum, vel, principe consule, prætorum custodiæ tradi jubet. Patres, gnari apud Cæsarem moras verti in crimen, confestim mittunt prætorem, qui Asinium comprehendat.

[Ille ingruentis mali nescius, et a principe honorifice exceptus, lætus mensæ intererat, cum ei nuntiata senatûs jussa: principis conviva pariter et reus expalluit; jamque, ut liberis consuleret, extremam necessitatem parabat. Tiberius eum, senatûs, Sejani ac principis gratiæ certum, ad animi firmitudinem, accusationemque strenue repellendam, hortatur. At, cum Romam venit, nullâ datâ defensionis facultate, ademto etiam sermonis et colloquii usu, spei egenus clauditur, iis tantum, quibus vix viveret, mori tamen non posset, permissis. Syriaco, viro diserto, nullius criminis reo, sed ob Asinii amicitiam inviso, sors lætior, deproperatâ morte, obtigit. Lætum enim interfici in hac gravi ætate, quâ princeps vitâ ipsâ sævire cœpit, eamque morte tristiorem facere: nunquam sævior, quam cum, supplicii parcus, mortem, ultimum malorum levamen, invidit; vitæ usuram in tormenta convertit.

[Interim Tiberius, in majora intentus, ipsaque Sejani obsequia veritus, omnes pertentandi animos, et dominationem retinendi artes meditari; Sejanum explorare, circumspectare vultus; dicta, facta, consilia observare. At hominum callidus, eosque, adversis cautos, dubiis obscuros, prosperis totos patere certus,

iis grassatur, ut vel inviolatam ejus fidem aperiat, vel perfidiam prosperitatis mole obruat. Sejanus nunquam visus carior; principis continuus et intimus, ob laboris patientiam, animi vigorem, egregiam modestiam, novis in dies honoribus mactatur: in conscientiâ arcanorum, et reipublicæ capessendæ curâ innectitur: consul, collegâ principe, designatur: Livia, quondam negata, permittitur: omnia principatûs auctoramenta cumulantur, ut principatu certius excidat.

[Ipse impar tantis artibus, Cæsarem venerari, Caium spernere, spes ostentare, sibi invisos opprimere, clientium vota excipere, multa elargiri, plura appromittere, luxu et otio principem inumbrare: lætissimo Tiberio, qui male tectam mentem, et, crescentibus honoribus, in certiora indicia cito erupturam introspexerat.

[Inter hos fortunæ lusus, et suspicacis principis simulationes, Velleius Paterculus, scriptor elegantis ingenii, sed hominum rudis, laudis et favoris avidus, ingentia populi Romani facta brevi libello complectitur: totque sæculis, tot victoriis partam imperii majestatem, in Tiberio comprehensam, a Sejano sustentatam, exhibet. Adulationem, vel in volucribus verbis infamem, scriptis cum summo nominis sui et historiæ dedecore perennem fecit: fato odioque Sejaniano semper premendus, damnandus semper, sed ob curiosos laudum homines et deformem scriptorum servitutem, paucos ingenii, plurimos adulatoriæ fœditatis imitatores pari cum opprobrio semper habiturus.

[Tiberius Cæsar V. et Ælius Sejanus consulatum acerrimis, sed diversissimis, utriusque votis expetitum iniêre; U. C. 784. J. C. 31. Tiberius Capreis, Sejanus Romæ. Nunquam lætior, aut splendidior Urbis facies. In consulem, *quem futurum mox dominum suspectabat*, intenta, *principis ferme* oblita, Sejanum veneratur eo [illegible]

missius quod novorum hominum facilis offensio, gratia difficilis, atrox superbia, odium pervicax. Omnes consulis foribus adsistere, ejus libertis ac janitoribus notescere, eum adspicere, ambire, salutare, ex ejus alloquio et nutu ingentes spes agitare: omnium vocibus, omnium laudibus celebratur; et quem adhuc pudet in hac servitii cruditate numinis cultum præsenti offerre, is ad ejus imagines sine verecundiâ defertur.

[Tanta Urbis studia haud miratus princeps, sed cautior, L. Pisonem, patre censorio nobilem, ob rarissimum luxûs ac virtutis temperamentum, et nullam inter acerrimas curas occupationis ostentationem acceptissimum, secretiorisque imperii in Urbis præfecturâ participem, vigilantiæ admonet: consulis colloquia, senatorum obsequia, equitum vota, populi dicteria, rumores omnes clam anquirit, offensionum negligens, ut plures futurorum exitiorum causas habeat: ipseque novam obsequiorum materiem addit, missis ad senatum literis, quibus Sejani fidem curasque commendat; et eum insignem principalium onerum adjutorem, imperii socium, Sejanum suum appellat.

[Consul, ut truculento principi grates agat incertum an ut simultates faciat, primores illi invisos corripit, et fictis criminibus damnatos interficit. Hos inter Geminius Rufus, majestatis postulatus, senatum adiit, et, ut Cæsarem liberis suis placabilem redderet, testamentum recitavit, quo eum, partitâ hæreditate, liberis exæquabat. Id haud satis virile habitum: domum itaque, latâ nondum sententiâ, regressus, et quæstorem, supremæ necessitatis nuntium, oppertus, ubi eum vidit, gladium sua in viscera direxit; vulnusque ostendens, "Refer," ait, "senatui, sic virum occumbere." Publia Prisca, maritum æmulatur: in jus vocata, curiam venit; ibique, pugione, quem sinu occuluerat, adacto, mortua corruit.

[Sejanum tot funeribus dominationi inhiantem ad

magnas spes casu an consilio patres erexêre: ejus enim favore et Cæsaris literis permoti, quid summum in adulatione valeant, consultant. Visum præcellentem, sed brevem, esse consulatûs dignitatem: consultissimum fore, si prorogaretur. Decretum itaque Cæsarem ac Sejanum per quinquennium consulatum continuaturos; et iis, cum Romam intrarent, senatores obviam processuros. Sejanum, honoris recentem, et excelsa pedetentim, non cursim, peti nescium, obcæcat dignitatis diuturnitas, principis senecta; jamque summam spem præcipit.

[At ubi senatûs-consultum ad Cæsarem perlatum, quantum e republicâ peteretur persensit: ne tamen ambitionem aut facilitate provocaret, aut repulsâ irritaret, rescripsit, in hac optimorum senatorum multitudine, imperii amplitudine, sapienter a majoribus provisum, ut ne annuus quidem esset consulatus: quinquennali dignitate egregios viros virtutis præmio, provincias rectoribus privari: consulendum non quid sibi, quid suo Sejano sit honorificentius; utrique rempublicam laude suâ potiorem esse. Hîc Sejano favoris, tot sceleribus parati, finis: declinare cœpit; tanto citiore lapsu, quanto altiore, ruiturus.

[Suffecti VII Idus Maii consules Cornelius Sulla et Sextidius Catullinus. Sejanus, vel exutâ dignitate, potentiâ haud impar principi, id maxime satagit, ut Capreas repeteret, senem certius obsequiis devincturus, vel facilius, si facultas daretur, oppressurus: morbum Liviæ, diuturnam absentiam, suum in Cæsarem studium obtendit. Callidior Tiberius urbana negotia, suumque Romam reditum objicit: mox datis ad senatum literis, Sejanum oblique perstringit, vel laudando modice, vel maligne silendo: deinde, ut pronos ad nova animos incitet simul ac retardet, modo se, annis et morbo gravem, in principalibus curis opis alienæ indigum simulat, modo se, refectis viribus, et confirmatâ valetudine, quam pri-

mum Romam venturum, et reipublicæ consulturum nuntiat.

[Prudentibus, sed paucis, suboluêre principis consilia: cæteros divisa in Cæsarem et Sejanum principatûs potentia illudebat: ipseque Sejanus, bona inter et mala licet ambiguus, spe dominationis, quâ ambitiosis in pectoribus nihil tenacius, prolectabatur. Cæsar, ut occultiores sensus tandem extruderet, eum honoribus pariter et æmulatione aggreditur; ipsum enim ejusque filium sacerdotiis exornat cum Caio, quem, Capreas accitum, moxque sumtâ togâ, ut futurum hæredem, laudavit. Æmulum, fortunæque ostentatum, juvenem, nimia populi in revirescentem Germanici domum studia invidit Sejanus. Patres vero, ad deforme obsequium semper projecti, nec artium callidi, proconsulare imperium illi decrevêre; eumque in posterum consulibus exemplar proponendum censuêre: invidiam mollivit aucta dignitas, servilisque adulatio. Sed mox timorem addidit princeps, cum Hispaniæ aliarumque provinciarum rectores, Sejano infensos, et criminum postulatos, absolvisset.

[Tum pœnitere quod in consulatu, demissâque in servitutem civitate, nihil attentâsset: dubias tamen spes paululum firmavêre Cæsaris ad consules literæ, quibus, appellato quidem Sejano, minime tamen laudato, Neronem, atrocius increpitum, hostem judicari, et necari jussit: at inconsultos ob cædem tamdiu expetitam lætitiæ sensus brevi temperavit, et terrores vividius incussit. Gnarus enim, imminutâ veneratione, imminui homines, dignitate quam virtute majores, imperavit ut nemini mortali sacrificaretur; in cæteris etiam principis honoribus modus foret: nihilque novi de iis referretur. Hæc quidem obsequia spernebat Cæsar, principatûs, quam religionis, studiosior: ea vero ambiebat Sejanus, sui cultor ipse et numen, religione ad principatum usus, et adorata capita odiosius evilescere nescius.

[Sublato Sejani cultu, et infractâ paulatim potentiâ, ardentiora fuêre in Caium, ipsumque principem, Germanici domui æquiorem, studia. Cæsar, animorum inclinatione lætus, hæredis certus, de se securus, Sejanum ad fidei perfidiæve extrema impellit; ejusque intimos criminum postulat, morte afficit; in imperii tranquillitatem haud alias intentior. Dissimulatione et patientiâ suspicacem principem oppressisset Sejanus: sed urgebant fata, sceleribus gravida; et lævam mentem in conjurationem adegêre. Spes vanescere, se peti infremens, prætoriisque cohortibus superbus, senatores, equites, libertos, criminum socios, principi invisos sollicitat, et nefario fœdere illigat; atrocior simul ac felicior, quam ut infaustis, quæ tum percrebuêre, portentis retardaretur. Sceleris horrore dubium an præmiorum spe, conjurationis indicium apud Antoniam Satrius Secundus, Sejani cliens, professus est.

[Antonia, grandi animo, nec minore in Caium nepotem caritate, missis per Pallantem, servorum suorum fidissimum, literis, crimen principi demonstrat. Tiberius, quamquam ad omnes eventus casusque paratus, periculum exhorruit: invictâ tamen mente, solitas moras vincit, et promtissimas opprimendæ conjurationis vias meditatur: Sejanum exosus, prætorianos metuens, cæteros adspernatus, prætorianos in obsequio præmiis retinere, Sejanum supplicio infamare statuit: cæteros imbelles in pœnas ultro ruituros.

[Tum consules erant Memmius Regulus et Fulcinius Trio: hic Libonis accusatione et Sejani favore infamis; ille paulo segnior, sed auctoritate et constantiâ egregius; ideoque delectus, qui Sejanum circumveniret. Mox Cæsar Sertorium Macronem, secretorum participem, advocat, cohortibus prætoriis præfectum destinat; explicatis consiliis, datisque literis, *Romam mittit*; monetque (id enim quidam *tradidêre) ut, si* quid tumultûs in Urbe oriatur, ar-

maque ab Sejano tententur, Drusum, in Palatio clausum, educat, et ducem populo imponat.

[Macro, Urbem noctu ingressus, principis jussa cum Memmio Regulo consule, et Græcino Lacone, vigilum præfecto, communicat; cæteraque ad Urbis tranquillitatem, Cæsaris securitatem, Sejani exitium, providet. Interea Cæsar, in summo discrimine nullam satis magnam esse prudentiam certus, naves, quibus, si adversa evenerint, ad fidissimas legiones perfugiat, aptare; ipse ex altissimâ rupe, signa, quæ, ne nuntii morarentur, ad spei timorisve indicia, tolli mandaverat, speculari.

[Tandem feralis illuxit dies. XV Kalendas Novembris, vocati patres in ædem Apollinis, Palatio vicinam, convenêre. Sejanus ipse venit, prætorianis stipatus; Palatium subit, visoque Macrone, nihil literarum a principe ad se allatum stupet. At cum veneratione a Macrone salutatus, secretoque monitus, se tribuniciæ potestatis collegam a Cæsare deligi, mox dandas consuli, qui ad patres referret, principis literas, ædem intrat, quod summa tandem adeptus sit, superbus. Prætorianos statim alloquitur Macro, principem iis singula denariûm millia elargiri, seque eorum præfectum esse nuntiat: deinde curiam ingressus, datisque principis literis, ad eos revertitur, et ad castra simul pergere jubet. Rei novitate læti magis, quam attoniti, properant. Ubi recessêre, Laco vigiles ædi Apollinis circumdedit.

[Tum flamma, ingentis pilæ specie visa, statimque evanida, vana et mira sectantibus versabilis fortunæ fuit prænuntia. Patrum enim vota inter et obsequia tribuniciam potestatem Sejano gratulantium, apertis Cæsaris literis, Memmius Regulus plurima de rebus ad rempublicam spectantibus legit; mox pauca et ambigua de Sejano, a patribus in melius accepta; deinde quædam de Sejano tristia, mirantibus patribus, seque nonnullis ab illo dissociantibus; denique truculentiora, et principis jussa, senatores duos, Se-

jano intimos plecti, Sejanum comprehendi (eum enim, ne efferarentur animi, morte afficiendum secretioribus imperiis mandaverat): se Romam modo venturum: alterum ex consulibus mittendum, qui senem principem, auxilii inopem, in conspectum eorum cum militari præsidio perduceret. Sejanus, statim solus, et in subitâ vastitate trepidus, pallescere; prætoribus ac tribunis plebis cinctus, exhorrescere; ad vocem consulis inclamantis, "Ades huc, Sejane," non fastu, sed parendi desuetudine, et captus animi, auribus non competere. Consule iterum et tertium, protentâ manu, inclamante, "Adesdum, Sejane," cum surgeret exanimus, Laco adstitit, vimque paravit. Versâ fortunâ, confestim senatorum confusis clamoribus et maledictis undique impetitur.

[Memmius Regulus, studiorum tamen et deliberationum incerta veritus, neque omnium sententiam rogare, neque capitis inquirere: sed senatore uno vinciendum reum illi assentiente, jubet vincla injici. Ipso duce, stipantibus magistratibus, in carcerem trahitur. Disrupto Sejaniano jugo, effusa civitas omnia principatûs facinora in Sejanum congerere, principem laudare; plebs tanto insolentior, quanto reus excelsior, ipsaque miserior, lætari, insultare, exprobrare crimina, spes irridere, et, ut ad infamiam pateat, velatam faciem retegere: discerpere imagines, statuas devellere, raptare, confringere, et, quasi in Sejanum sævirent, furere. Ipse, in laceris præteritæ fortunæ reliquiis imminentium sibi testis, clauditur.

[Nec mora. Patres ad ædem Concordiæ coacti, cum nihil turbaret populus, neque prætoriani apparerent, ut properatâ Sejani morte principi gratificarentur censuêre. Confestim misso mortis exactore, supplicio affectus est; et in Gemonias projectus, deos, ob fortunata scelera diu invisos, absolvit, ruinâ *quam fortunâ insignitior.* Post fata etiam sævière *patres: et ad* abolendam exosi hominis memoriam,

factum senatûs-consultum quo Sejanus nemini lugeretur: ejus nomen fastis et monimentis eximeretur: libertatis effigies poneretur in foro. Quæ etiam nova, diem festum, per cunctos magistratus et sacerdotes celebrandum; ac per singulos annos, necis die, ludos et venationes, quas quatuor collegia sacerdotum et sodales Augustales ederent, decrevêre: demum ut respublica ausis impudentibus haud ultra pateret, ne quis in posterum ad nimios honores eveheretur; neu per quemquam alium, quam per imperatorem, juraretur, sanxêre: olim adulationis, nunc opprobrii immodici.

[Interim diversi Urbis sensus: læti, quicumque a Sejano vel injuriâ lacessiti, vel in beneficiis omissi, vel fortunæ insolentiâ offensi: tristes vero ac trepidi, scelerum socii, consanguinei, affines, amici. In hac etiam rerum perturbatione, licet Urbis custodia magistratibus omnibus a Tiberio fuisset demandata, tumultuantur prætoriani, indignati sibi fide et observantiâ in principem vigiles fuisse antehabitos; incendia, direptiones miscent, dum populus in præcipuos Sejanianæ sævitiæ satellites irrumpit, et plurimorum morte vetera damna ulciscitur.

[Pacatâ demum Urbe, de principis honoribus, Macronisque et Laconis præmiis relatum: decretumque ut Cæsar Pater Patriæ appellaretur; dies ejus natalis decem equorum certaminibus et senatûs epulo celebraretur: consul Memmius Regulus cum senatoribus, equitibus, et nonnullis e plebe legati Capreas mitterentur, et principi providentiam salutemque publicam gratularentur. Magnâ vero pecuniarum vi munerantur Sertorius Macro et Græcinus Laco: huic quoque quæstoria, illi prætoria insignia decreta: permissumque Macroni, ut spectaculis inter senatores adsisteret, ludisque votivis prætextâ uteretur. Quos honores uterque, recentis exempli pavore potius quam modestiâ, repudiavêre.

[At Tiberius, signis, supra memoratis, mox nun-

tiis, eventum edoctus, haud magis securitate suâ quam dissimulatione lætus, artes obfirmat: nunquam obscurior et secreti amantior, in villâ Jovis per novem proximos menses abditus, milites devinxit, dato Syriacis legionibus, quod nullam Sejani imaginem inter signa coluissent, donativo: legatos vero senatûs ne excepit quidem. Memmium Regulum, consulem, quod se, cum princeps Romam peteret, itineris comitem offerret, repulit: honores quoque sibi delatos adspernatus, ne de iis posthac referretur vetuit, metu incertum an ut ad Sejanianorum pœnas patres acrius incenderet.

[Certe, ut primum legati rediêre, Cæsaris silentio, quam ullis unquam imperiis patres incitati, Sejani propinquos, affines, intimos, corripiunt. In filium natu maximum, et Junium Blæsum, avunculum, fortunæ propiores, quam ut sceleris puros, advertitur. Apicatam, mariti morte haud tristem, nati, in Gemonias abjecti, visus penetravit: ad scelerum Sejani et Liviæ confessionem evicta, libellum de Drusi morte ejusque interfectoribus componit, ad Cæsarem mittit; mox, ne filiis superstes vivat, se ipsa interficit.

[Cæsarem, in silentia obstinatum, vicit accusationis gravitas: ad senatum scribit, manifestos mortis Drusi reos: æque atrocia adversum se attentata: jubet Eudemum ac Lygdum tormentis subjici: utriusque conjurationis compertos opprimi. Tum publica in Sejanum odia recrudescere: invalescere Drusi desiderium, Tiberii amor: confessione Eudemi ac Lygdi, qui Sejani ac Liviæ facinora, et ab iis propinata Druso venena patefecêre, aucta miseratio. Ipseque Tiberius, virtutum, ubi artibus suis utiles, haud rudis, clementiæ laudem obtinet, vitâ Liviæ, infandi sceleris convictæ, ob Antoniæ merita et virtutem permissâ. Indulgentiâ Cæsaris abuti haud valuit; ab optimâ parente, sed maximas pietatis partes in criminum vindictâ positas ratâ, fame enecta.

Illam a Tiberio interemtam quidam prodidêre, nullum ab immiti principe clementiæ signum unquam editum opinati.

[Demum in Sejani asseclas tota incubuit legum severitas. Correpti quotquot ejus favore et societate celebrati, nisi ipsi delatorum nomine et accusationum atrocitate impunitatem mercarentur: in jus etiam retracti, olim accusati, et ejus gratiâ absoluti: senatores, equites, virile ac muliebre secus, in carcerem contrusi, aut apud magistratus vadesve asservati: plurimi, ne publicarentur bona, et infami morte dehonestarentur, sibi manus intulêre: cæteri damnati, et supplicio affecti: nonnulli defensionem suscipere ausi.]

VI. ** Quatuor et quadraginta orationes super eâ re habitæ, ex quîs ob metum paucæ, plures assuetudine, ** "mihi pudorem aut Sejano invidiam allaturum censui. * * * versa est fortuna, et ille quidem, qui collegam et generum adsciverat, sibi ignoscit: cæteri, quem per dedecora fovêre, cum scelere insectantur. ** miserius sit, ob amicitiam accusari, an amicum accusare, haud discreverim. ** non crudelitatem, non clementiam cujusquam experiar; sed liber, et mihi ipsi probatus, antibo periculum. Vos obtestor, ne memoriam nostri per mœrorem, quam læti, retineatis, adjiciendo me quoque iis, qui fine egregio publica mala effugerunt."

VII. Tunc singulos, ut cuique assistere, alloqui, animus erat, retinens aut dimittens, partem diei absumsit; multoque adhuc cœtu, et cunctis intrepidum vultum ejus spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio, quem sinu abdiderat, incubuit. Neque Cæsar ullis criminibus aut probris defunctum insectatus est, cum in Blæsum multa fœdaque incusavisset.

VIII. Relatum inde de P. Vitellio et Pomponio Secundo: illum indices arguebant, claustra ærarii

cui præfectus erat, et militarem pecuniam, rebus novis obtulisse: huic a Considio, præturâ functo, objectabatur Ælii Galli amicitia, qui, punito Sejano, in hortos Pomponii, quasi fidissimum ad subsidium, perfugisset: neque aliud periclitantibus auxilii, quam in fratrum constantiâ fuit, qui vades exstitêre. Mox, crebris prolationibus, spem ac metum juxtà gravatus Vitellius, petito, per speciem studiorum, scalpro, levem ictum venis intulit, vitamque ægritudine animi finivit. At Pomponius, multâ morum elegantiâ et ingenio illustri, dum adversam fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit.

IX. Placitum posthac, ut in reliquos Sejani liberos adverteretur; vanescente quamquam plebis irâ, ac plerisque per priora supplicia lenitis. Igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens, puella adeo nescia, ut crebro interrogaret, quod ob delictum, et quo traheretur? neque facturam ultra: et posse se puerili verbere moneri. Tradunt temporis ejus auctores, quia, triumvirali supplicio affici virginem, inauditum habebatur, a carnifice, laqueum juxtà, compressam; exin, oblisis faucibus, id ætatis corpora in Gemonias abjecta.

X. Per idem tempus Asia atque Achaïa exterritæ sunt, acri magis, quam diuturno rumore, Drusum, Germanici filium, apud Cycladas insulas, mox in continenti visum: et erat juvenis haud dispari ætate, quibusdam Cæsaris libertis, velut agnitus, per dolumque comitantibus. Alliciebantur ignari famâ nominis, et promtis Græcorum animis ad nova et mira: quippe elapsum custodiæ, pergere ad paternos exercitus, Ægyptum aut Syriam invasurum, fingebant simul credebantque. Jam juventutis concursu, jam publicis studiis frequentabatur, lætus præsentibus, et inanium spe; cum auditum id Poppæo Sabino. Is, *Macedoniæ* tum intentus, Achaïam quoque curabat. *Igitur, quo vera*, seu falsa anteiret, Toronæum Ther*mæumque sinum* præfestinans, mox Eubœam, Æg-

maris insulam, et Piræeum Atticæ oræ, dein Corinthiense litus, angustiasque Isthmi evadit: marique alio Nicopolim, Romanam coloniam, ingressus, ibi demum cognoscit, sollertius interrogatum, quisnam foret, dixisse, M. Silano genitum; et, multis sectatorum dilapsis, adscendisse navem, tamquam Italiam peteret: scripsitque hæc Tiberio: neque nos originem finemve ejus rei ultra comperimus.

XI. Exitu anni, diu aucta discordia consulum erupit: nam Trio, facilis capessendis inimicitiis, et foro exercitus, ut segnem Regulum ad opprimendos Sejani ministros, oblique perstrinxerat: ille, nisi lacesseretur, modestiæ retinens, non modo retudit collegam; sed, ut noxium conjurationis, ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, mansêre infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER SEXTUS.

I. Cn. Domitius et Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Cæsar, transmisso, quod Capreas et Surrentum interluit, freto, Campaniam prælegebat, ambiguus, an Urbem intraret, seu, quia contra destinaverat, speciem venturi simulans: et sæpe in propinqua degressus, aditis juxta Tiberim hortis, saxa rursum et solitudinem maris repetiit, pudore scelerum et libidinum; quibus adeo indomitis exarserat, ut, more regio, pubem ingenuam stupris pollueret: nec formam tantum et decora corpora, sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines majorum, incitamentum cupidinis habebat: tuncque primum ignota ante vocabula reperta sunt, sellariorum et spintriarum, ex fœditate loci ac multiplici patientiâ: præpositique servi, qui quærerent, pertraherent, dona in promtos, minas adversus abnuentes; et, si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suaque ipsi libita, velut in captos, exercebant. U. C. 785. J. C. 32.

II. At Romæ, principio anni, quasi recens cogni-

[redacted]

tis Liviæ flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces sententiæ dicebantur, in effigies quoque ac memoriam ejus, et bona Sejani ablata ærario, ut in fiscum cogerentur: tamquam referret. Scipiones hæc et Silani et Cassii, iisdem ferme aut paulum immutatis verbis, asseveratione multâ censebant; cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat, deligere senatores, ex quîs viginti, sorte ducti et ferro accincti, quoties curiam inîsset, salutem ejus defenderent. Crediderat nimirum epistolæ, subsidio sibi alterum ex consulibus poscentis, ut tutus a Capreis Urbem peteret. Tiberius tamen, ludibria seriis permiscere solitus, egit grates benevolentiæ patrum: sed quos omitti posse? quos deligi? semper ne eosdem? an subinde alios? et honoribus perfunctos, an juvenes? privatos, an e magistratibus? quam deinde speciem fore, sumentium in limine curiæ gladios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret. Hæc adversus Togonium, verbis moderans: neque ultra abolitionem sententiæ suadere.

III. At Junium Gallionem, qui censuerat, ut prætoriani, actis stipendiis, jus apiscerentur in quatuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit; velut coram rogitans, quid illi cum militibus? quos neque dicta imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore accipere par esset: reperisse prorsus, quod D. Augustus non providerit: an potius discordiam et seditionem a satellite Sejani quæsitam, quâ rudes animos nomine honoris ad corrumpendum militiæ morem propelleret? Hoc pretium Gallio meditatæ adulationis tulit, statim curiâ, deinde Italiâ exactus: et, quia incusabatur facile toleraturus exsilium, delectâ Lesbo, insulâ nobili et amœnâ, retrahitur in Urbem, custoditurque domibus magistratuum. Iisdem literis Cæsar Sextium Paconianum, prætorium, percudit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, om-

nium secreta rimantem, delectumque a Sejano, cujus ope dolus C. Cæsari pararetur: quod postquam patefactum, prorupêre concepta pridem odia; et summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret.

IV. Ut vero Latinium Latiarem ingressus est, accusator ac reus juxta invisi, gratissimum spectaculum præbebatur. Latiaris, ut retuli, præcipuus olim circumveniendi Titii Sabini, et tunc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa consules anni prioris invasit, cur, mutuâ accusatione intentâ, nunc silerent? metum prorsus et noxiam conscientiæ pro fœdere haberi: at non patribus reticenda, quæ audivissent. Regulus, manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum: Trio, æmulationem inter collegas, et, si qua discordes jecissent, melius obliterari, respondit. Urgente Agrippâ, Sanquinius Maximus, e consularibus, oravit senatum, ne curas imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis. Sic Regulo salus, et Trioni dilatio exitii quæsita. Haterius invisior fuit, quia, somno aut libidinosis vigiliis marcidus, et, ob segnitiam, quamvis crudelem principem non metuens, illustribus viris perniciem, inter ganeam ac stupra, meditabatur.

V. Exin Cotta Messalinus, sævissimæ cujusque sententiæ auctor, eoque inveteratâ invidiâ, ubi primum facultas data, arguitur pleraque: C. Cæsarem, quasi incestæ virilitatis, et, cum die natali Augustæ inter sacerdotes epularetur, ** novendialem eam cœnam dixisse: querensque de potentiâ M. Lepidi ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse, "Illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus:" neque cuncta a primoribus civitatis revincebatur: iisque instantibus, ad imperatorem provocavit: nec multo post literæ afferuntur, quibus, *in modum defensionis*, repetito inter se atque *Cottam amicitiæ* principio, crebrisque ejus officiis

commemoratis, ne verba prave detorta, neu convivalium fabularum simplicitas in crimen duceretur, postulavit.

VI. Insigne visum est earum Cæsaris literarum initium: nam his verbis exorsus est: "Quid scribam vobis, P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, Dii me Deæque pejus perdant, quam perire me quotidie sentio, si scio." Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse adspici laniatus et ictus; quando, ut corpora verberibus, ita sævitiâ, libidine, malis consultis, animus dilaceretur: quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse pœnas fateretur.

VII. Tum, factâ patribus potestate statuendi de Cæciliano Senatore, qui plurima adversum Cottam promserat, placitum, eamdem pœnam irrogari, quam in Aruseium et Sanquinium, accusatores L. Arruntii: quo non aliud honorificentius Cottæ evenit: qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis æquabatur. Quintus Servæus posthac, et Minucius Thermus inducti: Servæus, præturâ functus, et quondam Germanici comes: Minucius, equestri loco; modeste habitâ Sejani amicitiâ: unde illis major miseratio. Contra Tiberius, præcipuos ad scelera increpans, admonuit C. Cestium patrem, dicere senatui, quæ sibi scripsisset: suscepitque Cestius accusationem: quod maxime exitiabile tulêre illa tempora, cum primores senatûs infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum: neque discerneres alienos a conjunctis, amicos ab ignotis, quid repens, aut vetustate obscurum: perinde, in foro, in convivio, quâquâ de re locuti, incusabantur, ut quis prævenire et reum destinare properat; pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine et

contactu. Sed Minucius et Servæus damnati, indicibus accessêre. Tractique sunt in casum eumdem Julius Africanus, e Santonis, Gallicâ civitate, Sejus Quadratus: originem non reperi. Neque sum ignarus, a plerisque scriptoribus omissa multorum pericula et pœnas, dum copiâ fatiscunt, aut, quæ ipsis nimia et mœsta fuerant, ne pari tædio lecturos afficerent, verentur. Nobis pleraque digna cognitu obvenêre, quamquam ab aliis incelebrata.

VIII. Nam eâ tempestate, quâ Sejani amicitiam cæteri falso exuerant, ausus est eques Romanus, M. Terentius, ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo: "Fortunæ quidem meæ fortasse minus expediat, adgnoscere crimen, quam abnuere: sed, utcumque casura res est, fatebor, et fuisse me Sejano amicum, et, ut essem, expetîsse, et, postquam adeptus eram, lætatum. Videram collegam patris regendis prætoriis cohortibus; mox Urbis et militiæ munia simul obeuntem: illius propinqui et affines honoribus augebantur: ut quisque Sejano intimus, ita ad Cæsaris amicitiam validus: contra, quibus infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur; nec quemquam exemplo assumo: cunctos, qui novissimi consilii expertes fuimus, meo unius discrimine defendam. Non enim Sejanum Vulsiniensem, sed Claudiæ et Juliæ domûs partem, quas affinitate occupaverat, tuum, Cæsar, generum, tui consulatûs socium, tua officia in republ. capessentem, colebamus. Non est nostrum, æstimare, quem supra cæteros, et quibus de causis extollas. Tibi summum rerum judicium Dii dedêre: nobis obsequii gloria relicta est. Spectamus porro, quæ coram habentur, cui ex te opes, honores, quîs plurima juvandi nocendive potentia: quæ Sejano fuisse, nemo negaverit: abditos principis sensus, et si quid occultius parat, exquirere, illicitum, anceps: nec ideo assequare. Ne, P. C. *ultimum Sejani diem*, sed sedecim annos cogita-

veritis: etiam Satrium atque Pomponium venerabamur: libertis quoque ac janitoribus ejus notescere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta hæc defensio et promiscua dabitur? immo justis terminis dividatur: insidiæ in rempubl. consilia cædis adversum imperatorem, puniantur: de amicitiâ et officiis, idem finis et te, Cæsar, et nos absolverit."

IX. Constantia orationis, et, quia repertus erat qui efferret quæ omnes animo agitabant, eo usque potuêre, ut accusatores ejus, additis, quæ ante deliquerant, exsilio aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberii literæ in Sex. Vestilium, prætorium, quem, Druso fratri percarum, in cohortem suam transtulerat. Causa offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quædam in C. Cæsarem, ut impudicum, sive ficto habita fides: atque ob id convictu principis prohibitus, cum senili manu ferrum tentavisset, obligavit venas; precatusque per codicillos, immiti rescripto, venas resolvit. Acervatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco simul ac Sabino Calvisio, majestatis postulantur, et Vinicianus Pollioni patri adjiciebatur, clari genus, et quidam summis honoribus: contremuerantque patres; (nam quotus quisque affinitatis aut amicitiæ tot illustrium virorum expers erat?) ni Celsus, urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium et Calvisium discrimini exemisset. Cæsar Pollionis ac Viniciani Scaurique causam, ut ipse cum senatu nosceret, distulit, datis quibusdam in Scaurum tristibus notis.

X. Ne feminæ quidem exsortes periculi: quâ occupandæ reipubl. argui non poterant, ob lacrymas incusabantur: necataque est anus Vitia, Fufii Gemini mater, quod filii necem flevisset. Hæc apud senatum: nec secus apud principem Vescularius Atticus ac Julius Marinus ad mortem aguntur, e vetustissimis familiarium Rhodum secuti, et apud Capreas individui. Vescularius insidiarum in Libonem inter-

nuntius: Marino participe, Sejanus Curtium Atticum oppresserat: quo lætius acceptum, sua exempla in consultores recidisse.

Per idem tempus L. Piso, pontifex, rarum in tantâ claritudine, fato obiit; nullius servilis sententiæ sponte auctor, et, quoties necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei censorium fuisse memoravi: ætas ad octogesimum annum processit: decus triumphale in Thraciâ meruerat: sed præcipua ex eo gloria, quod præfectus Urbis recens continuam potestatem, et insolentiâ parendi graviorem, mire temperavit.

XI. Namque antea, profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne Urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur, qui jus redderet, ac subitis mederetur: feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium, et ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos: dein consules mandabant: duratque simulacrum, quoties ob ferias Latinas præficitur, qui consulare munus usurpet. Cæterum Augustus bellis civilibus Cilnium Mæcenatem, equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox, rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumsit e consularibus, qui coërceret servitia, et quod civium audaciâ turbidum, nisi vim metuat: primusque Messala Corvinus eam potestatem, et paucos intra dies finem, accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam provectâ ætate, egregie toleravit. Dein Piso, viginti per annos pariter probatus, publico funere, ex decreto senatûs, celebratus est.

XII. Relatum inde ad patres a Quintiliano, tribuno plebei, de libro Sibyllæ, quem Caninius Gallus quindecimvirûm recipi inter cæteros ejusdem vatis, et eâ de re senatûs-consultum, postulaverat: quo per *discessionem* facto, misit literas Cæsar, modice *tribunum increpans*, ignarum antiqui moris ob juven-

tam. Gallo exprobrabat, quod scientiæ cærimoniarumque vetus, incerto auctore, ante sententiam collegii, non, ut assolet, lecto per magistros æstimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset. Simul commonefecit: quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad prætorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret: quod a majoribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quæsitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam et Italicas colonias, carminibus Sibyllæ, una seu plures fuêre, datoque sacerdotibus negotio, quantum humanâ ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirûm is liber subjicitur.

XIII. Iisdem consulibus, gravitate annonæ juxta seditionem ventum: multaque, et plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quam solitum adversum imperatorem: quîs commotus, incusavit magistratus patresque, quod non publicâ auctoritate populum coërcuissent: addiditque, quibus e provinciis, et quanto majorem, quam Augustus, rei frumentariæ copiam advectaret. Ita castigandæ plebi compositum senatûs-consultum, priscâ severitate: neque segnius consules edixêre: silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur.

XIV. Fine anni Geminius, Celsus, Pompeius, equites Romani, cecidêre conjurationis crimine. Ex quîs Geminius prodigentiâ opum ac mollitiâ vitæ amicus Sejano;, nihil ad serium. Et Julius Celsus, tribunus, in vinclis laxatam catenam et circumdatam in diversum tendens, suam ipse cervicem perfregit. At Rubrio Fabato, tamquam, desperatis rebus Romanis, Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes additi. Sane is repertus apud fretum Siciliæ, retractusque per centurionem, nullas probabiles causas longinquæ peregrinationis afferebat: mansit tamen incolumis, oblivione magis, quam clementiâ.

XV. Servio Galbâ, L. Sullâ Coss. diu quæsito, quos neptibus suis maritos destinaret Cæsar, postquam instabat virginum ætas, L. Cassium, M. Vinicium legit. U. C. 786. J. C. 33. Vinicio oppidanum genus: Calibus ortus, patre atque avo consularibus, cætera equestri familiâ erat; mitis ingenio, et comtæ facundiæ. Cassius plebei Romæ generis, verum antiqui honoratique, et severâ patris disciplinâ eductus, facilitate sæpius, quam industriâ commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Juliam, Germanico genitas, conjungit: superque eâ re senatui scripsit, levi cum honore juvenum: dein, redditis absentiæ causis admodum vagis, flexit ad graviora et offensiones ob rempubl. cœptas, utque Macro præfectus, tribunorumque et centurionum pauci, secum introirent, quoties curiam ingrederetur, petivit; factoque large, et sine præscriptione generis aut numeri, senatûs-consulto, ne tecta quidem Urbis, adeo publicum consilium nunquam adiit, deviis plerumque itineribus ambigens patriam et declinans.

XVI. Interea magna vis accusatorum in eos irrupit, qui pecunias fœnore auctitabant, adversum legem dictatoris Cæsaris, quâ de modo credendi possidendique intra Italiam cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane vetus Urbi fœnebre malum, et seditionum discordiarumque creberrima causa: eoque cohibebatur, antiquis quoque et minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, ne quis unciario fœnore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletium agitaretur: dein rogatione tribuniciâ ad semuncias redacta, postremo vetita versura: multisque plebisscitis obviam itum fraudibus, quæ, toties repressæ, miras per artes rursum oriebantur. Sed tum Gracchus prætor, cui ea quæstio evenerat, multitudine periclitantium subactus, retulit ad senatum: trepidique patres (neque enim quisquam tali culpâ vacuus) veniam a principe petivêre: et, concedente, annus

in posterum sexque menses dati, quîs, secundum jussa legis, rationes familiares quisque componerent.

XVII. Hinc inopia rei nummariæ, commoto simul omnium ære alieno; et quia, tot damnatis, bonisque eorum divenditis, signatum argentum fisco vel ærario attinebatur. Ad hoc senatus præscripserat, duas quisque fœnoris partes in agris per Italiam collocaret. Sed creditores in solidum appellabant: nec decorum appellatis, minuere fidem. Ita primo concursatio et preces: dein strepere prætoris tribunal: eaque, quæ remedio quæsita, venditio et emtio, in contrarium mutari: quia fœneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secutâ vilitate, quanto quis obæratior, ægrius distrahebant; multique fortunis provolvebantur: eversio rei familiaris dignitatem ac famam præceps dabat: donec tulit opem Cæsar, disposito per mensas millies sestertio, factâque mutuandi copiâ sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum prædiis cavisset. Sic refecta fides, et paulatim privati quoque creditores reperti: neque emtio agrorum exercita ad formam senatûs-consulti; acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine.

XVIII. Dein redeunt priores metus, postulato majestatis Considio Proculo; qui, nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam, pariterque damnatus interfectusque. Et sorori ejus Sanciæ aquâ atque igni interdictum, accusante Q. Pomponio. Is, moribus inquies, hæc et hujuscemodi a se factitari prætendebat, ut, partâ apud principem gratiâ, periculis Pomponii Secundi fratris, mederetur. Etiam in Pompeiam Macrinam exsilium statuitur, cujus maritum Argolicum, socerum Laconem, e primoribus Achæorum, Cæsar afflixerat. Pater quoque illustris eques Romanus, ac frater prætorius, cum natio instaret, se ipsi interfecêre. Datum erat ni, quod Theophanen Mitylenæum, proavum

eorum, Cn. Magnus inter intimos habuisset: quodque defuncto Theophani cœlestes honores Græca adulatio tribuerat.

XIX. Post quos Sex. Marius, Hispaniarum ditissimus, defertur incestâsse filiam, et saxo Tarpeio dejicitur. Ac, ne dubium haberetur, magnitudinem pecuniæ malo vertisse, aurarias ejus, quamquam publicarentur, sibimet Tiberius seposuit. Irritatusque suppliciis, cunctos, qui carcere attinebantur, accusati societatis cum Sejano, necari jubet. Jacuit immensa strages: omnis sexus, omnis ætas: illustres, ignobiles, dispersi, aut aggerati: neque propinquis aut amicis assistere, illacrymare, ne visere quidem diutius, dabatur; sed circumjecti custodes, et in mœrorem cujusque intenti, corpora putrefacta assectabantur, dum in Tiberim traherentur; ubi fluitantia, aut ripis appulsa, non cremare quisquam, non contingere. Interciderat sortis humanæ commercium vi metûs: quantumque sævitia glisceret, miseratio arcebatur.

XX. Sub idem tempus C. Cæsar, discedenti Capreas avo comes, Claudiam, M. Silani filiam, conjugio accepit; immanem animum subdolâ modestiâ tegens, non damnatione matris, non exsilio fratrum ruptâ voce; qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis. Unde mox scitum Passieni oratoris dictum percrebuit: Neque meliorem unquam servum, neque deteriorem dominum fuisse. Non omiserim præsagium Tiberii, de Ser. Galbâ, tum consule: quem accitum, et diversis sermonibus pertentatum, postremo Græcis verbis in hanc sententiam allocutus, "Et tu, Galba, quandoque degustabis imperium," seram ac brevem potentiam significans, scientiâ Chaldæorum artis, cujus apiscendæ otium apud Rhodum, magistrum Thrasyllum habuit, peritiam ejus hoc modo expertus.

XXI. Quoties super tali negotio consultaret, editâ *domûs parte* ac liberti unius conscientiâ utebatur. Is, *literarum ignarus*, corpore valido, per avia ac derupta

(nam saxis domus imminet) præibat eum, cujus artem experiri Tiberius statuisset, et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subjectum mare præcipitabat, ne index arcani exsisteret. Igitur Thrasyllus, iisdem rupibus inductus, postquam percontantem commoverat, imperium ipsi, et futura sollerter patefaciens, interrogatur, an suam quoque genitalem horam comperisset: quem tum annum, qualem diem haberet? Ille, positus siderum ac spatia dimensus, hærere primo, dein pavescere, et, quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metûs, postremo exclamat, ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare. Tum complexus eum Tiberius, præscium periculorum et incolumem fore, gratatur; quæque dixerat, oraculi vice accipiens, inter intimos amicorum tenet.

XXII. Sed mihi, hæc ac talia audienti, in incerto judicium est, fato-ne res mortalium et necessitate immutabili, an forte volvantur: quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur, diversos reperies; ac multis insitam opinionem, non initia nostri, non finem, non denique homines Diis curæ: ideo creberrime et tristia in bonos, et læta apud deteriores esse. Contra alii, fatum quidem congruere rebus, putant, sed non e vagis stellis, verum apud principia et nexus naturalium causarum: ac tamen electionem vitæ nobis relinquunt; quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem: neque mala vel bona, quæ vulgus putet: multos, qui conflictari adversis videantur, beatos, ac plerosque, quamquam magnas per opes, miserrimos; si illi gravem fortunam constanter tolerent, hi prosperâ inconsulte utantur. Cæterum plurimis mortalium non eximitur, quin primo cujusque ortu ventura destinentur: sed quædam secus, quam dicta sint, cadere, fallaciis ignara dicentium: ita corrumpi fidem artis, cujus clara documenta et antiqua ætas et nostra tulerit. Quippe a filio ejusdem Thrasylli prædictum Neronis impe-

rium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim.

XXIII. Iisdem consulibus, Asinii Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremtum haud dubium; sponte, vel necessitate, incertum habebatur: consultusque Cæsar, an sepeliri sineret, non erubuit permittere, ultroque incusare casus, qui reum abstulissent, antequam coram convinceretur. Scilicet, medio triennio defuerat tempus subeundi judicium consulari seni, tot consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis, mandendo e cubili tomento, nonum ad diem detinuisset. Tradidêre quidam, præscriptum fuisse Macroni, si arma ab Sejano tentarentur, extractum custodiâ juvenem, (nam in Palatio attinebatur) ducem populo imponere: mox, quia rumor incedebat, fore, ut nurui ac nepoti conciliaretur Cæsar, sævitiam quam pœnitentiam maluit.

XXIV. Quin et invectus in defunctum, probra corporis, exitiabilem in suos, infensum reipubl. animum objecit: recitarique factorum dictorumque ejus descripta per dies jussit: quo non aliud atrocius visum: adstitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent: et potuisse avum audire, legere, in publicum promere, vix fides; nisi quod Actii centurionis et Didymi liberti epistolæ servorum nomina præferebant, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat: etiam sua verba centurio, sævitiæ plena, tamquam egregium, vocesque deficientis adjecerat, quîs primo (alienationem mentis simulans) quasi per dementiam, funesta Tiberio, mox, ubi exspes vitæ fuit, meditatas, compositasque diras imprecabatur: ut, quemadmodum nurum filiumque fratris et nepotes domumque omnem cædibus complevisset, ita pœnas nomini generique majorum et posteris exsolveret. Obturbabant quidem patres, specie detestandi: sed penetrabat pa-

vor et admiratio, callidum olim, et tegendis sceleribus obscurum, huc confidentiæ venisse, ut, tamquam demotis parietibus, ostenderet nepotem sub verbere centurionis, inter servorum ictus, extrema vitæ alimenta frustra orantem.

XXV. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippinâ auditum, quam, interfecto Sejano, spe sustentatam, provixisse reor, et, postquam nihil de sævitiâ remittebatur, voluntate exstinctam: nisi si, negatis alimentis, assimulatus est finis, qui videretur sponte sumtus. Enimvero Tiberius fœdissimis criminationibus exarsit, impudicitiam arguens, et Asinium Gallum adulterum, ejusque morte ad tædium vitæ compulsam. Sed Agrippina, æqui impatiens, dominandi avida, virilibus curis feminarum vitia exuerat. Eodem die defunctam, quo biennio ante Sejanus pœnas luisset, memoriæque id prodendum, addidit Cæsar; jactavitque, quod non laqueo strangulata, neque in Gemonias projecta foret. Actæ ob id grates, decretumque, ut quintumdecimum Kal. Novembris, utriusque necis die, per omnes annos, donum Jovi sacraretur.

XXVI. Haud multo post Cocceius Nerva, continuus principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu, corpore illæso, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum, assidere, causas requirere, addere preces, fateri postremo, grave conscientiæ, grave famæ suæ, si proximus amicorum, nullis moriendi rationibus, vitam fugeret. Aversatus sermonem Nerva, abstinentiam cibi conjunxit. Ferebant gnari cogitationum ejus, quanto propius mala reipubl. viseret, irâ et metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse. Cæterum Agrippinæ pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni, et palam læta morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustæ, nec minus inimicitiis Agrippinæ defensa erat: ut odium et gratia

desiêre, jus valuit; petitaque criminibus haud ignotis, suâ manu, sera magis quam immerita supplicia persolvit.

XXVII. Tot luctibus funestâ civitate, pars mœroris fuit, quod Julia, Drusi filia, quondam Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, cujus avum, Tiburtem, equitem Romanum, plerique meminerant. Extremo anni mors Ælii Lamiæ funere censorio celebrata, qui, administrandæ Syriæ imagine tandem exsolutus, Urbi præfuerat. Genus illi decorum; vivida senectus; et non permissa provincia dignationem addiderat. Exin, Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæsaris literæ, quîs incusabat, egregium quemque, et regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus: seque eâ necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere provincias adigerentur; oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum jam annum attineri. Obiit eodem anno et M. Lepidus, de cujus moderatione atque sapientiâ in prioribus libris satis collocavi: neque nobilitas diutius demonstranda est: quippe Æmilium genus fecundum bonorum civium, et qui eâdem familiâ, corruptis moribus, illustri tamen fortunâ egêre.

XXVIII. Paulo Fabio, L. Vitellio Coss., post longum sæculorum ambitum, avis phœnix in Ægyptum venit, præbuitque materiem doctissimis indigenarum et Græcorum, multa super eo miraculo disserendi: de quibus congruunt, et plura ambigua, sed cognitu non absurda, promere libet. Sacrum Soli id animal, et ore ac distinctu pinnarum a cæteris avibus diversum, consentiunt, qui formam ejus definiêre. De numero annorum varia traduntur: maxime vulgatum quingentorum spatium: sunt, qui asseverent, mille quadringentos sexaginta unum interjici; prioresque alites *Sesostride* primum, post Amaside dominantibus, dein *Ptolemæo*, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in

U.C. 787.
J. C. 34.

civitatem cui Heliopolis nomen, advolavisse, multo cæterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt: unde nonnulli falsum hunc phœnicem, neque Arabum e terris credidêre, nihilque usurpavisse ex his, quæ vetus memoria firmavit: confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eique vim genitalem affundere, ex quâ fetum oriri: et primam adulto curam sepeliendi patris: neque id temere, sed sublato myrrhæ pondere, tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inque Solis aram perferre, atque adolere. Hæc incerta et fabulosis aucta. Cæterum adspici aliquando in Ægypto eam volucrem non ambigitur.

XXIX. At Romæ, cæde continuâ, Pomponius Labeo, quem præfuisse Mœsiæ retuli, per abruptas venas sanguinem effudit; æmulataque est conjux Paxæa: nam promtas ejusmodi mortes metus carnificis faciebat: et quia damnati, publicatis bonis, sepulturâ prohibebantur: eorum, qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Cæsar, missis ad senatum literis, disseruit, morem fuisse majoribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere: id se repetivisse in Labeone: atque illum, quia male administratæ provinciæ aliorumque criminum urgebatur, culpam invidiâ velavisse: frustra conterritâ uxore, quam, etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse. Mamercus dein Scaurus rursum postulatur, insignis nobilitate et orandis causis, vitâ probrosus. Nihil hunc amicitia Sejani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat: detuleratque argumentum tragœdiæ, a Scauro scriptæ, additis versibus, qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Servilio et Cornelio, accusatoribus, adulterium Liviæ, mago-

rum sacra objectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Æmiliis, damnationem anteit; hortante Sextiâ uxore, quæ incitamentum mortis et particeps fuit.

XXX. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, pœnis afficiebantur; ut Servilius Corneliusque, perdito Scauro famosi, quia pecuniam a Vario Ligure, omittendæ delationis, ceperant, in insulas, interdicto igni atque aquâ, demoti sunt. Et Abudius Ruso, functus ædilitate, dum Lentulo Gætulico, sub quo legioni præfuerat, periculum facessit, quod is Sejani filium generum destinâsset, ultro damnatur, atque Urbe exigitur. Gætulicus eâ tempestate superioris Germaniæ legiones curabat, mirumque amorem assecutus erat; effusæ clementiæ, modicus severitate, et proximo quoque exercitui, per L. Apronium socerum, non ingratus: unde fama constans, ausum mittere ad Cæsarem literas, affinitatem sibi cum Sejano haud sponte, sed consilio Tiberii, cœptam: perinde se, quam Tiberium, falli potuisse: neque errorem eumdem illi sine fraude, aliis exitio habendum: sibi fidem integram, et, si nullis insidiis peteretur, mansuram: successorem non aliter, quam indicium mortis, accepturum: firmarent velut fœdus, quo princeps cæterarum rerum potiretur, ipse provinciam retineret. Hæc, mira quamquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Sejani affinium incolumis multâque gratiâ mansit: reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque famâ, quam vi, stare res suas.

XXXI. C. Cestio, M. Servilio Coss. nobiles Parthi in Urbem venêre, ignaro rege Artabano. Is, metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in suos, mox superbiam in nos, sævitiam in populares sumsit; fretus bellis, quæ secunda adversum circumjectas nationes exercuerat, et senectutem Tiberii, ut inermem, despiciens, avidusque *Armeniæ*, cui, defuncto rege Artaxiâ, Arsacen, *liberorum suorum* veterrimum, imposuit, additâ con-

U.C. 788.
J. C. 35.

integros semet a Parthico dominatu: quanto majora peterent, plus decoris victores, aut, si terga darent, flagitii atque periculi laturos: simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde prædam ostendere.

XXXV. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis; se quisque stimulant, ne pugnam per sagittas inirent; impetu et comminus præveniendum. Variæ hinc bellantium species; cum Parthus, sequi vel fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatium ictibus quæreret: Sarmatæ, omisso arcu, quo brevius valent, contis gladiisque ruerent; modo equestris prœlii more, frontis et tergi vices; aliquando, ut conferta acies, corporibus et pulsu armorum pellerent, pellerentur. Jamque et Albani Iberique prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere. Quos super eques, et propioribus vulneribus pedites afflictabant. Inter quæ Pharasmanes Orodesque, dum strenuis adsunt, aut dubitantibus subveniunt, conspicui, eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt: instantius Pharasmanes: nam vulnus per galeam adegit; nec iterare valuit, prælatus equo, et fortissimis satellitum protegentibus saucium. Fama tamen occisi, falso credita, exterruit Parthos, victoriamque concessêre.

XXXVI. Mox Artabanus totâ mole regni ultum iit: peritiâ locorum ab Iberis melius pugnatum: nec ideo abscedebat, ni, contractis legionibus, Vitellius, et subdito rumore, tamquam Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset. Tum omissa Armenia, versæque Artabani res; illiciente Vitellio, desererent regem, sævum in pace, et adversis prœliorum exitiosum. Igitur Sinnaces, quem antea infensum memoravi, patrem Abdagesen aliosque occultos consilii, et tunc continuis cladibus promtiores, ad defectionem trahit: affluentibus paulatim, qui, metu magis quam benevolentiâ, subjecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec jam aliud Artabano reliquum, quam, si qui externorum corpori custodes ade-

rant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His assumtis, in longinqua et contermina Scythiæ fugam maturavit, spe auxilii; (quia Hyrcanis Carmaniisque per affinitatem innexus erat) atque interim posse Parthos, absentium æquos, præsentibus mobiles, ad pœnitentiam mutari.

XXXVII. At Vitellius, profugo Artabano, et flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tiridaten, parata capessere, robur legionum sociorumque ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more Romano suovetaurilia daret, ille equum placando amni adornâsset, nuntiavêre accolæ, Euphraten nullâ imbrium vi, sponte et immensum attolli; simul albentibus spumis, in modum diadematis, sinuare orbes; auspicium prosperi transgressûs. Quidam callidius interpretabantur, initia conatûs secunda, neque diuturna: quia eorum, quæ terra cœlove portenderetur, certior fides; fluminum instabilis natura simul ostenderet omina, raperetque. Sed ponte navibus effecto, transmissoque exercitu, primus Ornospades multis equitum millibus in castra venit; exsul quondam, et Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate Romanâ donatus: mox, repetitâ amicitiâ regis, multo apud eum honore, præfectus campis, qui, Euphrate et Tigre, inclutis amnibus, circumflui, Mesopotamiæ nomen acceperunt. Neque multo post Sinnaces auget copias: et columen partium Abdageses gazam et paratus regios adjicit. Vitellius, ostentâsse Romana arma satis ratus, monet Tiridaten, primoresque: hunc, Phrahatis avi et altoris Cæsaris, quæ utrobique pulchra, meminerit: illos, obsequium in regem, reverentiam in nos, decus quisque suum et fidem retinerent: exin cum legionibus in Syriam remeavit.

XXXVIII. Quæ duabus æstatibus gesta, conjunxi, quo requiesceret animus a domesticis malis.

Non enim Tiberium, quamquam triennio post cædem Sejani, quæ cæteros mollire solent, tempus, preces, satias, mitigabant, quin incerta, vel abolita, pro gravissimis et recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio, ingruentes accusatores haud perpessus, supremis tabulis multa et atrocia in Macronem, ac præcipuos libertorum Cæsaris, composuit, ipsi fluxam senio mentem, et continuo abscessu velut exsilium objectando. Quæ, ab hæredibus occultata, recitari Tiberius jussit: patientiam libertatis alienæ ostentans, et contemtor suæ infamiæ, an scelerum Sejani diu nescius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Iisdem diebus Granius Martianus, senator, a C. Graccho majestatis postulatus, vim vitæ suæ attulit: Tatiusque Gratianus, præturâ functus, lege eâdem extremum ad supplicium damnatus.

XXXIX. Nec dispares Trebellieni Rufi et Sextii Paconiani exitus: nam Trebellienus suâ manu cecidit; Paconianus in carcere, ob carmina illic in principem facitata, strangulatus est. Hæc Tiberius non mari, ut olim, divisus, neque per longinquos nuntios accipiebat, sed Urbem juxta; eodem ut die, vel noctis interjectu, literis consulum rescriberet; quasi adspiciens undantem per domos sanguinem, aut manus carnificum. Fine anni Poppæus Sabinus concessit vitâ, modicus originis, principum amicitiâ consulatum ac triumphale decus adeptus; maximisque provinciis per quatuor et viginti annos impositus; nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat.

U.C. 789.
J.C. 36.

XL. Q. Plautius, Sex. Papinius Coss. sequuntur. Eo anno, ** neque quod L. Aruseius morte affecti forent, assuetudine malorum, ut atrox, advertebatur; sed exterruit, quod Vibulenus Agrippa, eques Romanus, cum perorâssent accusatores, in ipsâ curiâ depromtum sinu venenum hausit; prolapsusque ac moribundus, festi-

natis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesque jam exanimis laqueo vexatæ. Ne Tigranes quidem, Armeniâ quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. At C. Galba, consularis, et duo Blæsi, voluntario exitu cecidêre: Galba, tristibus Cæsaris literis provinciam sortiri prohibitus; Blæsis sacerdotia, integrâ eorum domo destinata, convulsâ distulerat: tunc, ut vacua, contulit in alios: quod signum mortis intellexêre; et exsecuti sunt. Et Æmilia Lepida, quam juveni Druso nuptam retuli, crebris criminibus maritum insecuta, quamquam intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus; post a delatoribus corripitur ob servum adulterum: nec dubitabatur de flagitio: ergo, omissâ defensione, finem vitæ sibi posuit.

XLI. Per idem tempus Clitarum natio, Cappadoci Archelao subjecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri montis abscessit: locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur; donec M. Trebellius, legatus, a Vitellio, præside Syriæ, cum quatuor millibus legionariorum et delectis auxiliis missus, duos colles, quos barbari insederant (minori Cadra, alteri Davara nomen est) operibus circum dedit; et erumpere ausos ferro, cæteros siti, ad deditionem coëgit. At Tiridates, volentibus Parthis, Nicephorium et Anthemusiada, cæterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ Græca vocabula usurpant, Halumque et Artemitam, Parthica oppida, recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum, Scythas inter eductum, ob sævitiam exsecrati, come Tiridatis ingenium, Romanas per artes, sperabant.

XLII. Plurimum adulationis Seleucenses induêre, civitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti, opibus aut sapientiâ delecti, ut senatus: sua populo vis: et, quoties concordes agunt, spernitur Parthus; ubi dissensêre, dum sibi quisque contra æmulos subsi-

dium vocant, accitus in partem, adversum omnes valescit. Id nuper acciderat, Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu: nam populi imperium juxta libertatem; paucorum dominatio regiæ libidini propior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, et quos recens ætas largius invenit: simul probra in Artabanum fundebant, maternâ origine Arsacidem, cætera degenerem. Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox, consultans, quonam die sollennia regni capesseret? literas Phrahatis et Hieronis, qui validissimas præfecturas obtinebant, accipit, brevem moram precantium. Placitumque, opperiri viros præpollentes: atque interim Ctesiphon, sedes imperii, petita: sed, ubi diem ex die prolatabant, multis coram et approbantibus, Surena, patrio more, Tiridaten insigni regio evinxit.

XLIII. Ac, si statim interiora cæterasque nationes petivisset, oppressa cunctantium dubitatio, et omnes in unum cedebant: assidendo castellum, in quod pecuniam et pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta: nam Phrahates et Hiero, et, si qui alii delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidiâ in Abdagesen, qui tum aulâ et novo rege potiebatur, ad Artabanum vertêre. Isque in Hyrcanis repertus est, illuvie obsitus, et alimenta arcu expediens: ac primo, tamquam dolus pararetur, territus; ubi data fides, reddendæ dominationi venisse, allevatur animum, et quæ repentina mutatio? exquirit. Tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat; neque penes Arsacidem imperium, sed inane nomen apud imbellem externâ mollitiâ, vim in Abdagesis domo.

XLIV. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non fingere: nec ultra moratus, quam dum *Scytharum* auxilia conciret, pergit properus, et præveniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam: neque exuerat pædorem, ut vulgum miseratione ad-

verteret: non fraus, non preces, nihil omissum, quo ambiguos illiceret, promti firmarentur. Jamque multâ manu propinqua Seleuciæ adventabat; cum Tiridates, simul famâ, atque ipso Artabano perculsus, distrahi consiliis, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. Quibus prœlium et festinati casus placebant, disjectos et longinquitate itineris fessos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse, disserunt, proditores nuper hostesque ejus, quem rursum foveant. Verum Abdageses, regrediendum in Mesopotamiam, censebat, ut amne objecto, Armeniis interim Elymæisque et cæteris a tergo excitis, aucti copiis socialibus, et quas dux Romanus misisset, fortunam tentarent. Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, et Tiridates ignavus ad pericula erat: sed fugæ specie discessum: ac, principio a gente Arabum facto, cæteri domos abeunt, vel in castra Artabani: donec Tiridates, cum paucis, in Syriam revectus, pudore proditionis omnes exsolvit.

XLV. Idem annus gravi igne Urbem afficit, deustâ parte Circi, quæ Aventino contigua, ipsoque Aventino: quod damnum Cæsar ad gloriam vertit, exsolutis domuum et insularum pretiis. Millies sestertiûm eâ munificentiâ collocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis ædificationibus. Ne publice quidem, nisi duo opera, struxit, templum Augusto, et scenam Pompeiani theatri; eaque perfecta, contemtu ambitionis, an per senectutem, haud dedicavit. Sed æstimando cujusque detrimento quatuor progeneri Cæsaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additusque nominatione consulum P. Petronius. Et pro ingenio cujusque quæsiti decretique in principem honores: quos omiserit receperitve, in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neque enim *multo post* supremi Tiberio consules, Cn. *Acerronius*, C. Pontius, magistratum oc- U.C. 790. J.C. 37.

in Lælium Balbum decernuntur: id quidem a lætantibus, quia Balbus truci eloquentiâ habebatur, promtus adversum insontes.

XLIX. Iisdem diebus Sex. Papinius, consulari familiâ, repentinum et informem exitum delegit, jacto in præceps corpore: causa ad matrem referebatur; quæ, pridem repudiata, assentationibus atque luxu perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret. Igitur accusata in senatu, quamquam genua patrum advolveretur, luctumque communem, et magis imbecillum, tali super casu, feminarum animum, aliaque in eumdem dolorem mœsta et miseranda diu ferret, Urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum juventæ exiret.

L. Jam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat: idem animi rigor: sermone ac vultu intentus, quæsitâ interdum comitate quamvis manifestam defectionem tegebat: mutatisque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, in villâ, cui L. Lucullus quondam dominus. Illic, eum appropinquare supremis, tali modo compertum: erat medicus, arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam præbere. Is, velut propria ad negotia digrediens, et per speciem officii, manum complexus, pulsum venarum attigit: neque fefellit: nam Tiberius, incertum an offensus, tantoque magis iram premens, instaurari epulas jubet, discumbitque ultra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen, labi spiritum, nec ultra biduum duraturum, Macroni firmavit. Inde cuncta colloquiis inter præsentes, nuntiis apud legatos et exercitus festinabantur. XVII. Kal. Aprilis, interclusâ animâ, creditus est mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu, ad capienda imperii primordia C. Cæsar egrediebatur; cum repente affertur, redire Tiberio vocem ac visus, vocarique, qui recreandæ

defectioni cibum afferrent. Pavor hinc in omnes: et cæteri passim dispergi; se quisque mœstum aut nescium fingere: Cæsar, in silentium fixus, a summâ spe novissima exspectabat: Macro intrepidus, opprimi senem injectu multæ vestis, jubet, discedique ab limine. Sic Tiberius finivit, octavo et septuagesimo ætatis anno.

LI. Pater ei Nero, et utrimque origo gentis Claudiæ, quamquam mater in Liviam et mox Juliam familiam adoptionibus transierit. Casus primâ ab infantiâ ancipites: nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis æmulis conflictatus est, dum Marcellus et Agrippa, mox Caius Luciusque Cæsares, viguêre. Etiam frater ejus, Drusus, prosperiore civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit, acceptâ in matrimonium Juliâ, impudicitiam uxoris tolerans, aut declinans. Deinde Rhodo regressus, vacuos principis penates duodecim annis, mox rei Romanæ arbitrium tribus ferme et viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: egregium vitâ famâque, quoad privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuêre: idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre: intestabilis sævitiâ, sed obtectis libidinibus, dum Sejanum dilexit timuitve: postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam, remoto pudore et metu, suo tantum ingenio utebatur.

SUPPLEMENTUM

LIBRI SEPTIMI

ANNALIUM.

[*Auctore Gabriele Brotier.*]

U.C. 790.
J.C. 37.

[AUDITÂ Romæ Tiberii morte, trepidatum ne nova abstrusiorque dissimulatio omnium ruinam pararet. Postero die, certioribus nuntiis, quo tardiora, eo acriora erupêre odia; pudebatque, vel post fata, tristissimum principem timuisse. Plebs, ut metûs, sic lætitiæ et spei immodica, gaudio furere: pars *Tiberium in Tiberim* clamitare: pars Terram matrem, deosque Manes orare, ne mortuo sedem ullam, nisi inter impios, darent: alii uncum et Gemonias cadaveri minitari. Omnes exacerbavit recens atrocitas: sævitum enim in damnatos, qui in diem decimum, quo de Tiberio erat nuntiatum, dilati, hominum fidem, absente novo principe, implorabant. Irritis precibus, a custodibus, ne quid adversus constitutum fieret, sunt strangulati, et corpora in Gemonias abjecta, pristinâ crudelitate superstite.

[Animos molliêre literæ Caii Cæsaris ad senatum cum testamento Tiberii a Macrone allatæ. Cœlestes religiones avo decerni mandabat: se modo Romam venturum, et cum patribus de republicâ consulturum. Juvenem, Germanici filium, benevolentiâ foverent, consiliis regerent. Testamentum vero, quo Tiberius biennio ante duos nepotes æquis partibus hæredes

scripserat, Claudium in spem tertiam, légato etiam circa vicies sestertio, assumserat, rescindi, et Caium principem appellari curabat Macro. De testamento et Caio principe statim assensêre patres, principatûs arbitrio superbi, veteremque ignominiam ulturi pariter et novum favorem eodem dedecore emercaturi. De mortui cœlestibus honoribus post adventum principis consultandum censuêre.

[Interim Miseno Romam Tiberii corpus per milites deportabatur. Effusus oppidorum populus densissimo ac lætissimo agmine undique accurrit, ad novæ dominationis obsequia, quam ad funerum sollennia, paratior. Non lacrymis, non ploratibus, sed confusis in invisum principem dicteriis, festis vocibus, et laudibus Caii Cæsaris, lugentis habitu funus prosequentis, omnia personant. Ipse incedens inter altaria et victimas tædasque ardentes et feralis pompæ ministeria, suî famâ fruitur, et in avum convicia majori mœstitiæ ac pietatis specie invitat.

[Urbem noctu ingressus, mane Tiberium, antequam publico funere cremaretur, plurimis lacrymis, modicis laudibus celebravit, magna de Augusto, maxima de Germanico, nonnulla de se prolocutus. Mox cum patribus curiam subiit; paucaque et modesta præfatus, imbellem cohæredis ætatem querens, seque illi patris loco futurum pollicitus, irrumpente turbâ, irritâque Tiberii voluntate, princeps omnium vocibus salutatur. Varia honorum nomina, Augusto probata, a Tiberio spreta, in Caium, gliscente semper adulatione, aggerantur. Modestiæ retinens incertum, an simulator, omnia remisit: studia hominum, ob memoriam patris, miserationemque prope afflictæ domûs, jam accensa, omni genere popularitatis incendere enisus.

[Ut magis exardescerent, confestim Pandatariam et Pontias, ad transferendos matris fratrisque cineres, *festinavit, tempestate* turbidâ, quo magis pietas emineret: *adiitque* venerabundus, ac per semet in urnas

condidit. Nec minore scenâ Ostiam, præfixo in biremis puppe vexillo, et inde Romam Tiberi subvectos, per splendidissimum quemque equestris ordinis, medio ac frequenti die, duobos ferculis Mausoleo intulit: inferiasque his annuâ religione publice instituit: matri Circenses, carpentumque, quo in pompâ traduceretur, addidit. In memoriam quoque patris Septembrem mensem Germanicum appellavit. Cœlestium religionum, quas avo petierat, plane incuriosus.

[Eodem in domûs suæ superstites studio, Antoniæ, aviæ, quidquid unquam Livia Augusta honorum cepisset, uno senatûs-consulto congessit: patruum Claudium, equitem Romanum ad id tempus, collegam sibi in consulatu destinavit: fratrem Tiberium die virilis togæ adoptavit, appellavitque Principem Juventutis. De sororibus auctor fuit, ut omnibus sacramentis adjiceretur, "neque me liberosque meos cariores habeo, quam Caium et sorores ejus:" consulum vero relationibus, "quod bonum felixque sit C. Cæsari sororibusque ejus," præmitteretur.

[Hæc imperii primordia, bonum inter ac malum ambigua, et principalibus curis minora, populus, virtutum rudis, admirari, tamquam felicitatis omina extollere, diis grates agere tam immodice, ut tribus proximis mensibus, ac ne totis quidem, supra centum sexaginta millia victimarum ceciderint. Cæsar, insitâ levitate, et adulantium lenociniis vanus, insuper opibus a Tiberio acervatis tumens, ad solita juvenum principum vitia divertere: nova sectari: superioris principatûs æqua et iniqua pariter immutare: laudes potius, quam dominationem aucupari.

[Nihil jam pristinæ severitatis reliquum. Damnati relegatique ullo sine discrimine restituuntur. Criminum, quæ ex priore tempore superant, gratiam facit: ne domesticarum quidem injuriarum memor, commentarios ad matris et fratrum causas pertinentes, convectos in forum, obtestatus deos, neque le-

gisse, neque attigisse quidquam, conceremat: Titi Labieni, Cordi Cremutii, Cassii Severi scripta, senatûsconsultis abolita, requiri, vulgari, passim lectitari probat, dictitans sua interesse, ut facta quæque posteris tradantur.

[Auctoritatis æque negligens, voluit ut magistratibus libera foret jurisdictio, et sine suî appellatione: populus, more comitiorum revocato, ferret suffragia; rationesque imperii, ab Augusto proponi solitæ, sed a Tiberio inter arcana habitæ, publicarentur. Adversus ipsa vitia audax, nondum virtutis certus, spintrias, ne profundo mergeret exoratus, Urbe submovit. Sævit quoque in equites Romanos, equumque palam iis ademit, quibus aut probri aliquid, aut ignominiæ inerat: si minore culpâ tenerentur, eorum nomina in recitatione omissa.

[Pœnas, vitiorum dedecore, reorum dignitate, plebi haud illætas, liberalitate adhuc exhilaravit, persolutis Tiberii legatis, licet, irrito ejus testamento, fuissent abrogata. Populo $\overline{\text{CCCCL}}$, prætorianis singula nummûm millia, urbanarum cohortium et vigilum militibus quingenos nummos, legionariis, cæterisque extra Italiam in numeros relatis, aut in minoribus oppidis præsidia agitantibus, trecenos viritim elargitus, addidit ex suâ munificentiâ singulis prætorianis una sestertia, populo sexagenos denarios, quos, quod cum virilem togam sumsisset promiserat, et Tiberium veritus omiserat, fœnore quindecim denariorum auctos cuique reddidit. Pari fide ac sine calumniâ Liviæ Augustæ legata, a Tiberio suppressa, exsolvit: singulari utriusque principis vitio, ille tardâ liberalitate, hic præcoce prodigentiâ pariter damnandus.

[In partem lætitiæ venêre reges exteri. Agrippa, supremo Tiberii principatu imperium Caio precatus, ob idque vinctus, libertatem recuperavit; et ad abolendam *injuriæ invidiam*, simul et in necessitudinis præmium, *catenâ* aureâ, ferreæ æquipondio, donatus, *rexque appellatus*, Philippi ac Lysaniæ tetrarchiis

accepit. Antiochus in Commagenen, patre defuncto, ad jus prætoris translatam, fuit restitutus: ejus quoque regno adjecta Ciliciæ maritima; eique redditum sestertiûm millies.

[Faustos novæ dominationis nuntios, per provincias in majus diditos, audiit Artabanus, fugato Tiridate, receptoque regno ferox. Mox Vitellii artibus, et adversus Tiberium odio potius, quam in Caium studio, positis hostilibus animis, Euphraten transgressus, pacem paciscitur: atque, ut interpositam fidem magis obligaret, Romanas aquilas, Augustique ac Caii imagines adoravit, liberosque obsides dedit, dignitatis suæ oblitus, ut veteres iras ulcisceretur.

[Imperii, ob pacem inopinato firmatam exsultantis, lætitia increvit accessione consulatûs, quem Caius Claudiusque Calendis Julii iniêre. Nunquam acrioribus studiis certatum, intentis ad beneficia consulibus, civitate ad obsequia effusâ. Princeps in senatu orationem habuit, quâ Tiberium suspicacem et obscurum, libidinibus fœdum, avaritiâ sordidum, crudelitate atrocem, religionis incuriosum, reipublicæ splendori infensum criminatus, asseveravit, se avi patrisque virtutes æmulaturum: inter exercitus eductum, senatûs populique Romani alumnum, non sibi, sed patriæ victurum: bonis ac miseris facilem, sceleribus tantum implacabilem, nihil dominationis usurpare velle, nisi ut deûm sacra, civium jura, publicam libertatem tueatur: satis magna fore, eaque una optare, principatûs sui decora, illæsam imperii majestatem, et assertam populi felicitatem. Hæc quanto rarius audita, tanto avidius accepta. Et ne principi, qui optimus videbatur, malo fieri liceret, decretum a senatu ut ejus oratio quotannis recitaretur: quasi adultam dominantium licentiam moraretur pristinæ virtutis memoria.

[Interim Cæsar, futurorum improvidus, factis magis, quam verbis, Tiberio invidiam movere; vetera odia renovare; ad liberalitatem, humanitatem, mag-

nificentiam, aliaque, superiore principatu, rara vel ignota, curas omnes convertere: sublatum majestatis crimen: jus novum de servorum in domini caput quæstione non modo antiquatum, sed et mulier libertina, quod, tormentis excruciata, de scelere patroni reticuisset, octoginta millibus sestertiûm donata est. Edebantur ludi; regaliaque impendia passim ostentabantur. Inter hæc speciosiora tamen, quam laudabiliora, egregia vox excidit: oblatum enim de salute suâ libellum non recepit princeps, nihil sibi admissum dictitans, cur cuiquam invisus esset: neque se delatoribus aures habere.

[Quæsita quoque ex religione commendatio. Tertio Calendas Septembres, templum, quod Augusto Tiberius struxerat, a Caio, triumphali veste induto, dedicatum est, virginibus puerisque nobilissimis hymnum cantantibus. Atque ut sollennibus sacris celebritatem adderet, senatui, equestrique ordini, conjugibus etiam ac liberis splendidissimum epulum, congiarium populo trecenos sestertios, dedit. Hilaritati quoque publicæ omnigenis musicæ concentibus, novatisque ludis consultum.

[Postridie lætiora adhuc rediêre spectacula ob principis natalem. Sejugibus, quod nemini hactenus usurpatum, vectus prodiit. Cæterum nihil oblitus, quo modestiam popularitatemque testaretur, ne signum quidem ludorum dedit, ipse tamen, circumstantibus sororibus sodalibusque Augustalibus, spectator: vetitis omnibus, quæ lætitiam imminuere, quæ augere possent, permissis. Supra solitum equi certavêre. Interjecta adhuc Trojæ decursio, tantaque venatio, ut CCCC ursi, totidemque aliæ Libycæ belluæ, perierint.

[Urbs, spectaculorum avida, et renascentis veteris splendoris imagine superba, conceptas de Germanico, *et Germanici* sanguine, spes memorare, superatas *prædicare.* Quisque, ut ingenio validus, privatos ac *publicos* honores excogitabat. Inter publicos, de-

cretus clypeus aureus, quem quotannis collegia sacerdotum in Capitolium ferrent, senatu prosequente, nobilibus pueris ac puellis, carmine modulato, laudes virtutum principis canentibus: decretum quoque ut dies, quo cepisset imperium, Palilia vocaretur, velut rursus conditæ Urbis argumentum.

[Consulatûs, non vero lætitiæ, finem fecêre consules suffecti Idibus Septembris. Diffusâ etiam per provincias festivitate, ubique tanto hilarius victitatum, quanto mœstior fuerat morum austeritas, imperitante Tiberio. At princeps, naturâ imbutus malis artibus, mentitas ob avi metum species virtutum ponere: primo conviviis, mox scortis, deinde luxui ita indulgere, ut centies sestertio cœnaverit, et immensum illud Tiberii vicies ac septies millies sestertiûm ferme absumserit.

[Morbus, libidinum comes, artus, olim cardiaco morbo debilitatos, nunc ebriositate, ac turpiore intemperantiâ corruptos, incessit. Vitiis adhuc secretis, passim publicatis virtutibus, quasi parens patriæ ipsaque respublica periclitarentur, sumto justitio, cunctis circa Palatium pernoctantibus, comploratum. Studia civium adeo erant incensa, ut P. Afranius Potitus, plebeius homo, caput suum pro salute principis voveret; Atanius Secundus, eques, gladiatoriam operam promitteret. Provincias, navibus ineunte auctumno ex Italiâ remeantibus, periculum statim edoctas, idem luctus occupat.

[Recreatâ Caii valetudine, ut plura sunt gaudii, quam mœstitiæ, signa, nec jam incerta adulatio, effusior quoque exstitit lætitia. At mentes gravius, quam corpora, sæpe affligit libido. Sano Cæsaris corpore, mens ægra, nec remedii patiens, ad vitia delabi: gloriam, ambitionem, quibus ad infamiam, si a virtute deflexeris, nihil validius, sectari: nullus supra cæteros eminendi modus. Primumque scelus omnia vicit superioris principatûs facinora.

[Caius enim Tiberium, fratrem simul et filium,

imperii æmulum veritus, ne scriptis quidem ad senatum literis, veluti sibi, cum morbo detinebatur, insidiatum, repente immisso tribuno militum, inopinantem interemit: conscientiam criminis appellare ausus, quod Tiberius, ob assiduam et ingravescentem tussim medicamento usus, antidotum, quasi ad præcavenda venena sua sumtum, oboluisset. Quidam prodidêre jussum cruentas manus sibi afferre, ne ab exactoribus violaretur Cæsarum majestas: juvenemque non modo sceleris, sed properandæ etiam mortis rudem, caput percussoribus ultro obtulisse; iisque renuentibus, petiisse, quam feriret corporis partem, ut vitam finire posset: edoctumque, adacto gladio, occubuisse.

[Princeps, umbratico crimine audax, nefanda publice aggreditur. Ab Atanio Secundo, quem supra memoravi, votum exigit, spectatque ferro dimicantem, nec nisi victorem, et post multas preces, dimittit. Afranium Potitum, mori cunctantem, verbenatum infulatumque pueris tradit, qui, votum reposcentes, per vicos agant, quoad ex aggere præcipitetur.

[Tristior M. Silani exitus. Is virtute, quam imperatoriâ affinitate, illustrior, monitoris partes, apud bonos principes difficiles, apud malos funestas, agebat; veterique, quâ apud Tiberium valuerat, auctoritati, et filiæ suæ Claudiæ recens mortuæ desiderio confisus, principi, quem nondum libidinis firmum rebatur, identidem memorabat virtutibus partos populi amores, proxima vitiis odia. Caius monitorem, tunc importunum, et, si diutius viveret, gravem, primo contumeliis, deinde calumniis aggreditur; cumque Julium Græcinum ad viri optimi accusationem incitare non posset, ipse causatus, quod Silanus ingressum se turbatius mare non esset secutus, ut si quid sibi per tempestates accideret, Urbem occuparet, *eum ad necem* secandasque novaculâ fauces compu*lit. Mox Liviam* Orestillam, Calpurnio Pisoni nup-

tam, uxorem cepit; et proximo die edixit matrimonium sibi repertum exemplo Romuli et Augusti: deinde intra paucos dies eam repudiavit.

[Ad hæc populus stupere: nihil queri; in recentes adhuc virtutes defixus, et severitatis causas fingere potius, quam mutatum principem credere, docilis. Cæsar ipse, nondum atrox, nec incallidus, deficientibus cæteris virtutibus, popularitatem ac liberalitatem retinebat: et, ut se libertatis hilaritatisque publicæ vindicem ostentaret, diem, quem appellavit Juvenalem, Saturnalibus in perpetuum adjecit. Olim, vividâ adhuc libertate, ea semper optatæ, nunquam expertæ, felicitatis monimenta uno tantum die fuêre celebrata: duos addidit Julius Cæsar, imminente servitute: illâ vigente, quarto ac demum quinto crevêre. Nec unquam lætior fuit libertatis memoria, quam cum nulla exstitit libertas.

U.C. 791. J.C. 38. [Aquillius Julianus et Nonius Asprenas, superiore principatu designati, consulatum ineunt. In acta Augusti Caiique juravêre, omisso Tiberio, Germanici domûs eversore: id moris invaluit; nec ejus nomen in jurejurando postea recitatum. Consules cæterique sacramento addidêre, sibi Caium ejusque sorores se suisque liberis cariores fore: ac vota pro iis omnibus pariter concepta. Quod tamen in ancipiti re et turbarum initiis solet, quidam portenta differre: Machaonem, servum, ipsis Calendis Januarii lectum Jovis Capitolini conscendisse, multa diraque vaticinatum, sibi necem intulisse.

[Hæc spreta, lætioribus auspiciis, effusâque principis liberalitate; tumque primum publicatæ imperii rationes, et comitia ad Campum revocata. Multa quoque populariter actitata. Jussit enim Cæsar milites incendia restinguere; et damnum passos pecuniâ levavit. Provincias beneficiis devinxit; et multos extra Italiam, affinitatibus et opibus validos, in equestrem ordinem allegit, luxu et recognitione supra me-

moratâ deminutum: nonnullis etiam, licet nullum magistratum gessissent, usum senatoriæ vestis, in spem dignitatis, concessit; atque, ut levior foret judicum labor, ad quatuor priores quintam addidit decuriam. Quod vero fuit populo Romano acceptius, ducentesimam auctionum Italiæ remisit.

[At extremos vix sanæ mentis igniculos oppressêre homines duo, ad principis dedecus et imperii exitium nati, Helico et Apelles. Hic, patriâ Ascalonita, stupris ac scenicis operis infamis: ille, origine Ægyptius, scurrilibus jocis et veteratoriâ arte scelestior. Caius, utrique mancipatus, civium famam, vitas, fortunas, vilia habere: turpitudinum probra ostentare: ad scelera insolescere: sacra profanaque pro arbitratu vertere: idque nequitiæ summum assequi, ut, cum pessimus statim haberetur, fieret in dies pejor. Si quos puderet nos hæc scribere, magis pudeat talem exstitisse principem, fuisse adhuc deteriores; quorum sceleribus utinam historia eam infamiam inurat, ut pares nunquam videat ætas postera!

[Per deridiculum coepêre insanæ dominationis vitia. Princeps saltatorias et scenicas artes, magistro Apelle, edoctus, imperii majestatem ac curas spernit: in spectaculis totus, lectissimas Afrorum Campanorumque pugilum catervas advocat: feras ex Libyâ aliisque longinquis regionibus arcessit: in amphitheatrum Tauri, in Circum, in Septa, horumque pertæsus, ac subversis domibus, in subitarias theatrorum machinas, ad gladiatoria munera, ad venationes, ad Circenses, scenicos, Trojanos, naumachiarios ludos, pensilem populum Romanum circumfert. Hæc diu, hæc noctu, Urbe, terrarum victrice, ad inania luminibus collucente, Circo minio et chrysocollâ constrato, aurigantibus senatoribus, ipso principe argentei pegmatis agitatore.

[Vana *quidem* hæc, nondum tamen infanda, sed *brevi patrum* adulatione in licentiam, populi plausu

in turpitudinem corrupta. Patres enim, a principe rogatos, haud puduit theatrales cruentasque leges scribere, et senatûs-consulto decretum ne in gladiatoriis muneribus vir virum legeret, sed omnes prœliorum more confertim appugnarent. Non jam sudore, at sanguine et morte certatur. Animarum vilitate, populoque ad sua funera plaudente, efferatus princeps quosvis ad cædes postulat: sex et viginti equites funebri munere perimit. Cumque nunquam sit crudelitatis satias, et aliquando damnati ad belluas haud sufficerent, jubet spectatores corripi, præcisisque linguis, ut questus et miseratio intercludatur, ad feras projici: nec vesano furori, nisi levioribus cædibus, temperat.

[Macro primus in pœnas ruit. Certus insanam dominationem, in suam, ejusque auctorum, ruinam vergere, principem, quem ter morti, imperante Tiberio, subduxerat, et summæ rei admoverat, moderationis, clementiæ, humanitatis monebat. Consilia, ne in Silano quidem, socero, et expertæ virtutis, tolerata, in Macrone, quondam adulteriorum suasore, erant magis invisa. Dissimulavit tamen Cæsar, veteris gratiæ memor, an prætorias cohortes veritus: mox, ut illum honorifice amoveat, Ægyptum ei destinat. At cum apud principes gravis sit beneficiorum memoria, et scelerum odia semper maneant, se tandem grati pariter et infensi animi absolvit, et Macroni supremam necessitatem indixit. Uxorem ejus Enniam, sibi amore, antequam dominationis potiretur, illigatam, simul perculit: excisâ quoque sobole, ut nihil odiosæ domûs superesset.

[Hactenus in privata, nunc in publica fata sævire cœpit, ut exhaustas opes reficeret. Senatoribus maxime ac ditissimis quibusque incubuit, in eos, sicuti Sejani clientes, matris fratrumque suorum delatores invectus: protulit libellos, quos ante crematos simulaverat: morbumque, quo fuerat superiore anno conflictatus, plurimis in crimen capitis convertit.

Nullus cognoscendi ordo. Damnati et indemnati, publicatis bonis, simili casu prostrati. Principis rapacitate, et delationum impunitate ac præmiis, excitabatur accusationum licentia.

[Ferale malum haud mitigavit, accendit magis Drusillæ obitus, quam princeps ex sororibus suis maxime deperibat. Cassio Longino olim collocatam, deinde M. Lepido nuptam, abduxerat; aususque exterorum regum exemplo in modum uxoris accipere, hæredem bonorum omnium atque imperii æger instituerat. Mortuam vesano mœrore prosecutus justitium quidem, funusque publicum edixit: at eâdem in luctu, ac in libidine, animi intemperie, nec exsequiis interfuit, nec justa sorori persolvit: pudoris ita oblitus, ut, dum Urbis planctu omnibusque tristitiæ imitamentis funerabatur, a M. Lepido laudata, ipse in Albano suo tesseris, ac foro, aliisque idem levitatis occupationibus, indecora captaret solatia.

[Mox doloris impatiens, et ab hominum convictu profugus, barbâ capilloque promisso, Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetitur: mutato dein consilio, Syracusis propere Romam redit, certus non lugendam, sed colendam sororem. Quidquid honorum senatus Liviæ tribuerat, statim Drusillæ collatum; statutumque ut cœlestes religiones haberet: aurea ejus effigies poneretur in curiâ; altera foret in æde Veneris, majestate ac cultu haud impar: templum quoque ipsi dicaretur: statuas mulieres æque ac viri consecrarent: per ejus nomen jurarent feminæ: diesque natalis ludis, Megalesiûm similibus, senatûs et equitum epulo celebraretur.

[Per Urbem ac provincias percrebuit Drusillæ honos. Nec puduit Livium Geminium, senatorem, màximâ asseveratione in senatu jurare se eam cœlum adscendentem vidisse. Licet cæteri deliramentum, *adulationem*ve irriderent, decies sestertiûm donatus est, pari principis ac senatoris opprobrio. Quin

vero hactenus inauditum, in civium funera cessit religio: si enim divam læti colerent, in eos, uti ob mortem hilares, advertebatur; si mœrerent, quasi numini parum devoti, plectebantur: ineluctabile utrimque fuit discrimen.

[In hac furiosâ inconstantiâ princeps, firmus libidinum, Lolliæ Paulinæ subito amore exarsit. Avitarum opum haud minus, quam formæ, appetens, eam, Memmio Regulo, consulari, tum exercitûs rectori, nuptam, ex provinciâ evocavit; perductamque a marito, ut illâ, veluti patrio jure, cederet, sibi conjunxit. Singulari rapinarum fœdere, sollennis nuptiarum apparatus imperii Romani et Orientis divitias explicavit. Princeps prodigus corrasos cædibus ac proscriptionibus thesauros ostentabat: uxor smaragdis, margaritis, aliisque provinciarum spoliis, regumve Orientis muneribus, ab avo M. Lollio per nefas quæsitis, onusta spectabatur.

[Male ominata connubii gaudia excepit digna vetere Româ, melioribusque temporibus scena. Caius, exteris, quam domesticis, rebus intentior, gentes ac regna diribuit: nihilque priscæ majestatis omissum. Ipse enim inter consules sellæ curuli in foro insidens, velis sericis, ut quidam prodidêre, interjectis, recitatoque senatûs-consulto, Ituræam Sohemo assignavit: Cotyi Armeniam minorem dedit: Rhœmetalci Thraciam, ipsum inter et Cotyn antea divisam, integram permisit: Polemonem paterno regno donavit.

[Placitum quoque ut Agrippa, principi intimus, acceptum anno superiore regnum inviseret, sponsione prius factâ, se, ubi primum per negotia liceret, Romam reversurum. Puteolis profectus, Etesiis flantibus, Alexandriam petiit; eum comiter excepit Flaccus Avillius, Ægypti præses: at dignitatis invidus, infensusque Judæis, animos plebis, in exterorum irrisionem promtæ, forte incendit, certe non coërcuit. Eo crevit insolentia, ut, regem illusuri,

quemdam insanum, nomine Carabam, regio ornatu et comitatu extollerent, Marinque salutarent.

[Atrocitates privatis hominibus, nedum regibus, intolerandas acuêre dira adversum Judæos, Alexandriæ incolas, patrata facinora. Querebantur pollutas proseuchas; domos direptas; omnes fortunis deturbatos; gentis senatores verberibus cæsos; e populo plurimos occisos, flammatos; se etiam a præside impeditos, ne principem de honoribus, quos ei publice decreverant, certiorem facerent. Nihil denique crudelitatis intentatum, ut gens, vitæ integra, Cæsarum reverens, periret. Agrippa, suâ offensione, popularium calamitate exacerbatus, omnia Caio renuntiavit.

[Haud exspectato, uti môris erat, cœptæ administrationis fine, princeps statim misit Bassum cum cohorte, qui Flaccum comprehenderet, Romamque perduceret. Centurio, Pharum advectus, Alexandriam clanculum ingreditur, Flaccumque imparatum et convivantem circumvenit, stupentibus omnibus, Judæis eo lætioribus, quod scelerum pœna in diem festum, primoribus gentis in vincula conjectis, omissum, incidisset. Turbida maris perpessus; ne quid adhuc acerbitatis deesset, accusatores criminum, quos olim suasores habuerat, Lamponem et Isidorum in Urbe reperit.

[Præter criminationes ab Agrippâ Judæisque oblatas, Tiberii benevolentia, pro nepote vota, Macronis familiaritas; eo superstite, spes; occiso, tristitia; antea non male, posthac ob vetera in Caium odia pessime administrata provincia, aliaque plurima objectabantur. Jamque Flaccum in insulam Gyarum relegandum censebant, cum, deprecante M. Lepido, Andrum, bonis principi sepositis, deportatus est.

[Dum senatus, punitis grassationibus, provinciarum tranquillitati consulebat, princeps Urbis decora, publicos usus, privatasque voluptates, novo *artis miraculo* promovebat. Majora enim, quam *Q. Marcius Rex,* et avus suus Agrippa, molitus, arcus

exstrui, montes perfodi, convalles æquari jussit, ut a lapide quadragesimo Cæruleus et Curtius fontes, a sexagesimo Aniene nova in Urbem perducerentur, et ad eam excelsitatem levarentur, ut in omnes ejus montes ad balinea, piscinas, domos, euripos, hortos, suburbana, villas, influerent. Quæ quidem, quanto acrius suscepta, tanto levius omissa, maximâ cum laude peregit Claudius.

[Iis temporibus periêre duo ætatis suæ decora, Antonia et Julius Græcinus. Illa Antoniæ, Octaviæ, et Claudiæ familiarum nobilitatem complexa, mariti et filii laudibus eminentissima, viduitatis sanctitate illustrior exstitit: sortis humanæ claritatem supergressura, si Caium nepotem non habuisset. Eum imperio servavit, naturæ obsequens: dum valuit, optimum principem fecit: in dominationis libidines præcipitem, aviæ monita declinantem, et erumpentem in ferale effatum, "memento omnia mihi, et in omnes licere," haud perpessa, tædio contabuit, vel, dato, ut quidam putant, veneno, occubuit: morte æque ac vitâ celebris; negatis post mortem honoribus, famâ celebratior.

[Julius Græcinus fuit dignitate, non virtute, impar: eloquentiæ et sapientiæ studiis, animi excelsitate, luxûs contemtu, incorruptâ libertate egregius: senator, civisque melior, quam esse quemquam Caio expediret, ab eo interfectus est, quod, jussus M. Silanum, nullius criminis noxium, accusare, abnuerat. In tantâ vitæ mortisque laude, majorem adhuc, ob egregias filii sui Cn. Julii Agricolæ virtutes, gloriam assecutus. Tristius periit Passienus, hæredis suæ fraude enectus.

SUPPLEMENTUM

LIBRI OCTAVI

ANNALIUM.

[*Auctore Gabriele Brotier.*]

[Caio Cæsare secundum et Lucio Apronio Cæsiano Coss., mutua principis et populi Romani odia exarsêre. U.C. 792. J.C. 39. Populus, stultæ lætitiæ turpisque patientiæ pertæsus, ludos sanguine suo imbutos horrere, dominationis licentiam arguere, invisum delatorum genus incessere. Princeps, exercitatus in audaciam, juratas leges spernere, diurna, nocturna, semper cruenta, spectacula iterare, cuncta trahere in crimina, cogitationes ac curas ad suam securitatem et servitutem publicam convertere.

[Iis dissensionibus utrimque certabatur, cum Caius, spectaculorum solitudine atrox, consulatu se abdicavit pridie Calendas Februarii; suffectoque Sanquinio Maximo, Urbis præfecto, in Campaniam secessit. Dein Romam regressus, ut Drusillæ diem natalem celebraret, ad majorem ludorum insaniam provolvitur: nec minori pecunias parandi cupidine flagrabat. Sed delusâ aurum faciendi spe, quam fallax *hominum* genus, principibus in portentosas *novitates ultro* præcipitibus amicum, inflaverat, ad *novas certasque* prædandi artes animum advertit. Antea

jam edictum, ut omnes, qui Tiberium hæredem destinâssent, morituri bona Caio legarent: additum, testamenta primipilarium, qui a Germanici triumpho ad id temporis principem hæredem non reliquissent, ut ingrata, rescindi. Acrius sævitum in mancipes, cæterosque viarum curatores, quos, quasi publicas pecunias in usus suos corrupissent, fortunis exturbavit Cn. Domitius Corbulo, iisdem damnationibus, superiore principatu, infamatus.

[Haud puduit ipsum principem, revocato veteri more ut duo prætores gladiatoria munera sortirentur, ludos licitari: gladiatores (factâ cuivis copiâ, plures, quam per leges fas erat, emendi) consulibus, prætoribus, ditissimis quibusque, volentibus aut invitis, vendidit, pretia usque eo extendens, ut nonnulli emere coacti, et bonis exuti, venas sibi inciderent: fraudulenter etiam irrepebat, uti compertum de Aponio Saturnino, quem cum Caius inter subsellia dormitantem vidisset, præconem monuit, ne prætorium virum crebro capitis motu nutantem sibi præteriret. Nec licendi finis factus, quoad tredecim gladiatores sestertiûm nonagies vix expergito, et ignoranti, addicerentur. Nondum rapacitati satis: gladiatores, equos, agitatores, venditos veneno enecabat, ut alios emtitare cogeret.

[Hanc quoque luxuriæ vesaniam laudibus, studiis, ac præmiis incendebat; ipse Prasinæ factioni ita addictus, ut in ejus stabulo assidue cœnaret, et agitatori Eutycho comissatione quâdam in apophoretis vicies sestertiûm conferret. Cum vero in libidine nunquam sit modus, equum suum, quem Incitatum appellabat, civilibus honoribus extulit. Præter equile marmoreum, et præsepe eburneum, purpureaque tegimenta, ac monile e gemmis, domum quoque et familiam et supellectilem dedit, quo lautius nomine ejus invitati exciperentur. Quandoque etiam eum ad cœnam vocabat, inaurato hordeo apposito, vinoque poculis aureis ministrato: per ejus salutem et famam jurabat;

consulque destinabatur, magnâ principis, majore adulatorum infamiâ.

[Hæc tamen modica, et in paucorum deridiculum ruinamve inventa. At successu inescatus, omniumque opibus inhians, viros, feminas, omnes sine ullo discrimine divites corripuit. Excogitataque mali remedia exitium properavêre. Cum enim, injecto metu, ab ignotis inter familiares, a parentibus inter liberos passim hæres nuncuparetur, quanto formidolosior, tanto atrocior, derisores vocitabat, qui post supremas tabulas vivere pergerent, multisque venenatas macteas misit. Seniorum vero, quibus vitam permittebat, se filium nepotemve dictitans, statimque occupatis bonis, hæredem se renuntiabat.

[Nequior adhuc, quam stultior, princeps, flagitia ampliori criminum materie obtexit. Curiam enim adiit, patresque allocutus, ait: mirari se ab iis argui sapientissimam Tiberii mentem, bellorum pacisque artibus probatam, imperio parem, publicæ felicitati provisuram, nisi obstitissent senatores. Eos Liboni Druso, Titio Sabino, Agrippinæ matri, Neroni et Druso fratribus, cæterisque, quos Tiberii æquitas, recti pervicax, haud umquam punîsset, perniciem intulisse: alios delationibus, alios accusationibus, omnes sententiis sæviisse.

[Moxque recitatis per libertos libellis, demonstratisque criminibus, addit: "Quos esse vos dixerim, in Tiberii contumeliam tanto proniores, quanto, dum viveret, ad ejus venerationem projectiores? Olim criminum artifices, nunc ejus memoriam insectamini. Eâdem inconstantiâ Sejano superbiam, deinde exitium, creâstis. Quæ me ipsum maneant, docent vestra anteacta facinora." Atque ut alienæ personæ obtentu atrociores sensus velaret, Tiberium induxit talia effantem: "Recta veraque locutus, eorum nemini te *amicum*, cunctis severum præsta. Te odio habebunt; mortemque frustra precati, vitam insidiis petent. Sensus ac verba sperne; factis diffide: [illegible]

vero jus est imperatorium, libidini ac securitati consule. Hæc principatûs via, hæc ratio. Si paululum deflexeris, te laus brevis, mors violenta, turpis manet memoria. Invisa omnibus dominatio. Parent, dum potentiorem metuunt: ubi audacia et vires suppetent, servitium, dominantis exitio, ulciscentur."

[His minaciter jactatis, leges majestatis renovavit, tabulisque æneis incisas proponi jussit: tum propere e curiâ elapsus, in suburbana concessit. Patres perterriti, et consilio impares, se omnes majestatis crimine irretitos sensêre: idem fuit Urbis metus. Nemo enim vacuus ab injuriis Tiberii, quem quisque, gratiæ apud novum principem aucupandæ causâ, maledictis incesserant. Postridie, paulum recreatis animis, frequenti senatu consultatum, quid in tanto discrimine censendum. Nullâ superstite libertatis memoriâ, in pudenda, quæ salutem afferrent, discessum; laudatâque principis prudentiâ et pietate, decretum ut grates amplissimæ ob vitam ipsis servatam agerentur: singulis annis, die, quâ Caius orationem habuerat, ludisque Palatinis, ejus clementiæ sacrificarent; aureaque ejus effigies in Capitolium veheretur, nobilibus pueris hymnos concinentibus: princeps redux Urbem, quasi devictis hostibus, ovans iniret. Hæc servitutis dedecora, gliscentibus posthac principis atrocitatibus, semper auctitata.

[At Caius, lætus Urbis et senatûs formidine, obvios honores spernere, et, ut levissimarum est mentium, ad portentosa adspirare. Xerxis æmulatione incertum, an ad Germaniæ et Britanniæ, quibus imminebat, terrorem, seu (quod interiores aulici prodidêre) ut vanas esse Thrasylli hariolationes, seque principem novo artis miraculo probaret, Baiarum medium intervallum Puteolanas ad moles trium millium et sexcentorum fere passuum ponte conjungere aggressus est.

[Opus quanto insanioribus studiis susceptum, tanto [illegible]ribus deproperatum. Undique evocatæ operæ;

cæsæ arbores; comportatæ materiæ: exstructæ naves; quæ cum ad immensam substructionem haud sufficerent, onerariæ quoque contractæ. Inter operarum alacritatem, Urbe et Italiâ alimentorum egestate laborantibus, pons in navibus, duplici ordine ad ancoras collocatis, superjectoque aggere terreno, ac directo in Appiæ viæ formam, constratus est. Positæ quoque in anfractibus stationes plurimæ, ad hospitia et aquæ dulcis receptacula paratæ.

[Tum princeps, vanâ admiratione, stultâque opum ostentatione superbus, se, triumphato æquore, Dario et Xerxe superiorem, Alexandro, debellatis hostibus, haud inferiorem fore jactitat; cunctaque ad bellicum apparatum instrui jubet. Stato die, sacrisque Neptuno, cæterisque deis, ac maxime Livori, ne grande ausum invidiâ premeretur, peractis, thoracem Alexandri indutus, superinjectâ purpureâ chlamyde sericâ, auro gemmisque intertextâ, quercicâ coronâ equoque phalerato insignis, securi, cetrâ ac gladio minax, pontem Baiis ingreditur. Longo ordine equites peditesque hortatorem monstratoremque belli principem secuti, fulgentibus signis, trucesque vultu, ad Puteolorum obsidionem properant. Oppidum adorti, multâ velitatione, omnibusque belli imaginibus expugnant.

[Nulla urbis deditio majoribus celebrata laudibus: nec tamen adulatio vanitatem principis supergressa. Ut bellicam virtutem, ita fatigationem, mentitus, reliquum diei recreandis viribus absumsit. Postero die, ad novas libidines alacrior, militari pompâ regressus est. Ibat quadrigario habitu, sed tunicâ aureâ, bijugi famosorum equorum curriculo, Darium, multaque deditæ urbis in triumphi modum spolia præ se ferens. Adstabat prætorianorum agmen, et in essedis cohors amicorum, palmatis vestibus magnifica. Pone sequebatur expugnator exercitus, plurimaque turba, vario quisque cultu insignes.

[*Cum ad* pontis medium pervenêre, princeps tri-*bunal navibus* impositum conscendit; et impera

more milites allocutus, jactitavit Darium et Xerxem puerilia molitos: se vero virilia, et orbis domino digna gessisse: catenatum calcatumque æquor: expugnatas urbes: devictos populos: deos ipsos, majestatem suam veritos, fluctu flatuque abstinere. Hæc aliaque id stultitiæ gloriatus, milites laborum ac periculorum socios compellat, et donativo magis, quam laudibus, ad lætitiam inflammat.

[Epulis, cantibus, ludis, triumphalisque exercitûs festivitate reliquum diei agitatum est. Princeps cum amicorum catervâ in ponte, quasi in insulâ, hospitabatur: cæteri in naves, veluti ad præsidia positas, divertêre. Continuata nocte gaudia; crevitque vix credibili, nec unquam videndo, spectaculo miraculum. Pons enim navesque singulæ facibus collucebant. Quod vero admirationem vicit, litoris curvatura Puteolis Baias usque festis ignibus, per colles, montes, flexuososque meatus, prodigiosâ varietate discretis, ardebat. Mare repercussis radiabat luminibus. Noxque, diei æmula, solem conspicuo splendore superavit; principe, intra duos dies pelago, terrâ, cœloque triumphatis, superbo.

[Animum, in vana hactenus intentum, ad insitam crudelitatem inflexit epularum licentia, et forte Alexandri imitatio in immane aucta. Furor in amicos, notos et ignotos, multos etiam e litore invitatos, invasit. Pars e summo ponte præcipitati: pars, dum princeps choros inter et symphonias adnavigaret, demersi; et si qui, licet lætitiâ amentes, nondum tamen salutis obliti, navium gubernacula aliave apprehenderent, contis remisque in mare detrusi; nemine obsistente, plurimis aliena pericula ridentibus.

[Insana gaudia, uti assolet, occupavit mœror; *opibusque* penitus accisis, consuetæ artes rediêre. *Nova* et inaudita vectigalia indicta: nec unquam *pluribus* criminationibus ac cædibus in pecunias involatum. Multi a senatu, plures a principe damnati. Et, ne secreta foret sua crudelitas, ipse nomina a

damnatorum in tabulis proposuit; id unum indolens, aut indignans, si quos enecâsset, qui per paupertatem vivere potuissent. Supplicia morte antevenêre, ob temerata militiæ munia accusati, Calvisius Sabinus, senatorum præcipuus, e Pannoniâ redux, ejusque uxor Cornelia, fortior quam melior femina. Supremæ necessitati pariter occurrit Titius Rufus, cui datum crimini, quod senatum aliter sentire, aliter loqui dixisset. Ne exsilium quidem tutum fuit adversus efferatum principem perfugium. Exsules enim, vel mortem sibi imprecari, vel tranquillam et philosophiæ studiis haud illætam vitam degere opinatus, misit circum insulas, qui universos contrucidarent. Hos inter Avillius Flaccus, quem supra memoravi, fœde obtruncatus est: nam mortis exactoribus obnisus, se vitæ ut sapienter agendæ, ita fortiter amittendæ nescium probavit.

[Haud vocatus in pœnas, ultro se obtulit Herodes, Galilææ tetrarcha, Herodiadis, impudicæ et superbæ feminæ, artibus magis, quam suis, in ruinam tractus. Illa indigne ferens Agrippam fratrem suum, quondam egenum et profugum, nunc ob principis favorem opibus et nomine regio clarescere, maritum, ad otium, quam ad gloriam, proniorem, regni cupidine ægre succendit. Ambo, Romam profecti, ut dignitatis accessionem muneribus emercarentur, Caium, regio luxu litora Campaniæ peragrantem, Baiis reperêre.

[Eo simul venit Fortunatus, ab Agrippâ missus cum literis, quibus Herodem accusabat societatis cum Artabano, novarumque rerum, quas, collectis, quibus septuaginta millia hominum armaret, bellicis instrumentis, fovebat. Iis a Caio perlectis, Herodem, de armorum multitudine callide interrogatum, et ex confessione criminis suspectum, tetrarchiâ opibusque exuit, et Lugdunum relegavit: exsulis dignitatem opesque, veteris amicitiæ et novæ gratiæ *præmium*, Agrippæ elargitus. Mox audito Herodiadem *ejus sororem* esse, suas ei pecunias permisit.

At injuriæ regaliter impatiens, se olim prosperæ, nunc adversæ mariti fortunæ sociam esse velle professa est. Tantis animis muliebria vitia redemit, sed libertatem amisit.

[Interim Caius novam criminationis materiem, principibus semper indecoram, sæpe infecundam, reperit. Ingeniorum æmulus, nec scriptores tantum fato functos, vincique faciles, calumniari ausus, superstites exitialius oderat: duos maxime corripuit, literarum studiis prævalidos; alterum eloquentiæ, alterum philosophiæ simul et oratoriæ artis laude insignem; illum famæ, hunc virtutis avidum. Annæum Senecam, ob orationem ingeniosius, quam par erat, coram invido principe, habitam, capitis damnatum tutavêre modestia, infirma valetudo, minor invidia. Domitium Afrum oppressisset æmulatio, nisi longo usu ad artes plurimas fuisset exercitus.

[At ab ipso principe in senatu postulatus, quod Agrippinæ sobrinam accusâsset, et ipsi juvenilem ætatem consulatibus immaturam exprobrâsset, se ad stuporem admirationemque componit, omnia longæ orationis capita repetit, laudat egregie; jussusque pro se dicere, dolet, lamentatur, genua principis advolvitur, se non Imperatoris, sed oratoris Cæsaris vi insuperabili victum fatetur. Princeps, vanitate mobilis, deprecantem non modo absolvit, sed consulem destinat, ob invidiam dubium, an propter clementiam magis irridendus.

[Domitius, eloquentiâ, quam moribus melior, novam dignitatem statim auspicatus est, magistratu consulibus abrogato, quod de principis natali nihil edixissent, et Actiacam victoriam sollennibus feriis celebrâssent: insigni protervitate Caius eos, ob celebritatem feriarum, in Antonium, generis sui, ut ferebat, auctorem, male animatos arguebat: æque infensos Augusto judicaturus, si eam omisissent. Quod consulum alteri ita indigne habitum, ut se ipse [illegible]rticeret. Eâdem animi inconstantiâ, comitia, po-

pulo, ut diximus, reddita, ad senatum rursus translata sunt. Turbarum quoque in Africâ formidine, provincia in duas partes divisa: Africa proconsuli, exercitus et Numidia legato tradita.

[Dum criminationibus mutationibusve ita ludebat princeps, exteris opibus, nullas jam suppetente Italiâ, increscere avidior, ad Gallias Hispaniamque animum convertit, itinere Germanicæ expeditionis obtentu velato. Tumultuarius, sed immensus, fuit belli apparatus. Excitæ legiones, evocata undique auxilia, delectus acerbissime acti, contractus omnis generis commeatus, numerosa quoque histrionum, gladiatorum, mulierum, aliorumque id luxûs turba. Ipse iter ingressus, nihil militiæ retinens, modo ibat tam festinanter et rapide, ut prætoriæ cohortes contra morem signa jumentis imponere, et cursim subsequi cogerentur: interdum adeo segniter et delicate, ut octophoro veheretur, atque a propinquarum urbium plebe verri sibi vias, et conspergi propter pulverem exigeret.

[Ad bellum, ut ad ludum, profectus, rectâ petiit Germaniam superiorem, cui, loco Lentuli Gætulici, Servium Galbam, obsequio tam egregium, quam dominationi postea imparem, præfecerat. Adventûs sui lætitiam intempestivâ severitate, deinde turpiore ignaviâ corrupit. Vix enim castra attigit, statim cum ignominiâ dimittere legatos, qui auxilia serius adduxerant: ita recensere exercitum, ut plerisque centurionum maturis, et nonnullis ante paucissimos, quam consummaturi essent, dies, primos pilos adimeret, senium cujusque et imbecillitatem causatus: cæterorum increpitâ cupiditate, commoda emeritæ militiæ ad sex millium HS. summam recidere.

[Mox trajecto apud Mogontiacum Rheno, adversus Suevos minacissimus contendit. At cum inter angustias densumque agmen iter essedo faceret, et quemdam dictantem audîsset, non mediocrem fore consternationem, sicunde hostis appareat, equum il-

lico adscendit: ac propere versus ad pontes, ut eos calonibus et impedimentis stipatos reperit, impatiens moræ, nec periculi securus, per manus ac supra capita hominum translatus est; virtutis parentum adeo degener.

[Iratus fortunæ, gloriæ immodicus, haud ita ancipitem victoriæ materiam quæsivit: quam ut haberet, paucos de custodiâ Germanos trajici occulique trans Rhenum jussit; ac sibi post prandium, quam tumultuosissime adesse hostem nuntiari. Quo facto, proripit se cum amicis et parte equitum prætorianorum in proximam silvam; truncatis arboribus, et in modum tropæorum adornatis, ad lumina reversus, eorum qui secuti non essent timiditatem et ignaviam corripit: comites autem et participes victoriæ donat novo genere ac nomine coronarum, quas, distinctas Solis ac Lunæ siderumque specie, Exploratorias appellat.

[In his victoriæ mimis præter modum intemperans, ne viso quidem hoste, Imperator consalutatur: et quasi attritâ pube Germanicâ, laureatas literas Romam mittit, questus edicto senatum populumque Romanum, Cæsare prœliante, et tantis discriminibus objecto, intempestiva convivia, Circum, et theatra, et amœnos secessus celebrare. Quanto minor laudis seges, tanto effusior lætitia. Nec in Urbe tantum, sed in remotissimis quoque provinciis, diis et genio principis supplicatum.

[Haud iidem sensus inerant hæc majestatis virtutisque Romanæ probra spectantibus. Apud omnes invalescebat contemtus. Crevit apud nonnullos audacia; sed infelix, principe in securitatem suam eo magis intento, quo plures dabat offensionum causas. Lentulus Gætulicus, conjurationis suspectus, forte magis invisus ob popularia studia et legionum amorem, perimitur. Certiorem et metuendam magis, quod domestica erat, conspirationem iniêre Æmilius Lepidus imperii hæres jam destinatus, Juliaque et Agrippina, ei adulteriis illigatæ. Gliscebat pericu-

lum, quod princeps secretarum libidinum societate iis innexus. At pari felicitate nefaria consilia innotuêre; punitumque scelus simul ac monstratum. Lepidus morte, Julia et Agrippina exsilio multatæ. Cum in Pontias insulas deportarentur, jussa est Agrippina ossa Lepidi, in urnâ condita, Romam usque in sinu deferre.

[Nec iis stetit princeps, vindictæ atrox, suique sanguinis ignominiam parum veritus. Conjurationis chirographa, fraude ac stupro requisita, divulgavit: scriptisque ad senatum literis, sororum suarum impietatem ac libidines non modo palam accusavit, sed etiam, ne sceleris memoria periret, misit tres gladios in necem suam præparatos, quos sacravit, et inscripsit Marti Ultori. Vetuit quoque ne de cujusquam suorum cognatorum honoribus in posterum ageretur: Cæsareæ domui adeo immitis, ut quidam prodiderint, patruum suum Claudium in Rhenum, sicut vestitus advenerat, ejus jussu fuisse præcipitatum, quod eum, quasi ad regendum puerum, non ad gratulandum salutem, a senatu missum infremeret. Militibus vero, tamquam hostes devicisset, donativum dedit. Inter hujus anni fœda, post Lolliæ discidium, ducta a principe uxor Cæsonia, neque facie insignis, neque ætate integra, sed moribus similis, imperiique pestis, si, uti traditum est, amatorio medicamento maritum in furorem impulerit. At inditam naturâ insaniam, duorum pessimorum ingeniorum societate, et principatûs licentiâ crevisse potius crediderim. Tigellinus, postea in animo et libidinibus Neronis validus, hoc anno ob adulterium Agrippinæ in exsilium actus est.

U.C. 793. J. C. 40.

[Caius, tertium consul, solus magistratum Lugduni iniit; non, ut quidam voluêre, soliti facta principum in pravum interpretari, superbiâ negligentiâve, sed quod defunctum sub Calendarum diem collegam absens haud rescîsset. *Animos* vero tantus principis metus Romæ *incesserat*, ut prætores, penes quos tum erat auctori-

tas, nihil ausi, Capitolium cum frequenti senatu Calendis conscenderint; sacrisque peractis, et adoratâ principis sellâ, argenti vim (quod, imperitante Augusto, novâ et obsequii avidâ dominatione, cœptum) velut præsenti obtulerint. Deinde in curiam convenêre, a nemine vocati: die totâ celebratæ Caii laudes eo effusius, quo acriora erant odia, occultiorque simulatio.

[Tertio Nonas communi prætorum edicto coacti patres; votaque nuncupata: at, manente formidine, nihil statutum. Audito tandem principem pridie Idus Januarias dignitate se abdicâsse, consules suffecti magistratum occœpêre. Decretum ut, quibus Augusti, iisdem Tiberii Drusillæque natales sollennibus fierent. Dicatæ Caii ac Drusillæ imagines; ludique editi. Cuncta hæc jussu principis, qui pauca senatui, pleraque consulibus, ut ea in senatu recitarent, scribere erat solitus, actitata.

[Præter vetera sævitiæ exempla, metum Urbis intenderat nuntius, Agrippam et Antiochum, principis assiduos, mentem naturâ efferam ad omnia regnorum Orientis libita incendere. . Iis concitoribus, atrox Caii avaritia Galliis incubuit. Animorum tamen offensiones ut declinaret, et præda lætius succederet, cœpit miscellos ludos Lugduni edere, compendiariâque spectaculorum varietate Gallos demulcere. Genti quoque olim bellis, tunc literis cum pristinæ virtutis detrimento operanti gratificaturus, certamen Græcæ Latinæque facundiæ proposuit, eâ lege, ut victi præmia victoribus conferrent, eorumque laudes componerent. Si qui vero maxime displicuissent, scripta sua spongiâ linguâve delere juberentur, nisi ferulis objurgari, aut flumine proximo mergi maluissent: gravi quidem pœnâ, leviore tamen, quam ut ingeniorum audaciam coërceret.

[Mentibus ad inania conversis, probrosam negotiationem, sed lucrosam, instituit. Nec eum puduit damnatarum sororum ornamenta, supellectilem, ser-

vos, libertos quoque vendere, cunctis rei novitate, emendi gloriâ, majore emta ostentandi vanitate, licitantibus. Lucro invitatus, quidquid instrumenti veteris aulæ fuerat, ab Urbe repetiit tam immodice, ut, undequaque comprehensis ad deportandum vehiculis et jumentis, sæpe annona Romæ ingravesceret, et litigatorum plurimi, quod occurrere absentes ad vadimonium non possent, causâ caderent.

[Venditionis infamiam vicit principis dedecus. Non tantum testis, sed præco, ut citius cariusque distraheret, singula venditabat; hoc patris, hoc matris, hoc avi, hoc proavi esse: hoc ex Ægypto Antonium, hoc ex Actiacâ victoriâ Augustum reportâsse clamitans. Modo lenociniis grassatus, lætari tam egregia monimenta, tantis nobilitatibus illustria, ad Gallos, fidam amicamque gentem, devenire. Modo pœnitentiam simulans, dolere quod principalium rerum privatis copiam faceret. Postea audacior emtores increpare, quos non puderet locupletiores esse, quam principem. Exinde in omnes divitum fortunas irruere; et, quod in miseriâ ultimum est, per irrisionem sævire. Id publico cum luctu expertæ sunt Galliæ: cum princeps quondam luderet aleâ, nec pecunia sufficeret, secessit, Gallorumque census ad se afferri, et ditissimos necari jussit: mox ad collusores exsultim regressus, "Vos," inquit, "denariis aliquot lusistis; ego sexies millies nummûm sum lucratus."

[Nec pœnas plebei effugit Ptolemæus, quem Caius e regno arcessiverat, honorificeque exceperat, ut plurimorum regum comitatu superbiret. At invidia tum illi, tum Mauritaniæ, exitium attulit. Ingressus enim spectacula, oculos adstantium fulgore purpureæ abollæ forte converterat. Se unum non adspici cohorruit princeps. Vestis splendor in crimen capitis statim cessit: nec regio affinique sanguine satis expiatus, *nisi* Mauritania in duas divideretur provincias, *quæ dominationis* Romanæ æque ac principis sævi*tiam* infamarent. Paulo lætior, ob spem meliorum

temporum, sors Antiocho et Mithridati obtigit. Ille, semper infidâ malorum principum amicitiâ minime tutus, regno orbatus est. Hic ad præsentiam Cæsaris vectus vinctusque, in exsilium est projectus.

[Post has grassationes, deficiente in Galliis rapinarum materie, recruduit militiæ insania, more libidinum, quæ, ubi invaluêre, mutantur sæpe, nunquam intereunt. Igitur non propagandi imperii studio, sed solitâ levitate, vel vanâ Julii Cæsaris, Britannorum victoris, æmulatione, suscepta expeditio Britannica: ingentique cum exercitu Gesoriacum, Morinorum oppidum, unde facilis in insulam trajectus, properatum est. Dux belli Cæsar, quasi unus domandis hostibus haud impar, e portu solvit: mox rediit, recepto in deditionem Adminio, Cunobelini Britannorum regis filio, qui pulsus a patre cum exiguâ manu transfugerat.

[Exercitu auspiciis læto, superboque gentem, D. Julio petitam, non domitam, triumpho destinari, eadem, quæ anno superiore vidimus, belli et victoriæ ludibria revertêre. Nam princeps, directâ acie in litore Oceani, ballistis machinisque dispositis, tribunal conscendit, milites alloquitur: tum insonante classico, stupentibus cunctis, nec opinantibus quid pararet, conchas legi, galeas et sinus repleri jubet: hæc Oceani spolia Capitolio Palatioque deberi dictitans. Exin pronuntiato militi donativo, centenis viritim denariis, quasi omne exemplum liberalitatis supergressus: "Abite," inquit, "læti, abite locupletes:" ne gnarus quidem famam parare præmiorum magnitudine.

[Victoriæ tamen imagine eo amentior, quo falsâ magis, veluti traditâ Britanniâ, frenatoque Oceano, magnificas Romam literas misit; monuitque speculatores ut vehiculo ad forum usque et curiam pertenderent, nec nisi in æde Martis, ac frequente senatu, consulibus eas traderent. Veritus quoque ne expeditionis memoria periret, Gesoriaci altissimam

turrem excitavit, quâ, ut ex Pharo, noctibus ad regendos navium cursus, ignes emicarent: velatâ publicæ utilitatis obtentu vanitate.

[Mansura opprobrii monimenta exstrui dolebant Romani, ridebant barbari: quos inter Brinno, Canninefas, super ingenitam ferociam ex contumeliæ facilitate arrogans, ducenta hominum millia, insano duce, invalida despicere; infrementibus legatis, frustraque obnitentibus, et, si quid attentarent, ut ignominia, Varianâ clade turpior, propulsaretur, odio statim oppressis. Interea princeps alienæ laudis avidus, nec nisi per deridiculum quæsitæ appetens, ob novas, et sicuti anno superiore personatas, velitationes imperatoriis nominibus auctior, cogitationes omnes ad triumphi curam convertebat: ei curæ erat, ut, præter captivos et transfugas barbaros, Galliarum procerissimus quisque, ut Græco vocabulo dicebat, "dignus triumpho," ac nonnulli ex principibus, injuriæ opportuni, legerentur, et ad pompam seponerentur Cuncti quoque jussi non tantum rutilare et submittere comam, sed et sermonem Germanicum addiscere, ac nomina barbarica ferre.

[Ne quid adhuc ad celebritatem deesset, moræ im patiens, et quanto plus portenti, tanto plus gloriæ principibus accedere stulte opinatus, præcepit triremes, quibus introierat Oceanum, magnâ ex parte itinere terrestri Romam devehi. Scripsit et procuratoribus, triumphum appararent quam minimâ summâ; sed quantus nunquam alius fuisset: eos in omnium hominum bona jus habere: opes principis ad nova discrimina et reipublicæ gloriam reservandas.

[Nec satis immiti animo, nisi in cædes exardesceret. Visu legionum, quæ patrem suum Germanicum et se infantem olim obsederant, excanduit ejus furor; initoque nefandæ atrocitatis consilio, omnes morti destinat. Ab ipsis tamen crudelitatum instinctoribus *præpeditus* ne vindictam, tot fortissimorum virorum *virtute difficilem*, et ob barbaros undique erupturos

fatalem, susciperet, inhiberi nullo potuit modo quin decimare velle perseveraret. Vocatos itaque ad concionem inermes, atque etiam gladiis depositis, equitatu armato circumsedit. Sed cum videret, suspectà re, plerosque dilabi ad resumenda, si qua vis fieret, arma, profugit concione, confestimque Urbem petiit, ut ad crudelitatem, ita ad ignaviam præceps.

[Haud fracta obice, sed ob moras gravior, irarum moles in senatum ruit. Et quo insolentiores præteritorum dedecorum rumores metuebantur, eo acrius certatum ut nobilioribus odiis majoribusque atrocitatibus obruerentur. Inde minæ et questus patres infensos principi, ejus discriminibus lætatos, nunc ejus gloriæ invidere: provinciis in venerationem ac cœlestes religiones certatim properantibus, se a senatu meritis triumphi honoribus fraudari: at tandem domesticorum hostium sanguine suam gloriam remque publicam ulturum.

[Hæc Romæ tanto tristius accepta, quod ipse paulo ante, ne quid de suis honoribus ageretur, etiam sub mortis pœnâ denuntiâsset. Quid facerent omitterentve ambigui, censuêre principem adiri a legatis amplissimi ordinis, qui ut maturaret orarent. Iis inclementer exceptis, "Veniam," quam maximâ voce respondit, "veniam, et hic mecum:" capulum gladii, quo cinctus erat, crebro verberans. Exin terrorem popularitate intendens, edixit reverti se, sed iis tantum qui optarent, equestri ordini et populo: nam se neque civem, neque principem senatui amplius fore: vetare etiam ne quis senatoriæ dignitatis sibi occurreret. Omisso dilatove triumpho, ovans Urbem natali suo ingressus est: et, ut studia vulgi pararet, nummos non mediocris summæ e fastigio basilicæ Juliæ per aliquot dies sparsit in plebem: haud expers liberalitatis, ubi ad sævitiam et libidinem utilis.

[Verum præter animo conceptas irarum causas, novas attulit conjuratio ab Anicio Cereali prodita. Cujus auctorem Sextum Papinium, consulari patre

ortum, unum plecti haud satis visum. Is, ut ad facinus, ita ad facinoris pœnas obduratus, cum silentii firmus taceret, rogatus est quos vellet, vere aut falso socios appellaret: spesque salutis ac impunitatis oblata. Seu quos dixerit, seu quos voluerit princeps, fuerint suppositi, Betilienus Bassus, quæstor et procuratoris filius, senatores quoque, et equites Romani corripiuntur. Nec vita Papinio permissa, sed exquisitis tormentis enectus est.

[Dein princeps non quæstionis, sed animi causâ, cæteros flagellis cecidit, fidiculis, tabularibus, equuleo, igne, vultu suo torsit, id unum præcavens ne cito perirent. Gemitus quoque, una patientis ac perituri hominis solatia, invidens; forte etiam liberiores voces, quas extremus dolor, nec ad nova supplicia superstes, mitteret, reveritus, os insertâ spongiâ includi, et cum spongiæ non invenirentur, scindi vestimenta miserorum, et in os farciri pannos imperavit: occluso exituræ animæ loco, in ultimum spiritum sævire gestiens.

[Nec expleta diurnis tormentis cruenta cupiditas: nocte continuata, ne qua esset voluptatis intermissio. Igitur in xysto maternorum hortorum, qui porticum a ripâ separat, inambulans, quosdam ex illis cum matronis atque aliis senatoribus ad lucernam decollavit. Feralem scenam excepit atrox consilium. Patres enim occisorum eâdem nocte, dimissis per domos centurionibus, confecit, ne sævitiæ exprobratores vivere pateretur.

[Tot inter mortes casuum similitudine haud memorandas, una exstitit insignior. Jussus enim Capito filii sui cædi interesse, et num clausis oculis adesse liceret interrogans, statim mortis damnatus est. Jam supplicio proximus, se ex conjuratis unum esse simulavit, indicium professus. At lætitiam, novâ occidendorum spe gliscentem, cito repressit, cum auctores ducesque conjurationis appellaret principis libidinum ministros, Urbis prætoriarumque cohortium

præfectos, Callistum ex libertis carissimum, ipsamque Caii uxorem Cæsoniam. Libertas, mendacio corrupta, nihil patriæ profuit: Capitoni promtum ac durum vitæ exitum attulit.

[Princeps vero, quem conscientia, scelerum testis et vindex, vel sævissimis tyrannis formidata, angore ac sollicitudine lancinat, omnia suspecta habere, nemini credere, omnes metuere: modo indignatione amens, furere, unamque optare populo Romano cervicem, ut scelera sua, tot locis ac temporibus diducta, in unum ictum, et unum diem cogeret: modo ignaviâ imbellis, desperare, mortem quærere, Urbi ac prætorio præfectos, Callistumque arcessere, miserabiliter alloqui: "Unus sum, tres estis: ego nudus, vos armati: si me odistis, si vitam petitis, occidite."

[His auditis, perterriti fidem renovant, tuta omnia asseverant; at mentem non firmant metu invalidam. Veteribus vitiis superstitibus, novis in dies adventitiis, gliscit formido, nec erubescit princeps vel ipsâ in Urbe cinctus gladio prodire: et, quo nihil inconsultius, ad securitatem viâ inimicitiarum grassatur; amicosque, qui mutuis inter se odiis dissideant, adsciscit. Id quidem, prævalidâ, nec improbâ dominatione, quandoque utilius quam gloriosius usurpatum, invisis vero principibus perniciem semper intulit. Ipsa namque discordia scelerum feracior est, quam concordia.

[Interim senatus, luctu tot cæsorum mœstus, dolebat adhuc quosdam senatores vivere principi odiosos; animumque iræ pervicacem, et ob moras omnium internecioni imminentem, formidabat. Terroris anceps, gratiam dedecore redemit. Cum enim Protogenes, præcipuus Caianæ sævitiæ satelles, in curiam esset ingressus, ac singuli salutem et dextram ei porrigerent, ille Scribonium Proculum torve intuitus; "Quid tu," inquit, "hostis publice, me salutas?" *Statim* Proculus a senatoribus correptus, graphiis *confossus* et laceratus. Ejus membra, artus, et vis-

cera, tracta per vicos, ubi ante se congesta vidit Caius, se amicum senatûs professus est; infamiam turpi, sed dignâ tali principe, benevolentiâ rependens.

[Patres, ne in eo probrorum certamine vincerentur, decrevêre ludos; Caiique sedes, quoties in curiam veniret, in editissimo tribunali collocaretur, omnibus invia, militarique cincta præsidio: ante ejus statuas agerentur excubiæ. Quæ suspicioso principi adeo placuêre, ut et gratiam cum senatu firmaret, et opes promitteret. Maximum placati animi argumentum fuit Pomponius. Ab amico majestatis postulatus, absolutus est; et femina, amicitiâ incertum an stupro ei illigata, quod excruciata gravissimis tormentis, nihil esset confessa, præmiis donatur.

[Quo rariora his temporibus clementiæ exempla, eo fuêre celebratiora. Caium humanarum virtutum fastigium esse supergressum omnes clamitant: multi inter heroas adscribendum censent: plures numen ejus venerantur, et deum esse pronuntiant. Princeps, qui sub anni superioris finem ad eam divinitatis insaniam, suâ vanitate, an regum Orientis æmulatu hortatuve, in provinciis erat delapsus, id dignitatis Romæ obtinere gestiit; seque, quem verenda principum majestas non satis tuebatur, divinitatis famâ defensum iri speravit: haud memor numen immortale vel negatis honoribus valescere; iis vero vel maximis evilescere mortales deos.

[Grande igitur, at lubricum, cœpit divinitatis rudimentum ponere. Se ad omnes deorum nutus, habitus, formas fingit: ne sexûs quidem reverens, deas æque ac deos, senes, juvenes, cœlestes, terrestres, aquatiles, omnes refert, totumque cœlum in se uno complectitur. Exin Palatio Cæsarum deum hospitem coarctari ratus, domo suâ Urbem cingit; et æde Castoris ac Pollucis in vestibulum transfiguratâ, hos inter medius sæpe consistit, seque adorandum adeuntibus exhibet.

[*Quod tamen* in hac stultitiâ stupendum, humani-

tatis aliquid retinuit; Jovem enim æmulatus, cum aliquando oracula funderet, sutoremque Gallum ridentem adspiceret, eum interrogavit, "Quisnam tibi videor?" "Magnum deliramentum," respondit sutor: libertatem veritas simul et hominis ignobilitas impunem fecêre. Argutior L. Vitellius, ante consilio et artibus egregius, tum servitio et adulatione princeps. Percontante enim Caio an Lunam cum ipso congressam videret; ille, demissis oculis, tremulâ voce, ac venerabundus, insusurrat "Vobis solis, domine, diis datum invicem vos intueri." Quo responso, ut olim cæteros oblatis divinitatis honoribus anteveneraat, ita, licet ambigue assertis, favore in posterum vicit.

[At novum numen, paucis beneficum, plurimis grave, inauditis vectigalibus, turpioribusque artibus, divino nomine præscripto tremendis, in omnium fortunas grassatur. Sacra ipsa, vulgo opum fecunda, in pauperiem tum cessêre. Jovem enim Latialem se dictitans, posuit templum numini suo proprium; et præter excogitatissimas hostias phœnicopteros, pavones, tetraonas, numidicas, meleagridas, phasianas, quæ generatim per singulos dies immolarentur, sacerdotes instituit Claudium patruum, et locupletissimos quosque, qui singuli sacerdotia centies sestertiûm emerent. Ipse suî sacerdos uxorem Cæsoniam, equumque suum Incitatum in collegium cooptavit: numine ac cultu pariter irridendus; sed sorte lætus, quod super auri acervos volutaretur. Has tamen inter delicias haud deferbuit furor. Immo tum placuit hominum fortunæ vitæque illudere. Gratias enim principi agere cogebantur, et quorum bona ablata, et quorum liberi occisi. In hac promiscuâ pereuntium turbâ, quæ, quotidianum sacrum, novo numini cadebat, vitæ hilaritate, mortis constantiâ Canus Julius præcipuam laudem tulit.

[Nec Caius diis, quam hominibus, æquior exstitit: eos modo probris et irrisionibus lacessebat: modo aris deturbabat, et in templi sui famulitium vocabat:

modo truncabat capite, ut suum imponeret. Laudatissimis quibusque potissimum infensus, marmoreum Cupidinem, Praxitelis opus, Thespiis sustulit: ipsum Jovem Olympium, Phidiæ et artis miraculum, rapturus, nisi Memmius Regulus, portento dolove territus, abstinuisset. Nec mirum muta simulacra ab eo sperni, qui tonantem Jovem ad pugnam vocaret, et vincere præsumeret.

[Hæc inter vesanæ mentis deliria, Romam advenerant Judæorum Alexandrinorum legati, duce Philone, diserti magis quam subacti ingenii homine. Querebantur, gentem, unius, immortalis, et rerum omnium effectoris, Dei religioni addictam opprimi: ademta sibi civium jura: sacra violari: proseuchas fœdis mortalium deorum imaginibus deturpari. In hos luctus eo magis effusi, quod nihil religione carius et intolerantius, gensque Judæorum sit querula, novas et acriores mœstitiæ causas Puteolis, quo principem, locorum atque libidinum incertum, erant insecuti, accepêre.

[Scilicet Jamneam urbem exoticis sacris a Capitone, principis quæstore, profanatam: ejusdem artibus, nefariisque Heliconis et Apellis, quos supra memoravi, consiliis sacrosanctum Hierosolymæ templum sibi periisse: P. Petronium, Syriæ præsidem, cum exercitu missum, ut inauratum *Novi Jovis Illustris Caii* colossum in sacro adyto reponat, vel totam gentem perditum eat: sacrilegum opus Sidone deproperari: sacerdotes et optimates, ut ad impietatem consentiant, evocari: desertas Judæorum urbes, vacuas domos, omnes in Phœniciam venisse, ut Petronium, virum minime atrocem, sed displicere principi verentem, ad miserationem gentis, ultro in preces, et, si fuerint irritæ, in pericula et mortes ruentis, flecterent: si foret pereundum, id solatii saltem habituros, quod peregrinâ in terrâ, inviolato adhuc templo, occumberent.

[Legati, his rebus auditis, dolore victi et muti

ruunt, necdum quantum periculi immineret gnari. Petronius enim, tot miserorum adspectu et precibus mollitus, literas, pietatem inter et obsequium ambiguas, ad principem miserat: lentas operas: sed non intutas moras: religiones tempore potius, quam vi gliscere: Judæos sacris suis pervicacius adstrictos, si festinaretur, forte agrorum vitæque oblitos, in suî perniciem sponte ituros, cum summo principis detrimento, qui sane per has regiones meditatum in Ægyptum iter faceret. Caius, ob suspiciones perspicax, divinos honores a Judæis negari et Petronium connivere introspexit. Veritus tamen exercitûs defectionem, modeste rescripsit; laudatâque Petronii prudentiâ, hortatus est ut collectis jam frugibus, nulloque instante periculo, operas urgeret, et debitas principi religiones assereret.

[Interim rex Agrippa, Petronii literarum nescius, Caium salutatum venit. Vultu ejus obnubilo et iras recondente primum territus, mox auditis exprobrationibus gentem suam rebellem esse, principi ejusque numini infensam, ita diriguit, ut exanimus domum suam fuerit reportatus. Postero die animis viribusque paululum recreatis, longas, supplicum more, literas misit principi: quarum libertate excusatâ, profitebatur se amore patriæ succensum, avis proavisque regibus simul et summis pontificibus natum, Dei altissimi templum semper veneratum, pro se, pro patriâ, pro suâ gente, clementiam pietatemque principis exorare.

[Meminisset avorum suorum Agrippæ et Tiberii, Augusti proavi, proaviæ Juliæ: omnes Judæorum religioni favisse: Agrippam, cum Hierosolymæ versabatur, singulis diebus sacrosanctum templum adiisse, verendamque ejus majestatem, et sacrorum sanctitatem admiratum, illud donis exornâsse: Tiberium ne voluisse quidem auratos clypeos, nullâ imagine, sed titulo tantum insignes, sibi in Herodis regiâ a Pilato dicatos, in urbe sanctâ manere, sed Cæsaream trans-

rri jussisse: Augustum non modo permisisse Judæis, ut ubique terrarum patrios cœtus celebrarent, stipes Hierosolymam mitterent; at ipsum quoque uperâsse, ut suis impensis victimæ singulis diebus ummo Deo æternum litarentur: Juliam Augustam, aritæ pietatis æmulam, aureas phialas, calices, aliaue plurima et pretiosissima donaria missitâsse.

[Igitur suppliciter obtestari, ut princeps, majorius suis virtute haud impar, par quoque sit in Judæos enevolentiâ. Memorabat accepta a Caio beneficia; upta vincula; data regna: at hæc vana, hæc exiosa esse, si templum violaretur, si convelleretur regio. Reposcere se priorem servitutem, aut potius ortem, cum vivere non possit, nisi Caio annuente; ec velit, nisi probante Deo, et inviolato templo.

[Vetus amicitia, eâque imperiosior libertas prinipem mollivit, nec tamen a cœptis penitus avertit: cripsit quidem ad Petronium ne quid in templo noaret. At simul imperabat ut extra Hierosolymam ras, templa sibi suisque ponere cuivis liceret. Si uis obstaret, statim plecti, aut ad se mitti. Urbe alibus impietatis et dissensionum munimentis vallatâ, ndulgentiæ eum adhuc pœnituit; jussitque ære aurato olossum Romæ fieri, qui, clanculum Hierosolymam ransvectus, in templo dicaretur, cum per eam urbem, Egyptum petiturus, iter faceret.

[Iis dispositis, legati Judæorum Alexandrinorum d irrisionem magis, quam ad orandam causam, adnissi. Quod paulo fusius referre haud pigebit, ut lustri exemplo quæ fuerit hujus principatûs ratio, oscatur. Caius, in Mæcenatis Lamiæque hortis iversatus, præceperat villas omnes recludi; se eas aspecturum. Ibi legatos excepit: cernui Augustum mperatorem salutavêre: quos ille indignabundo vultu espectans, "Nonne vos," inquit, "qui me, probatum otius orbis confessione et veneratione, deum negatis, t *numen ne nomine* quidem notum colitis?" Deinde *rotensis ad* cœlum manibus, impia vociferatus [illegible]

horrentibus Judæis; Alexandrinorum vero turbâ Caium deum, Jovem, deos omnes, unum esse ingeminante.

[Interim criminabatur Isidorus, reliquos terrarum populos, præter Judæos, pro salute principis sacrificâsse. Hi accusationis indignitatem aversati, exclamant se injuriis peti; terque, pro auspiciis imperii, restitutâ Cæsaris sanitate, victoriâque Germanicâ, hecatombas, non truncas, uti apud cæteras gentes moris est, sed integras, sacro igne adolevisse. Haud mitior Caius eos alii, non sibi, sacrificâsse queritur: moxque obambulans, aulas, œcos, gynæcea, tabulata omnia inspectare; hæc probare; illa damnare; alia mutata velle, assectantibus inter adversariorum contumelias Judæis: quos subito affatus, "Cur," inquit, "sue abstinetis?" Rident plauduntque Alexandrini: patrios ritus excusant Judæi: jocatur princeps; statimque ad seria transgressus, quid juris in urbe Alexandriâ petant, interrogat.

[Illi meditatam orationem, quâ jura per quadringentos annos valida probarent, cœperant, cum propere fugit, amplissimamque aulam pererrans, jubet fenestras vitro candido, specularibus lapidibus haud absimili, occludi. Exin ad Judæos lente regressus, quid dicant quærit. Dicta summatim repetentibus, subito evadit in ædem, quam veteribus picturis exornabat. Denique reversus, nec ita ferox, sed commiserans, "Proh miseros," inquit, "et imbecillos magis quam malos, qui me dei naturæ participem esse haud intelligitis." Hæc locutus, abiit; jussique legati recedere: principis futilitate irritati, læti tamen quod jam non causæ tantum, sed vitæ etiam diffiderent.

[Sub anni finem Apelles malarum artium pœnas luit; vinctusque ferreis compedibus, et rotâ tortus per dierum intervalla, ut diu suppliciis sufficeret, quantum olim ad luxuriæ incitamenta, tantum ad crudelitatis ludibria valuit: haud raro, at semper in-

firmo exemplo. Validius enim ad scelus impellit præsentis fortunæ illecebra, quam retrahit futuræ infamiæ formido. Eodem anno Pontius Pilatus, Viennam biennio ante relegatus, vitam pristinæ dignitatis memoriâ, conscientiâ scelerum, mœroris impatientiâ tristem ipse finivit.

[Caius Cæsar IV. et Sentius Saturninus infaustis auspiciis consulatum iniêre. Sacrificanti enim Cæsari Calendis U. C. 794. J. C. 41. Januariis jecur victimæ defuit. Alia quoque vulgata prodigia, potius tædio principatûs, quam rei veritate. Haud siluerim tamen, quod Plinius, egregius naturæ scriptor, retulit. Nec vera tantum, sed tradita quoque nobilibus auctoribus, etsi minus verisimilia, memorare debet annalium conditor. Igitur cum ab Asturâ Antium renavigaret princeps, fertur, totâ classe proficiente, ejus quinqueremem solam restitisse. Cunctis demirantibus quid quadringentorum remigum officio intercederet, exsiliêre qui id circa navim quærerent: invenêre echeneïdem, gubernaculo adhærentem, Caioque ostenderunt. Indignationem, quod eum semipedalis pisciculus remoraretur, excepit admiratio, cum, qui adhærens ita tenuisset, in navigium receptus nihil polleret.

[At hæc leviora, quam ut atrocem adverterent principem, qui, quantum cæteri prosperis, tantum adversis inhiabat: solitus temporum suorum calamitatem dolere, quod fame, peste, exercituum cladibus, urbium incendiis, regionum subversionibus, uti superioribus principatibus contigerat, non nobilitarentur. Verum quæ populis precabatur mala, in ipsum, Urbem regressum, vertêre. Nefandum facinus diversis incitamentis susceptum. In illud ruit Æmilius Regulus, Cordubensis, odio principis; Annius Minucianus, ut Lepidum ulcisceretur, sibique imminens *discrimen propulsaret*; Cassius Chærea, vir antiquis *moribus et austeris*, quibus, ut ad bonum nihil

uti assolet, in diversas ibant sententias. Unus Chærea censebat super omnia opus esse festinatione: morâ res corrumpi: plurimas jam omissas occasiones: Caium potuisse interfici, Capitolium adscendentem, ut pro filiâ sacra faceret; vel e summâ basilicâ præcipitari, cum nummos in plebem spargebat; vel opprimi, cum arcanas suas religiones celebrabat incustoditus et incautus. Cæterum se neque sociis, neque armis indigere: a diis sibi eam vim corporis datam, ut solus nudusque valeat Caio necem, patriæ salutem afferre.

[Intrepidum Chæreæ animum omnes probavêre, orantes tamen ne præproperâ festinatione res in discrimen adducatur, et malorum remedium in majora et insanabilia mala vertatur. Ludos Palatinos quamprimum edendos: hoc commodissimum meditatæ cædis tempus: Urbe spectaculis intentâ, imparatis satellitibus, aut ob locorum angustias impeditis, Caium vulneribus totum fore pervium. Chærea, licet morarum impatiens, consensit, et graviores tempore iras fovens, condictum diem primum ludorum exspectavit. Illuxit tandem; at variis casibus præpeditus, nunquam in scelus patuit. Quatuor quoque sequentibus diebus conjuratorum consternatione, aut ancipitibus consiliis, nihil attentatum.

[Infremens Chærea factiosos, in unum convocatos, juratæ fidei memoriâ, proditionis metu, Caii impune quælibet ausuri licentiâ, nunquam intermorriturâ patrandi facinoris gloriâ ad audaciam excitat. Exin paululum silens, exterritosque ac mutos obstupescere miratus, subirasci et quærere quid morarentur, viri fortissimi? Adesse ludorum diem ultimam: Caium, effuso nobilium et optimorum quorumque sanguine, Alexandriam mox profecturum: suas libidines, Romanorum infamiam terrâ marique ostentaturum. Hæc inaudîsse horrendum, ferre magis pudendum. Ægyptium, scelera exosum, ac forte ulturum, laudem maximi facinoris ipsis prærepturum. Spretis eorum

quam ubi vidit, miserans, Pompedium absolvit, Quintiliam, in doloris levamen, amissæque formæ solatium, pecuniâ donavit.

[At Chærea, periculo violentâque crudelitate atrox, Papinium tribunum, Clementem, prætorianorum præfectum, adit; atque in hunc modum alloquitur: "Hactenus principis securitati insudavimus: ejus vitæ insidiatores ferro necavimus, aut tormentis adeo inclementer excruciavimus, ut hominum teterrimo miseratio moveretur. Hæccine, hæcne tota militiæ nostræ ratio?" Erubuit Clemens, vultu quantum dominationis puderet prodente: at siluit, ne iniquâ principis insectatione exitium sibi quæreret.

[Audacior Chærea, ratusque vinci facilem esse, qui erubesceret, queritur se crudelissimi principis non satellites tantum, sed amicos esse: adversus libertatem et patriam armatos, civium sanguine quotidie fœdari: nec tantâ infamiâ suam adhuc securitatem apud suspicacem et humanâ cæde lætum principem redimi. Audendum tandem: suæ et omnium saluti consulendum.

[Chæream laudat Clemens, sed silentium et moras suadet: addit se, ob ingravescentem ætatem tantæ rei imparem, tutiora forte reperturum; neminem honestiora dicturum. Dein discessêre, in varias cogitationes distracti. Clemens audita dictaque animo volvebat. Chærea, fide præfecti haud satis prospere tentatâ, magis præceps, Corn. Sabinum, tribunum, Annium Minucianum, in Urbe dignitate præstantem, in partes trahit: adjungit senatores, equites, milites. Accessit quoque Callistus, principis favore, et opibus, libertorum præcipuus: ad scelera tanto paratior, quanto fortunæ insolentior et avidior. Is perfidiæ dedecus velabat falsi incertum an veri criminis atrocitate, scilicet Caium sibi imperâsse, ut Claudium veneno tolleret.

[Tantâ conjuratorum multitudine augescebant [illegible] *dem animi, sed retardabantur consilia.* Quisque [illegible]

[Periit Caius nono et vigesimo ætatis anno: prope quadriennio imperaverat. Parentes eum ad virtutem finxissent, nisi imperiosior natura ad vitiorum portenta projecisset. Eminenti fuit staturâ. Cætera in eo immania, pallor vultûs, anilitas frontis, concavorum rigentiumque oculorum torvitas, deformitas capitis emendicatis capillis adspersi, obsessa setis cervix, crurum exilitas, enormitas pedum. Vultum naturâ horridum ac tetrum efferabat ex industriâ, atque ad speculum in terrorem componebat. Atrocior autem erat animus, mens insana, ingenium mobile, et incredibilium rerum avidum. Puer adhuc, constupratis sororibus, libidinum rudimenta in domo Antoniæ occœpisse fertur. Juvenis, voluptatum monstra, suspicionum arcana, sanguinariasque leges Capreis didicit. Princeps liberalitate, hilaritate, popularitate, aliisque virtutum imitamentis, quæ in vitia desinunt, primum illusit. Postea ingenii pravitate, dominationis libidine, immoderata omnia et inaudita cupere: ad nefanda insolescere: successu illectus, pejora quærere; et brevi principatu quid summa vitia in summâ fortunâ possint, ostendere. Literas invidiâ corrupit: artes luxu adulteravit: mores exemplis prostravit: libertatis reliquias audaciâ funestavit: imperium stultitiâ, immanitate ferme evertit: civis vecors, princeps furiosus, contumeliosus, prodigus simul et crudelis, religiosus et impius, vitâ, morte, memoriâ probrosus.

SUPPLEMENTUM

LIBRI NONI

ANNALIUM.

[*Auctore Gabriele Brotier.*]

[Occiso Caio Cæsare, et interfectoribus in Germanici domum, Palatio vicinam, clam delapsis, Germani, corporis custodes, tumultu ac rumoribus exciti, accucurrêre. U.C. 794. J.C. 41. Innatâ fide ac ferociâ, nec invalidiore largitionum principis memoriâ, aut spe, in vindictam summo impetu ruunt. Asprenas, senator, primum obvius, obtruncatur. Norbanus, nec dignitate suâ, nec majorum laudibus defensus, vim parans fortiter occubuit. Anteius domesticas injurias, cadaveris spectaculo, ulciscendi turpiter avidus, inglorius periit. Alii plurimi sontes et insontes trucidati.

[Interea fama cædis theatrum pervasit; et pro cujusque aut ingenio, aut fortunâ, varie accepta. Plebs principem, ludis deditum, vel amissum dolere, vel salvum credere. Servi, scelerumque artifices, ob delationes malasque artes timere. Patricii, cæterique nobiles, dominationis atrocitatibus infensi, re lætari, specie tristari. Conscii conjurationis silere. Plurimi, quibus volupe est ficta divendere, spesve in turbidis ponere, alii differre vulneratum quidem Caium, sed vivere, et vulneribus fomenta parari: alii *cruore madentem* in foro adstare, populumque ad *ultionem*, et optimatium internecionem hortari.

[Iis rumoribus gliscebat terror: increvit, cum theatrum, destrictis gladiis, circumsidêre Germani milites; aræque præfixis occisorum capitibus, quid omnibus immineret periculi ostentavêre. Cuncti veniam salutemque orabant. Temeritas, quæ in extremis valet plurimum, tranquillitatem securitatemque inopinato attulit. Quidam enim Arruntius, rerum venalium præconio indeque partis opibus famosus, atrâ veste, funereoque planctu theatrum subiit, et Caium Cæsarem mortuum esse vociferavit; mox circumcursans, militibus gladios conderent renuntiavit. His furor, cæteris terror statim relanguit.

[Haud aliter sedata Urbis perturbatio. Prætoriis cohortibus interfectores undequaque pervestigantibus, trepidantique populo occurrit Valerius Asiaticus, consularis, magnâque in concione utinam abs se patrata esset cædes inclamavit. Tantâ ferociâ resedêre animi; et in publica Caii convicia discessum est. Crevit audacia, cum Clemens, quem supra memoravi, Minucianum cæterosque senatores, cædis conscios, ad se adductos remisit; Caiumque non Romanorum, sed suis telis confossum periisse professus est, occiso principi infestissimus, quod antea timidus.

[At consules Sentius Saturninus et Pomponius Secundus, gravioribus rebus intenti, despectâ curiâ, quia Julia vocabatur, forum Capitoliumque occupaverant; jussisque urbanis cohortibus senatûs securitati invigilare, edictum Caio contumeliosum proposuêre, promissâ populo vectigalium imminutione, militibus donativo, si quisque domum se reciperent, et a tumultu ac direptionibus abstinerent. Exin coacti patres de formâ regiminis consultavêre. Alii abolendam Cæsarum memoriam, diruenda templa, libertatem restituendam; alii retinendam dominationem censuêre. Hi, varias in partes distracti, pro suâ spe aut fortunâ diversos principes destinare.

Omnes, flagrantibus partium studiis, reliquum diei noctemque absumere, et libertatem morâ perdere.

[Casus tamen, non consilium, imperio Claudium admovit. Rumore cædis exterritus, ad Palatii solarium prorepserat: inter prætenta foribus vela latebat abditus, cum discurrens forte gregarius miles, animadversis pedibus, e studio sciscitandi quisnam esset, eum agnovit, extractumque, et præ metu ad genua sibi accidentem, Imperatorem salutavit; et ad commilitones perduxit. A furore ad venerationem statim conversi, illum lecticæ imponunt, et vicissim succollantes in castra deferunt tristem ac trepidum, obviâ miserante turbâ, quasi ad pœnam raperetur insons. Receptus intra vallum, inter excubias militum pernoctavit, minore spe, quam fiduciâ.

[Patres enim, libertatem inter et novos dominos incerti, adhuc certabant; ac Sentius Saturninus, consul, omnium animos ad libertatem ferme erexit: hortatus, ut eam, insperatam licet, deûm tamen immortalium munere oblatam, Cassii Chæreæ fortitudine assertam, amplexarentur: diem hanc sibi gloriosam, posteris lætam, ætatibus omnibus memorandam facerent: servitutis mala, imperitante Julio Cæsare cœpta, Augusti et Tiberii principatibus aucta, a Caio cumulata cogitarent. Dominationem, virtutibus infensam, libidinibus grassari. Rempublicam bonorum civium studiis ac præmiis niti. Penes ipsos esse ut reviviscat libertas, vel æternum obruta jaceat. Addidit, "Utcumque erit vestra sententia, libertatis vindices, et maxime Cassium Chæream, meritis honoribus decorate."

[Orationi vim addidit Chæreæ præsentia; nocteque jam adultâ, consules allocutus, signum petiit, et "*Libertatem*" accepit; lætantibus omnibus consularis potestatis et reipublicæ monimentum, tot abhinc annos intermissum, renovari. Mox, ut Caii domus *penitus exscinderetur*, Chærea Julium Lupum, tri-

bunum, misit, qui Cæsoniam et ejus filiam interficeret. Reperta mater, filiam proxima, mariti cadaveri assidens, cruore fœda, et indolens suis eum consiliis haud paruisse. Ut vidit tribunum, quem ad cæsi principis miserationem trahere frustra nitebatur, rigescere, sibique extremam necessitatem minitari, fortiter jugulum nudavit, et, deûm hominumque fidem obtestans, percussori obtulit: planctu mortisque firmitudine, si quid mulieri credendum, se mariti immanitatis objectorumque criminum insontem esse testata. Ejus filia parieti illisa.

[Dum hæc patrabantur, nuntiata patribus Claudii fortuna. Ne silentio augesceret, confestim legavêre Veranium et Brocchum, tribunos plebis, qui Claudio suaderent, ut nihil contra senatûs auctoritatem attentaret: pristina dominationis mala, quæ ipse erat sæpe expertus, meminisset; malletque cum securitate ac laude in republicâ vivere, quam cum dedecore et imminentis fati formidine imperare velle. Rempublicam habere milites, arma, et innumera servitia; quodque ad defensandos patriæ libertatis vindices validius, propitios fore deos, quorum est recta honestaque tueri.

[Minax prætorianorum adspectus legatos perterruit; certique inferiores esse consulares copias, orant, Claudii genua advoluti, ne Urbem bello et internecioni objectet: si imperium voluerit, patres adeat, quæ videantur suadeat: posthabitâ autem semper odiosâ, sæpe luctuosâ tyrannide, principatum lætis auspiciis et civium benevolentiâ nixum anteferat. Jam Claudius, mentis et consilii parum firmus, ad modesta divertebat, nisi militum ferocia, Agrippæ regis prudentia, ipsaque dominationis cupido, vel in imbellibus pectoribus haud invalida, abjectos animos sustulisset. Legatis vi se et necessitate teneri respondit.

[Agrippa, ejus imbecillitati adhuc diffisus, artes suas ita occulebat, ut, dum dominationi clam allabo-

rabat, senatui favere crederetur. Ab eo accitus ut de rerum summâ consuleret, curiam venit. Quid actum de Claudio, interrogat: quasi ignarus id edoctus, se pro senatu ac libertate mori paratum profitetur: at rem difficillimam agi: militibus et pecuniâ opus esse. Senatores utrumque sibi suppetere asseverant. Monet Agrippa ipsis forte quidem multos, sed novos et disciplinæ rudes esse milites: veteranos vero et bellorum peritos Claudio adesse: nihil temere tentandum: si velint, se Claudium aditurum, et abdicationem persuasurum.

[Ad Claudium reversus, eum senatûs fluctuationem, militum cæterarumque rerum, quibus respublica nititur, inopiam docet, et ad sensus regnatrice domo dignos exstimulat. Claudius rei facilitate suâque utilitate victus, haud absurde respondet legatis, Se non mirari senatum prioribus principibus succensere: at nihil veteris injuriæ, se principe, remansurum: ætate, fortunâ, exemplis, suâque naturâ meliora edoctum: sibi quidem imperium, at communem cum ipsis fore potestatem; nec formidolosum esse debere, quem suarum partium suæque dignitatis socium habuerunt. His deinde dimissis, milites alloquitur. Cum in ejus nomen jurâssent, singulis quinadena sestertia promittit; primus Cæsarum fidem militis præmio pigneratus.

[Auditâ Claudii responsione, patres a consulibus in ædem Jovis Victoris convocati sunt. At plurimi, quid immineret libertati præscii, pars in Urbe latitare; pars in villas secedere, ut, si minus dignitati, magis securitati consulerent; alii, haud amplius centum, convenêre: mox clamoribus militum, qui plures dominos respuebant, unum efflagitabant principem, sunt præpediti: pauca, nec placita, pro libertate dixit Pomponius, consul; cæteri de principatu disceptavêre. Hos enim inter nonnulli summæ rei inhiabant; *quorum* præcipui, Marcus Vinicius nobilitate et Juliæ matrimonio insignis, Valerius Asiaticus

audaciâ, quam auctoritate, validior. Magna ausuros deterruit mutua æmulatio: insuper partes Claudii singulas in horas accrescebant; metus quoque erat, ne, si ad arma veniretur, vel Urbs subverteretur, vel, jam cœptâ militum defectione, propudiosam ad mortem traherentur. Itaque patres, milites, in Claudium consensêre; frustra indignante Chæreâ huc recidere tanta libertatis molimina; et post cædem furiosi principis stolidum assumi: si vellent, se præcisam Claudii cervicem eis allaturum. Hanc quoque infamiam morte suâ se anteventurum minitabatur Sabinus.

[Hæc incassum jactitata. Quo tardiores ad obsequium, eo patres ad servitium promtiores ruunt: ad castra properant, duce Pomponio. Sed infensi milites consulem, quod fuisset libertatis hortator, strictis gladiis, jam morti destinabant, nisi restitisset Claudius, suoque lateri eum assidere jussisset. Haud ita civiliter excepti senatores: contra repulsi, illusi, cæsi; vulneratus quoque Aponius. In hæc intempestivæ severitatis dedecora prorumpebat princeps, dominandi rudis, cum venit Agrippa, eumque docuit senatum in præsentiâ non injuriis, sed honoribus multandum.

[Ad omnia facilis, patres in Palatium convocat, quo ipse mediam per urbem lecticâ defertur, stipantibus militibus, superbisque et populo insultantibus, quod principem imperio dedissent. Licet Pollio, cohortibus prætoriis recens præfectus, edixisset ne Chærea et Sabinus in publicum prodirent, adstitêre tamen, majore sane spe dominationem contemtu legis irridendi, quam novas turbas concitandi. Ubi primum ventum est in Palatium, Claudius cum amicis de Chæreâ consultavit. Viri fortitudinem laudavêre; at morte plectendum, ut pœna terrori esset, censuêre; jamque adultâ adulatione, non ut Caii interfector, sed ut nefariorum adversus Claudium consiliorum reus, capite damnatur. Interritus, ne mu-

[redacted]

tato quidem vultûs colore, Lupumque, ut facinoris, ita pœnæ socium, sed non satis fortem, ad firmitudinem hortatus, supplicium adiit, jussitque percussorem eodem, quo Caium peremerat, gladio uti. Ad mortem sic obduratus, uno ictu obtruncatur. Lupus minore constantiâ, repetitis ictibus trucidatus est. Sabinus, veniâ et dignitate, quæ ei fuêre oblatæ, spretis, se ipse interemit: indignum ratus, si Chæreæ superstes viveret.

[Princeps, eam morientium ferociam veritus, in atrociores milites animadvertere; senatores, aliosque sibi infensos beneficiis demulcere: necdum vitæ potentiæque securus, omnibus, qui salutaturi adirent, acerbissimos scrutatores apponere; ne convivia quidem inire, nisi spiculatores cum lanceis circumstarent, militesque vice ministrorum fungerentur: alia metu excogitare, quæ postea ad principum majestatem retenta. Aspera tamen suspicionum mollita, sublatis impietatis criminibus, condonatis veteribus injuriis, remissis sensim, ut gratia augesceret, vectigalibus.

[Accessit etiam favor, cum Claudius protulit duos Caii libellos, a Protogene scriptos, alterum *Gladii*, alterum *Pugionis* titulo insignes. Ambo notas et nomina electissimorum senatorii equestrisque ordinis, morti destinatorum, continebant. Eos cum famosis literis, quas Caius crematas simulaverat, palam combussit; Protogenemque, ut Urbi gratificaretur, interfecit. Majorem adhuc ex inauditâ improbitate Caio invidiam, sibi laudem civiumque benevolentiam quæsivit. Arcam enim ingentem, venenorum plenam, quam in secretiore Caii supellectile repererat, demersit; tantaque erupit lues, ut infecta maria traderentur, nec sine piscium exitio, quos enectos æstus in proxima litora ejecit.

[*Tum omnes se a principe servatos fateri: in fratre Germanici virtutes, spes populi Romani cumula-*

nedum divinos velle: sola imperii insignia usurpare: statuas paucas et modestas permittere; mutis signis templa, compita, publicas, privatas ædes oppleri, civesque exturbari dictitans. Hac civilitate stabilito imperio, nihil antiquius habere, quam ut id biduum, quo de mutando reipublicæ statu hæsitatum erat, memoriæ eximeret. Omnium itaque factorum dictorumque in eo veniam et oblivionem in perpetuum sancire ac præstare; et, cum principum reverentia religionibus et pietatis officiis accrescat, aviæ Liviæ divinos honores, et Circensi pompâ currum elephantorum; parentibus inferias publicas; patri Circenses ludos natali die decernere. Ne Antonium quidem inhonoratum, ac sine gratâ mentione transmisit: testatus per edictum, tanto impensius petere se ut natalem patris Drusi celebrarent, quod idem esset et avi sui Antonii.

[Addidit matri carpentum, quo per Circum duceretur: tribuit quoque cognomen Augustæ, quod femina, virtutis, quam laudis, studiosior, recusaverat. Fratris memoriam, per omnem occasionem celebratam, novis auxit honoribus. Agrippinam et Juliam de exsilio reduxit. Magnâ quoque usus in priores principes reverentiâ, jusjurandum neque sanctius sibi, neque crebrius instituit, quam per Augustum. Tiberio marmoreum arcum juxta Pompeii theatrum, decretum olim ab senatu, sed omissum, peregit. Omnia quidem Caii acta rescidit, ejusque statuas noctu sustulit: vetuit tamen eum ignominiâ notari; diemque necis, quamvis exordium principatûs sui, inter festos referri: quo edicto principi dignitas, sceleribus odium manebat.

[Haud minus diligenter cautum ut nova dominatio regibus exteris commendaretur. Restituta Antiocho Commagene parsque Ciliciæ, a Caio data et ademta. Mithridates, Iberus, Armeniæ rex, in vincula conjectus, primum libertatem, deinde regnum recepit. Data Polemoni, regi Bosporano, Ci-

licia, ut Mithridates, a magno Mithridate oriundus, Bosporo donaretur. At ut egregia Agrippæ officia, ita maxima fuit gratia. Non modo confirmata regna, quæ jam acceperat, additæ adhuc Judæa et Samaria. Ei quoque decreta consularia insignia, fratri ejus Herodi prætoria: multaque Judæis indulta.

[Eamdem æquitatem expertæ urbes, quibus statuas a Caio ablatas restituit. Neque opum appetens, vetuit ne quis, si cognatos haberet, Cæsarem scriberet hæredem. Demum, quod in novo principatu difficillimum, abruptam severitatem inter et nimiam facilitatem temperamento usus, varia sanxit quibus sanctitas legum, civium tranquillitas, ludorum moderatio adstrueretur. Ipse observantiâ in consules, benignitate erga omnes, ingens modestiæ exemplum simul et incitamentum.

[Læta quidem initia, sed cito corrupta Messalinæ libidinibus, insolentiâ libertorum, hebete ingenio principis, qui naturâ invalidus, serviliter eductus, literatior mitiorque, quam principem mediocris animi decet, pauca pro arbitrio et majestate imperii, pleraque alieno impulsu, præcipitive metu aut impetu actitavit: dominationem vix retenturus, ni mole suâ aliquamdiu starent magna imperia; legatique exercituum obviam, sed turpem, fortunam illustriori obsequio postposuissent.

[Hos inter eminuit Sulpicius Galba, Germaniæ superioris legatus. Licet ad nova summaque a multis stimulatus, officii constans maluit imperium defendere, quam usurpare; Cattosque devicit, fide et victoriâ intimam principis benevolentiam promeritus. Laudis æmulus, P. Gabinius, Germaniæ inferiori præfectus, Chaücos debellavit. Aucta lætitia, quod, quæ sola apud hostes supererat, captam Varianâ clade legionis aquilam reportavit; indeque Chaücius cognomen obtinuit. Princeps vero, periculorum et bellorum expers, ob utramque victoriam Imperator sa-

laudem traxêre sopitas in Mauritaniâ turbas, quæ jam ante Caii cædem desierant; et ut triumphalia ornamenta ob id acciperet persuasêre.

[At fœdiora meditabatur Messalina. Juliam, formâ, nobilitate, cum Claudio necessitudine præcellentem exosa, ferocem ejus animum, et ad imperantis fortunæ obsequia flecti nescium, impatientius ferebat. Primum muliebri æmulatione certavêre, mox, prout solitum, vicit potentia. Juliaque variis criminibus atque etiam adulteriis infamata magis, quam convicta, rursus in exsilium projecta est. Annæus Seneca, adulteriorum societati innexus, in insulam Corsicam relegatur: sapientiæ famâ, Juliæ superbiâ facile excusandus, nisi ipse ingeniosioribus scriptis, adulatoriis precibus, amarulentis dicteriis, ferme fidem criminationibus fecisset.

[Inter hæc dissidia, Claudius filias suas, Antoniam Cn. Pompeio Magno tradidit, Octaviam L. Junio Silano despondit, exiguâ maritali pompâ, post tristiore exitu. Generos vigintiviratu tantum donavit: dein feriis Latinis Urbi præfecit: tarde concessit ut quinquennio maturius, quam per leges, magistratus peterent. Eodem anno nati sunt, ortu et fato dispares, moribus et studiis pares, familiari necessitudine summi, Britannicus et Titus: mirâ hominum sorte, quæ utriusque vices variâsse videtur, ut singuli plus desideriorum relinquerent. Britannicus Claudio et Messalinâ genitus vigesimo paterni imperii die: Titus Vespasiano et Flaviâ Domitillâ tertio Calendas Januarias.

U.C. 795.
J. C. 42.

[Claudius Cæsar II. et Cæcina Largus, consules, in acta Augusti juravêre. In sua jurari vetuit princeps; prorogatoque per totum annum Cæcinæ magistratu, ipse bimestri dignitate se abdicavit, nihil contra leges se *fecisse jurejurando* professus, majore vanitate, quam *veritate*. Consul enim, et extra honorem, juris di-

cundi assiduus, nonnunquam a præscriptis legum discedebat, quandoque ex bono et æquo, sæpius inconsultâ animi levitate, et amenti similis. Novas tamen leges condidit, suâ utilitate, principis civilitate probatas. Rectores enim provinciarum, diutius in Urbe morari solitos, jussit in eas ante Calendas Apriles proficisci: simul vetuit ne sibi pro acceptâ dignitate gratias agerent; professus se principem; ipsos esse principatûs adjutores: apud se gratiam laudemque nacturos, si ex provinciis, officio egregie perfuncti, reverterentur. Legem Papiam Poppæam, a Tiberio jam mollitam, sed in hoc Urbis luxu adhuc graviorem, moderatus est; et sexagenarios, qui uxorem quinquagenariâ minorem ducerent, cœlibum pœnis exemit. Pupillis consuluit, eorumque tutelæ curam, olim prætoribus commissam, consulibus mandavit. Ad lites quoque expediendas, rerum actum, divisum antea in hibernos æstivosque menses, conjunxit. Demum ne publica pecunia periret, tres prætorios viros, qui ærario debita exigerent, instituit: additis lictoribus, ut cresceret dignitas. Ad divina quoque conversus, Urbem, religionum multitudine fatiscentem, sacris Eleusiniis augere voluit. Laudabiliore curâ, Gallorum, quos furiosa Druidarum superstitio humanis victimis deos placare docuit, feros ritus, civibus sub Augusto jam interdictos, abolevit, cæteraque hujus superstitionis vetuit. Triumphato enim terrarum orbe, hæc nobilissima Romanos manebat victoria, ut religionum monstra tollerent, victasque gentes rationi servire, ac felices vivere cogerent.

[Interim Suetonius Paulinus bellicæ laudis famam in Africâ auspicabatur. Ædemon enim, libertus, arma resumserat, ut Ptolemæum regem, a Caio Cæsare interemtum, ulcisceretur. Ne per moras audacia glisceret, Suetonius Mauritaniam propere *ingressus* est. Barbari, exercitibus Romanis tum

primum in regione suâ bellantibus exterriti, refugêre. Dum in latebris premebantur, ventum ad montem Atlantem, tot fabulis celebratum.

[Suetonius Polybium, egregium annalium conditorem, qui Africæ litora exploraverat, æmulatus, terras scrutari voluit; primusque Romanorum ducum Atlantem aliquot millium spatio transgressus, loca, hactenus tantum virilem ob luxuriam audita, invisit. Vanescentibus, quo propius accedebat, fabulis, nulla occurrêre Ægipanum Satyrorumque vestigia: sed comperit imas montis radices, densis altisque repletas silvis, incognito genere arborum, proceritate spectabili, enodi nitore, fronde cupressis simili, gravi odore, et tenui obductâ lanugine, sericis velleribus nihilo viliore: verticem altis etiam æstate operiri nivibus: decimis eo pervenerat castris: ultra ad fluvium Ger contendit per solitudines nigri pulveris, eminentibus interdum velut exustis cautibus; locaque inhabitabilia fervore, quamquam hiberno tempore, expertus: proximos saltus, elephantorum, ferarum et serpentium gregibus infestos adiit; et, a Canariis populis, qui dividuis ferarum visceribus victitabant, inhabitari comperit.

[His exploratis, rebellibusque territis magis, quam subactis, Suetonius Romam repetiit, cum pertinaciore hoste postea dimicaturus. Cœpta vero in Mauritaniâ absolvit Cn. Hosidius Geta; Salaboque, barbarorum duce, semel atque iterum devicto, et ad solitudines frustra delapso, initæ tandem pacis conditiones. Duas in provincias Tingitanam et Cæsariensem divisa est Mauritania, duobusque equestris ordinis rectoribus permissa. Conciliandi animos simul et firmandi dominationem causâ, oppidum Tingi coloniam fecit Claudius; appellatumque Traducta Julia: eodem honore donatæ Cæsarea, olim Jubæ regia, et Lixos, fabulosissime antiquis narrata. Deductis quoque veteranis, conditum Oppidum Novum;

et Latium datum Tipasæ: Rusucurium civitate honoratum. ' Interim Musulanorum manu, Numidiam turbare ausâ, victâ cæsâque, tranquillitas Numidiæ est reddita.

[Romano nomine apud barbaros ita inclarescente, fame in Urbe laborabatur, luxu et superstitibus Caianæ stultitiæ reliquiis magis, quam terrarum infecunditate. Princeps innatâ bonitate, metuque plebis, nunquam insolentioris, quam cum eâ tumultuandi occasione abutitur, publicæ penuriæ in præsentiâ subvenit, negotiatoribus lucri spe excitatis, et suscepto in se damno, si quid per tempestates accidisset. Facilius majusque incitamentum, honores addidit: civibusque, qui naves mercaturæ causâ fabricarent, vacationem Legis Papiæ Poppææ; Latinis jus Quiritium; feminis jus quatuor liberorum constituit. Quæ quidem in tantâ legum mutatione duravêre, usu et necessitate defensa.

[Futuri quoque providus, et veritus ne, ob tempestatum adversa et importuosum mare, eadem rediret frugum egestas, opera duo pari et inenarrabili impendio, utilitate et exitu dispari aggressus est. Agros enim Romanos, infinitis villarum spatiis in dies magis arctatos, lacum Fucinum emittendo augere incassum molitus est, prodigentiæ reus et adversus luxuriam invalidus. Portum vero Ostiensem, a divo Julio sæpe destinatum, semper ob difficultatem omissum, nec nisi Trajani, principis optimi, auspiciis absolvendum, felicius cœpit. Primum repugnavêre architecti. Sed vicit principis auctoritas. Immensum egesta terra; mareque immissum. Grande adhuc accessit substructionis miraculum, cum navis, omnium maxima, quâ Caius obeliscum, qui in Vaticano Circo visitur, ex Ægypto importaverat, tribus molibus turrium altitudine in eâ exædificatis Puteolano pulvere, demersa est, ut Pharus, Alexandrini *æmulus*, superponeretur. Tantas inter operas fors

obtulit spectaculum, raritate et celebritate memorandum. Orca, carnis immensæ, dentibus truculenta, portum subiit. Per complures dies satiata naufragiis tergorum e Galliâ advectorum, vado tam profundum incubuit, ut circumagi nequâquam posset. Dum saginam persequitur, fluctibus in litus propulsa, dorso supra aquas inversæ carinæ instar eminuit. Admirationi, dein ludo, patuit bellua. Adstante principe, comitantibus cohortibus prætoriis, spectante populo Romano, cum monstro a multo milite dimicatum. Numerosa lancearum vis congesta e navigiis assultantibus, quorum unum, reflatu belluæ oppletum undâ, periit.

[Alia ludorum genera, Romæ habita, non ferino, sed humano furore, principisque dedecore fœda, in Urbis luctum cito erupêre. Nam certamina, stante republicâ, ad duranda corpora et erigendos animos instituta, vigente dominatione, efferavêre principes, qui ex funerum assuetudine ad atrocia libita insolescebant. In his gladiatoriis muneribus, insitam naturâ et literis humanitatem Claudius exuit tanto facilius, quod se primum servilis audaciæ vindicem esse gloriabatur, et eo sanguine gaudebat populus. Servos ergo libertosque, falsis in dominos criminationibus, Tiberio Caioque imperitantibus, famosos, feris objecit. Rei quidem, verum aliis pœnarum generibus multandi, cecidêre tam multi, ut Augusti statuam, eo loci positam, alio transferri jusserit, ne vel cædes semper inspicere videretur, vel semper velata esset: haud erubescente principe ea jubere et spectare, quibus æream Augusti imaginem interesse eum puderet.

[Tot cædibus obduruit: sæpe ausus imperare, gladiatores, ac maxime retiarios jugulari, ut exspirantium facies videret. Mox a facinorosis vilioribusque capitibus ad meliora nobilioraque impetum cepit, Messalinâ et libertis crudelitatis instinctoribus; ac, si quid hæsitaret, metu imminentis periculi ad au-

[redacted]

daciam impellentibus. C. Appium Silanum, Hispaniæ rectorem, iis artibus circumvenêre. A principe accitus, in Urbem redierat; acceptâque in matrimonium matre Messalinæ, summa erat adepturus, si ipsi minus virtutis, Messalinæ minus libidinis fuisset. At eam, ne materni quidem thalami reverentem, aversatus, despectam cupidinem in odium tanto implacabilius, quanto turpius, vertit. Cum tamen nihil esset criminis, quod objiceretur, adversus eum per commenta grassari consenserunt Messalina et Narcissus; divisasque inter se partes ita sunt exsecuti.

[Narcissus, similis attonito, Claudii cubiculum ante lucem irrupit, affirmans somniâsse se vim principi ab Appio illatam. Messalina, in admirationem formata, sibi quoque eamdem speciem aliquot jam noctibus obversari retulit. Nec multo post ex composito irrumpere Appius nuntiatur, cui pridie ad id temporis ut adesset præceptum erat: quasi plane repræsentetur somnii fides, arcessi statim ac mori jubetur. Postero die Claudius, fraudis, nedum sceleris, minime suspicax, ordinem rei gestæ pertulit ad senatum, ac liberto gratias egit, quod pro salute suâ etiam dormiens excubaret.

[Tum omnes indignari: principem, imbecillitate crudelem, formidare. Proceres, quibus plus imminet periculi, et majores sunt spes, novas res meditantur. Annius Vinicianus, harum appetens, sed, quod deerant milites, movendis impar, Furium Camillum Scribonianum, Dalmatiæ legatum, ad defectionem literis sollicitat: eo facilius ad consilia traxit, quod imperii avidus esset, nec indignus haberetur, legionesque cum multis auxiliis suppeterent. Permotæ ducis auctoritate, novitatis illecebrâ, mutant sacramentum. Senatores plurimi et equites, easdem partes secuti, Dalmatiam petunt.

[Scribonianus, adspirantis fortunæ initiis elatior, ratusque timidam Claudii mentem citra bellum terreri posse, eum contumeliosâ minacique epistolâ ce-

dere imperio jubet, vitamque otiosam in privatâ re agere. Mobilis Cæsar jam dubitabat, adhibitis principibus viris, an obtemperaret, cum nuntiatum est Scriboniani fortunam evanidam periisse: legionum neque aquilas ornari, neque signa convelli moverique potuisse: milites, deûm metu, violatæ fidei pudore in pœnitentiam conversos, Claudii imagines adorâsse, renovâsse sacramentum; Scribonianum, amentem animi, in Issam insulam profugisse; ibique a Volaginio, in uxoris gremio, occisum quinto rebellionis die.

[Talibus nuntiis e timiditate ad securitatem revocatus princeps, Volaginium e gregario milite ad summa militiæ provexit; atque, ut exercituum fidem consecraret, præter solita præmia voluit legiones septimam et undecimam Claudianas, Pias, Felices a senatu appellari; laudem providi principis reportaturus, si, punitis flagitii repertoribus, cæteros dissimulâsset, aut clementiâ devinxisset. At Messalina et liberti, arreptâ hac sæviendi et in quorumvis fortunas involandi occasione, eum ad immodicam severitatem exasperârunt. Vinicianus aliique plurimi voluntariâ morte judicium antevenêre. Cæteri, senatores, equites, viri ac mulieres custodiis carceribusve attinebantur: ad indicium attracti non modo servi ac liberti, sed ingenui quoque tum peregrini, tum cives: nonnulli etiam senatorii et equestris ordinis tormentis subditi, licet, ineunte principatu, se nemini libero tormenta adhibiturum jurâsset Claudius. Ipse, medius inter consules, sellâ curuli aut tribunicio subsellio sedens, adstantibus prætorii præfectis, præsentibus libertis, ad senatum referebat, læsamque majestatem ulciscebatur.

[Præter viros, feminæ complures in carcere supplicio affectæ; quod fœdius, aliæ, captivarum instar, vinclis onustæ, ad tribunal protrahebantur, earumque corpora in Gemonias projiciebantur. Enectorum

vero extra Urbem capita tantum exposita. Liberis vita, quibusdam paterna bona permissa. Sed odium severitatis auxit nocentissimorum impunitas, quam a Messalinâ et libertis favore et pecuniâ redemêre; ut scelere, ita et gratiâ infames.

[Feralem scenam paucorum fortitudo illustravit. Hos inter famam promeritus est Galæsus, Scriboniani libertus: inductus enim in curiam multa locutus est libere. A Narcisso autem, in medium prorumpere auso, interrogatus, quidnam ageret, si Scribonianus imperaret; forti responso, "A tergo adstans, tacerem," ejus insolentiam retudit.

[At memoriam omnem vicit Arria, Cæcinæ Pæti uxor. Jam plurimâ laude nobilis, et apud Messalinam acceptissima, potuisset se a marito, Scribonianæ conjurationis socio, segregare, et superstes vivere. Sed vitâ morti posthabitâ, cum Pætus, occiso Scriboniano, navem esset adscensurus ut Romam traheretur, ipsa milites oravit, ut simul imponeretur. "Daturi," inquit, "estis consulari viro servulos aliquos, quorum e manu cibum capiat, a quibus vestiatur, a quibus calceetur; omnia vel sola præstabo." Re non impetratâ, conducit piscatoriam naviculam, ingensque navigium minimo sequitur.

[Mox, cum Romam venit, causam apud Claudium dicit; uxoremque Scriboniani, indicium profitentem, increpans, "Ego," inquit, "te audiam, cujus in gremio Scribonianus occisus est, et vivis?" Tantam animi ferociam miratur et timet Thrasea, ejus gener; quæque sibi evenirent quasi præscius, deprecatur ne mori pergat; filiamque suam cum marito, si sibi pereundum quoque fuerit, mori cogat. Arria, tanto animosior, quanto filia carior, respondet, "Si tam diu tantâque concordiâ vixerit tecum, quam ego cum Pæto, volo."

[Auctâ hoc responso suorum curâ, attentius custoditur. *Id sentit*, et queritur, eos nihil agere: posse

quidem efficere, ut male moriatur: ne moriatur, non posse. Hæc vix effata, exsilit cathedrâ; adversoque parieti capite ingenti impetu impacto, corruit sensûs expers, constantiæ tamen haud immemor. Nam refocillatæ prima verba fuêre: "Dixeram vobis inventuram me quamlibet duram ad mortem viam, si vos facilem negâssetis." Tam acriter suprema tentantem fors juvit. Extremâ enim necessitate marito nuntiatâ, percussorem exosus, nec tamen mortis satis firmus, pugione pectus prætentabat. Testis Arria ferrum stringit, perfodit pectus, extrahit pugionem, porrigit marito; additâque voce, "Pæte, non dolet," occumbit.

[Absimili, sed æque singulari facto Lucius Otho inclaruit. Recti enim pervicax, ausus est in Illyrico milites quosdam, quod motu Scriboniani ex pœnitentiâ præpositos suos, quasi defectionis adversus Claudium auctores, occiderant, capite punire, et quidem ante principia, se coram: quamvis ob id ipsum promotos in ampliorem gradum a Claudio sciret. Gloriam apud militaris disciplinæ peritos adeptus, gratiam apud principem minuit. Hanc, retectis nefariis Romani equitis adversus eum consiliis, ut anno proximo opportunius expediam, non modo recuperavit, sed etiam auxit, magnâ priscæ severitatis, maximâ infractæ fidei laude. Hoc anno, uno e tribunis plebis defuncto, cæteri, quamquam præsentibus consulibus, senatum coëgêre ut alter sufficeretur.

U.C. 796.
J.C. 43.

[Tiberio Claudio Cæsare III. et L. Vitellio consulibus, festorum sollenniumque dierum numerus in immane creverat. Malum pietate cœptum, auctum licentiâ, gliscens in dies adulatione, repressit Cæsar, non exstinxit: immo moribus ad inaniora delabentibus, revaluit cum majore religionum et imperii detrimento. Abolita simul reliqua Caii dominationis opprobria: quæque vel nefarie, vel immerito donaverat, aut rapuerat, restituta. Curatoribus viarum præter digni-

tatem reddita quoque pecunia, quam damnationibus et hastâ extorserat Corbulo. Paululum mollitâ lege, edictum ut provinciarum rectores ante medium Aprilem ex Urbe in provincias suas discederent.

[At sævitum in Lycios, qui, exutâ veteri modestiâ, exitialibus inter se discordiis laborabant, et Romanos aliquot occiderant. Iis ademta libertas, quam olim constantiâ et fide, piratis maria omnia infestantibus, erant promeriti. Lycia contributa Pamphyliæ, tum tanto fideliori, quod ante Cn. Pompeii victoriam fuerat cum piratis latrociniorum socia.

[Dum Claudius hac de re in curiâ cognoscebat, Lycium quemdam, civem Romanum, Latine allocutus, eum Romani sermonis rudem esse indignatus est, jureque civitatis privavit: semper, uti assolent impotentes principes, indecora inter et decora ambiguus. Nam simul, iniquas grassandi artes exosus, ne criminationibus civium Romanorum jus violaretur vetabat; simul levissimis de causis jus illud vel ipse adimebat, vel ita abjecte publicabat, ut vitreis fractis venale diceretur. Majore adhuc licentiâ, et quovis pretio apud Messalinam et libertos prostabat. Sic nomen, quantâ cum imperii utilitate, tantâ Urbis laude, cum præstantissimis et opulentissimis exterarum regionum viris sapienter a majoribus communicatum, cœpit evilescere.

[Nec Messalina his prædationibus contenta; sed dominationis cupidine, quâ nulla in feminis acrior, magis accensa, imperii munia, conspirantibus libertis, in se trahere: exercituum, provinciarum præfecturas vendere: in totâ republicâ tam inclementer auctionari, ut, cum ne emendi quidem superesset facultas, Claudius populum in Campum Martium coëgerit, ibique rerum pretia statuerit; publico suo dedecore, maximoque libidinum incitamento, quæ nunquam ferocius vigent, quam cum mollioribus remediis irritatæ.

[Post hæc enim cœpit Messalina nihil moderat

habere; nec jam libidinibus, sed sceleribus certare: dignitate ad audaciam abuti: pudicitiam publicare: nobilissimos quosque viros ac feminas ad voluptatum monstra provocare: si assenserint, gratiam; si dissenserint, odia dividere: Claudium spectaculorum illecebris ludificari: eum muliebri famulitio ita cingere, ut, dum hæc stupente et indignante Urbe in propatulo patrabantur, unum principem laterent, ipseque histrionem Mnesterem, Messalinæ flagitia paventem, ipsius jussis esse obnoxium juberet. Justus Catonius, prætoriarum cohortium præfectus, cum publicam infamiam indicio ulcisci pararet, Messalinæ odio, Claudii jussu morte affectus est. Iisdem artibus, crimine incerto, nec defensione ullâ datâ, Juliæ, altera Drusi, altera Germanici filia, D. Augusti proneptes, ferro fameve enectæ.

[Hæc Cæsareæ domûs funera Claudii nece cumulare meditabatur eques Romanus. Scelus L. Otho, prodentibus servis, comperit, et detexit, magnâ quidem cum laude, quod anno superiore, uti jam diximus, gratiâ apud principem exciderat. Reus a tribunis plebis et consulibus e Tarpeiâ rupe dejectus est. Mox de L. Othonis honoribus consultatum. Senatus eum rarissimo honore, statuâ in Palatio positâ, prosecutus est. Claudius quoque, ut præstito officio, ita liberalitate potior, Othonem inter patricios allegit; collaudansque amplissimis verbis, adjecit, virum esse, quo meliores liberos habere ne optaret quidem.

[Tum oblata tandem, quæ per tot annos defuerat, bellorum materies. Bericus, aliique ex Britanniâ ob seditionem profugi, insulam, a D. Julio prospere tentatam, nunc domesticis dissensionibus et inexpertâ novorum regum ætate vinci facilem, Claudio demonstravêre. Eo libentius auditi, quod triumphi decus quæreret princeps, nec occupationes, quæ libidines suas occulerent, aversaretur Messalina. Insuper Britanni ob non redditos transfugas tumultuabantur. Itaque jussus est Aulus Plautius e Galliâ exercitum

in Britanniam transmittere, dum Cæsar elephantos cæteraque bellorum terricula pararet.

[At legiones, secum reputantes quantula D. Julius in Britanniâ gessisset, quam dira perpessus esset in Oceano Germanicus, exoticam et ultra terrarum fines militiam, plenam discriminis, laudis vacuam, adspernabantur. Plautius, vir bello egregius, gnarusque milites frustra ad odiosa impelli, eos cunctando ad spem amoremque victoriæ adducebat. Cæsar, morarum impatiens, Narcissum mittit, qui rem deproperet. Is, personam juraque principis in Urbe usurpare solitus, Plautii tribunal conscendit. Milites, superbum genus, et opprobrii indignantissimum, liberti audaciam exhorrescunt: "Io Saturnalia!" occlamitant; et personatum principem ludificati, Plautium ducem suum esse; quo jusserit, statim ituros, gloriantur.

[Plautius, ne indignatio, ad res quasque, et inprimis militares validissima, elanguesceret, confestim naves conscendit; copiasque in tres partes distraxit, ut suis facilior, hostibus formidolosior foret appulsus. Reflante vento aliquamdiu retroacti, restitêre tamen, tum pœnitentiæ pudore, tum facis ab Oriente ad Occidentem transcurrentis visu ad pertinaciam obfirmati; navesque plano et nudo litore constituêre. Nam Britanni, adversante vento, nihil sibi timendum rati, et in sua remigrantes, defensionem omiserant. Ubi autem audiêre Romanos appulisse, terror, uti assolet, barbaros attonuit. Nec redire, nec congredi ausi, se in paludes ac silvas abdidêre, ut, sicut olim D. Julium morâ fatigaverant, ita Plautium otio frangerent.

[At ille, haud nescius lentitudine suos defecturos, hostes valituros, statim bellum aggredi: latitantes Britannos venari: omnibus vestigiis indagare; ac tandem divulsos offendere, qui vix, sociati, fuissent bello pares. Devicto Caractaco, mox cæso *Togodumno*, Cunobelini nuper mortui filiis, fugâ salutem quæsiêre; parsque Bodunorum, qui Catwillaunis

parebant, in fidem recepta. Præsidio ibi relicto, Plautius ad amnem progressus, hostes, quasi insuperabili obice defenderentur, in socordiam resolutos reperit: jubet Gallos, flumina in armis tranare solitos, impetum in eos facere: viris parcere; sed equos telis figere: cætera se provisurum. Jussa facessunt alacres. Britanni, insperatâ audaciâ perturbati, in esseda se recepêre. At, undique vulneratis equis, curribus excussi, obtritique, multâ cum strage inulti pereunt.

[Interea Fl. Vespasianus, ad summa genitus, ejusque frater Sabinus, legatus, amnem trajecerant. Hostes, Gallorum irruptione et suorum luctu turbidos, inopinato adorti, plurimos interfecêre. Quâ clade non dejecti, irritati magis Britanni, sumtoque ex furore consilio, patientiam incusant, seque ad prœlium accingunt: nec nisi in posterum diem differtur. Utrimque acerrime pugnatum: nutabat victoria; jamque hostes Hosidium Getam circumsistebant, cûm pericula in eorum exitium is convertit, eosque tam fortiter superavit, ut, licet nondum consul fuisset, triumphalia insignia obtinuerit.

[Infeliciter tentatâ fortitudine, Britanni ad artes refugêre. Properant ad Tamesis, æstu intumescente accrescentis, ostia, gnaris locorum tuta, ignaris infida, flumenque trajiciunt. Romani, eos prosecuti incautius, periclitati. At Galli, ob rei difficultatem audaciores, enatant, dum alii, supra eum locum per pontem transgressi, simul Britannos adoriuntur, et multiplici pugnæ imparatos ingenti clade prosternunt. Lætissimam victoriam luctus occupavit. Fugitivos enim dum ipsi inconsultius quoque insequebantur, inviis paludibus cum multâ suorum jacturâ hausti sunt.

[Plautius, populos, neque Togodumni nece, neque suis cladibus fractos, sed ferociâ irâque tumentes, non temere provocandos ratus, occupata loca firmat præsidiis; castraque in dextrâ Tamesis ripâ metatus,

res gestas, quidque sit spei periculive, uti erat jussus, principi renuntiat. Addit validas quidem esse gentes: at si cætera ad id bellum parata accederent, et Cæsar numine ac præsentiâ milites tutaretur, certam dignamque principe adesse victoriam.

[Claudius, triumphi decus animo jam præcipiens, res urbanas cæterosque exercitus Vitellio, collegæ suo, commendat; ipse statim ad Britannicam expeditionem profecturus, nisi fuisset Galbæ, quem fide scientiâque militari acceptissimum prædiximus, morbo retardatus. Ubi convaluit, Cæsar magno apparatu ab Ostiâ in Britanniam navigavit, magis cum mari quam cum hostibus conflictatus. Bis enim vehementi Circio pæne demersus est prope Liguriam, juxtaque Stœchadas insulas. Cum tandem Massiliam appulisset, Gesoriacum pedestri itinere petiit: mox ad ostia Tamesis transmisit.

[Flagrantibus militum, quos principis adspectus ad gloriam magis adhuc quam ad lætitiam excitat, studiis exceptus, flumen transit; nactusque Britannos, qui, nuntiato Cæsaris adventu, occurrerant, illico prœlium committit, eosque principatûs majestate potius, quam pugnæ atrocitate superat. Incruentâ victoriâ lætus, Camulodunum, Cunobelini regiam, occupat; populos in deditionem accipit, aut vi subigit. Intra sexdecim dies sæpe Imperator consalutatus, pluraque temporum opportunitate, quam D. Julius bellorum famâ potitus, in Urbem revertitur, relictis Plautio et Vespasiano, qui faustis auspiciis inchoata consilio ac fortitudine perficerent.

[Aucto novis terris imperio, accrevit eruditio Romana, mirâ quidem, sed notâ bellorum ac literarum societate. M. Agrippa, quo meliorem civem Roma vix unquam tulit, orbem terrarum Urbi spectandum proponere erat aggressus: D. Augustus complexam eum porticum, ex destinatione commentariisque *Agrippæ ab Octaviâ* inchoatam, peregerat. Magni*ficum quidem* et victore populo dignum fuit spectacu

lum. Nondum tamen geographia Romanis scriptis innotuerat. Id opus, a M. Tullio Cicerone sæpe tentatum, semper omissum, privatis incertum an publicis rebus utilius, ita accuravit Pomponius Mela, ut, si a prioribus scriptoribus studiorum antiquitate vincatur, omnes elegantiâ vicerit.

SUPPLEMENTUM

LIBRI DECIMI

ANNALIUM.

[*Auctore Gabriele Brotier.*]

[Claudius generos suos, Pompeium Magnum et Silanum, victoriæ nuntios præmiserat. Ubi primum Romam venêre, senatus in ejus honoribus fuit eo profusior, quod tot abhinc annis victorem principem non vidisset. Super triumphum, ludos annuos, duos arcus, alterum in Urbe, alterum Gesoriaci, exstruendos, datum ipsi cognomen, ejus filio nomen Britannici. Decretum quoque ut Messalina, sicut olim Livia, primum in consessu locum occuparet, et carpento veheretur. Præterea cum per dedecora prioris principatûs in hujus laudes ire patres essent soliti, jussum ærea Caii Cæsaris numismata, quæ ejus imaginem referrent, conflari. At quasi æs illud non posset nisi ad probra liquescere, in Mnesteris, histrionis, quondam Caii familiaritate, tunc Messalinæ libidinibus infamis, statuas obriguit. U.C. 796. J.C. 43.

[Interim princeps, solvens e Vatreni portu, prægrandi domo verius, quam nave, Adriam intraverat; moxque Romam sexto, quam profectus erat, mense rediit, Quintio Crispino II. et Statilio Tauro consulibus. Civitas omnis obviam effusa, multi provinciarum præsi- U.C. 797. J.C. 44.

des, legatique qui coronas aureas attulerant, nonnulli etiam exsules ob publicam lætitiam revocati, triumphantem maximo apparatu excepêre. Præter celebritatis solita, currum carpento secuta est Messalina: secuti et triumphalia ornamenta eo bello adepti, sed cæteri pedibus et in prætextâ; Crassus Frugi equo phalerato, et in veste palmatâ, quod eum honorem iteraverat. Cum ad ædem Jovis Capitolini perventum, victor princeps, D. Julium imitatus, gradus genibus adscendit, duobus suis generis innitens, laureamque in gremio numinis deposuit.

[Ad triumphi pompam accessêre ludorum hilaria, quos princeps, acceptâ ob eam rem consulis potestate, duobus simul theatris, ut populo gratificaretur, celebravit. Tot quidem equorum certamina, quot per diem edere liceret, promiserat: verum propter ursorum cædes, athletarum pugnas, pyrrhicas puerorum ex Asiâ evocatorum saltationes, haud plura, quam decem actitata. Spectaculi raritate ac dignitate præstitit expugnatio direptioque oppidi, ad imaginem bellicam et deditionem Britanniæ regum in Martio Campo edita, cui princeps præsedit paludatus. Alios insuper ludos, senatûs permissu, fecêre theatralium operarum duces.

[Hæc quidem decora, et digna principe, ni fuissent libertorum honoribus fœdata. At Posidi, eunucho, inter militarium fortissimos arma insignia, tamquam participi victoriæ, dono data: permissum Harpocrati, ut lecticâ per urbem veheretur, et spectacula publice ederet. Ausus et Polybius, inter duos consules ambulare. Narcissus cæterique liberti per majora adhuc favoris ludibria in fortunam et principatum insultabant. Dum princeps ea vel ferret patientius, vel licentius permitteret, Rufus Pollio, prætoriarum cohortium præfectus, imaginem ac sedem inter senatores, quoties Claudium in curiam comitaretur, obtinuit. Et ne id novum videretur, princeps exemplum Augusti, qui eadem Valerio Liguri tribuerat,

causabatur. Majore adhuc invidiâ, Laco, quondam præfectus vigilum, tum Galliæ procurator, super hos honores consularia ornamenta assecutus est.

[Senatus, amore, an munificentiâ principis illectus, magnifice de bello Britannico loqui: gesta prædicare: futura providere; et, ut hostes libentius ad deditionem venirent, decernere, quæcumque Claudius ejusve legati agerent, aut cum Britannis transigerent, senatum populumque Romanum fixa et in perpetuum rata habiturum. Plautius, talibus incitamentis haud indigens, sed bellicâ laude suâque dignitate magis exstimulatus, cœpta feliciter felicius exsequebatur; assumtoque in partem laborum et gloriæ Vespasiano, proximam Britanniæ partem in provinciam redegit: nec regendi minus, quam vincendi peritus, feroces animos religionibus artibusque Romanis paulatim mollivit.

[Nuntiatum interea Agrippam, regem, quem sæpe memoravimus, repentino morbo correptum exspirâsse. Claudius veteris necessitudinis memoriâ regnum ejus filio, in Urbe educto, sibique acceptissimo, destinabat. Deterruêre liberti, juvenem, pubertatis annos vix egressum, tantæ rei imparem, obtendentes. Itaque Judæa iterum in provinciam redacta; missusque Cuspius Fadus procurator. Ne tamen vel in Agrippam ingratus, vel Judæis infensus videretur princeps, cœpit juniorem Agrippam cariorem habere: Judæorum, qui stolam sacram coronamque repeterent, postulatis annuere; in locum Marsi, Syriæ præsidis, defuncto regi invisi, Cassium Longinum sufficere; eique, ut injurias, abs Cæsariensibus et Sebastenis illatas, ulcisceretur, imperare. Herodi, Chalcidis regi, templum, ejus thesauros, jusque summi pontificis deligendi permisit: cætera demum dilargitus, quæ solent principes voluntatis suæ impotes, alienis libidinibus obnoxii.

[*Eâdem libertorum* licentiâ, incertum an populi

ambitu, forte ipsius principis, civilem famam s
tantis, facilitate, Achaïa Macedoniaque, quas T
rius ad curam suam transtulerat, senatui red
Dein cum imbecilli principes magis in commuta
quam perficiendis institutis, lubidinem habeant,
quoque viâ ad gloriam contendit Claudius; cu
que ærarii Saturni, a D. Julio prætoribus da
quæstoribus restituit. At ut vetera novitate cele
rentur, edixit duos quæstores fore ærarii præfec
munus per triennium obituros: eo perfunctos, st
vel prætoriâ dignitate, vel digno re gestâ salario
natum iri. Eam auctoritatis accessionem omn
extra Urbem præfecturarum abrogatione com
savit: simul, ut prætoribus indulgeret, iis quæ
judicia, consulum propria, permisit; haud repugn
tibus consulibus, qui, pristinæ dignitatis obliti,
nera adspernabantur; in principis venerationem, n
nasque spes intenti.

[Melius utiliusque ad tollendas judiciorum m
sancitum ut jurisdictio de fidei commissis quo
nis, et in Urbe tantum delegari magistratibus so
in perpetuum atque etiam per provincias potestat
demandaretur. Juxta majestatem imperii qu
edictum, ut, quibus provinciæ a magistratibus in
dicerentur, ii Urbe et Italiâ summoverentur.
novo exemplo, atque infra Urbis dignitatem, quos
princeps ipse relegavit, ut ultra lapidem tertium
taret ab Urbe egredi: quasi Urbs, terrarum ca
imperii sedes, communis cunctarum gentium pa
inter pœnas haberi posset.

[Quâ tamen re in publicum decus tantum pe
batur. Mox gravior, certamque in ruinam aliqua
eruptura, reipublicæ illata labes, cum Claudius,
manitatis specie, infregit disciplinam militarem,
vetustate et austeritate pollet plurimum. Sapie
a majoribus cautum ut exercitus a voluptatibus
busque amoverentur. Diuturno enim usu comper

est militem in mortem nunquam esse promtiorem, quam cum deliciarum ignarus. Lex quidem, quâ uxorem habere prohibebatur, non abrogata; sed sancito ut jura maritorum haberet, opes et irritamenta libidinis addita.

[Ni Galliæ fuissent ad luxum et servitutem projectæ, favissetque fortuna, imprudentibus principibus nonnunquam benigna, prudentibus iniqua, in aliud promtiusque discrimen rempublicam Claudius adduxisset. Olim D. Augustus, quantum ab Alpibus Cottiis ob impervias rupes abruptasve viarum angustias immineret periculi gnarus, Cottium regem in amicitiam receperat, eoque devinxerat, ut rupes viasque explanaret; et, quibusdam civitatibus ejus ditioni additis, mallet præfecturam a Romanis acceptam gerere, quam paterno in regno dominari. Saluberrima consilia Claudius pervertit: nec tantum M. Julio Cottio regnum restituit, sed ampliavit; patente ad hostium assultus imperio, nisi, rege mortuo, formidolosam liberalitatem sustulisset Nero, et Cottias Alpes in jus provinciæ redegisset.

[Tot inter dominationis dedecora, visum tamen priscæ severitatis exemplum; et Rhodii, qui cives Romanos cruce necaverant, ademtâ libertate multati. At iis, ut ad delicta, ita ad pœnitentiam facilibus, aliquot post annis, Nerone eorum causam agente, reddita. Minus criminis, plus pœnæ fuit Umbonio Silioni, Bæticæ præfecto, quem Claudius, e provinciâ evocatum, senatu demovit, quasi exercitibus in Mauritaniâ bellantibus satis magnam frumenti vim non suppeditâsset; re, quod libertis displiceret. Quantum e fortunis peteretur ignarus, immensam locupletemque supellectilem hastæ subjecit. At venditâ tantum veste senatoriâ, id unum supplicii repeti miratus, partis opibus, privatus quidem, sed securus, usus est. Hoc anno nundinæ, ne sacra negotiorum *tumultu interturbarentur*, dilatæ; quod alias sæpe *observatum*.

U.C.798. J.C.45. [M. Vinicio II. Tauro Statilio Corvino consulibus, Claudius solita principibus juravit; veteremque consuetudinem renovavit, ut e prætoribus, tribunis plebis, cæterisque collegiis unus tantum præiret, non vero singuli jurarent. Mox usum publicarum imaginum, in immane gliscentem, repressum iit.

[Ab ipsis Urbis initiis, majores, gnari quantum virtutum monimenta ad recti incitamentum valerent, viros atque ipsas feminas, laude præcellentes, equestribus et pedestribus statuis consecraverant; honoresque, legendos ævo, basibus inscripserant. Institutum, magnorum exemplorum ferax, pervertit magistratuum superbia. Dignitate tumidi, memoriæ perpetuitatem, nullâ re gestâ partam, vanitate et titulis redimebant: totque erupêre ignotorum hominum simulacra, ut, iis silvescentibus, obscura delituisset virtus, ni, M. Æmilio, C. Popilio II. consulibus, censores P. Cornelius Scipio, M. Popilius statuas circa forum eorum qui magistratum gesserant, sustulissent omnes, præter eas quæ populi aut senatûs sententiâ statutæ essent.

[Extremis reipublicæ temporibus, invalescente luxuriâ, recruduit ignobilis famæ vesania. Tandem sub principibus, cum omnia unius arbitrio, paucorum gratiâ regerentur, urbsque una totius imperii fortunas complecteretur, nullus fuit statuarum imaginumve finis: eas quisque vanissimus et malarum artium strenuus non modo in ædibus et atriis, sed in templis, in foris, oculatissimis in locis, nullo pudore, audaciâ maximâ, sibi collocavêre. Cum vix maneret virtuti locus, edixit princeps ut immensa illa statuarum et imaginum vis alium in locum transferretur: nemini postea, nisi approbante senatu, ullam ponere liceret. Illis tantum, qui vel vetera monimenta reficerent, vel nova exstruerent, licitum ut in iis suas suorumque imagines publicarent.

[Deinde animadversum in potestatum avaritiam,

vetus malum, et legibus validius. Quidam provinciæ rector, ob accepta munera infamis, in exsilium ablegatus; et quæcumque in præfecturâ paraverat, sub hastâ vendita. Ne cæteris ob continuas dignitates glisceret licentia, populisve iniqua judicia vimque conquerendi facultas adimeretur, cavit princeps ne provinciarum præfecturâ defunctos ad alios honores statim promoveret: obsoletis quoque legibus auctoritatem addidit, ut injuriæ ab rectoribus illatæ ad senatum deferrentur: nec iis liceret peregrinationum diuturnitate aliisve artibus accusationes legumque severitatem subterfugere. Ne assessoribus quidem, licet ad biennium munus aliquando prorogaverit, vel ipse destinaverit, confestim provinciam sortiri permisit. Mox ipsos extra Italiam commeatus, a senatu peti solitos, beneficii sui fecit: dominationis tanto intemperantior, quanto minor.

[At novarum usque legum multitudine imminuta, uti assolet, reverentia, irritata audacia: ipsaque supplicia, amissâ ob assiduitatem turpitudine, in peccandi libidinem vertêre. Nec levia tantum vitia, sed portentosa percrebuêre scelera; et hactenus ferme inaudita parricidalis impietas adeo invaluit, ut plures parricidas intra quinquennium Claudius culleo insuerit, quam omnibus sæculis insutos traditum. Monstratis criminibus, viros inter et mulieres de contumaciâ certatum: vicit muliebris sexus, quanto debilior, tanto, si naturâ insitam humanitatem exuit, flagitiosior. Et cum, sub hoc principatu, venenarii et malefici primum fuissent comprehensi, homines XLV, mulieres LXXXV suppliciis affecti sunt. Illustri exemplo legibus plus noceri posse, quam juvari, nisi summâ imperandi et prohibendi prudentiâ attemperentur: animadversionum assiduitate facilitatem peccandi, demto pudore, intendi: populorum innocentiam, vel virtutis famâ, vel parcitate simul et infamiâ *pœnarum*, parari.

[Aliud autem novi moris edictum prodiit, turba-

'rum metu potius, quam literarum studio. Princ enim, veritus ne diem suum natalem ob futu eclipsim inauspicatum haberet populus, denunti Calendis Augustis solem ex quadrante defecturu idque non irâ deûm, sed statis naturæ legibus con gere: solem interventu lunæ occultari: par lunam hebetari in suis deliquiis terræ objectu: pr ter multivagos lunæ flexus, hos quidem utrius sideris defectus non esse menstruos, certos ta ducentis viginti tribus mensibus in suos orbes redi has naturæ leges, Græcis jamdudum deprehen apud Romanos Sulpicii Galli scientiâ nobilitatas, edicto publicari, ut in hac imperii literarumque l quisque, metu solutus, vera de naturâ sentiat, monstra expavescat. Tali quidem edicto incla sideralis scientia: at in vulgi animis semper ins superstitio; et pavores principis scrutantibus ob sermonum jocorumque materia.

[Amoliendis rebus novis meliores fuêre ludi, q Claudius voverat Britannico bello, nunc editi. l titiam auxit principis largitio; datique viritim pl quæ ex publico frumentum accipiebat, treceni nu mi; nonnullis plures: quibusdam etiam mille centi quinquaginta. Partem Cæsar, partem ge distribuêre, ne per plures dies a jure dicundo ab neret: hac in re nunquam intentior, quam dum u dum liberti omnia luxu, libidine, scelere misceb Sub anni finem, diem Saturnalibus a Caio additu postea omissum, restituit.

[Nihil memorabile in provinciis gestum. Cus Fado, Judææ procuratori, successor datus est Ti rius Alexander, patre Judæo, Alexandriæ alabar genitus; Romanarum rerum tanto studiosior, q a patriis sacris defecerat. Haud minore Juda gentis gloriâ, quam utilitate, defectionem illam p saverant Izates, Adiabenorum rex, et ejus mater I lena, Judæorum religionem professi. Genti gravi fame conflictatæ subvenerunt; Izates pe

Helena frumento ex Ægypto comportato, et inter egenos didito.

[Tum Izates, Romanorum et Parthorum imperiis interjectus, inclarescebat. Sed paulo altius res repetenda. Is Monobazo, patri suo, defuncto successerat, non ut natu major, sed ut melior. Nec interfectis fratribus, ut mos est barbaris, regni tranquillitati, suæ securitati consuluit; sed fratres suos cum ipsorum liberis partim Romam ad Claudium, partim ad Artabanum, Parthorum regem, misit. Dominationis æmulos hac arte fecit pacis obsides.

[Mox accrevit fama, cum Izates Artabanum e regno profugum tantâ humanitate excepit, ut alieno in regno princeps magis, quam exsul haberetur. At cum aliena regibus semper sint iniqua, maximâ dexteritate sategit, ut Parthi Artabanum reciperent, præteritarum injuriarum oblivionem, seque pacis sponsorem promittens. Annuêre; et Cinnamus, imperandi capax magis, quam avidus, solio cessit, obsequio, quam imperio illustrior.

[Artabanus, in Izatem haud ingratus, maximis honoribus eum extulit; voluitque ut tiarâ rectâ uteretur, lectoque aureo dormiret; quæ propria sunt Parthicæ majestatis decora: ejus quoque regno adjecit peramplam ac fertilissimam Nisibis regionem, ditioni regis Armeniæ ademtam. Ita cum dedecore penes Romanos opes ac libido; penes barbaros imperii vis et gloria.

[Verum ut principis Urbisque studia sint perspectiora, haud pigebit referre visum hoc anno Antiochiæ ad Mæandrum hermaphroditum; et Romam perductum. Portentum illud ibi curiose exceptum est. At ne quid dirum ingrueret, Claudius, ut legum, ita cærimoniarum immodicus, in Capitolio Jovi Averrunco aram posuit. Urbis vero major libido, quam *superstitio*; quodque olim in ostentis fuerat, tum *habuit in deliciis*, novo flagitiorum genere superba.

[*Iisdem* circiter temporibus, nec illaudabili invento,

ni mores fuissent ad luxuriam proniores, scarus, piscis nepotum principibus laudatissimus, e mari Carpathio in Italiam advectus. Quinquennio fere curâ adhibitâ, Optatus Elipertius, præfectus classis, inter Ostiensem et Campaniæ oram sparsos ita disseminavit, ut frequentes hoc in litore invenirentur: sicque satis piscibus, datus mari novus incola, aucta novis saporibus gula.

[At ne victa videretur natura, paulo post quidam Perusinus, eques Romanus, quæstorius scriba, mentagram, luem majoribus patribusque incognitam, ex Asiâ importavit. Malum, tamquam feminas plebemque negligeret, in proceribus ad omne luxûs ingenium præcipuis veloci transitu osculi ita grassabatur, ut occuparet in multis totos vultus, oculis tantum immunibus, descenderet in colla pectusque et manus, fœdo cutis furfure: fœdiore adhuc eorum, qui causticam Ægyptiorum medicinam pati toleraverant, cicatrice, quam morbo. Et certe id toto ævo observatione dignum, quod quantum opibus et deliciis, tantum vitiis et morbis crevimus.

U. C. 799.
J. C. 46.

[Valerius Asiaticus II. M. Junius Silanus consulatum iniêre, dignitate pares, gratiâ et opibus dispares. Silanus stato tempore magistratum posuit. Asiaticus vero, licet in totum annum designatus, se abdicavit. Id quidem præstiterant et alii: at hi modicis fortunis, et Circensium ludorum sumtibus, qui immoderate excreverant, impares. Ille motam principis gratiâ, altero consulatu, immensis divitiis invidiam verebatur: male consultus, qui, ubi summa gratia, magnæ opes, arrepens invidia, suspectam et intutam esse modestiam, decoros vero et tutos honores maximos, modo non immodicos, haud intelligeret.

[Messalina, ob luxûs monimenta, quæ invidebat, Asiatico infensa, quid adversus eum valeret, M. Vinicii ruinâ prætentavit. Bis consul, patre consulari ortus, Cæsarum affinitate illustris, Vinicius ipsi tanto

erat suspectior, quod ab eâ læsus, interfectâ uxore ejus Juliâ. Metum furoremque addiderat pudicitia incassum tentata. Obscurum tamen scelus quæsivit; virumque invisum simul et dilectum, melioribusque temporibus dignum, veneno sustulit. Funere publico et laudatione celebres fuêre exsequiæ; quod multis datum eâ ætate, quæ humanitatis expers ejus speciem ambitiosius ostentabat.

[Tum Asinius Gallus, claris natalibus, facie ignobili, deformiore ingenio, inserere sese fortunæ voluit. Princeps, uti rebatur, ab omnibus salutandus, si imperandi voluntatem ostenderet, cœpit ob generis claritudinem palam dominationem affectare. Nec opes, nec arma aderant: complures tantum Cæsaris libertos atque servos corruperat. Insanum regulum non morte, quâ inclaruisset facinus, sed exsilio, quo derideretur, multavit Claudius; hoc uno judicio, quam latis tot legibus, majorem laudem assecutus.

[Haud minore famâ, scelus libertorum qui adversus patronos libertate abuterentur, et ferociam dominorum, si per nefas sævirent, corripuit. Motus enim audaciâ cujusdam liberti, quod patronum apud tribunos plebis detulisset, et in eum petîsset accepissetque apparitorem, non modo illum cæterosque causæ innexos punivit; sed et ingratos libertos, de quibus patroni quererentur, revocavit in servitutem; advocatisque eorum negavit se adversus libertos ipsorum jus dicturum. Dominos pariter exosus, qui ægra affectaque mancipia in insulam Æsculapii tædio medendi exponerent, sanxit omnes, qui exponerentur, liberos fore, nec redituros in ditionem domini, si convaluissent: quod si quis necare quem mallet quam exponere, eum cædis crimine teneri.

[Verum ab æquo ad temeraria cito degressus, et ægre ferens absentiâ litigatorum, qui ne causâ caderent verebantur, judicia vel retardari vel impediri, *pronuntiavit se absentibus æque ac præsentibus causam dicturum.* Deinde nullo delectu, culpâne quis,

an aliquâ necessitate cessâsset, sententiam tulit. Cum tamen vulgus utilitate publicâ minus quam voluptate moveatur, hæc judiciorum temeritas haud ita fuit ingrata. At eviluit uxorius princeps, quod Sabinum, Caio imperitante, Galliæ præfectum, tum morti in gladiatorio certamine destinatum, Messalina ob adulteriorum societatem servâsset. Femina, atrox libidinum, quas præter Claudium cuncti noscerent, majorem adhuc invidiam concitavit, cum Mnesterem, his temporibus histrionicâ laude summum, stupris ita illigâsset, ut nec eum in scenam prodire sineret, nec ipse vellet, juraretquè Claudius illum secum non esse, et per se non stare quominus vellet. Quid mirer magis Messalinæ licentiam, audaciamne Mnesteris, an populi Romani questus, an contumelias principis, haud dixerim.

[In tantâ principatûs indiligentiâ, evenêre tamen quæ magnos principes haud dedecuissent. Regnata hactenus Thracia in provinciam redacta. Percelebris quoque fuit legatio e Taprobane missa. Alterum orbem terrarum esse diu existimatum, Antichthonum appellatione, insulam esse Alexandri Magni victoriis innotuit. Plura et certiora docuêre legati, Romam advecti. Quod quâ fortunâ contigerit, Plinium, historiæ naturalis florentissimum scriptorem secutus, expediam.

[Annii Plocami, qui maris Rubri vectigal a fisco redemerat, libertus circa Arabiam navigans, raptusque Aquilonibus præter Carmaniam, XV. die Hippuros portum invectus est: hospitali regis clementiâ sex mensium tempore imbutus alloquio, percontanti postea narravit Romanos et Cæsarem. Mirum in modum in auditis justitiam ille suspexit, quod pares pondere denarii essent in captivâ pecuniâ, cum diversæ imagines indicarent a pluribus factos; et hoc maxime sollicitatus ad amicitiam, legatos quatuor misit, principe eorum Rachiâ.

[Nostrum cœlum, suas umbras mirati, ipsi in

Urbe peregrinitatis avidâ admirationi fuêre. Ex iis cognitum suâ in insulâ quingenta essè oppida: Palæsimundum omnium ibi clarissimum, ac regiam. CC mill. plebis: servum nemini: non in diem aut interdiu somnum: agros diligenter coli: vitis usum non esse, pomis abundare: esse in piscatu voluptatem, testudinum maxime, quarum superficie familias habitantium contegerent: ædificia modice ab humo exstare: annonam nunquam augeri: non fora litesve esse: coli Herculem: festa venatione absumi; gratissimam eam tigribus elephantisque constare. Regem eligi a populo senectâ clementiâque, liberos non habentem; et, si postea gignat, abdicari, ne fiat hæreditarium regnum: rectores ei a populo XXX dari: nec nisi plurium sententiâ quemquam capitis damnari; sic quoque appellationem esse ad populum; LXX judices dari; si liberent reum, amplius triginta, iis nullam esse dignationem, gravissimo probro. Regi cultum Liberi patris, cæteris Arabum: regem, si quid delinquat, morte multari, nullo interimente, aversantibus cunctis, et commercia etiam sermonis negantibus.

[Hæc ob novitatem audientibus grata. Libentius vero, licet haud sine invidiâ auditum, ibi vitam hominum centum annis modicam: insulam auri margaritarumque grandiorum fertiliorem, quam Indiam. Paululum invidiam imminuit vitiorum societas, et Romanæ luxuriæ commendatio. Fatebantur enim legati sibi aurum et argentum in pretio: marmor testudinis simile, gemmas margaritasque in honore multo præstantiores haberi: ipsorum opes majores esse, sed apud Romanos opulentiæ majorem usum.

[Talia in insulâ, extra orbem a naturâ relegatâ, multi eo magis mirabantur, quod de Seribus prorsus diversa prius audita, certioribus nuntiis tum firmata. Memorabat enim Rachia ultra montes Emodos Seras, *lanicio silvarum* nobiles, ab ipsis adspici, *advenis sibi occursare*; notos etiam commercio: patrem suum eo

commeâsse: illos excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, cœruleis oculis, oris sono truci, nullo commercio linguæ: feris quidem persimiles, cœtum reliquorum mortalium fugere: mites tamen, justos, commercia ita peragere, ut fluminis ulteriore ripâ merces positas juxta venalia tollant, si placeat permutatio. Tales virtutes in talibus hominibus aliquis forte mirabitur, miretur magis tot periculis, impensis maximis, et lentâ quidem, sed certâ et irreparabili imperii ruinâ, matronalis libidinis velamenta simul et irritamenta inde arcessi.].

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER UNDECIMUS.

[*Supplementum, auctore Gabriele Brotier.*]

U. C. 800.
J. C. 47.

[PORTENTOSIS initiis inclaruit sæcularis hic annus, quo Claudius Cæsar IV. sed suffectus tantum, novo circa principem exemplo, L. Vitellius III. consulatum inière. Ipsis Calendis Januariis, nocte, quâ defecit luna, Theram inter et Therasiam in Ægæo mari enata insula. Fabulas addidêre, qui phœnicem in Urbem allatum, videndum in comitio proposuerunt. Mendacium, licet omnibus compertum, a plebe tamen spectatum est avide, atque etiam actis testatum. Princeps, alias in curas intentus, censorium nomen, post Paulum Plancumque censores neglectum, cum consulari assumsit, ut reipublicæ, labentibus sæculis simulque gliscentibus vitiis fatiscenti, subveniret. Senatores aliquot, luxu ad inopiam contemtumque delapsi, ordine moti sunt. At equites, numero et opibus tuti, principis severitatem effugêre. Cætera censuræ multitudine legum corrupta.

[Pudebat quoque principis, inepte seduli, qui rempublicam legibus fatigabat, dum ipsius domus majoribus vitiis urgebatur; prævalidâ in dies libertorum arrogantiâ. Patientiam, metu magis, quam reverentiâ diu exercitam, vicit rei indignitas. Forte cum in theatro pantomimus illud vatis dictum, "Res non ferenda opibus potens mastigia," protulisset, omnium ora statim in Polybium conversa, qui majore audaciâ ejusdem poëtæ versum vociferatus est, "Reges quoque exstitisse de caprariis." Adversus talem hominis impudentiam immotus fuit princeps. Sed vota civium absolvit Messalina: non tamen recti studio; sed semper infidâ scelerum societate accensa, Polybium, suis adulteriis illigatum, corripuit et interfecit: laudandum quidem ob literarum studia et ingenii facilitatem, ni ingenuas artes probrosâ fortunâ dehonestâsset.

[Verum, ne continuis Messalinæ fœditatibus avocetur legentium animus, lætiora de Britanniis narrandum. Aulus Plautius, quem supra memoravi, rem Romanam lentis, sed certis, promoverat incrementis. Barbari frustra impetus fecêre, peregrinæ dominationis odio, et locorum peritiâ ad fiduciam elati: semper restitit ducis providentia, et Vespasiani virtus interrita. Periculis quoque lacessita innotuit Titi pietas, ac fortitudo. Patre circumfusis hostibus erepto, non modo servati civis decus obtinuit, sed fugatos barbaros magnâ clade affecit. Adversis casibus fracti, nihil jam audebant; et Plautius pacis artibus dominationem ultra intendit. Cum bella ita starent, missus est proprætor Ostorius Scapula, qui feliciter cœpta continuaret. Plautio decreta ovatio; Urbemque ingresso obviam progressus est princeps, et in Capitolium eunti, indeque revertenti latus texit: forte ultra imperatoriam majestatem, at non supra Plautii merita civilis.

[Hæc inter recruduit, vetus Urbi malum, majestatis crimen, tuendi principis specie, sed prædandi

causâ repetitum. Accusati plurimi. Ignobiles tutata est humilitas, dictitante principe, de pulice, ut de ferâ, non esse vindicandum. In hoc stetit clementia. Sævitum in nobiles potentesque, quod soli ad prædam sufficerent. Atque ita pereuntibus deerat etiam commune sub prioribus principatibus solatium, cum, vel morituri, de Claudii crudelitate queri non possent, uxoriam ejus imbecillitatem miserarentur.

[Una enim tot tantarumque cædium causa erat Messalina. Femina, libidinum assuetudine, et Vitellii, scelerum satellitis, societate audax, in civium fortunas vitasque impune grassabatur. Loco criminum erant muliebria odia. Sic in Pompeii Magni, quem nobilitas et cum Cæsaris domo affinitas in invidiam adduxerant, perniciem ruit. Mox Poppæam et Valerium Asiaticum, illam, ob præcellentem formæ pulchritudinem, hunc, propter ingentes opes ipsosque Poppææ amores odiosum, circumvenit.]

I. Nam Valerium Asiaticum, bis consulem, fuisse quondam adulterum ejus, credidit: pariterque hortis inhians, quos ille, a Lucullo cœptos, insigni magnificentiâ extollebat, Suilium accusandis utrisque immittit. Adjungitur Sosibius, Britannici educator, qui, per speciem benevolentiæ, moneret Claudium, cavere vim atque opes principibus infensas: præcipuum auctorem Asiaticum interficiendi Cæsaris: non extimuisse concionem populi Romani; fateri, gloriamque facinoris ultro petere: clarum ex eo in Urbe, diditâ per provincias famâ, parare iter ad Germanicos exercitus; quando genitus Viennæ, multisque et validis propinquitatibus subnixus, turbare gentiles nationes promtum haberet. At Claudius, nihil ultra scrutatus, citis cum militibus, tamquam opprimendo bello, Crispinum, prætorii præfectum, misit; a quo repertus est apud Baias, vinclisque inditis, in Urbem *raptus.*

II. Neque data senatûs copia: intra cubiculum

', Messalinâ coram, et Suilio corruptionem
n, quos pecuniâ et stupro in omni flagitio ob-
s arguebat, exin adulterium Poppææ, ac pos-
n mollitiam corporis objectante: ad quod
ilentio, prorupit reus, et, "Interroga," inquit,
filios tuos: virum me esse fatebuntur:" in-
ıque defensionem, commoto majorem in mo-
laudio, Messalinæ quoque lacrymas excivit:
abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium,
bi reum sineret: ipsa ad perniciem Poppææ
, subditis, qui terrore carceris ad voluntariam
a propellerent; adeo ignaro Cæsare, ut, paucos
ies, epulantem apud se maritum ejus, Scipio-
ercontaretur, cur sine uxore discubuisset? Ad
le, functam fato, responderit.

Sed consultante super absolutione Asiatici,
'itellius, commemoratâ vetustate amicitiæ, ut-
ntoniam, principis matrem, pariter observa-
, dein, percursis Asiatici in remp. officiis, re-
e adversus Britanniam militi, quæque alia
ndæ misericordiæ videbantur, liberum ei mor-
trium permisit: et secuta sunt Claudii verba,
dem clementiam. Hortantibus dehinc quibus-
ediam et lenem exitum, remittere beneficium,
us ait: et usurpatis, quibus insueverat, exer-
ibus, lauto corpore, hilare epulatus, cum, se
us calliditate Tiberii, vel impetu C. Cæsaris
ım, dixisset, quam, quod fraude muliebri, et
:o Vitellii ore caderet, venas exsolvit: viso
ante rogo, jussoque transferri partem in aliam,
citas arborum vapore ignis minueretur: tan-
securitatis novissimæ fuit.

Vocantur post hæc patres, pergitque Suilius
reos equites Romanos illustres, quibus Petra
ıentum: at causa necis, quod domum suam
et Poppææ congressibus præbuissent. Ve-
turnæ quietis species alteri objecta, tamquam
Claudium spiceâ coronâ evinctum, spicis re-

tro conversis: eâque imagine gravitatem annonæ dixisset. Quidam pampineam coronam albentibus foliis visam, atque ita interpretatum, tradidêre, vergente auctumno mortem principis ostendi. Illud haud ambigitur, qualicumque insomnio ipsi fratrique perniciem allatam. Sestertiûm quindecies, et insignia præturæ Crispino decreta. Adjecit Vitellius sestertiûm decies Sosibio; quod Britannicum præceptis, Claudium consiliis, juvaret. Rogatus sententiam et Scipio; "Cum idem," inquit, "de admissis Poppææ sentiam, quod omnes, putate, me idem dicere, quod omnes;" eleganti temperamento inter conjugalem amorem et senatoriam necessitatem.

V. Continuus inde et sævus accusandis reis Suilius, multique audaciæ ejus æmuli: nam cuncta legum et magistratuum munia in se trahens princeps materiam prædandi patefecerat: nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quam advocatorum perfidia; adeo, ut Samius, insignis eques Romanus, quadringentis nummorum millibus Suilio datis, et cognitâ prævaricatione, ferro in domo ejus incubuerit. Igitur, incipiente C. Silio, consule designato, cujus de potentiâ et exitio in tempore memorabo, consurgunt patres, legemque Cinciam flagitant; quâ cavetur antiquitus, ne quis, ob causam orandam, pecuniam donumve accipiat.

VI. Deinde, obstrepentibus his, quibus ea contumelia parabatur, discors Suilio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla referens, qui famam in posteros, præmia eloquentiæ cogitavissent pulcherrima: alioquin, et bonarum artium principem sordidis ministeriis fœdari: ne fidem quidem integram manere, ubi magnitudo quæstuum spectetur. Quod si in nullius mercedem negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia et injurias foveri, ut, quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat. Meminissent C. Asinii et Messalæ, ac recentiorum,

Arruntii et Æsernini: ad summa provectos incorruptâ vitâ et facundiâ. Talia dicente consule designato, consentientibus aliis, parabatur sententia, quâ lege repetundarum tenerentur; cum Suilius, et Cossutianus, et cæteri, qui non judicium (quippe in manifestos) sed pœnam statui videbant, circumsistunt Cæsarem, anteacta deprecantes. Et, postquam annuit, agere incipiunt:

VII. Quem illum tantâ superbiâ esse, ut æternitatem famæ spe præsumat? usui et rebus subsidium præparari, ne quis, inopiâ advocatorum, potentioribus obnoxius sit: neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat: multos militiâ, quosdam exercendo agros tolerare vitam: nihil a quoquam expeti, nisi cujus fructus ante præviderit. Facile Asinium et Messalam, inter Antonium et Augustum bellorum præmiis refertos, aut ditium familiarum hæredes Æserninos et Arruntios, magnum animum induisse: promta sibi exempla, quantis mercedibus P. Clodius, aut C. Curio, concionari soliti sint: se, modicos senatores, quietâ rep. nulla, nisi pacis, emolumenta petere. Cogitaret plebem, quæ togâ enitesceret: sublatis studiorum pretiis, etiam studia peritura. Ut minus decora hæc, ita haud frustra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur.

VIII. Sub idem tempus Mithridates, quem imperitâsse Armeniis, et ad præsentiam Cæsaris vocatum memoravi, monente Claudio, in regnum remeavit, fisus Pharasmanis opibus. Is rex Iberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat, discordare Parthos; summaque imperii ambigua; minora sine curâ haberi. Nam inter Gotarzis pleraque sæva (qui necem fratri Artabano conjugique ac filio ejus præparaverat, unde metus ejus in cæteros) accivêre Bardanen. Ille, ut erat magnis ausis promtus, biduo

tria millia stadiorum invadit, ignarumque et exterritum Gotarzen proturbat: neque cunctatur, quin proximas præfecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem ejus abnuentibus: in quos, ut patris sui quoque defectores, irâ magis, quam ex usu præsenti, accensus, implicatur obsidione urbis validæ, et munimentis objecti amnis, muroque, et commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes, Daharum Hyrcanorumque opibus auctus, bellum renovat: coactusque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit.

IX. Tunc, distractis Orientis viribus, et, quonam inclinarent, incertis, casus Mithridati datus est occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda castellorum ardua, simul Ibero exercitu campos persultante. Nec enim resistere Armenii, fuso, qui prœlium ausus erat, Demonacte, præfecto. Paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniæ, Cotys, versis illuc quibusdam procerum; dein literis Cæsaris coërcitus, et cuncta in Mithridaten fluxêre, atrociorem, quam novo regno conduceret. At Parthi imperatores, cum pugnam pararent, fœdus repente iciunt, cognitis popularium insidiis, quas Gotarzes fratri patefecerat, congressique primo cunctantur, deinde complexi dextras, apud altaria deûm pepigêre, fraudem inimicorum ulcisci, atque ipsi inter se concedere. Potiorque Bardanes visus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid æmulationis exsisteret, penitus in Hyrcaniam abiit: regressoque Bardani deditur Seleucia, septimo post defectionem anno; non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluserat.

X. Exin validissimas præfecturas invasit: et recuperare Armeniam avebat, ni a Vibio Marso Syriæ legato, bellum minitante, cohibitus foret. Atque interim Gotarzes, pœnitentiâ concessi regni, et revocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias: et huic contra itum ad amnem

Erinden: in cujus transgressu multum certato, pervicit Bardanes, prosperisque prœliis medias nationes subegit ad flumen Sinden, quod Dahas Ariosque disterminat. Ibi modus rebus secundis positus: nam Parthi, quamquam victores, longinquam militiam adspernabantur. Igitur exstructis monimentis, quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur; ingens gloriâ, atque eo ferocior et subjectis intoleratior: qui, dolo ante composito, incautum, venationique intentum, interfecêre, primam intra juventam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quam metum apud hostes, quæsivisset. Nece Bardanis turbatæ Parthorum res inter ambiguos, quis in regnum acciperetur. Multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdaten, prolem Phrahatis, obsidio nobis datum: dein prævaluit Gotarzes; potitusque regiam, per sævitiam ac luxum adegit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, quîs, permitti Meherdaten patrium ad fastigium, orabant.

XI. Iisdem consulibus ludi sæculares octingentesimo post Romam conditam, quarto et sexagesimo, quam Augustus ediderat, spectati sunt. Utriusque principis rationes prætermitto, satis narratas libris, quibus res imperatoris Domitiani composui: nam is quoque edidit ludos sæculares; iisque intentius adfui, sacerdotio quindecimvirali præditus, ac tum prætor: quod non jactantiâ refero, sed quia collegio quindecimvirûm antiquitus ea cura, et magistratus potissimum exsequebantur officia cærimoniarum. Sedente Claudio, circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Trojæ inirent, interque eos Britannicus, imperatore genitus, et L. Domitius, adoptione mox in imperium et cognomentum Neronis adscitus, favor plebis acrior in Domitium, loco præsagii acceptus est: vulgabaturque, adfuisse infantiæ dracones in modum custodum; fabulosa et externis

[redacted]

miraculis assimulata: nam ipse, haudquâquam sui detractor, unam omnino anguem in cubiculo visam, narrare solitus est.

XII. Verum inclinatio populi supererat, ex memoriâ Germanici, cujus illa reliqua soboles virilis: et matri Agrippinæ miseratio augebatur, ob sævitiam Messalinæ; quæ semper infesta, et tunc commotior, quo minus strueret crimina et accusatores, novo et furori proximo amore detinebatur. Nam in C. Silium, juventutis Romanæ pulcherrimum, ita exarserat, ut Juniam Silanam, nobilem feminam, matrimonio ejus exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitii aut periculi nescius erat: sed certo, si abnueret, exitio, et nonnullâ fallendi spe, simul magnis præmiis, opperiri futura et præsentibus frui, pro solatio habebat: illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum, egressibus adhærescere; largiri opes, honores: postremo, velut translatâ jam fortunâ, servi, liberti, paratus principis apud adulterum visebantur.

XIII. At Claudius, matrimonii sui ignarus, et munia censoria usurpans, theatralem populi lasciviam severis edictis increpuit, quod in P. Pomponium, consularem, (is carmina scenæ dabat) inque feminas illustres, probra jecerat. Et lege latâ sævitiam creditorum coërcuit, ne in mortem parentum pecunias filiis-familiarum fœnori darent. Fontesque aquarum, ab Simbruinis collibus deductos, Urbi intulit. Ac novas literarum formas addidit vulgavitque; comperto, Græcam quoque literaturam non simul cœptam absolutamque.

XIV. Primi per figuras animalium Ægyptii sensus mentis effingebant; (ea antiquissima monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur) et literarum semet inventores perhibent; inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamque adeptos, tamquam repererint, quæ acceperant. Quippe fama est, Cadmum, classe Phœnicum vec-

tum, rudibus adhuc Græcorum populis artis ejus auctorem fuisse. Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, et temporibus Trojanis Palamedem, Argivum, memorant, sexdecim literarum formas; mox alios, ac præcipuum Simonidem, cæteras reperisse. At in Italiâ Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigines Arcade ab Evandro didicerunt: et forma literis Latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque paucæ primum fuêre: deinde additæ sunt. Quo exemplo Claudius tres literas adjecit, quæ usui, imperitante eo, post oblitteratæ, adspiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebis-scitis per fora ac templa fixo.

XV. Retulit deinde ad senatum, super collegio haruspicum, ne vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret: sæpe adversis reip. temporibus accitos, quorum monitu redintegratas cærimonias, et in posterum rectius habitas: primoresque Etruriæ sponte, aut patrum Romanorum impulsu, retinuisse scientiam, et in familias propagâsse: quod nunc segnius fieri, publicâ circa bonas artes socordiâ, et quia externæ superstitiones valescant, et læta quidem in præsens omnia; sed benignitati deûm gratiam referendam, ne ritus sacrorum, inter ambigua culti, per prospera obliterarentur. Factum ex eo S. C. viderent pontifices, quæ retinenda firmandaque haruspicum.

XVI. Eodem anno Cheruscorum gens regem Româ petivit, amissis per interna bella nobilibus, et uno reliquo stirpis regiæ, qui apud Urbem habebatur, nomine Italicus. Paternum huic genus e Flavio, fratre Arminii, mater ex Cattumero, principe Cattorum erat: ipse formâ decorus, et armis equisque, in patrium nostrumque morem, exercitus. Igitur Cæsar auctum pecuniâ, additis stipatoribus, hortatur gentile decus magno animo capessere. Illum primum, Romæ ortum, nec obsidem, sed civem, ire externum ad imperium. Ac primo lætus Germanis

[redacted]

adventus, atque eo magis, quod, nullis discordiis imbutus, pari in omnes studio ageret: celebrari, coli, modo comitatem et temperantiam nulli invisam, sæpius vinolentiam ac libidines, grata barbaris, usurpans. Jamque apud proximos, jam longius clarescere, cum potentiam ejus suspectantes, qui factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos, ac testificantur, adimi veterem Germaniæ libertatem, et Romanas opes insurgere: adeo neminem, iisdem in terris ortum, qui principem locum impleat, nisi exploratoris Flavii progenies supra cunctos attollatur? Frustra Arminium præscribi: cujus si filius, hostili in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci, infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis: at, si paterna Italico mens esset, non alium infensius arma contra patriam ac deos penates, quam parentem ejus, exercuisse.

XVII. His atque talibus magnas copias coëgêre: nec pauciores Italicum sequebantur: non enim irrupisse ad invitos, sed accitum, memorabant: quando nobilitate cæteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo Cattumero præberet: nec patrem rubori, quod fidem adversus Romanos, volentibus Germanis, sumtam, nunquam omisisset: falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias, habeant. Adstrepebat huic alacre vulgus; et magno, inter barbaros, prœlio victor rex; dein secundâ fortunâ ad superbiam prolapsus pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus refectus, per læta, per adversa, res Cheruscas afflictabat.

XVIII. Per idem tempus Chaüci, nullâ dissensione domi, et morte Sanquinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incursavêre, duce Gannasco; qui natione Canninefas, auxiliaris et diu meritus, post transfuga, levibus navigiis prædabundus, Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus, dites et imbelles esse. At Corbulo provinciam in-

gressus, magnâ cum curâ, et mox gloriâ, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, cæteras navium, ut quæque habiles, per æstuaria et fossas adegit: lintribusque hostium depressis, et exturbato Gannasco, ubi præsentia satis composita sunt, legiones, operum et laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit; ne quis agmine decederet, nec pugnam, nisi jussus, iniret: stationes, vigiliæ, diurna nocturnaque munia, in armis agitabantur. Feruntque militem, quia vallum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos; quæ nimia, et incertum an falso jacta, originem tamen e severitate ducis traxêre: intentumque et magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus levia credebatur.

XIX. Cæterum is terror milites hostesque in diversum affecit: nos virtutem auximus: barbari ferociam infregêre. Et natio Frisiorum, post rebellionem clade L. Apronii cœptam, infensa aut male fida, datis obsidibus consedit apud agros a Corbulone descriptos. Idem senatum, magistratus, leges imposuit: ac, ne jussa exuerent, præsidium immunivit; missis, qui majores Chaücos ad deditionem pellicerent, simul Gannascum dolo aggrederentur: nec irritæ aut degeneres insidiæ fuêre adversus transfugam et violatorem fidei. Sed cæde ejus motæ Chaücorum mentes, et Corbulo semina rebellionis præbebat; ut lætâ apud plerosque, ita apud quosdam sinistrâ famâ: Cur hostem conciret? adversa in rempublicam casura: sin prospere egisset, formidolosum paci virum insignem, et ignavo principi prægravem. Igitur Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, ut referri præsidia cis Rhenum juberet.

XX. Jam castra in hostili solo molienti Corbuloni hæ literæ redduntur. Ille, re subitâ, quamquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore,

contemtio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quam "beatos quondam duces Romanos!" signum receptui dedit. Ut tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium et viginti millium spatio fossam perduxit, quâ incerta Oceani vetarentur. Insignia tamen triumphi indulsit Cæsar, quamvis bellum negavisset. Nec multo post Curtius Rufus eumdem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaco recluserat specus quærendis venis argenti; unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, effodere rivos, quæque in aperto gravia, humum infra moliri: quîs subactus miles, et quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas literas, nomine exercituum, precantium imperatorem, ut, quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret.

XXI. De origine Curtii Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidêre, neque falsa promserim, et vera exsequi pudet. Postquam adolevit, sectator quæstoris, cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeto, vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris ultra modum humanum, et audita est vox: "Tu es, Rufe, qui in hanc provinciam pro consule venies." Tali omine in spem sublatus, digressusque in Urbem, et largitione amicorum, simul acri ingenio, quæsturam, et mox, nobiles inter candidatos, præturam principis suffragio assequitur: cum hisce verbis Tiberius dedecus natalium ejus velavisset, "Curtius Rufus videtur mihi ex se natus." Longâ post hæc senectâ, et adversus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia, ac postremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus, fatale præsagium implevit.

XXII. Interea Romæ, nullis palam, neque cognitis mox causis, Cn. Nonius, eques Romanus, ferro *accinctus reperitur* in cœtu salutantium principem: *nam, postquam* tormentis dilaniabatur, de se non in-

ficiatus, conscios non edidit, incertum an occultans. Iisdem consulibus P. Dolabella censuit, spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecuniâ eorum, qui quæsturam adipiscerentur. Apud majores virtutis id præmium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin primâ juventâ consulatum ac dictaturam inirent. Sed quæstores, regibus etiam tum imperantibus, instituti sunt: quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret: creatique primum Valerius Potitus et Æmilius Mamercus, LXIII. anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein, gliscentibus negotiis, duo additi, qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiariâ jam Italiâ, et accedentibus provinciarum vectigalibus. Post, lege Syllæ, viginti creati supplendo senatui, cui judicia tradiderat: et, quamquam equites judicia recuperavissent, quæstura tamen, ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium, gratuito concedebatur, donec sententiâ Dolabellæ velut venundaretur.

U.C. 801.
J.C. 48.

XXIII. A. Vitellio, L. Vipstano Coss., cum de supplendo senatu agitaretur, primoresque Galliæ, quæ Comata appellatur, fœdera et civitatem Romanam pridem assecuti, jus adipiscendorum in Urbe honorum expeterent, multus, eâ super re, variusque rumor. Et studiis diversis apud principem certabatur, asseverantium, non adeo ægram Italiam, ut senatum suppeditare Urbi suæ nequiret: suffecisse olim indigenas consanguineis populis, nec pœnitere veteris reip. Quin adhuc memorari exempla, quæ priscis moribus ad virtutem et gloriam Romana indoles prodiderit. An parum, quod Veneti et Insubres curiam irruperint, nisi cœtus alienigenarum, velut captivitas, inferatur? quem ultra honorem residuis nobilium, aut si quis

pauper e Latio senator, fore? oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavique, hostilium nationum duces, exercitus nostros ferro vique ceciderint; D. Julium apud Alesiam obsederint. Recentia hæc: quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio et arâ Romanâ manibus eorumdem per se satis * * fruerentur sane vocabulo civitatis: at insignia patrum, decora magistratuum, ne vulgarent.

XXIV. His atque talibus haud permotus princeps, et statim contra disseruit, et, vocato senatu, ita exorsus est: "Majores mei (quorum antiquissimus Clausus, origine Sabinâ, simul in civitatem Romanam, et in familias patriciorum adscitus est) hortantur, uti paribus consiliis remp. capessam, transferendo huc, quod usquam egregium fuerit. Neque enim ignoro, Julios Albâ, Coruncanios Camerio, Porcios Tusculo, et, ne vetera scrutemur, Etruriâ Lucaniâque, et omni Italiâ, in senatum accitos. Postremo ipsam ad Alpes promotam, ut non modo singuli viritim, sed terræ, gentes, in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies, et adversus externa floruimus, cum Transpadani in civitatem recepti, cum, specie deductarum per orbem terræ legionum, additis provincialium validissimis, fesso imperio subventum est. Num pœnitet, Balbos ex Hispaniâ, nec minus insignes viros e Galliâ Narbonensi transivisse? Manent posteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedæmoniis et Atheniensibus fuit, quamquam armis pollerent, nisi, quod victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientiâ valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit. Advenæ in nos regnaverunt. Libertinorum filiis magistratus mandari, non, ut plerique falluntur, repens; sed priori populo factitatum est. At cum Senonibus pugnavimus: scilicet Volsci et Æqui nunquam adversam nobis aciem instruxêre. Capti a Gallis sumus: sed et Tuscis obsides dedi-

mus, et Samnitium jugum subivimus. Attamen, si cuncta bella recenseas, nullum breviore spatio, quam adversus Gallos, confectum. Continua inde ac fida pax. Jam moribus, artibus, affinitatibus nostris mixti, aurum et opes suas inferant potius, quam separati habeant. Omnia, P. C. quæ nunc vetustissima creduntur, nova fuêre. Plebei magistratus post patricios: Latini post plebeios: cæterarum Italiæ gentium post Latinos. Inveterascet hoc quoque: et quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit."

XXV. Orationem principis secuto patrum consulto, primi Ædui senatorum in urbe jus adepti sunt: datum id fœderi antiquo, et quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant. Iisdem diebus in numerum patriciorum adscivit Cæsar vetustissimum quemque e senatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis jam reliquis familiarum, quas Romulus *majorum* et L. Brutus *minorum gentium* appellaverant; exhaustis etiam, quas dictator Cæsar lege Cassiâ, et princeps Augustus lege Sæniâ sublegêre. Lætaque hæc in R. P. munia, multo gaudio censoris inibantur. Famosos probris quonam modo senatu depelleret, anxius, mitem et recens repertam, quam ex severitate priscâ, rationem adhibuit, monendo, secum quisque de se consultaret, peteretque jus exuendi ordinis. Facilem ejus rei veniam: et motos senatu, et excusatos simul propositurum: ut judicium censorum, ac pudor sponte cedentium permixti, ignominiam mollirent. Ob ea Vipstanus consul retulit, "Patrem Senatûs" appellandum esse Claudium: quippe promiscuum "Patris Patriæ" cognomentum: nova in remp. merita non usitatis vocabulis honoranda. Sed ipse cohibuit consulem, ut nimium assentantem: condiditque lustrum, quo censa sunt civium LXIX centena, XLIV millia. Isque illi finis inscitiæ erga domum suam fuit. Haud multo post, flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas.

XXVI. Jam Messalina, facilitate adulteriorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat; cum abrumpi dissimulationem etiam Silius, sive fatali vecordiâ, an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat. Quippe non eo ventum, ut senectam principis opperirentur: insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis subsidium ab audaciâ petendum: adesse conscios, paria metuentes. Se cœlibem, orbum, nuptiis, et adoptando Britannico paratum: mansuram eamdem Messalinæ potentiam, additâ securitate, si prævenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita iræ properum. Segniter hæ voces acceptæ, non amore in maritum; sed, ne Silius summa adeptus sperneret adulteram, scelusque, inter ancipitia probatum, veris mox pretiis æstimaret. Nomen tamen matrimonii concupivit, ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra exspectato, quam dum sacrificii gratiâ Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum sollennia celebrat.

XXVII. Haud sum ignarus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnarâ et nihil reticente, nedum consulem designatum, cum uxore principis, prædictâ die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causâ, convenisse: atque illam audîsse auspicum verba, subîsse, sacrificâsse apud deos: discubitum inter convivas: oscula, complexus: noctem denique actam licentiâ conjugali. Sed nihil compositum miraculi causâ, verum audita scriptaque senioribus tradam.

XXVIII. Igitur domus principis inhorruerat: maximeque, quos penes potentiâ, et, si res verterent, formido, non jam secretis colloquiis, sed aperte fremere, Dum histrio cubiculum principis insultaverit, dedecus quidem illatum; sed discidium procul abfuisse: nunc juvenem nobilem, dignitate formæ, vi mentis, ac propinquo consulatu, majorem ad spem

accingi: nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset. Subibat sine dubio metus reputantes, hebetem Claudium et uxori devinctum, multasque mortes jussu Messalinæ patratas. Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate criminis prævaluissent, posse opprimi damnatam ante quam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausæ aures etiam confitenti forent.

XXIX. Ac primo Callistus, jam mihi circa necem C. Cæsaris narratus, et Appianæ cædis molitor Narcissus, flagrantissimâque eo in tempore gratiâ Pallas agitavêre, num Messalinam secretis minis depellerent amore Silii, cuncta alia dissimulantes: deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt: Pallas, per ignaviam; Callistus, prioris quoque regiæ peritus, et potentiam cautis, quam acribus, consiliis tutius haberi. Perstitit Narcissus, et solum id immutans, ne quo sermone præsciam criminis et accusatoris faceret, ipse ad occasiones intentus, longâ apud Ostiam Cæsaris morâ, duas pellices, quarum is corporibus maxime insueverat, largitione ac promissis, et, uxore dejectâ, plus potentiæ ostentando, perpulit, delationem subire.

XXX. Exin Calpurnia (id pellici nomen) ubi datum secretum, Cæsaris genibus provoluta, nupsisse Messalinam Silio, exclamat: simul Cleopatram, quæ idem opperiens adstabat, an comperisset? interrogat: atque illâ annuente, cieri Narcissum, postulat. Is, veniam in præteritum petens, quod ei cis Vectium, cis Plautium dissimulavisset, nec nunc adulteria objecturum, ait: nec domum, servitia, et cæteros fortunæ paratus reposcere: frueretur immo iis: at redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales. "An discidium," inquit, "tuum nôsti? nam matrimonium Silii vidit populus et senatus et miles: ac, ni propere agis, tenet urbem maritus.

XXXI. Tum potissimum quemque amicorum vocat: primumque rei frumentariæ præfectum, Tur-

ranium, post Lusium Getam, prætorianis impositum, percontatur: quibus fatentibus, certatim cæteri circumstrepunt, iret in castra; firmaret prætorias cohortes; securitati ante, quam vindictæ consuleret. Satis constat, eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, an ipse imperii potens? an Silius privatus esset? At Messalina, non alias solutior luxu, adulto auctumno, simulacrum vindemiæ per domum celebrat. Urgeri prela, fluere lacus: et feminæ pellibus accinctæ assultabant, ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ: ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, juxtaque Silius hederâ vinctus, gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum procaci choro. Ferunt, Vectium Valentem, lasciviâ in præaltam arborem connisum, interrogantibus, quid adspiceret? respondisse, tempestatem ab Ostiâ atrocem: sive cœperat ea species, seu forte lapsa vox in præsagium vertit.

XXXII. Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui, gnara Claudio cuncta, et venire promtum ultioni, afferrent. Igitur Messalina Lucullianos in hortos, Silius, dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Cæteris passim dilabentibus, adfuêre centuriones, inditaque sunt vincula, ut quis reperiebatur in publico, aut per latebras. Messalina tamen, quamquam res adversæ consilium eximerent, ire obviam, et adspici a marito, quod sæpe subsidium habuerat, haud segniter intendit, jussitque, ut Britannicus et Octavia in complexum patris pergerent. Et Vibidiam, virginum Vestalium vetustissimam, oravit, pontificis maximi aures adire, clementiam expetere. Atque interim, tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat) spatium Urbis pedibus emensa, vehiculo, quo purgamenta hortorum eripiuntur, Ostiensem viam intrat; nullâ cujusquam misericordiâ, quia flagitiorum deformitas prævalebat.

XXXIII. Trepidabatur nihilominus a Cæsare: *quippe Getæ, prætorii præfecto, haud satis fidebat*

ad honesta, seu prava, juxta levi. Ergò Narcissus, assumtis, quibus idem metus, non aliam spem incolumitatis Cæsaris, affirmat, quam si jus militum, uno illo die, in aliquem libertorum transferret: seque offert suscepturum. Ac ne, dum in Urbem vehitur, ad pœnitentiam a L. Vitellio et P. Largo Cæcinâ, mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit sumitque.

XXXIV. Crebra post hæc fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam conjugii et infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium, quam, "O facinus! o scelus!" Instabat quidem Narcissus, aperire ambages, et veri copiam facere: sed non ideo pervicit, quin suspensa, et, quo ducerentur, inclinatura responderet, exemploque ejus Largus Cæcina uteretur. Et jam erat in adspectu Messalina, clamitabatque, audiret Octaviæ et Britannici matrem; cum obstrepere accusator, Silium et nuptias referens: simul codicillos, libidinum indices, tradidit, quibus visus Cæsaris averteret. Nec multo post Urbem ingredienti offerebantur communes liberi; nisi Narcissus amoveri eos jussisset. Vibidiam depellere nequivit, quin multâ cum invidiâ flagitaret, ne indefensa conjux exitio daretur. Igitur, auditurum principem, et fore diluendi criminis facultatem, respondit: iret interim virgo, et sacra capesseret.

XXXV. Mirum inter hæc silentium Claudii: Vitellius ignaro propior: omnia liberto obediebant Patefieri domum adulteri, atque illuc deduci imperatorem jubet. Ac primum in vestibulo, effigiem patris Silii, consulto senatûs abolitam, demonstrat: tum quidquid avitum Neronibus et Drusis, in pretium probri cessisse: incensumque et ad minas erumpentem castris infert, paratâ concione militum; apud quos, præmonente Narcisso, pauca verba fecit: nam etsi justum, dolorem pudor impediebat. Continuo dehinc cohortium clamor, nomina reorum et po

flagitantium: admotusque Silius tribunali, non defensionem, non moras tentavit, precatus, ut mors acceleraretur. Eadem constantia et illustres equites Romanos cupidos maturæ necis fecit. Titium Proculum, custodem a Silio Messalinæ datum, et indicium offerentem Vectium Valentem et confessum, et Pompeium Urbicum, ac Saufellum Trogum ex consciis, trahi ad supplicium jubet. Decius quoque Calpurnianus, vigilum præfectus, Sulpicius Rufus, ludi procurator, Juncus Virgilianus, senator, eâdem pœnâ affecti.

XXXVI. Solus Mnester cunctationem attulit, dilaniatâ veste, clamitans, adspiceret verberum notas, reminisceretur vocis, quâ se obnoxium jussis Messalinæ dedisset. Aliis largitione, aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam ante pereundum fuisse, si Silius rerum potiretur. Commotum his, et pronum ad misericordiam Cæsarem perpulêre liberti, ne, tot illustribus viris interfectis, histrioni consuleretur: sponte an coactus tam magna peccavisset, nihil referre. Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est. Is modestâ juventâ, sed corpore insigni, accitus ultro, noctemque intra unam a Messalinâ proturbatus erat paribus lasciviis ad cupidinem et fastidia. Suilio Cæsonino, et Plautio Laterano mors remittitur: huic, ob patrui egregium meritum: Cæsoninus vitiis protectus est, tamquam, in illo fœdissimo cœtu, passus muliebria.

XXXVII. Interim Messalina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces, nonnullâ spe, et aliquando irâ: tantâ, inter extrema, superbiâ agebat. Ac, ni cædem ejus Narcissus properavisset, verterat pernicies in accusatorem. Nam Claudius, domum regressus, et tempestivis epulis delenitus, ubi vino incaluit, iri jubet, nuntiarique miseræ (hoc enim verbo usum ferunt) dicendam ad causam posterâ die *adesset.* Quod ubi auditum, et languescere ira, red-*ire amor,* ac, si cunctarentur, propinqua nox, et

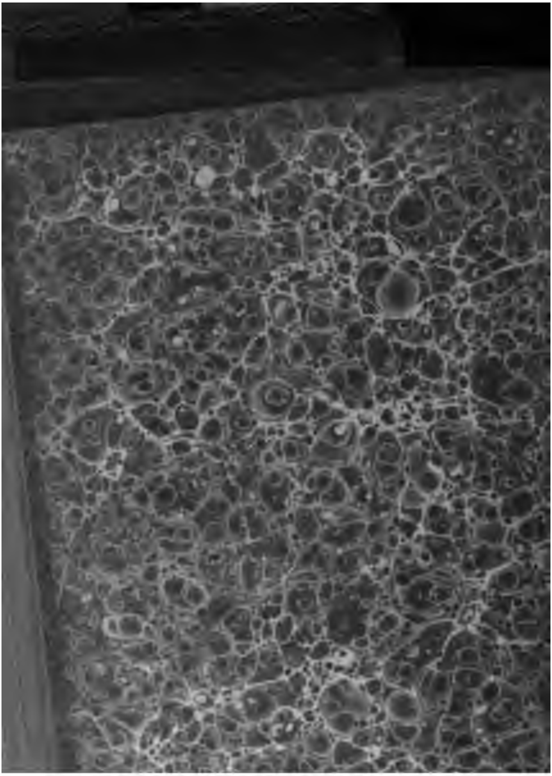
uxorii cubiculi memoria timebantur; prorumpit Narcissus, denuntiatque centurionibus et tribuno, qui aderant, exsequi cædem: ita imperatorem jubere. Custos et exactor e libertis Euodus datus: isque raptim in hortos prægressus, reperit fusam humi, assidente matre Lepidâ, quæ, florenti filiæ haud concors, supremis ejus necessitatibus ad miserationem evicta erat; suadebatque, ne percussorem opperiretur: transîsse vitam, neque aliud, quam morti decus, quærendum. Sed animo per libidines corrupto nihil honestum inerat: lacrymæque et questus irriti ducebantur; cum impetu venientium pulsæ fores, adstititque tribunus per silentium, at libertus increpans multis ac servilibus probris.

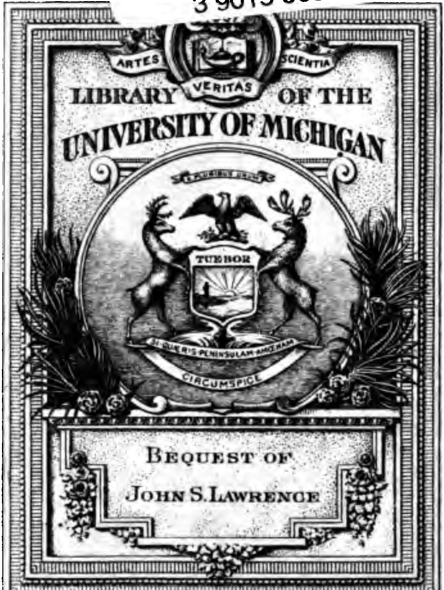
XXXVIII. Tunc primum fortunam suam introspexit, ferrumque accepit, quod frustra jugulo ac pectori, per trepidationem, admovens, ictu tribuni transfigitur. Corpus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti, perîsse Messalinam, non distincto, suâ an alienâ manu: nec ille quæsivit: poposcitque poculum, et solita convivia celebravit. Ne secutis quidem diebus, odii, gaudii, iræ, tristitiæ, ullius denique humani affectûs signa dedit; non, cum lætantes accusatores adspiceret, non, cum filios mœrentes. Juvitque oblivionem ejus senatus, censendo, nomen et effigies privatis ac publicis locis demovendas. Decreta Narcisso quæstoria insignia; levissimum fastidii ejus, cum supra Pallantem et Callistum ageret. Honesta quidem, sed ex quibus deterrima orirentur, tristitiis multis.

FINIS TOMI PRIMI.

Excudit S. Hamilton, Weybridge, Surrey.

A 3 vol. /8.91.

ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
BEQUEST OF
JOHN S. LAWRENCE